

កម្រងអត្ថបទជ្រើសរើស

សិក្សាតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍

អាស៊ីអាគ្នេយ៍សម័យបច្ចុប្បន្ន

បកប្រែពីភាសាអង់គ្លេសដោយ

មួង ណារ៉េត និង ភី សុភាជា

CONTEMPORARY SOUTHEAST ASIA

Translated from English by MUONG Nareth and PHI Sopheada

ជំពូកទី ១ ៖ ឧស្សាហូបនីយកម្មនិងការជះឥទ្ធិពល

ជំពូកទី ២ ៖ ឥទ្ធិពលនៃ « អព្វតហេតុ » សេដ្ឋកិច្ចទៅលើមនុស្ស

អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅ ៖ វិទ្យាសាស្ត្រសង្គមស្រីស្រី ។

រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៥ ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យស៊ីដ្យូ ។

បោះពុម្ពលើកទី ១ គ.ស. ២០០៥ នៅ សហរដ្ឋអាមេរិក ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យហាវ៉ៃ ។

Chapter 1: Industrialization and Its Implications

Chapter 2: Human Consequences of the Economic "Miracle"

Seleted from: The emergence of Modern Southeast Asia,

Copyright © 2005 by Singapore University Press.

First published in 2005 by University of Hawai'i Press.

ជំពូកទី ៣ ៖ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ និងវិបត្តិភាពស្របច្បាប់នៅក្នុងប្រទេសថៃ

អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពី ព្រឹត្តិបត្រប្រជាសិទ្ធិ

រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៥ ដោយក្រុមថែលំរិនិងប្រុងស៊ីស ។

Chapter 3: Network Monarchy and Legitimacy Crises in Thailand

Seleted from: *The Pacific Review*, Vol. 18 No.4 December 2005

Copyright © 2005 by Taylor & Francis Group.

ជំពូកទី ៤ ៖ របៀបដែលជនជាតិវៀតណាមសម្លឹងមើលពិភពលោក

អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅ ៖ ឆ្នេរខ្យល់ពីច្រកសណាម

រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ១៩៩៣ ដោយ ឌីវិហ្សិនស្ត្រី អហូ ឌី យូនីវ៉េស៊ីតេ អហូ ខាលីហ្វ័រនៀ ។

Chapter 4: How the Vietnamese See the World

Seleted from: *Understanding Vietnam*

Copyright © 1993 by The Regents of The University California.

អត្ថបទស្រាវជ្រាវ

ជំពូកទី ៥ ៖ ឧស្សាហូបនីយកម្មនិងការជះឥទ្ធិពល

ស្រាវជ្រាវនិងនិពន្ធដោយ ៖ ឈាត ស្រីស្រី

ធានិស្សិតចូលរួមក្នុងកម្មវិធី បណ្តុះបណ្តាលសម្ភាសនាស្តីអំពី ជំនាន់ទី ១ ដែលរៀបចំដោយ

មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ក្រោមការឧបត្ថម្ភរបស់មូលនិធិ វីក្រីហ្គេល្ល័រ ។

រក្សាសិទ្ធិក្នុងការបកប្រែនិងចេញផ្សាយជាភាសាខ្មែរ © គ.ស. ២០០៧ ដោយមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។

Copyright © 2007 Center for Khmer Studies for the Khmer translation.

រូបភាពក្របមុខដោយ ▲ Cover picture

លោក ធិម វិញ្ញ័រ (រក្សាសិទ្ធិ) គ.ស. ២០០៧ Copyright © 2007 Tim WINTER.

ការបកប្រែនិងបោះពុម្ពសៀវភៅនេះ ទទួលបានការឧបត្ថម្ភពីមូលនិធិ វីក្រីហ្គេល្ល័រ នៅញូយ៉ក ។

The publication of this book was supported by the Rockefeller Foundation (New York).

លសខអ ១៣ ៖ ៩៧៨-៩៩៩៥០-៥១-០៥-១

ISBN-13: 978-99950-51-05-1

បោះពុម្ពនៅប្រទេសកម្ពុជាដោយរោងពុម្ព ពិន្ទីខ្មែរ ។ Printed in Cambodia by Ponleu Khmer Printing & Publishing House.

សារបណ្ណ

កថាមុខ ៧

ជំពូកទី ១ ៖ ឧស្សាហូបនីយកម្មនិងការដោះស្រាយវិវាទ

៩

- ការប្រឈមមុខក្នុងការអភិវឌ្ឍនាសម័យក្រោយសង្គ្រាម ១១
- គំរូរបស់ប្រទេសនិងបស្ចិមប្រទេស ១៧
- ការចូលរួមចំណែករបស់ជនជាតិចិននៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ២៤
- តម្លៃនៃការធ្វើបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្ម ២៨
- វិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចឆ្នាំ ១៩៩៧ និងលទ្ធផលរបស់វិបត្តិនេះ ៣០
- ប្រវត្តិប្រកបដោយជោគជ័យរបស់អាស៊ាន ៣២

ជំពូកទី ២ ៖ ឥទ្ធិពលនៃ « អព្វកហេតុ » សេដ្ឋកិច្ចទៅលើមនុស្ស

៣៥

- ឥទ្ធិពលវិជ្ជមាន ៣៧
- ឥទ្ធិពលអវិជ្ជមាន ៤០
- ការបំផ្លិចបំផ្លាញបរិស្ថានធម្មជាតិ ៤៦
- ដំណោះស្រាយជាមួយនឹងភាពទំនើប ៖ ឥរិយាបថនិងការវិភាគ ៤៧
- ដំណោះស្រាយជាមួយនឹងភាពទំនើប ៖ សកម្មភាព ៥០

ជំពូកទី ៣ ៖ ភាវាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្ណាញ និងបង្កការស្របច្បាប់នៅក្នុងប្រទេសថៃ

៥៣

- សេចក្តីផ្តើម ៥៥
- ការកំណត់ន័យលើនយោបាយថៃ ៥៦
- ដំណើរវិវឌ្ឍរបស់រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្ណាញ ៦០
- រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្ណាញនិងវិបត្តិភាពស្របច្បាប់ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩២ ៦៩
- លោក ប្រេម និងវិបត្តិនៃភាពស្របច្បាប់ ឆ្នាំ ១៩៩៧ ៧០
- លោក ប្រេម និងវិបត្តិតុលាការធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ២០០១ ៧៣
- រាជាធិបតេយ្យនិងតំបន់ភាគខាងត្បូង ៧៥
- សេចក្តីសន្និដ្ឋាន ៖ ការផ្លាស់ប្តូរមុខមាត់ថ្មីនៃរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្ណាញ ៧៨

ជំពូកទី ៤ ៖ របៀបដែលជនជាតិចៀតណាមសម្លឹងមើលពិភពលោក

៨១

- ទឹកដីប្រទេសវៀតណាម ៖ បរិស្ថានធម្មជាតិជាប្រវត្តិសាស្ត្រ ៨៥
- ប្រជាជននៅប្រទេសវៀតណាម ៨៧
- ទស្សនៈជាប្រពៃណីរបស់ជនជាតិវៀតណាមចំពោះពិភពលោក ៩២
- សង្គមវៀតណាមជាប្រព័ន្ធមួយនៃធាតុយ៉ែនយ៉ាង ៩៣
- គុណតម្លៃ និងទំនៀមទម្លាប់បុរាណរបស់ជនជាតិវៀតណាម ៩៥
- ភាពសមហេតុផល ៩៧
- ការកោតខ្លាចឪពុកម្តាយ និងការដឹងគុណ ៩៧
- ទំនាក់ទំនងរវាងបងប្អូនប្រុស ៩៧
- តួនាទីរបស់ភេទនីមួយៗ ៩៨

ផ្លូវត្រូវ ៧៧

អារម្មណ៍និងមនោសញ្ចេតនា ១០០

ភាពសុខដុមមិនជាក់លាក់ ហើយនិងភាពសុខដុមពេញលេញ ១០១

អនុបវាទហើយនិងការចូលរួម ១០២

អំណាចនៃក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ ១០៣

គ្រួសារ ៖ ក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិនៅក្នុងអតិសុខុមរលោក ១០៣

អាពាហ៍ពិពាហ៍ ១០៦

បុណ្យតិច ៖ ពិធីបុណ្យប្រចាំឆ្នាំរបស់គ្រួសារ ១០៨

ភូមិឋានរបស់បុរាណរបស់ជនជាតិវៀតណាម ១០៩

ស្ថានភាពនៃឋាននុក្រមក្នុងភូមិ ៖ សាមគ្គីភាព និងការប្រកួតប្រជែង ១១០

ឋាននុក្រម និងសេដ្ឋកិច្ច « កិត្យានុភាព » ១១១

សេដ្ឋកិច្ចល្អតែបង្កប់ការចិញ្ចឹមជីវិត ១១៣

សេដ្ឋកិច្ចនយោបាយយិនយ៉ាង ១១៦

ផ្នែកយិននៃសាសនាក្នុងភូមិ ១១៦

ការរួមបញ្ចូលក្នុងប្រទេសជាតិ ១១៧

ជោគជ័យនិងបរាជ័យនៃប្រព័ន្ធរបបុរាណ ១២០

ជំពូកទី ៥ ៖ ទស្សនៈរបស់ខ្មែរចំពោះជនជាតិភាគតិចច្រើនណាម

១២៣

មូលនិយមសង្ខេប ១២៥

សេចក្តីផ្តើម ១២៦

ការមិនជឿទុកចិត្តដែលប្រវត្តិសាស្ត្របានបន្ទូលទុក ១២៧

មេរៀនដែលគេពុំដែលបំភ្លេច ១២៨

« យួន » ជាពាក្យដេរឋានក្នុងសង្គ្រោះរបស់ជាតិខ្មែរ ១៣១

ការប្រើប្រាស់វេហារសាស្ត្រប្រឆាំងវៀតណាមដោយអ្នកនយោបាយខ្មែរ ១៣៣

បញ្ហាអន្តោប្រវេសន៍និងបញ្ហាព្រំដែនដែលមិនចេះចប់ ១៣៣

អសមត្ថភាពរបស់រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាក្នុងការដោះស្រាយរាល់បញ្ហាខាងលើ ១៣៥

ការស្វែងរកប្រជាប្រិយភាពនិងអំណាចនយោបាយ ១៣៧

លក្ខណៈសម្គាល់ខ្លះរបស់វៀតណាមនៅកម្ពុជា ១៣៨

ភាសា ១៣៨

ការប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិត ១៣៩

សម្លៀកបំពាក់និងរូបរាងខាងក្រៅ ១៤១

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន ១៤២

តំណក់ចំណាំ

១៤៥

សេចក្តីថ្លែងអំណរ ក្នុង

គេបាននិយាយអំពីបញ្ហាបន្ទាន់ជាច្រើនដែលចាំបាច់ ដើម្បីកែលំអរនិងពង្រឹងប្រព័ន្ធអប់រំនៅប្រទេសកម្ពុជា ។ បញ្ហាមួយក្នុងចំណោមបញ្ហាដ៏ចម្បងដទៃទៀត ដែលការអប់រំថ្នាក់ខ្ពស់របស់កម្ពុជាសព្វថ្ងៃកំពុងប្រឈមមុខនោះ គឺការខ្វះខាតឯកសារសិក្សាជាភាសាខ្មែរ ។ ការខ្វះខាតនេះ មានសភាពកាន់តែធ្ងន់ធ្ងរ នៅពេលដែលសាកលវិទ្យាល័យជាច្រើន មានទាំងសាកលវិទ្យាល័យរដ្ឋនិងឯកជន បានផ្តល់នូវការអប់រំមិនត្រឹមតែថ្នាក់បរិញ្ញាប័ត្រទេ ថែមទាំងថ្នាក់អនុបណ្ឌិតនិងថ្នាក់បណ្ឌិតទៀតផង ។ ហើយសៀវភៅឯកសារស្នើរតែទាំងអស់ ដែលផ្តល់សម្រាប់ការសិក្សាស្រាវជ្រាវក្នុងលំដាប់ថ្នាក់ទាំងនោះ គឺសុទ្ធសឹងតែសរសេរឡើងជាភាសាអង់គ្លេស ប៉ុន្តែ ផ្ទុយទៅវិញ និងត្រូវកម្ពុជាមិនទាន់ចេះភាសាអង់គ្លេសបានល្អស្ទាត់ជំនាញ ដើម្បីស្វែងយល់នៅក្នុងកម្រិតខ្ពស់បែបនោះទេ ។ មកដល់ពេលនេះ ការបកប្រែសៀវភៅជាច្រើនបានផ្តោតលើតែវិស័យបច្ចេកទេសប៉ុណ្ណោះ ។

មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា បានព្យាយាមអនុវត្តគម្រោង ។ បណ្តុះបណ្តាលការបកប្រែភាសា ដើម្បីបោះពុម្ពផ្សាយឯកសារបកប្រែនៅក្នុងវិស័យសង្គមសាស្ត្រ និងដើម្បីបណ្តុះបណ្តាលអ្នកបកប្រែខ្មែរជំនាន់ក្រោយ ៗ ទៀត ។ ចាប់ផ្តើមពីការធ្វើសិក្ខាសាលារយៈពេលមួយសប្តាហ៍ ស្តីអំពីទ្រឹស្តីបកប្រែ ហើយនិងការអនុវត្ត មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សាបានបង្កើតជាក្រុមស្នូលមួយឡើង សម្រាប់បកប្រែ អត្ថបទ ដែលជ្រើសរើសចេញពីកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលគ្រូបង្រៀនថ្នាក់ឧត្តមសិក្សា ។ សៀវភៅមួយក្បាលនេះ គឺជាលទ្ធផលនៃការងារបកប្រែ ដែលបានមកពីការជជែកពិភាក្សាគ្នាយ៉ាងយកចិត្តទុកដាក់ និងពីការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់សមាជិកក្រុមអ្នកបកប្រែ អស់រយៈពេលជាច្រើនខែ ។

សៀវភៅនេះ ពិតជាមិនអាចលេចជាទូរងឡើងបានទេ ប្រសិនបើគ្មានការឧបត្ថម្ភពីសំណាក់មូលនិធិវិទ្យាស្ថានសង្គមបើកទូលាយ អ្នកផ្តល់ជំនួយដទៃទៀត ហើយនិងការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់អ្នកបកប្រែទាំងនោះ ។

តថាម្ម

ក្នុងឆ្នាំ ២០០៤ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សាបានចាប់ផ្តើមដំណើរការកម្មវិធីមួយ ឈ្មោះថា «កម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលគ្រូបង្រៀនថ្នាក់ឧត្តមសិក្សា» ដោយផ្តោតយ៉ាងសំខាន់ទៅលើការបណ្តុះបណ្តាលគ្រូបង្រៀនវ័យក្មេងនៅតាមសាកលវិទ្យាល័យនានា ក្នុងគោលបំណងពង្រីកភាពជំនាញរបស់គ្រូខាងការស្រាវជ្រាវនិងការបង្រៀន នៅក្នុងវិស័យសង្គមសាស្ត្រនិងមនុស្សសាស្ត្រ ។ កម្មវិធីនេះបានទទួលការឧបត្ថម្ភពីមូលនិធិវិទ្យាល័យ ហើយបានអនុវត្តឡើងជាវគ្គសិក្សា ដែលក្នុង ១ វគ្គ មានរយៈពេល ៦ ខែ ។ ក្នុង ១ វគ្គសិក្សា សាស្ត្រាចារ្យដែលទទួលបានការអញ្ជើញពីកម្មវិធីនេះ ១ រូប ធ្វើជាអ្នកដឹកនាំវគ្គ ។ សកម្មភាពរៀនសូត្រនិងស្រាវជ្រាវក្នុងរាល់វគ្គសិក្សា ផ្តោតលើប្រធានបទមួយទាក់ទងនឹងប្រទេសកម្ពុជាសម័យទំនើប ។ យើងខ្ញុំបានធ្វើការជាមួយអ្នកតំណាងមកពីសាកលវិទ្យាល័យនៅកម្ពុជា ដើម្បីកំណត់ប្រធានបទសម្រាប់វគ្គនីមួយៗ ក្នុងគោលបំណងទាក់ទាញអ្នកចូលរួមដែលមានជំនាញផ្សេងៗ គ្នា ។ ប្រធានបទនីមួយៗ មានបញ្ហាទាំងស្រុងវិស័យប្រៀបធៀប ដែលក្នុងនោះ មានការសិក្សាអំពីប្រទេសកម្ពុជាជាមួយប្រទេសជិតខាងពេលគឺប្រទេសថៃនិងប្រទេសវៀតណាម ។ នៅរាល់វគ្គសិក្សានីមួយៗ យើងមានសកម្មភាពជាច្រើន ដូចជា សិក្ខាសាលា បាត់កថា ការចុះធ្វើកម្មសិក្សានៅតាមបណ្តាប្រទេសជិតខាង ការចុះស្រាវជ្រាវរបស់អ្នកចូលរួមម្នាក់ៗ ហើយនិងសន្និសីទជាលក្ខណៈអន្តរជាតិមួយដែលផ្តោតលើមូលបទរបស់វគ្គសិក្សានោះ ។ ជាចុងបញ្ចប់នោះ សាស្ត្រាចារ្យដែលទទួលបានការអញ្ជើញ ជ្រើសរើសអត្ថបទសំខាន់ៗ មួយចំនួន ដើម្បីឲ្យអ្នកចូលរួម បកប្រែទៅជាភាសាខ្មែរ ។ សកម្មភាពចុងក្រោយនេះ បានបង្កើតឡើងដោយសារតែយើងខ្ញុំមើលឃើញថា មានការខ្វះខាតឯកសារសិក្សាជាភាសាខ្មែរនៅក្នុងវិស័យឧត្តមសិក្សា និងដោយសារយើងខ្ញុំមានគោលបំណងបណ្តុះបណ្តាលអ្នកបកប្រែភាសាជំនាន់ក្រោយផង ។

ក្នុងសៀវភៅវគ្គសិក្សាទី ១ នេះ មានអត្ថបទចំនួន ៤ ជ្រើសរើសដោយលោកសាស្ត្រាចារ្យ ដឹងខិន ម៉ាក់ខារហ្គ (Duncan McCargo) ជាបណ្ឌិតខាងវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយនៃសាកលវិទ្យាល័យលីឌឺស រាជាណាចក្រអង់គ្លេស ។ អត្ថបទទាំងបួនដែលគ្របដណ្តប់កម្មវិធីសិក្សានៃវគ្គទី ១ នេះ និយាយអំពី «តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ដីគោកនាពេលបច្ចុប្បន្ន» ។ អត្ថបទចំនួនពីរ (មួយនិពន្ធដោយលោក ទីល ចេមីហ្សាន (Neil Jamieson) និងមួយទៀត និពន្ធដោយលោក ដឹងខិន ម៉ាក់ខារហ្គ) បានផ្តោតលើវប្បធម៌និងនយោបាយរបស់ប្រទេសវៀតណាម និងប្រទេសថៃ ។ អត្ថបទពីរទៀត ផ្តោតទៅលើនិន្នាការថ្មីៗ នៃការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ចនៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហើយនិងឥទ្ធិពលនៃការអភិវឌ្ឍនេះទៅលើមនុស្សជាតិ ។ លោក ដឹងខិន ម៉ាក់ខារហ្គ បានជ្រើសរើសអត្ថបទទាំងនេះក្នុងគោលបំណងពង្រីកការយល់ដឹងទូទៅរបស់អ្នកចូលរួម អំពីប្រទេសជិតខាងចំនួនពីររបស់ប្រទេសខ្មែរ រួមជាមួយគ្នានោះ ក៏មានបំណងចង់ឲ្យអ្នកចូលរួម យល់ឃើញអំពីការប្រែប្រួលថ្មីៗ ក្នុងតំបន់ ដែលមានប្រទេសកម្ពុជាជាផ្នែកមួយផងនោះ ។ បន្ថែមពីលើអត្ថបទទាំង ៤ ដែលសុទ្ធតែបានចេញផ្សាយនៅក្នុងសៀវភៅនិងព្រឹត្តិបត្រវិទ្យាសាស្ត្រអន្តរជាតិ និងព្រឹត្តិបត្រដែលមានគណៈកម្មការឯកទេសនានារួចហើយនោះ យើងខ្ញុំបានជ្រើសរើសអត្ថបទមួយទៀត ដែលជាការស្រាវជ្រាវនិងនិពន្ធដោយអ្នកចូលរួមកម្ពុជាម្នាក់ ។ អត្ថបទស្រាវជ្រាវមួយនេះ គឺជាឧទាហរណ៍មួយដែលបញ្ជាក់អំពីលទ្ធផលនៃទ្រឹស្តីនិងការអនុវត្តការងារស្រាវជ្រាវនិងការវិភាគរបស់កម្មវិធីនេះ ។

ដោយព្យាយាមរក្សានូវគោលបំណងគរុកោសល្យនៃកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលនេះ យើងខ្ញុំសង្ឃឹមយ៉ាងស្មោះស្ម័គ្រថា អត្ថបទបកប្រែទាំងនេះនឹងមានប្រយោជន៍សម្រាប់សាស្ត្រាចារ្យនិងនិស្សិតនៅក្នុងវិស័យប្រវត្តិសាស្ត្រ សង្គមសាស្ត្រ សេដ្ឋកិច្ច នវវិទ្យា វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ ទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ និងវិស័យដទៃជាច្រើនទៀត ។ យើងខ្ញុំក៏សង្ឃឹមដែរថា អត្ថបទទាំងនេះនឹងជួយជំរុញឲ្យអ្នកអាន ចង់ស្រាវជ្រាវបន្ថែម ហើយវិភាគវិះគិត ដោយប្រើវិធីប្រៀបធៀបនិងវិធីអន្តរវិស័យ ។

ក្នុងនាមនាយកមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណយ៉ាងជ្រាលជ្រៅដល់សាស្ត្រាចារ្យ ដឹងខិន ម៉ាក់ខារហ្គ ដែលបានជ្រើសរើសអត្ថបទដ៏គួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ និងដល់លោក ម៉ែន ឈានរិទ្ធី ជាអ្នកចាត់ចែងកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាល ដែលបានអនុវត្តគម្រោងការណ៍នេះ ប្រកបដោយជោគជ័យពិតប្រាកដ ។ ខ្ញុំសូមអរគុណជាពិសេសដល់ក្រុមការងារបកប្រែវ័យក្មេង ដែលមានលោក ឈាត ស្រីរិះ លោក ភី សុភាដា និងលោក មួងណារីត ក្រោមការដឹកនាំដ៏ហ្មត់ចត់របស់អ្នកស្រី តាន សូដានី ដែលជាអ្នកចាត់ចែងកម្មវិធីបកប្រែរបស់មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។ ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណយ៉ាងពិសេសដល់លោកសាស្ត្រាចារ្យ យ៉ឹង ហុកឌី ដែលបានជួយអានអត្ថបទមួយចំនួនឡើងវិញ និងបណ្ឌិត មិស្តែល ប៊ូឡី អង់តូញ ដែលបានយកចិត្តទុកដាក់ជួយពិនិត្យពិចារណាអត្ថបទទាំងអស់ឡើងវិញ ជួយរកឈ្មោះនិងពាក្យថៃនិងវៀតណាមទាំងឡាយ ជួយរកឯកសារជាភាសាសៀមដើម្បីកែលំអសេចក្តីបកប្រែ ហើយនិងជួយរៀបចំទំព័រមុននិងចេញបោះពុម្ពផ្សាយដោយចំណាយពេលវេលាឥតគណនា ។ ខ្ញុំសូមអរគុណលោក ថាច់ ដែត ដែលបានផ្តល់យោបល់ដល់លោក ឈាត ស្រីរិះ អំពីកថាខណ្ឌនៃអត្ថបទស្តីអំពីទស្សនៈរបស់ខ្មែរចំពោះជនជាតិភាគតិចវៀតណាម ។ ជាទីបញ្ចប់ ខ្ញុំសូមសម្តែងការដឹងគុណចំពោះការជួយជ្រោមជ្រែងរបស់លោក ខេង ពិទ្ធកេត្យា ដែលជាអ្នកសម្របសម្រួលការងារទំនាក់ទំនងនិងបោះពុម្ពផ្សាយ និងដល់អ្នកស្រី ឡេស្លើយ ផីល ម៉ែន (Lesley Perlman) នាយិកាដ៏នៃមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។ អ្នកទាំង ២ នាក់នេះបានយកចិត្តទុកដាក់ជាទីបំផុតក្នុងការរៀបរៀង និងបោះពុម្ពសៀវភៅដែលជាស្នាដៃរួមនេះឡើង ។

បណ្ឌិត ហ្វីលីព្ក ប៊ុកា នាយកមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។

PREFACE

In 2004, the Center for Khmer Studies began the Junior Faculty Training Program aimed at expanding the research and teaching skills of young Cambodian university faculty in the humanities and social sciences. Supported by the Rockefeller Foundation, the program recruits participants for a six-month semester, in which a distinguished Visiting Professor leads classes and seminars in academic analysis and research focusing on one topic related to modern Cambodia. Each topic is defined in collaboration with representatives of Cambodian universities to attract participants from different disciplines, and sets forth a comparative perspective, in which Cambodia is studied alongside its regional neighbors, Thailand and Vietnam. Every session includes a combination of lectures and interactive seminars, a study tour to a neighboring country, a supervised individual research project and an international conference on the session's theme. At the end of the program, a selection of the key texts used in each session is chosen by the Visiting Professor for translation into Khmer by Cambodian participants, with the dual aim of addressing the lack of academic materials available in the Khmer language at Cambodian universities and to train the next generation of translators.

This first volume consists of four texts selected by Dr. Duncan McCargo, Professor of Political Science at the University of Leeds, United Kingdom. They address the program's first session topic, "Contemporary Southeast Asia." Two of the texts, by Neil Jamieson and Duncan McCargo, introduce readers to the culture and politics of Vietnam and Thailand. The other two texts focus on current economic development in Southeast Asia and its effect on the region's populations. Prof. McCargo's choice of these texts is intended to expand general knowledge of Cambodia's nearest neighbors, while inviting scholars to reflect critically on some of the recent developments in the region of which Cambodia is a part. In addition to these four texts, all of which have previously appeared in international publications or peer-reviewed journals, we have included a paper written by one of the Cambodian participants as an example of the research and analysis that has grown from this program and its combination of theory and application.

In keeping with the pedagogical objectives of the JFTP, we very much hope that these translated texts will be useful to both professors and students of history, sociology, economics, anthropology, political science, international relations and other fields. We also hope that they will encourage readers to further exploration and critical analysis, using a comparative and interdisciplinary approach.

CKS is grateful to Prof. McCargo for his thoughtful choice of texts and to Dr. Chean Men, the Project Coordinator, who was essential to the program's implementation and success. Special thanks also to the team of young translators, particularly Chheat Sreang, Phy Sopheada, and Moung Nareth, who, under the careful supervision of CKS Translation Supervisor Tan Sodany, undertook this task with energy, excitement and an appetite for challenge. Prof. Khing Hoc Dy generously proofread some of the translated manuscripts and gave insight and clarity to our work. CKS is grateful to Dr. Michel Rethy Antelme for his meticulous final editing of the manuscript, the time spent in finding Thai and Vietnamese words, names and references throughout this book, and the tremendous amount of time he spent on the layout. Thach Deth gave valuable advice to Chheat Sreang on his research paper. I also wish to acknowledge CKS senior staff members Kheng Pytou Kethya, Communications and Publishing Coordinator, and Deputy Director Lesley Perlman for working on the editing and publishing of this truly collective undertaking.

Philippe Peycam, Ph.D., Director
Center for Khmer Studies.

ជំពូកទី ១

ឧស្សាហូបនីយកម្មនិងការជះឥទ្ធិពល

ច្បាប់ដើមនៃអត្ថបទនេះ សរសេរជាភាសាអង់គ្លេស ក្រោមចំណងជើងថា ÷ Industrialization and Its Implications
អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅ ÷ ការកើតឡើងនៃអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទំនើប
រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៥ ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យស៊ីត្តិបុរី
បោះពុម្ពលើកទី ១ គ.ស. ២០០៥ នៅសហរដ្ឋអាមេរិក ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យហាវ៉ៃ ។

CHAPTER 1

Industrialization and Its Implications (The emergence of Modern Southeast Asia)

Copyright © 2005 by Singapore University Press.

First published in 2005 by University of Hawai'i Press.

បកប្រែដោយ ÷ ភី សុភាណា

ជំពូកទី ១ ឧស្សាហូបនីយកម្មនិងការជះឥទ្ធិពល

បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមប្រាំឆ្នាំស៊ីហ្គែតបានបញ្ចប់ទៅ ទំនើបនីយកម្មសេដ្ឋកិច្ច (ការធ្វើឱ្យសេដ្ឋកិច្ចមានភាពទំនើប) ទំនងជាជំហានបន្ទាប់ដ៏សមស្របមួយសម្រាប់មេដឹកនាំនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ភាគច្រើន ប្រកាន់យកក្នុងការស្តារនូវអំណាចនិងកិត្តិយសរបស់ពួកគេឡើងវិញ ។ ប្រសិនបើក្រឡេកមើល « រឿងណាមថ្មី » នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩០៧ យើងឃើញថា ជនបដិវត្តរឿងណាមឈ្មោះ ផាន បូយចូវ (Phan Bội Châu) បានរំពឹងទុកនូវអនាគតដ៏រុងរឿងមួយដែលរថយន្តនិងរថភ្លើង នឹងលេងជារបស់មាននៅតែក្នុងបស្ចឹមប្រទេសទៀត ហើយទំនិញពាណិជ្ជកម្មរឿងណាមនឹងក្លាយជាទំនិញដ៏ល្អបំផុតនៅលើពិភពលោក ។ បំណងដូចនេះ បានទទួលលទ្ធផលជាផ្លូវនៅក្រោយឆ្នាំ ១៩៤០ តែប៉ុណ្ណោះពីព្រោះតែនៅពេលនោះ បុព្វហេតុនៃការប្រឆាំងនឹងអាណានិគមទទួលបានជោគជ័យ ។ ប៉ុន្តែ នៅក្នុងសម័យដែលសេដ្ឋកិច្ចទាំងឡាយមានទឹកមាត់ប្រែ សៀវភៅសេដ្ឋកិច្ចផ្សេងៗ របស់លោកខាធិលីច ត្រូវបានគេកែលម្អឱ្យមានលក្ខណៈប្រសើរជាងមុន ដោយចុះបន្ថែមនូវលក្ខខណ្ឌចាំបាច់ជាច្រើនដើម្បីឱ្យឧស្សាហូបនីយកម្មទទួលបានជោគជ័យ ។ លក្ខខណ្ឌទាំងនោះមានដូចជា ៖

- ប្រព័ន្ធច្បាប់ដែលធានាខុសត្រូវ ចំពោះសិទ្ធិសេរីភាពរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ និងការពារទ្រព្យសម្បត្តិឯកជនឱ្យបានពេញលេញ ។
- កំណើនផលិតភាពកសិកម្ម ដែលជាលទ្ធផលនៃកំណែទម្រង់រចនាសម្ព័ន្ធ មុនសម័យឧស្សាហកម្មនិងក្នុងសម័យអាណានិគម ។
- ភាពសម្បូររបែបនៃកម្លាំងពលកម្មជំនាញ ។
- សហគ្រិនដែលហ៊ានប្រឈមនឹងភាពប្រថុយប្រថានហើយមានគំនិតច្នៃប្រឌិតថ្មី ។
- ទុនគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់វិនិយោគវិនិយោគឧស្សាហកម្ម ។
- ទីផ្សារក្នុងស្រុកដែលមានការរៀបចំប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពខ្ពស់និងឥទ្ធិពល ។

ការប្រឈមមុខក្នុងការអភិវឌ្ឍនាសម័យក្រោយសង្គ្រាម

នៅក្រៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ស្ទើរតែគ្មាននរណាម្នាក់ជឿថា តំបន់នេះអាចសម្រេចបាននូវលក្ខខណ្ឌខាងលើ ។ រហូតដល់ឆ្នាំ ១៩៥៣ លោកសាស្ត្រាចារ្យ ហ្សឺ.អ៊ី.ប៊ូក (J H Boeke) ដ៏មានឥទ្ធិពលមួយរូបផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចបូព៌ាប្រទេសនៃសាកលវិទ្យាល័យឡឺដិន (Leiden) បានលើកឡើងថា សង្គមអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដូចជាប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ជាដើម មានទម្រង់សេដ្ឋកិច្ចពីរយ៉ាង ដែលមិនអាចផ្តាច់ចេញពីគ្នាបាន ។ ទម្រង់ផ្សេងៗ នៃសកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ចដូចជារបបមូលធននិយមរបស់បស្ចឹមប្រទេសជាដើម មិនអាចលុបបំបាត់ចោលបានទាំងស្រុង នូវរបៀបរបបសេដ្ឋកិច្ចថ្នាក់ក្នុងរបស់ម្ចាស់ស្រុកបានទេ ដោយសារវាមានតម្រូវការមួយចំនួនតូច ។ ករណីនេះបានបង្កការលំបាកដល់ផែនការ

បដិវត្តឧស្សាហកម្ម ។ អ្វីដែលហៅថា ភាពទំនើបរបស់តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ពិតជាបានឈប់ទ្រឹងនាពេលពីរទសវត្សរ៍ ក្រោយពីលោកសាស្ត្រាចារ្យ ប៊ូក និងន្ទរសៀវភៅរួច ។ មានការបោះបោររបស់កសិករជាទ្រង់ទ្រាយធំនៅតែបន្តក្នុង ប្រទេសវៀតណាម ភូមា និងកម្ពុជា ។ មេដឹកនាំចលនាទាំងនោះបានជំទាស់ទៅលើតម្លៃនៃការរស់នៅរបស់ ប្រជាជនវណ្ណៈកណ្តាលនៅទីក្រុង ។ ហើយយ៉ាងហោចណាស់ ក៏មានការបោះបោរប្រឆាំង ផ្ទះឡើងនៅតាមមណ្ឌល បោះឆ្នោតដែលបានរៀបចំឡើងនៅតាមជនបទ ដូចក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីមុនឆ្នាំ ១៩៦៥ ជាដើម ។

ការគិតទុកមុនរបស់លោកសាស្ត្រាចារ្យ ប៊ូក នៅពេលនោះ មានលក្ខណៈសមហេតុផលដែរ ។ ហើយគំនិត នេះក៏ដូចទៅនឹងគំនិតរបស់បណ្ឌិតប្រាជ្ញបស្ចឹមប្រទេសផ្សេងៗ ទៀតដូចជា ជ័យលាភីវិញនៃលោក គុណ្ណារ មីរដល (Gunnar Myrdal) ដែលបានបរិយាយនៅក្នុងសៀវភៅមួយក្រោមចំណងជើងថា **ទណេជិតម្តងរបស់អាស៊ី ៖ ដំណើរការអង្កេតពិភពគ្រិក្រមរបស់ប្រជាជាតិ** (Asian Drama: An Inquiry into the poverty of Nations) (គ.ស. ១៩៦៨) ជាដើម ។ ក្នុងអំឡុងម៉ែត្រាមួយក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី ២ កំណើនសេដ្ឋកិច្ចពិភពលោកបានកើនឡើង ប្រមាណជិត ៥% ក្នុងមួយឆ្នាំ ។ កំណើននេះមានសន្ទុះលឿនឆ្ងាយជាងសព្វដងហើយលឿនជាង ៥០% បើប្រៀប ធៀបទៅនឹងកំណើននាពេលក្រោយៗ មកទៀត ។ ទោះជាសង្គ្រាមត្រជាក់បង្កបញ្ហាក្តៅកុកនៅឧបទ្វីបភូមា និង វៀតណាម ហើយទោះជាមានការបោះបោរដើម្បីឯករាជ្យ និងមានសង្គ្រាមស៊ីវិលក្នុងប្រទេសដែលទើបទទួលបាន ឯករាជ្យថ្មីៗ ក៏ដោយ ក៏គ្មានជម្លោះណាមួយរីកធំរហូតដល់ធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់ដំណើរការពាណិជ្ជកម្មពិភពលោក នោះដែរ ។ ទន្ទឹមនឹងនោះ សហរដ្ឋអាមេរិកនិងប្រទេសមហាអំណាចឧស្សាហកម្មផ្សេងៗ ទៀត បានរៀនសូត្រ ពីជម្លោះពាណិជ្ជកម្មតាមរយៈបទពិសោធន៍ពីមហារិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច (ពីឆ្នាំ ១៩២៩ រហូតដល់សង្គ្រាមលោកលើកទី ២) ទើបធ្វើឲ្យមានកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងជាសាកលមួយ ដើម្បីកាត់បន្ថយពន្ធលើទំនិញនាំចេញនាំចូលគ្រប់តំបន់តាម រយៈការបង្កើតនូវស្ថាប័ននាំមុខគេមួយ ដែលក្រោយមកបានក្លាយជាអង្គការពាណិជ្ជកម្មពិភពលោក ។

ប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ភាគច្រើន ដែលទើបងើបផុតពីភាពខ្ទេចខ្ទាំដោយសារសង្គ្រាម បានទាញយកផល ចំណេញពីកំណើនពាណិជ្ជកម្មលើផលិតផលសំខាន់ៗ មួយចំនួនដូចជា កៅស៊ូ សំណាប៉ាហាំង ប្រេងឆា និងប្រេងកាត ដែលផលិតផលទាំងនេះមានតម្លៃការនិងតម្លៃខ្ពស់ ។ ជាពិសេស ប្រទេសម៉ាឡាយ៉ា (ម៉ាឡាយូ) និងហ្វីលីពីន បានទាញយកផលចំណេញជាច្រើនពីការផ្គត់ផ្គង់សម្ភារៈយុទ្ធសាស្ត្រនានាក្នុងសង្គ្រាមភូមា ។ ក៏ប៉ុន្តែ ផលចំណេញ បែបនេះមិនមានភាពយូរអង្វែងដូចដែលគេបានដឹងតាំងពីសម័យមុនសង្គ្រាមមកម៉្លោះ ។ ប្រទេសក្នុងតំបន់អាស៊ី អាគ្នេយ៍ដែលកំពុងពង្រឹងនយោបាយឯករាជ្យរបស់ខ្លួន ហាក់ដូចជាមិនបានរៀបចំខ្លួនឲ្យល្អក្នុងការប្រែក្លាយខ្លួន ពីប្រទេសផលិតនូវផលិតផលវត្ថុធាតុដើម ទៅជាមហាអំណាចឧស្សាហកម្ម ហើយថែមទាំងមិនបានរៀបចំប្តូរ មុខមាត់របស់ខ្លួនឲ្យទៅជាប្រទេសនៅក្នុងចំណោមប្រព័ន្ធមូលធននិយមពិភពលោក ដែលត្រូវត្រាដោយសហរដ្ឋ អាមេរិកទៀតផង ។

សក្តានុពលសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍរបស់ប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងនោះ ក៏ហាក់ដូចជារារាំងដោយសារកំណើន ប្រជាជនយ៉ាងរហ័ស រួមទាំងបញ្ហាអយុត្តិធម៌និងការអភិវឌ្ឍគ្មានប្រសិទ្ធភាពនៅតាមតំបន់ជនបទ ដែលបានបន្សល់ ទុកតាំងពីសម័យអាណានិគម ។ ការថយចុះយ៉ាងខ្លាំងនូវអត្រាមរណៈដោយសារមូលហេតុផ្សេងៗ (ដូចជា ការកម្ចាត់សត្វមូសដែលជាភ្នាក់ងារចម្លងជម្ងឺគ្រុនចាញ់ដោយប្រើថ្នាំដេដេតេដាដើម) បាននាំឲ្យមានកំណើនប្រជាជន

កម្រិតខ្ពស់ដែលមិនធ្លាប់មានពីមុនមក ។ កំណើនប្រជាជននេះមានរហូតដល់ ៣,៥% នៅបណ្តាប្រទេសមួយចំនួន ដូចជាប្រទេសថៃនិងប្រទេសហ្វីលីពីន ។ យោងតាមអត្រាកំណើននេះ ចំនួនប្រជាជននឹងកើនឡើងទ្វេដងនៅ ក្នុងរយៈពេលតែ ២០ ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ហើយនឹងស្រូបយកកំណើនសេដ្ឋកិច្ចស្ទើរតែទាំងអស់ ។

បញ្ហាមួយទៀត គឺប្រជាជនភាគច្រើននៅតែរស់នៅតាមតំបន់ជនបទ ហើយពឹងផ្អែកទៅលើវិធានការធ្វើ ស្រែចម្ការ ។ ការពង្រីកទីក្រុងយ៉ាងឆាប់រហ័ស ហាក់ដូចជាមិនស៊ីសង្វាក់ជាមួយនឹងកសិករភាគច្រើន ដែល កំពុងតែមានបញ្ហាជាមួយនឹងការប្រមូលផលមិនទៀងទាត់ បញ្ហាថ្លៃជួលនិងពន្ធដារខ្ពស់ ហើយនិងបញ្ហារំលោភ បំពានពីសំណាក់ពួកម្ចាស់ដីធ្លី (ពួកក្តី) ដែលបានពង្រីកឥទ្ធិពលចាប់តាំងពីសម័យឯករាជ្យមកម៉្លោះ ។ ការតវ៉ា ឲ្យមានកំណែទម្រង់ដីធ្លី កើតមាននៅគ្រប់កន្លែងទាំងអស់ ។ ការទាមទារបែបនេះអាចថា ជាសកម្មភាពដើម្បី បញ្ចុះថ្លៃជួលនិងរារាំងអំណាចបំពានរបស់ពួកម្ចាស់ដី ឬជាសកម្មភាពដើម្បីចាប់យកដីមកធ្វើជាកម្មសិទ្ធិស្រែប ច្បាប់របស់ប្រជាសក្តិករទាំងអស់នោះ ។ ផលិតភាពកសិកម្មក៏ជាកង្វល់មួយដែរ ខណៈពេលដែលប្រទេសមួយចំនួន ដូចជា ប្រទេសម៉ាឡាយ៉ា និងហ្វីលីពីន នៅតែនាំអគ្គិសនីចូលសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ប្រជាពលរដ្ឋរបស់ខ្លួន ។ អ្នកប្រាជ្ញបស្ចិម ប្រទេសមួយចំនួនបានម្តាយ៉ាងខ្លាំងថា ពិភពលោកទាំងមូលទំនងជាអាចកើតគ្រោះទុរ្ភិក្ស ប្រសិនបើកំណើនប្រជាជន មិនមានការទប់ស្កាត់នោះ ។

ផលិតកម្មក្នុងអំឡុងពេលនោះភាគច្រើន ត្រូវបានគេកំណត់តែទៅលើឧស្សាហូបនីយកម្ម ជំនួសការនាំចូល ដូចដែលបានណែនាំដោយធនាគារពិភពលោកនិងសេដ្ឋកិច្ចមួយចំនួន ។ ដោយគេគិតថា «ប្រទេសតតិយលោក» មិនអាចប្រកួតប្រជែងខាងឧស្សាហកម្មជាមួយបស្ចិមប្រទេស (ឬប្រទេសជប៉ុន) បានទេ នោះអ្នកជំនាញជឿជាក់ ថា ផលិតកម្មយ៉ាងសាមញ្ញសម្រាប់ទីផ្សារក្នុងស្រុកដូចជា ចក្រយាន ពិល ស្បែកជើងកៅស៊ូ គឺជាផលិតកម្មដែល អាចទទួលផលចំណេញ ជាពិសេសប្រសិនបើមានការរឹតបន្តឹងពន្ធនាំចូល ដូចដែលរដ្ឋាភិបាលឯករាជ្យនាសម័យ នោះកំពុងតែបង្កើតប្រព័ន្ធនេះឡើង ។ ឧស្សាហូបនីយកម្ម «ជំនួសការនាំចូល» បានទទួលជោគជ័យគួរសមនាដើម សម័យក្រោយសង្គ្រាម ជាពិសេសនៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន ។ នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ ប្រទេសហ្វីលីពីនគឺជា ប្រទេសដែលមានឧស្សាហកម្មច្រើនជាងប្រទេសសិង្ហបុរី ហើយមានចំណូលជាមធ្យមសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ ខ្ពស់ ជាងតែវ៉ាន់និងកូរ៉េខាងត្បូងទៅទៀត ។ ប៉ុន្តែ មិនយូរប៉ុន្មាន ឧស្សាហូបនីយកម្មដូចនេះ បានជួបប្រទះនូវបញ្ហាមួយ ចំនួន ដែលជៀសមិនរួច ជាពិសេស គឺបញ្ហាទីផ្សារចង្អៀតក្នុងស្រុក សូម្បីតែប្រទេសដែលមានប្រជាជនច្រើន ដូចជាប្រទេសចិន ប្រទេសឥណ្ឌា និងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ក៏ត្រូវជំនះនូវបញ្ហានេះក្នុងពេលក្រោយដែរ ។ ឧស្សាហូប- នីយកម្មបែបនេះ ទំនងជាគ្មានប្រសិទ្ធភាព ព្រោះជាឧស្សាហកម្មក្នុងខ្លួន ក៏ប៉ុន្តែឥឡូវនេះ វាបានរីកធំធាត់ ហើយ បន្តបញ្ចុះបញ្ចូលឲ្យមានការតាក់តែងច្បាប់ ដើម្បីដាក់កំហិតការប្រកួតប្រជែងផលិតផលបរទេស ។

គេឃើញមានទាំងការលំបាកនិងទាំងផលចំណេញ ក្នុងការធ្វើជាប្រទេសឧស្សាហកម្មថ្មីៗ ។ ប្រទេសដែល បានទទួលជោគជ័យត្រចះត្រចង់រួចហើយក្នុងឧស្សាហកម្ម គឺជាប្រទេសដែលមានទឹកដីទូលំទូលាយ (ឧទាហរណ៍ សហរដ្ឋអាមេរិក និងសហភាពសូវៀត) ឬក៏ជាប្រទេសដែលធ្លាប់បានដាក់អាណានិគមលើប្រទេសដទៃទៀត (បណ្តាចក្រភពនៅអឺរ៉ុបនិងអាណាចក្រជប៉ុន) ។ ស្ថានភាពបែបនេះបានផ្តល់ផលប្រយោជន៍ដល់ប្រទេស ឧស្សាហកម្មទាំងនោះ ក្នុងការជួយអ្នកប្រើប្រាស់កុំឲ្យខាតបង់ការចំណាយផ្សេងៗ លើផលិតផលឧស្សាហកម្ម ដូច

ជាការបោះចោលនូវភាគសំណល់ និងការធ្វើឲ្យបាត់បង់នូវធនធានធម្មជាតិជាដើម ។ ឧស្សាហកម្មនីយកម្មរបស់
 តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពលដ៏ច្រើនរបស់លក្ខណៈភូមិសាស្ត្រនិងសង្គមសាស្ត្រ ហើយធនធានធម្ម-
 ជាតិរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍មិនមានប្រយោជន៍ដូចដែលវាធ្លាប់មានពីមុនមកទេ ។ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៥០ មក បដិវត្តន៍
 បច្ចេកវិទ្យានិងសេដ្ឋកិច្ចពិភពលោក ដែលនាំមុខដោយទំនិញអេឡិចត្រូនិក ម៉ាស៊ីនឡានដំទំនើប និងដីគីមី ហើយ
 ក្រោយមក ការរីកចម្រើនផ្សេងៗ ដូចជា គ្រឿងដំណើរការកុំព្យូទ័រ កុំព្យូទ័រ និងពន្ធវិស្វកម្ម (បច្ចេកវិទ្យាក្រ-
 មីកនិងផ្លាស់ពន្យ) បានសបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា វិទ្យាសាស្ត្រហើយនិងបច្ចេកវិទ្យា បានក្លាយជាកម្លាំងដ៏សំខាន់
 សម្រាប់ជំរុញឲ្យមានការរីកចម្រើន ។ ឈានចូលដល់សតវត្សរ៍ទី ២១ អាស៊ីអាគ្នេយ៍បានកាប់ព្រៃឈើប្រណីត
 ដើម្បីធ្វើការបន្ត ហើយបោះដីដើម្បីយកវិ ។ ប៉ុន្តែ ផលកម្រៃដែលបានមកពីឧស្សាហកម្មទាំងនេះ បាន
 ចំណេញតែទៅលើក្រុមហ៊ុនដែលពាក់ព័ន្ធ (និងមន្ត្រីពុករលួយប៉ុណ្ណោះ) ពោលគឺវាមិនជួយដល់ការផ្លាស់ប្តូរ ឬ
 ការថែរក្សាស្ថិរភាពសេដ្ឋកិច្ចជាតិរបស់ប្រទេសនីមួយៗ នោះទេ ។

បញ្ហាអស់ទាំងនេះបានគំរាមកំហែងដល់បណ្តាមេដឹកនាំប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ចំពោះវិសមភាពពិភពលោក
 ដែលសូម្បីតែលោក អូងសាន (Aung San) ឬលោក ស៊ូការណូ (Sukarno) ក៏ស្ទើរតែមិនអាចនឹកគិតដល់បញ្ហាអស់
 ទាំងនេះដែរ ។ ចូលរួមក្នុងពិភពលោកមួយ ដែលការប្រមូលនិងប្រើប្រាស់ព័ត៌មាន ការបង្កើតចំណេះដឹង និងការ
 ទាញប្រយោជន៍ពីស្លាកសញ្ញា មានសារៈសំខាន់ដើម្បីបង្កើតឲ្យមានភាពសម្បូរសប្បាយនិងអំណាច ហើយរួមទាំង
 ការបែងចែកធនធាននោះ ។ ចំណុចខ្លាំងរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦០ ដូចជាកម្លាំងពលកម្មដែលគ្មានជំនាញ
 និងវត្ថុធាតុដើមផ្សេងៗ បានថយចុះគួរឲ្យកត់សម្គាល់ ។ (នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ២០ មានទំព័រអាំងទែរណែត ប្រមាណ
 ជាង ៨០% ក្នុងប្រព័ន្ធអាំងទែរណែត បានសរសេរឡើងជាកាសាអង់គ្លេស ហើយក្នុងចំណោមទំព័រអាំងទែរណែត
 ដែលសម្បូរអ្នកទស្សនាច្រើនជាងគេ ចំនួន ១០០ មានទំព័រអាំងទែរណែតចំនួន ៩៤ មានប្រភពមកពីសហរដ្ឋ
 អាមេរិក ។) ភាពឯកោផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចដែលជាសុបិន្តអាត្រក់ថ្មីមួយ កាន់តែធ្វើឲ្យមានអារម្មណ៍ភ័យខ្លាចក្នុងការ
 ក្លាយជាប្រទេសពឹងផ្អែកលើអាណានិគមកើតមានឡើង ។

ផ្ទុយទៅនឹងអ្វីដែលហាក់បីដូចជាឧបសគ្គធំៗ បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ភាគច្រើនមានការរីកចម្រើនផ្នែក
 ឧស្សាហកម្មគួរឲ្យកត់សម្គាល់ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៦៥ មកម្ល៉េះ ។ ហើយទសវត្សរ៍បន្ទាប់ គឺជាព្រឹត្តិការណ៍នៃការផ្លាស់
 ប្តូរដ៏សំខាន់មួយនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចក្នុងតំបន់ ទោះជាមិនទាន់មានលទ្ធផលមកបញ្ជាក់នៅក្នុងដំណាក់កាល
 នេះក៏ដោយ ។ ការអភិវឌ្ឍស្របទិសគ្នាជាច្រើនបានបង្កើតឲ្យមាននូវ «ទម្រង់សេដ្ឋកិច្ចអន្តរជាតិថ្មី» មួយ ដែល
 ផ្តល់ឱកាសឲ្យប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួន ផ្លាស់ប្តូរនូវតួនាទីរបស់ខ្លួនឡើងវិញ ដើម្បីឲ្យស្របទៅតាមប្រព័ន្ធ
 មូលធននិយមពិភពលោក ។ ការរីកចម្រើនមួយក្នុងចំណោមការរីកចម្រើនទាំងនេះ បានកើតឡើងដោយសារការ
 ធ្លាក់ចុះរបស់សហរដ្ឋអាមេរិក ពីឋានៈជាអ្នកលេចធ្លោផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចគ្មានគូប្រជែង ដែលធ្លាប់សម្រេចបានក្លាមៗ
 ក្រោយសង្គ្រាម ។ មួយផ្នែកនៃការរីកចម្រើននេះ គឺដោយសារតែប្រទេសផ្សេងៗ ទៀត ជាពិសេសប្រទេសជប៉ុន
 និងអាណ្លីម៉ង់ បានក្លាយទៅជាប្រទេសប្រកួតប្រជែងកាន់តែខ្លាំងឡើងនៅពេលដែលគេបានស្ថាបនាប្រទេសទាំង
 នេះឡើងវិញ បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមបានបញ្ចប់ទៅ ។ មួយផ្នែកទៀត គឺមកពីការចំណាយដ៏សន្ធឹកសន្ធាប់របស់សហរដ្ឋ
 អាមេរិកលើសង្គ្រាមវៀតណាម រួមជាមួយនឹងការប្រឹងប្រែងក្នុងពេលជាមួយគ្នាដើម្បីកសាងឲ្យបាននូវ «សង្គមមហា

អស្ចារ្យ» មួយដែលគ្មានការយកពន្ធ ។ មួយផ្នែកផ្សេងទៀត គឺបណ្តាលមកពី « វិបត្តិប្រេងឥន្ធនៈ » ដែលបានកើតឡើងដំបូងបង្អស់ក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៣ នៅពេលដែលអង្គការនៃបណ្តាប្រទេសនាំប្រេងកាតចេញ ហៅ « អូប៉ិច (OPEC) » បានបង្កើនថ្លៃប្រេងកាតពិភពលោកទូទាំងដោយជោគជ័យ ។ ដោយបដិសេធចោលនូវអ្វីដែលអត្ថបទរបស់ទស្សនាវដ្តី ថែមម៉ាញ៉ាហ្ស៊ីន (Time Magazine) បានចុះផ្សាយថា ជា « សតវត្សរ៍របស់សហរដ្ឋអាមេរិក » កំពុងចប់ទៅនោះ សហរដ្ឋអាមេរិកមានភាពយឺតយ៉ាវក្នុងការលះបង់ចោលនូវវិធីសាស្ត្រនៃការគ្រប់គ្រងគ្មានប្រសិទ្ធភាពនិងនៅតែប្រើថយន្តស៊ីសាំងច្រើននៅឡើយ ។ តែ ស.រ.អា. បានដកខ្លួនចេញពីការប្តេជ្ញាចិត្តចំពោះតំបន់អាស៊ីក្នុងខណៈដែលប្រទេសនេះបានសម្រេចចិត្តដកខ្លួនថយពីសង្គ្រាមវៀតណាមជាដើម ។ ការនេះបានអនុញ្ញាតឱ្យប្រទេសដប៉ុន ដែលទើបនឹងងើបឡើងនោះ ក្លាយទៅជាដៃគូសេដ្ឋកិច្ចដ៏សំខាន់ និងជាគំរូដល់ប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ ។

ក្នុងពេលជាមួយគ្នាដែរ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវលើវិស័យកសិកម្ម ដែលមួយចំនួនបានធ្វើឡើងតាំងពីសម័យអាណានិគម បានចាប់ផ្តើមហុចផល ។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ បានធ្វើឱ្យឧស្សាហកម្មកៅស៊ូនិងដូងប្រេងរបស់ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ចាប់មានដំណើរការឡើងវិញ ។ លទ្ធផលរបស់ឧស្សាហកម្មនេះផ្តល់ដល់តំបន់ទាំងមូល បានកើនឡើងកាន់តែប្រសើរថែមទៀត ដោយសារការបង្កើតឡើងនូវដំណាំស្រូវដែលផ្តល់ទិន្នផលខ្ពស់នៅឯវិទ្យាស្ថានស្រាវជ្រាវដំណាំស្រូវអន្តរជាតិ អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី. (IRRI) ដែលស្ថិតនៅក្នុងតំបន់ឡូសបាញ៉ូស (Los Baños) ក្បែរទីក្រុងម៉ានីល ។ នេះគឺជាជោគជ័យដ៏មួយក្នុងចំណោមជោគជ័យនៃការអភិវឌ្ឍនានាជាច្រើនក្នុងរយៈពេល ៥០ ឆ្នាំចុងក្រោយនេះ ។ គោលបំណងរបស់ អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី. គឺបង្កើតធនាគារពូជស្រូវដ៏មួយ និងប្រើប្រាស់នូវវិទ្យាសាស្ត្រទំនើបដើម្បីបង្កើនទិន្នផល ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦៦ អ្នកវិទ្យាសាស្ត្របានបង្កាត់ពូជស្រូវត្រូវរបស់ចិននិងឥណ្ឌូនេស៊ី ដើម្បីច្នៃបង្កើតជាប្រភេទស្រូវ អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.-៨ ដែលមានដើមខ្ចីជាងមុន ហើយឆាយស្រួលក្នុងការការពារវាពីការទោរទន់មែកទៅលើដី នៅពេលដែលគេប្រើប្រាស់ដីថ្មីធ្វើឱ្យវាមានកូរធំជាងមុននោះ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨២ គេក៏បានបង្កើតប្រភេទស្រូវ អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.-៣៦ ដែលបង្កាត់ចេញមកពីស្រូវ ១៣ ប្រភេទផ្សេងៗគ្នា ។ ស្រូវប្រភេទនេះមានភាពធន់ខ្លាំងជាងមុនក្នុងការការពារទប់ទល់ទៅនឹងសត្វល្អិតចង្រៃផ្សេងៗ ។ លើសពីនេះ វដ្តនៃការរីកលូតលាស់របស់ស្រូវប្រភេទនេះ ក៏មានរយៈពេលខ្លីជាងមុន គឺថយចុះពីប្រមាណ ១៨០ ថ្ងៃមក ១១០ ថ្ងៃវិញ ។ គ្រាប់ស្រូវប្រភេទនេះអាចទុំបាន ទោះមិនមានពន្លឺថ្ងៃគ្រប់គ្រាន់ក្តី ប៉ុន្តែចាំបាច់ត្រូវប្រើប្រាស់ដីបន្ថែម ។ ប្រភេទស្រូវដែលផ្តល់ទិន្នផលខ្ពស់ អាចផ្តល់លទ្ធភាពដល់កសិករនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ បង្កើននូវទិន្នផលស្រូវរបស់ពួកគេបានទូទាំង ។ នៅក្នុងរយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំថ្មីៗ នេះ អ្នកវិទ្យាសាស្ត្រនៅឯ អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី.អ៊ី. បានប្រើនូវបច្ចេកទេសបង្កាត់ពូជស្រូវដោយក្នុងនោះ មាន « ស្រូវមាស » ប្រភេទថ្មីមួយ មានហ្សែនកែប្រែចំនួន ៣ ប្រភេទ ហើយមានសារជាតិរីតាមីន បេតាការ៉ូទែនបន្ថែម ដែលអាចជួយកាត់បន្ថយនូវជម្ងឺពីការកែតម្រូវរបស់កុមារបាន ។ ស្របពេលជាមួយគ្នានោះ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវថ្មីៗ ធ្វើឡើង ដើម្បីធ្វើបន្ថែមនូវជាតិដែកក្នុងដើមស្រូវ ក្នុងគោលបំណងប្រយុទ្ធប្រឆាំងទៅនឹងជម្ងឺខ្វះឈាមក្រហម ដែលប្រហែលជាជម្ងឺកង្វះជីវជាតិដ៏សាហាវបំផុតនៅលើពិភពលោកយើងនេះ ។

« បដិវត្តន៍បៃតង » (បដិវត្តន៍កសិកម្ម) នេះក៏ជួបប្រទះនូវបញ្ហាដែរ ដោយមិនអាចដំណើរការទៅបាន បើ

គ្មានទុនសម្រាប់ចំណាយទៅលើដី ដូចជា ដី ថ្នាំសម្លាប់សត្វល្អិត និងប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងទឹកប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព នោះ ។ លក្ខខណ្ឌទាំងនេះ បានធ្វើឲ្យមានផលពិបាកដល់ប្រជាកសិករក្រីក្រ និងប្រទេសក្រីក្រនៅក្នុងអំឡុង ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ និង ១៩៨០ ។ បដិវត្តន៍បែតធីក៍ដូចជាបច្ចេកវិទ្យាជំនួយកសិកម្មថ្មីៗ ផ្សេងទៀត ដូចជា ត្រាក់ទ័រ ម៉ាស៊ីនបូមទឹក និងម៉ាស៊ីនច្រូតកាត់ ជាដើម កាន់តែធ្វើឲ្យគម្លាតទ្រព្យធនរវាងប្រជាពលរដ្ឋនៅតាម តំបន់ជនបទ មានសភាពខុសគ្នាខ្លាំងឡើង ។ ទោះបីជាបដិវត្តន៍បែតធីនេះមិនបានដោះស្រាយ « បញ្ហារបស់ កសិករ » នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងស្រុងក៏ដោយ ក៏បដិវត្តន៍នេះពិតជាបានជួយទប់ស្កាត់គ្រោះទុរ្ភិក្សនៅក្នុងតំបន់ ។ ក្នុងពេលនោះដែរ កំណើនប្រជាជនក៏បានចាប់ផ្តើមថយចុះ ដោយសារកម្មវិធីគ្រប់គ្រងអត្រាកំណើតដែលឧបត្ថម្ភ ដោយរដ្ឋាភិបាល (ជាពិសេសនៅប្រទេសសិង្ហបុរី និងក្រោយមកនៅប្រទេសថៃ) ឬការរីកចម្រើនព្រមគ្នារវាង ទីក្រុងនិងសេដ្ឋកិច្ច ។ គេនៅតែឃើញមាននូវភាពអយុត្តិធម៌ និងការបះបោររបស់ប្រជាជននៅតាមជនបទ ។ ប៉ុន្តែ ភាពភ័យខ្លាចអំពីគ្រោះទុរ្ភិក្សនៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍នោះ លែងមានទៀតហើយ ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ការអភិវឌ្ឍដ៏សំខាន់នៃសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីអាគ្នេយ៍ បានចាប់ផ្តើមចេញពីលទ្ធផល ប្រយោលនៃនយោបាយ ដោយឥតគ្រោធិទុក ។ ការផ្តាច់ចេញរបស់ប្រទេសសិង្ហបុរីពីប្រទេសម៉ាឡេស៊ីនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦៥ បានជំរុញឲ្យប្រទេសនេះពិចារណាឡើងវិញយ៉ាងឆាប់រហ័សអំពីយុទ្ធសាស្ត្រឧស្សាហកម្មរបស់ខ្លួន ដែលមក ទល់ពេលនោះ ឧស្សាហូបនីយកម្ម « ជំនួសការនាំចូល » បានបាញ់ឆ្ពោះទៅរកតែទីផ្សារម៉ាឡេស៊ី ។ នាពេលនោះ ទីផ្សារក្នុងស្រុករបស់សិង្ហបុរី មានលក្ខណៈតូចចង្អៀត ដោយសារមានប្រជាជនតែ ២ លាននាក់ ។ ដូច្នោះ ក្តីសង្ឃឹម តែមួយគត់របស់សិង្ហបុរី គឺការសម្រេចឲ្យបាននូវឧស្សាហូបនីយកម្មសម្រាប់ការនាំចេញជំនួសវិញ ដោយការព្យាយាម បង្កើតនូវឧស្សាហកម្មច្រើនប្រភេទ ដែលអាចប្រកួតប្រជែងជាមួយប្រទេសដទៃទៀតនៅលើពិភពលោកបានទាំង គុណភាព និងតម្លៃ ដោយមិនគិតអំពីផលចំណេញនៃពន្ធលើទំនិញនាំចេញនិងនាំចូលឡើយ ។ យុទ្ធសាស្ត្រនេះ បានផ្តល់នូវជោគជ័យយ៉ាងធំធេងដល់ប្រទេសសិង្ហបុរី ហើយនិងហុងកុង តៃវ៉ាន់ ព្រមទាំងកូរ៉េខាងត្បូងដែលជា « កូននាគ » ដទៃទៀតផងដែរ ។ ក្នុងរយៈពេលមួយទសវត្សរ៍នេះ ធនាគារពិភពលោកនិងបណ្តាសេដ្ឋកិច្ចភាគច្រើន បានសន្និដ្ឋានថា ចំពោះយុទ្ធសាស្ត្រនៃការអភិវឌ្ឍឧស្សាហូបនីយកម្មសម្រាប់ការនាំចេញ មានឥទ្ធិពលខ្លាំងជាង ឧស្សាហូបនីយកម្មជំនួសការនាំចូល ។ ប៉ុន្តែ ទស្សនៈបែបនេះ មិនអាចលាក់បំបាំងល្បួងដ៏ធំមួយ ដែល ប្រទេសសិង្ហបុរីបានលេងទាំងប្រថុយប្រថាននាពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ ឡើយ ។

ដូច្នោះ នៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៥០ ប្រទេសសិង្ហបុរីដែលហាក់ដូចជាត្រូវពួកកុម្មុយនិស្តលាក់ខ្លួនមួយក្រុម អុកឡុករាល់ពេលនោះ បានធ្វើឲ្យបណ្តាសេដ្ឋកិច្ចដែលប្រកាន់នូវទស្សនៈចាស់គំរិល និងសកម្មជនសិទ្ធិមនុស្ស ស្ទើរសរសើរយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះអត្រាកំណើនសេដ្ឋកិច្ចដ៏គួរឲ្យកត់សម្គាល់ដល់កម្រិតមួយ ដែលមានអត្រាសន្សំ ខ្ពស់បំផុតនៅលើពិភពលោក ។ គេបានប្រក្សាយវាលលិចទឹក ដែលសម្បូរដោយដើមកោងកាង ឲ្យក្លាយជាដី សម្រាប់អភិវឌ្ឍន៍ឧស្សាហកម្ម រីឯដីរិច្ចកោសកូល បានក្លាយជាដីលក់ទំនិញដ៏មានប្រជាប្រិយភាពនិងទំនើប បំផុត ។ មកទល់នឹងពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ប្រទេសសិង្ហបុរីបានក្លាយជាប្រទេសចែកចាយគ្រឿង បច្ចេកវិទ្យាដ៏ធំមួយក្នុងពិភពលោក ដោយបានផលិតនូវឌីស (ថាស) ផុកទិន្នន័យក្នុងម៉ាស៊ីនកុំព្យូទ័រ ប្រហែលជា ពាក់កណ្តាលនៃផលិតផលទូទាំងពិភពលោក ។ មកទល់នឹងចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ប្រទេសថៃបានស្ថិតក្នុង

ចំណាត់ថ្នាក់លេខ ៤ នៅក្នុងទ្វីបអាស៊ី (បន្ទាប់ពីប្រទេសជប៉ុន តៃវ៉ាន់ និងកូរ៉េខាងត្បូង) ជាប្រទេសនាំចេញនូវ ផលិតផលតម្បាញ ហើយរកចំណូលបានពីការនាំចេញសម្លៀកបំពាក់ច្រើនជាងការនាំចេញអគ្គិសនីពេលមុនៗ ទៅ ទៀត ។ ប្រទេសថៃក៏បានចាប់ផ្តើមនាំចេញនូវរថយន្តគុនតូចម៉ាកមិតស៊ុយប៊ីស៊ីឡង់ស៊ីវ (Mitsubishi Lancer) ដែលតម្លៃនៅក្នុងប្រទេសផ្ទាល់ ហើយប្តូរឈ្មោះទៅជា ដូដដនិងភ្លឺមាស ខូលថ៍ (Dodge and Plymouth Colts) វិញ (ដើម្បីជៀសវាងរបាំងពន្ធគយ) ទៅកាន់ប្រទេសកាណាដានៅឆ្នាំ ១៩៨៨ ។ ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ និង ១៩៨០ ប្រទេសហ្វីលីពីនបានអភិវឌ្ឍនូវសេដ្ឋកិច្ចនាំចេញផ្អែកលើផលិតផលមួយចំនួន ដូចជា សម្លៀកបំពាក់ សៀគ្វីអេឡិចត្រូនិកកុំព្យូទ័រ និងគ្រឿងអេឡិចត្រូនិកផ្សេងៗ ទៀត ។ នេះជាហេតុបណ្តាលឲ្យការធ្លាក់ចុះនូវ ថ្លៃដំណាក់សិកម្មរបស់ខ្លួនមួយចំនួន មិនមែនជាគ្រោះថ្នាក់អាក្រក់ដូចពេលមុនប៉ុន្មានឡើយ ។

នៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ប្រទេសម៉ាឡេស៊ីប្រហែលជាប្រទេសដែលមាននូវទស្សន័យភាពឧស្សាហកម្ម ដែលទាក់ទាញចិត្តបំផុតក្នុងចំណោមប្រទេសទាំងអស់ ដោយមាននូវអគារទើសមេឃដ៏ខ្ពស់បំផុតនៅលើពិភព លោក ។ ទស្សន័យភាពសំណង់ផ្លូវសហព័ន្ធពីកំពង់ផែក៏ឡើងទៅកាន់ទីក្រុងកូឡាឡាំពួរ ស្ថិតនៅភាគខាងលិចនៃ ឧបទ្វីបម៉ាឡាយូ បានធ្វើឲ្យមន្ត្រីអាណានិគមអង្គរគួសចំណាស់ៗ ភ្ញាក់ផ្អើលខ្លាំង នៅពេលដែលពួកគេត្រូវប្រមក ទស្សនាម្តងទៀត បន្ទាប់ពីប្រទេសម៉ាឡេស៊ីទទួលបានឯករាជ្យពីរថ្ងៃទសវត្សរ៍កន្លងទៅ ។ រោងចក្រអេឡិចត្រូលុច ដៃហាត់ស៊ី និងម៉ូតូរ៉ូឡា (រួមជាមួយនឹងរោងចក្រកែច្នៃម្ហូបអាហារ រោងចក្រធ្វើស្រោមសំបុត្រ រោងចក្រធ្វើ រថយន្ត និងរោងចក្រធ្វើសម្ភារៈប្រព័ន្ធទឹក) នាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ក្លាយជាមានសារៈសំខាន់ជាងវិហារអ៊ីស្លាម និង ចម្ការដួងប្រេងមួយចំនួនដែលនៅសល់របស់ប្រទេសម៉ាឡេស៊ីទៅទៀត ។ មកទល់នឹងចុងសតវត្សរ៍ទី ២០ ប្រទេសម៉ាឡេស៊ីបាននាំចេញគ្រឿងអគ្គិសនីនិងទំនិញអេឡិចត្រូនិក មានចំនួនច្រើនជាងពាក់កណ្តាលនៃទំនិញ នាំចេញរបស់ខ្លួន ។ ប្រទេសម៉ាឡេស៊ីក្លាយជាប្រទេសនាំចេញនូវម៉ាស៊ីនត្រជាក់ និងម៉ាស៊ីនចាក់កាសែតដៃដូ ដ៏ធំជាងគេនៅលើពិភពលោក ។

ចំណែកឯប្រទេសភូមា រៀតណាម កម្ពុជា និងលាវវិញ បានស្ថិតនៅពីក្រោយនៃរឿងជោគជ័យទាំងអស់ នេះ ។ ក្នុងបរិបទតំបន់ បដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មផ្សេងៗ របស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ បានបណ្តាលឲ្យមានភាព ខុសគ្នាយ៉ាងច្រើននៃការរីកចម្រើន ដែលមិនធ្លាប់មានពីមុន ក្នុងចំណោមសង្គមអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ ។ នៅ ដើមសតវត្សរ៍ទី ២១ តម្លៃសរុបនៃការនាំចេញរបស់ប្រទេសសិង្ហបុរី មានច្រើនជាងតម្លៃសរុបនៃការនាំចេញ របស់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ចំនួន ២ ដង និងស្មើនឹង ៣ ដង បើប្រៀបធៀបជាមួយប្រទេសហ្វីលីពីន ។ រីឯតម្លៃ សរុបនៃការនាំចេញក្នុងមួយឆ្នាំៗ របស់ប្រទេសថៃ ច្រើនជាងតម្លៃសរុបនៃការនាំចេញរបស់ប្រទេសរៀតណាម ស្មើរតែ ៥ ដង ។ បន្ថែមពីលើនេះ អាយុជីវិតជាមធ្យមរបស់ប្រជាជនម៉ាឡេស៊ី គឺ ៧៣ ឆ្នាំ រីឯជាងអាយុជីវិត ជាមធ្យមរបស់ប្រជាជននៃប្រទេសកម្ពុជាដែលមានត្រឹមតែ ៥៤ ឆ្នាំនោះ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧០ ផលិតភាពនិង កម្រិតជីវភាពរបស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ មានភាពស្រដៀងគ្នាច្រើន ។

តំរូវរបស់ប្តូរព័ត៌មាននិងជំនាញប្រទេស

តើបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មទាំងអស់នេះបានកើតឡើងយ៉ាងដូចម្តេច ? នៅក្នុងករណីមួយចំនួន ហេតុអ្វីបានជាបដិវត្តន៍

ឧស្សាហកម្ម មិនអាចកើតឡើង ? អស់រយៈពេលជាយូរ ភាពអន្តរអន្តររបស់បណ្តាស្រុកជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលចង់សម្រេចឲ្យបាននូវឧស្សាហកម្មទំនើបដ៏ខ្លាំងមួយ មិនអាចទទួលបានផលជាក់ស្តែងដូចដែលពួកគេចង់បាន ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៥៧ សេដ្ឋកិច្ចស្ត្រីនេស៊ី មហាម៉ាត់ សាដលី (Mohammad Sadli) បានទាត់ចោលនូវទ្រឹស្តីសង្គម ដែលមានប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចពីរយ៉ាងដែលមិនអាចផ្តាច់ចេញពីគ្នាបាន របស់លោកសាស្ត្រាចារ្យ ប៊ូក ដោយអះអាងថា ទ្រឹស្តីនោះបានបញ្ជាក់ពីនិរន្តរភាពអាណានិគមនិយមរបស់ពួកបស្ចឹមប្រទេស ហើយថា គ្មានហេតុផលណាមួយដែលបញ្ជាក់ថា ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីមិនអាចក្លាយទៅជាប្រទេសឧស្សាហកម្មបាននោះទេ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦៥ មុនពេលដែលលោកប្រធានាធិបតី ស៊ូការណូ ត្រូវគេបណ្តេញចេញពីតំណែង គាត់បានបកស្រាយបន្ថែមអំពីបញ្ហានេះ ។ គាត់បានថ្លែងប្រាប់ទៅដល់ប្រជាពលរដ្ឋឥណ្ឌូនេស៊ីថា បណ្តាសៀវភៅសេដ្ឋកិច្ចរបស់បស្ចឹមប្រទេសគ្រប់ប្រភេទ មិនមែនជាក្បួនច្បាប់ដ៏ល្អឥតខ្ចោះនោះទេ ហើយចំពោះការធ្វើបដិវត្តន៍ជាតិ ដូចឥណ្ឌូនេស៊ីជាដើម មិនអាចវាស់វែងបានតាមស្តង់ដារសៀវភៅណាមួយបានទេ « ទោះបីជាសៀវភៅនោះបាននិពន្ធដោយសាស្ត្រាចារ្យក្បាលទំពែកមកពីសាកលវិទ្យាល័យអុកស្វ៊ែដ (Oxford University) ឬសាកលវិទ្យាល័យយរនៃលូ (Cornell University) ក៏ដោយ » ។

ចំពោះបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ ដែលខ្វះការអត់ធ្មត់ក្នុងការអភិវឌ្ឍនាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៥០ និង ១៩៦០ នោះ សេដ្ឋកិច្ចបែបផែនការប្រមូលផ្តុំទ្រង់ទ្រាយធំរបស់សហភាពសូវៀត និងប្រទេសចិនកុម្មុយនីស្ត ហាក់ដូចជាជម្រើសថ្មីមួយដ៏សមហេតុផល ដើម្បីជំនួសសេដ្ឋកិច្ចបែបមូលធនដែលឈាញចុះដុនដាបរបស់បណ្តាប្រទេសដែលធ្លាប់បានដាក់អាណានិគមមកលើបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងនោះ ។ ក្រោយសម័យអាណានិគមសហភាពសូវៀតបានជំរុញបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ឲ្យជឿជាក់ថា សហគ្រាសឯកជន និងទីផ្សារសេរី មិនជាប់ទាក់ទងនឹងសុខុមាលភាពជាតិទេ ហើយជនជាតិចិននិងឥណ្ឌា ដែលជាអ្នកកាន់កាប់នូវពាណិជ្ជកម្មភាគច្រើននៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍នោះ មិនគួររាប់រកទេ ។ ចំណង់ចង់ក្លាយជាជនជាតិមិនមែន មានលក្ខណៈខុសគ្នាពីប្រទេសមួយទៅប្រទេសមួយ ។ វណ្ណៈបញ្ជាវន្តរបស់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលកើតឡើងដោយសារអាណានិគមហូឡូឌីនោះ គឺកូនរបស់អភិបាល ឬក៏កូនរបស់គ្រួសារនាអឺរ៉ុប ហើយពួកគេមានទស្សនៈគាំទ្រចំពោះការគ្រប់គ្រងសេដ្ឋកិច្ច និងមើលឆាយចំពោះរបបមូលធននិយម ដែលពួកគេគិតថា « មានលក្ខណៈបរទេស » ឬជា « អំពើបាប » នោះ ស្ថិតនៅជាប់ជាមួយនឹងជំរុញវត្តមានរបស់ពួកគេជានិច្ច ។ ជនជាតិហ្វីលីពីន ដែលស្ថិតក្នុងវណ្ណៈខ្ពស់ៗ ហើយដែលក្រុមគ្រួសាររបស់ពួកគេ មានចំណូលចិត្តធ្វើជំនួញលើវិស័យកសិកម្មនោះ មិនមានចំណាប់អារម្មណ៍ចំពោះទស្សនៈរដ្ឋសង្គមនិយមឡើយ ។

មានតែប្រទេសវៀតណាម ដែលជាជនជាតិមួយនិយមយុគ ក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ បានអនុវត្តតាមទាំងស្រុងនូវសុបិនសេដ្ឋកិច្ចបែបសូវៀត ។ ដើម្បីអនុវត្តដូចនេះ ប្រទេសវៀតណាមបានធ្វើខ្លួនឲ្យឃ្នាតឆ្ងាយអស់រយៈពេលយ៉ាងយូរពីបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មដ៏មានជោគជ័យរបស់ប្រទេសឯទៀតនៅតំបន់នេះ ។ ចំពោះមេដឹកនាំកុម្មុយនីស្តវៀតណាម នៅរវាងឆ្នាំ ១៩៥៤ និងឆ្នាំ ១៩៨៦ ពាក្យថា « សង្គមនិយម » មានន័យថា ឧស្សាហកម្ម ធុនធំទ្រង់ទ្រាយធំដែលគ្រប់គ្រងដោយរដ្ឋ ។ ទម្រង់នៃគម្រោងឧស្សាហកម្មបែបនេះ មានដូចជា សំណង់អគាររោងចក្រធ្វើដែកនិងដែកថែបថាយឆ្មឿន (Thái Nguyên) ដែលគេបានសាងសង់ឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦០ ជា

ដើម ។ សាធារណជនរៀនសូត្រណាមមានការយល់ដឹងតិចតួចណាស់ អំពីគម្រោងនេះ ប៉ុន្តែគម្រោងនេះត្រូវចំណាយ ដើមទុនស្មើទៅនឹងទិន្នផលស្រូវទាំងអស់ក្នុងរយៈពេលមួយឆ្នាំរបស់ប្រទេសនេះ ដើម្បីកសាងនូវសំណង់រោងចក្រ នេះឡើយ ។ តាមពិត គម្រោងនេះហួសពីលទ្ធភាពរបស់ប្រទេសរៀនសូត្រណាមទៅទៀត តែបានប្រទេសរុស្ស៊ីនិង ប្រទេសចិន ជួយផ្តល់ជាជំនួយក្នុងការចំណាយទៅលើការសាងសង់ ។ ដោយសារតែការដឹកនាំខុសតាមទស្សនៈ « ពឹងលើខ្លួនឯង » របស់ស្តាលីន និងដោយសារតែការបង្កើនការពឹងពាក់ទៅលើជំនួយពីបណ្តាប្រទេសកុម្មុយនីស្ត នោះ អ្នកការិយាល័យយាធិបតេយ្យក្រុងហាណូយ បានបង្ហាញចំណាប់អារម្មណ៍តិចតួចលើវិស័យពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិ និងការពង្រីកនូវការនាំចេញ ទោះបីប្រទេសនេះនៅតែត្រូវការចំណាយយ៉ាងច្រើនទៅលើទំនិញនាំចូលក៏ដោយ ។ ជាមួយគ្នានេះ អ្នកនិពន្ធប្រលោមលោករៀនសូត្រណាមជាច្រើន បានបម្រើឲ្យក្តីប្រាថ្នារបស់សហភាពសូវៀតដោយ បានបោះពុម្ពនូវប្រលោមលោកទាក់ទងទៅនឹងជីវិតវណ្ណៈអធន មានដូចជាប្រលោមលោក **តម្រូវទំនំ** និងនូវដោយ រ៉េ ហ្វឺតឹម (Võ Huy Tâm) ឬប្រលោមលោក **ស៊ីម៉ង់ត៍** និងនូវដោយ ហ្វឺ ផឿង (Huy Phuong) ក្នុងគោលបំណង ដើម្បីសម្តែងសេចក្តីអបអរចំពោះ « ប្រជាជនថ្មី » ដែលរៀនសូត្រណាមបាន ។ នេះគឺជាការខិតខំប្រឹងប្រែងមួយ ដ៏គួរឲ្យកត់សម្គាល់ ដើម្បីជំរុញតថភាពសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ឲ្យដូចទៅនឹងតថភាពរបស់ជីវិតកម្មករនៅក្នុងទ្វីប អឺរ៉ុបខាងកើត ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ប្រទេសនេះនៅមានបញ្ហាលំបាកសេសសល់មួយចំនួន ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨០ ប្រទេសរៀនសូត្រណាមមានប្រាក់ចំណូលជាមធ្យមសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ មិនច្រើនជាងមួយភាគដប់ បើប្រៀបធៀប ទៅនឹងប្រាក់ចំណូលជាមធ្យមសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ នៅក្នុងប្រទេសប៊ុលការីនិងរូម៉ានី នាឆ្នាំ ១៩៦០ ផង ។ ទោះ បីជាបញ្ហានេះ បណ្តាលមកពីសង្គ្រាមដ៏សាហាវជាមួយនឹងបារាំងនិងសហរដ្ឋអាមេរិកក៏ដោយ ក៏មនោគមវិជ្ជារបស់ រដ្ឋរៀនសូត្រណាមបានធ្វើដំណើរលើផ្លូវមួយ ឆាកចេញពីប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ខ្លួននិងពីបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដទៃ ទៀត ។ មកទល់នឹងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ប្រទេសរៀនសូត្រណាមបានខិតខំលក់កម្លាំងពលកម្មដែលគ្មានការងារធ្វើ រាប់សែននាក់របស់ខ្លួន ទៅឲ្យបណ្តាប្រទេសនានានៅក្នុងបូកសូវៀត ។ ពលករទាំងនោះ ត្រូវបានបញ្ជូនឲ្យទៅ ធ្វើការនៅក្នុងអណ្តូងរ៉ែ នាបណ្តាប្រទេសអឺរ៉ុបខាងកើត និងរោងចក្រធ្វើថយន្តនៅក្នុងសហភាពសូវៀត ។ ក្នុង ដំណាក់កាលនោះ មេដឹកនាំរៀនសូត្រណាមទាំងឡាយបានចាប់ផ្តើមយល់កាន់តែច្បាស់ថា ប្រទេសមហាអំណាចនៅ ជិតខាងខ្លួនដែលចេញដំណើរមុនជាច្រើនឆ្នាំនោះ មានប្រៀបលើខ្លួនរួចទៅហើយ ។ ក្នុងឆ្នាំ ១៩៥៧ លោក ម៉ៅ សេទុន បានដឹកនាំប្រទេសចិន ដោយអនុវត្តនូវគំរូសេដ្ឋកិច្ចទំនើបកម្មតាមទស្សនៈដ៏ចាស់គំរូរបស់ស្តាលីន ហើយ បានប្តេជ្ញាថា ប្រទេសចិននឹងយកឈ្នះលើផលិតកម្មដែកថែបអង្ករគ្រួសតែក្នុងរយៈពេល ១៥ ឆ្នាំទៀតប៉ុណ្ណោះ ។ ចំណែកឯប្រទេសជប៉ុនវិញ ក៏បានដាក់ច្រើនរូបច្បាប់ពិសេសមួយឲ្យអនុវត្តជាបន្ទាន់ នូវគម្រោងអភិវឌ្ឍន៍ឧស្សាហកម្ម អេឡិចត្រូនិកថ្នាក់ជាតិរបស់ខ្លួន ។ ឆ្នាំ ១៩៧១ ជាឆ្នាំដែលសហភាពសូវៀតបានដួលរលំ ។ ក្រុងហាណូយមានការ យឺតយ៉ាវក្នុងការរៀបចំខ្លួន ដើម្បីទទួលយកដំបូន្មានរបស់ប្រទេសជប៉ុន ដែលរួមមានគម្រោងមិតស៊ុយប៊ីស៊ី សម្រាប់បង្កើតនូវឧស្សាហកម្មថយន្តរបស់ប្រទេសរៀនសូត្រណាមជាដើម ។

យើងឃើញថា ជោគជ័យនៃការធ្វើបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មរបស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក្រោយសម័យ អាណានិគម ពិតជាមិនអាចលេចចេញជារូបរាងបានទេ ប្រសិនបើគ្មានប្រទេសជប៉ុននោះ ករណីនេះលើកលែង

ចំពោះប្រទេសវៀតណាម ។ ការឈ្លងយល់របស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ថា ឥទ្ធិពលរបស់ប្រទេសជប៉ុន អាច ជួយឱ្យពួកគេរីកចម្រើនបាននោះ បានចាប់ផ្តើមនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៨៨០ គឺនៅពេលដែលអ្នកបដិវត្តហ្វុលីពីនជាច្រើន រូប បានស្នើឱ្យជប៉ុនជួយជ្រោមជ្រែងពួកគេក្នុងការតស៊ូប្រឆាំងទៅនឹងប្រទេសអេស្ប៉ាញនិងសហរដ្ឋអាមេរិក ។ ទស្សនវិស័យដូចនេះ ចាប់រីកសាយភាយតាំងពីពេលដែលជប៉ុនយកបានជ័យជម្នះលើប្រទេសរុស្ស៊ីនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩០៥ មកម៉្លោះ ។ ឥរិយាបថឈ្លានពានរបស់ជប៉ុន មកលើទ្វីបអាស៊ីវាងឆ្នាំ ១៩៣១ និង ១៩៤៥ បានបណ្តាលឱ្យមានប្រតិកម្ម ប្រឆាំងតបតពីសំណាក់បណ្តាប្រជាពលរដ្ឋអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយជាច្រើនដែលភ័យខ្លាច ។ ប៉ុន្តែ ចាប់តាំងពីពេល នោះមក គេនៅឃើញមាននូវភាពបិតថេររបស់ទ្រឹស្តីសេដ្ឋកិច្ចមួយរបស់សេដ្ឋវិទូ អាកាម៉ាត់ស៊ី កាណាម៉ិ (Akamatsu Kaname) ដែលថា ការទាមទាររួមគ្នាមួយរបស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីទាំងឡាយ ដើម្បីទំនើបកម្មនោះ គឺប្រៀប ដូចទៅនឹងការហោះហើររបស់សត្វក្លាន ១ ហ្វូងអ៊ីចីង ។ ប្រទេសជប៉ុន ដែលហាក់ដូចជាមេហ្វូងនោះ បានធ្វើឱ្យ ប្រទេសរបស់ខ្លួន ក្លាយជាប្រទេសឧស្សាហកម្មមុនគេបង្អស់ ហើយទុកឱ្យបណ្តាប្រទេសអាស៊ីផ្សេងៗ ទៀត ហោះ នៅពីក្រោយខ្លួនក្នុងទម្រង់ជារូបភាព ដោយផ្តល់ឱ្យបណ្តាប្រទេសអាស៊ីទាំងនោះ នូវបច្ចេកវិទ្យាផ្សេងៗ ដែល ខ្លួនធ្លាប់បានទទួលជាគង្គជ័យរួចមក ហើយនិងឧស្សាហកម្មហួសសម័យទាំងឡាយណាដែលគ្មានលក្ខណសម្បត្តិក្នុង ការប្រកួតប្រជែងទៅទៀតបាន ។

នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយសុទ្ធតែបានយល់ដឹងថា ឥទ្ធិពលទាក់ទាញ របស់ជប៉ុនបានផ្អែកលើគំនិតមួយដែលថា ប្រទេសនេះបានរកឃើញនូវគំរូមួយនៃការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច ដើម្បី យកប្រៀបលើសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារសេរីបែបបុគ្គលនិយមរបស់សហរដ្ឋអាមេរិក និងប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងសេដ្ឋកិច្ចដ៏រឹង ក្តឹងនិងគ្មានការឆ្លើយតបតាមតម្រូវការរបស់ប្រជាពលរដ្ឋនៃសហភាពសូវៀត ។ ក្នុងន័យនយោបាយ គំរូនៃការ អភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ចបែបនេះ មានលក្ខណៈប្រជាធិបតេយ្យតែរូបរាងខាងក្រៅប៉ុណ្ណោះ តែតាមធាតុពិត គំរូនេះមាន លក្ខណៈផ្តាច់ការទៅវិញ ។ ក្នុងនោះ គេឃើញមានគណបក្សនយោបាយមួយតែប៉ុណ្ណោះ ដែលបានគ្រប់គ្រង ប្រទេសជប៉ុនអស់រយៈពេលជាច្រើនទសវត្សរ៍ គឺចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៥៥ មក ។ ក្នុងន័យសេដ្ឋកិច្ចវិញ គំរូនេះបាន បញ្ជាក់ឱ្យឃើញពីការទទួលយក និងការកែលម្អបច្ចេកវិទ្យាទំនើបខ្ពស់របស់បណ្តាប្រទេសនៅទ្វីបអឺរ៉ុប និង សហរដ្ឋអាមេរិកទៅវិញ ។ គេបានបង្កើតម៉ាស៊ីនកុំព្យូទ័រឡើងដំបូងបង្អស់នៅឯស្ថិតិប្រទេស ប៉ុន្តែវាជាគំនិត របស់ជនជាតិជប៉ុនឯណោះវិញទេ ដែលស្វែងរកទីផ្សារបានល្អបំផុតសម្រាប់ម៉ាស៊ីនកុំព្យូទ័រទាំងនោះ និងបាន បង្កើតឱ្យមានពាក្យមួយហៅថា « សង្គមព័ត៌មាន » ឡើង ។

អស់រយៈពេលដ៏យូរ បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ មិនអាចធ្វើឱ្យប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចរបស់ខ្លួនឱ្យដូច ទៅនឹងប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសជប៉ុន ឬដូចទៅនឹងអ្វីដែលបណ្តាប្រទេសអស់ទាំងនោះរំពឹងទុកឡើយ ។ ប៉ុន្តែ ពួកគេនៅតែទទួលស្គាល់ជប៉ុនថា ជាប្រទេសដែលទទួលបានជោគជ័យដ៏អស្ចារ្យមួយនៅអាស៊ី ។ នៅក្នុង ឆ្នាំ ១៩៧៤ អ្នកជំនាញខាងយុទ្ធសាស្ត្រ ដោង យូស៊ូហូ (Daud Jusuf) បានស្នើឱ្យមានការបង្កើតនូវ «ប្រទេស ឥណ្ឌូនេស៊ីបែបក្រុមហ៊ុន» ដោយសង្ឃឹមថា នឹងអាចទទួលបាននូវជោគជ័យសម្រាប់អនាគតនៃសេដ្ឋកិច្ចរបស់ ខ្លួន នៅលើមូលដ្ឋាននៃអង្គភាពពាណិជ្ជកម្មជាតិទ្រង់ទ្រាយធំ ក្រោមកិច្ចសហប្រតិបត្តិការដ៏ស្មិតស្មួញក្នុងចំណោមអ្នក នយោបាយ អ្នកការិយាលយាធិបតេយ្យ អ្នកបច្ចេកាធិបតេយ្យ និងសហគ្រិនទាំងឡាយ ។ ប្រទេសជប៉ុន ពិត

ជាអ្នកគាំទ្រគំនិតនៅពីក្រោយសំណើនេះ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨២ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ម៉ារឡេស៊ី មហាជៀរ មហាម៉ាត់ បានបង្កើតនូវកម្មវិធី « ការសម្រួលឆ្ពោះទៅទិសខាងកើត » ឡើង ដែលធ្វើឲ្យយើងនឹកទៅដល់ « ចលនា ទៅទិសខាងកើត » របស់អ្នកជាតិនិយមរៀតណាមទៅសិក្សានៅជប៉ុនក្នុងឆ្នាំ ១៩០៥ ។ នាយករដ្ឋមន្ត្រីម្នាក់នេះ បានធ្វើការអះអាងថា គុណតម្លៃរបស់ជនជាតិជប៉ុន មានលក្ខណៈស្រដៀងទៅនឹងក្រុមសីលធម៌ដែលជនជាតិ ម៉ារឡេស៊ីមាន ឬ « បម្រុងនឹងមាន » ។ នៅសម័យក្រោយអាណានិគម បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយបាន យកគំរូតាមរូបភាពដ៏ល្អប្រពៃនៃតម្លៃការងារជាសហគមន៍ ជាពិសេស ដូចជា ការសហការដ៏មុតមាំក្នុងការងារជា ក្រុម ទំនាក់ទំនងដ៏ស្អិតល្អិត និងភាពស្មោះស្ម័គ្រចំពោះក្រុម ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៤ គណៈកម្មការសម្រាប់ទ្វីបអាស៊ី ថ្មីមួយដែលមានទីចាត់ការនៅប្រទេសម៉ារឡេស៊ី បានលើកឡើងថា គ្រួសារ និង បងប្អូន ដែលជា « ទីស្នាក់ អាស្រ័យដ៏ពិសិដ្ឋ » ត្រូវបានបំផ្លាញដោយទស្សនៈបុគ្គលនិយមរបស់ប្រទេស ។ អគ្គរដ្ឋទូតសិង្ហបុរីម្នាក់ឈ្មោះ លោក ថម្មី កូហ៍ (Tommy Koh) បានបញ្ចេញយោបល់ថា ពេលនេះជាពេលសម្រាប់ប្រទេសរៀនសូត្រពី បូព៌ាប្រទេស នូវការគោរពសិទ្ធិអំណាចនិងកិច្ចព្រមព្រៀងក្នុងការធ្វើសេចក្តីសម្រេចចិត្តហើយ ។

ការសម្រួលឡើងនូវការផ្លាស់ប្តូរលទ្ធភាពប្រកបដោយលក្ខណៈសុទ្ធិជ្រើសរើសចំពោះគុណតម្លៃរបស់អាស៊ី បាន ធ្វើឡើងដោយផ្អែកជាមូលដ្ឋានលើបទពិសោធន៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសជប៉ុន ដែលមានដូចជាកំណើនប្រជា ជនតិច រាជការមានប្រសិទ្ធភាពនិងស្វ័យភាព អត្រាសន្សំក្នុងស្រុកខ្ពស់ និងការការពាររបស់សហរដ្ឋអាមេរិកក្នុង សម័យសង្គ្រាមត្រជាក់ ។ កត្តាទាំងនេះជួយប្រទេសជប៉ុនឲ្យផ្តោតលើការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច ជាជាងការចំណាយទៅ លើវិស័យយោធា ។ ទោះមុនពេលដែលសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសជប៉ុន បានរីកចម្រើនដល់កម្រិតកំពូលនៅក្នុង ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ក៏ដោយ ប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ខ្លះបានដឹងយ៉ាងច្បាស់ពីដំណើរការរីកចម្រើននេះ ។ នៅ ក្នុងឆ្នាំ ១៩៨៨ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងឧស្សាហកម្មឥណ្ឌូនេស៊ី អា.វ៉េអិរ. សូហ្វីដ (A. R. Soehoed) បានក្អកក្អងថា ប្រទេស ឥណ្ឌូនេស៊ីមិនអាចតាមទាន់ក្លាននាំមុខជប៉ុននោះបានទេ បើឥណ្ឌូនេស៊ីគ្រាន់តែហើរតាមលំនាំរបស់ជប៉ុននោះ ។ ស្ថានភាពនេះមិនមែនមកពីប្រការដែលថា ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីគ្មាននូវបុគ្គលិក ដើម្បីចាត់ចែងកិច្ចការក្រសួង ពាណិជ្ជកម្ម ដែលយកលំនាំតាមប្រទេសជប៉ុននោះទេ ប៉ុន្តែ បញ្ហាចម្បង គឺនៅត្រង់ថា ប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងមូលរបស់ ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលជាប្រទេសមានជាតិសាសន៍ចម្រុះ ព្រមទាំងមាននូវដែនសមុទ្រវែងនោះ ងាយទទួលរង នូវឥទ្ធិពលអរិយធម៌ផ្សេងៗ ដែលបង្កការលំបាកដល់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ។ ស្ថានភាពនេះខុសពីប្រទេសជប៉ុន ដែល ងាយគ្រប់គ្រងទំនាក់ទំនងរបស់ខ្លួនជាមួយនឹងបណ្តាប្រទេសនានា ។ រីឯអ្នកប្រាជ្ញហ្វីលីពីនជាច្រើន មានការព្រួយ បារម្ភថា ការគោរពអំណាចថ្នាក់លើខ្នាតពេក តាមរបៀបជប៉ុន នឹងធ្វើឲ្យការគ្រប់គ្រងបែបផ្តាច់ការដ៏ពុករលួយ របស់ប្រធានាធិបតី ហ្វេរឌីណង់ ម៉ារកូស (Ferdinand Marcos) ក្លាយមកជាត្រឹមត្រូវស្របច្បាប់វិញ ។ នៅពាក់ កណ្តាលទសវត្សរ៍ទី ១៩៩០ អ្នកជំនាញរៀតណាម ដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសមួយដែលប្រកាន់យកនូវលទ្ធិខ្ពង់ខ្ពស់ ពីយូរលង់ណាស់មកហើយនោះ បានសរសេរអំពីភាពរឹងប៉ឹងរបស់ជនជាតិជប៉ុន ដោយឆ្លុះបញ្ចាំងថា លទ្ធិខ្ពង់ខ្ពស់របស់ ជប៉ុន មានលក្ខណៈខុសពីគេ ដោយសង្កត់ធ្ងន់លើនិយមន័យនៃភាពស្មោះស្ម័គ្រខ្លាំងជាងប្រទេសដទៃទៀតដែល អនុវត្តតាមលទ្ធិដូចគ្នានេះ ។

កត្តាដែលមិនអាចធ្វើឲ្យប្រទេសជប៉ុនផ្តាច់ចេញពីដំណើរធ្វើបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ គឺ ជំនួយអភិវឌ្ឍន៍និងការវិនិយោគ ។ យោងទៅលើការគន់គូរមួយ ជំនួយរបស់ប្រទេសជប៉ុនមានពី ១៥% ទៅ

២០% នៃការចំណាយថវិការបស់ប្រទេសនីមួយៗ ស្ទើរតែទាំងអស់នៅក្នុងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ។ នៅអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ និង ១៩៩០ ប្រទេសជប៉ុនក៏ជាប្រទេសវិនិយោគបរទេសនាំមុខគេដែរ នៅក្នុងតំបន់នេះ ។ ការវិនិយោគរបស់ជប៉ុន មានទម្រង់ជាសហគ្រាសសម្ព័ន្ធអាជីវកម្មជាមួយប្រទេសម្ចាស់ស្រុកក្នុង តំបន់ ហើយដៃគូវិនិយោគភាគច្រើន គឺជាសមាជិករបស់ក្រុមវេជនសេដ្ឋកិច្ច ។ បើប៉ាន់ប្រមាណទៅ នៅចុង ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ដៃគូវិនិយោគជនជាតិហ្វីលីពីនរបស់ប្រទេសជប៉ុននៅក្នុងសហគ្រាសសម្ព័ន្ធអាជីវកម្មជប៉ុន- ហ្វីលីពីន ចំនួន ៧៧ មាន ៤៦ ចេញមកពីគ្រួសារហ្វីលីពីនដែលមានឋានៈខ្ពង់ខ្ពស់ ។ ដៃគូវិនិយោគក្នុងស្រុករបស់ ក្រុមហ៊ុនពហុជាតិជប៉ុន គឺអាចជាវដ្ឋាភិបាលរបស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ផ្ទាល់តែម្តង ។ ក្រុមហ៊ុនមិតស៊ុយប៊ីស៊ី បានផ្គត់ផ្គង់នូវគ្រឿងរថយន្តនិងកង្វះរថនាម៉ូតូជាច្រើនដល់ការផលិតរថយន្តម៉ាកប្រូតុងសាហ្គា (Proton Saga) ក្រោមការជួយឧបត្ថម្ភផលិតដោយរដ្ឋាភិបាលម៉ាឡេស៊ី ។ ដូចដែលជនជាតិជប៉ុនមួយចំនួនបានរិះគន់ខ្លួនឯង ផលិតករជប៉ុនបានធ្វើវិនិយោគក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដោយមានបំណងចង់បង្កើតសេដ្ឋកិច្ចតំបន់មួយ ដែលមាន ការបែងចែកវណ្ណៈតែប៉ុណ្ណោះ ។ ក្នុងនោះ រចនាសម្ព័ន្ធប្រាក់ឈ្នួលទ្វេភាគបែបប្រពៃណី ធ្លាប់បានអនុវត្តក្នុង ប្រទេសជប៉ុន ដែលបានកំណត់ថា កម្មករណាដែលធ្វើការនៅក្នុងរោងចក្រឧស្សាហកម្មធំៗ ហើយមានការរៀប ចំចាត់ចែងបានល្អនោះ នឹងអាចទទួលបានប្រាក់ឈ្នួលច្រើន ហើយកម្មករណាធ្វើការនៅក្នុងរោងចក្រម៉ៅបន្ត នឹងគ្មានការរៀបចំចាត់ចែងបានល្អនោះ នឹងទទួលបានប្រាក់ឈ្នួលតិចនោះ ត្រូវបានសាយភាយមកទិសខាងត្បូង ដោយក្នុងនោះ តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍មានឋានៈជាអ្នកម៉ៅការបន្តដើរតែកទាបបំផុត ។ ប្រសិនបើបណ្តាប្រទេសអាស៊ី អាគ្នេយ៍ទាំងឡាយណា ធ្វើត្រឹមតែជាអ្នកម៉ៅការបន្តរបស់ជប៉ុននោះ គ្មានទាំងឡាយដែលហើរពីក្រោយ ប្រាក់ដ ជាត្រូវការចំណាយរយៈពេលយ៉ាងយូរ ដើម្បីតាមឱ្យទាន់មេហ្វូឌរបស់វា ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធរវាងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ទៅនឹងប្រទេសជប៉ុន នៅតែពិបាក ពន្យល់ថា តើហេតុអ្វីបានជាបន្ទាប់ពីទទួលបានឯករាជ្យមក បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួន អាចមាន លទ្ធភាពធ្វើអ្វីមួយបាន ដែលបណ្តាប្រទេសនៅទ្វីបអាហ្វ្រិកនិងមជ្ឈិមបូព៌ា មិនអាចធ្វើបាន ។ ឧទាហរណ៍ដូចជា ការរៀនផលិតរថយន្តនិងសៀគ្វីកុំព្យូទ័រ ដើម្បីលក់ចេញទៅកាន់បស្ចិមប្រទេសជាដើម ។ អាណានិគមនិយមបស្ចិម ប្រទេសបានបន្ទុកនូវពួកវេជនសំខាន់ៗ មួយចំនួនតូច នៅក្នុងបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលពួកទាំងនោះ មានគំនិតច្នៃប្រឌិតខ្ពស់ប្រសើរជាង បើប្រៀបធៀបជាមួយនឹងពួកវេជននៅអាហ្វ្រិក អាមេរិកឡាទីន និងមជ្ឈិម- បូព៌ា ។ កត្តាទាំងនេះកំពុងតែត្រូវបានគេស្រាវជ្រាវបន្តទៀត ។ ក្រៅពីសកម្មភាពប្រឆាំងនឹងអាណានិគមនិយមវិញ បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ ក៏មានអារម្មណ៍ថា ខ្លួនត្រូវបានគំរាមកំហែងដោយក្រុមបះបោរកុម្មុយនីស្ត ដែលជាគ្រោះថ្នាក់មួយយ៉ាងធំនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ជាងនៅតំបន់អាហ្វ្រិក ឬនៅអាមេរិកឡាទីនទៅទៀត ។ ពួកគេក៏មានការបារម្ភផងដែរ ចំពោះការប្រឈមមុខទៅនឹងការគំរាមកំហែងរបស់អ្នកនយោបាយនៃបណ្តាប្រទេស អាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួន ដូចជាពួកខ្មែរក្រហមដែលបានបំផ្លាញចោលនូវរាល់ស្ថាប័នទំនើបផ្សេងៗ ដូចជាធនាគារ និងរូបិយវត្ថុជាដើម ។ ពួកវេជនទាំងនោះ គឺជាអ្នកកាន់អំណាចដើម្បីកសាងសេដ្ឋកិច្ចរួមសម្រាប់អនាគត ។ ពួកគេបានប្រថុយប្រថានអនាគតរបស់ខ្លួនដោយអនុវត្តនូវរបបសេដ្ឋកិច្ច ដែលរួមមានការបង្កើននូវការនាំចេញនិង សហគ្រាសឯកជនជាដើម ។ មហាអំណាចសហរដ្ឋអាមេរិកបានរួមចំណែកជាមួយនឹងកង្វល់របស់បណ្តាប្រទេស

អាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងនោះ មិនបានធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់ប្រយោជន៍របស់ពួកគេឡើយ ព្រោះបណ្តាប្រទេសទាំងនេះក៏ស្ទុះស្ទែងរកមូលធនវិនិយោគនិងទីផ្សារសម្រាប់នាំចេញផលិតផលដែរ ។ មេដឹកនាំបណ្តាប្រទេសទាំងនោះភាគច្រើន ត្រូវបានអ្នកម៉ាក្រូនិយមហៅថា « គហបតីក្នុងសម័យអាណានិគម » ។ អ្នកទាំងនោះបានទទួលសេរីភាពនិងអំណាចក្លាមៗ ក្រោយសម័យអាណានិគម ហើយពួកគេជាតួអង្គនយោបាយដ៏សំខាន់ៗ របស់ប្រទេសទាំងនោះ ។ អ្នកនយោបាយសំខាន់ៗ ទាំងនោះ មានតាំងពីលោក លី ក្វាន់យូ (Lee Kuan Yew) នាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រទេសសិង្ហបុរី ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៥៩ ដល់ ១៩៩០ និងលោក មហាជៀរ មហាម៉ាត់ នាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៨១ ដល់ ២០០៣ រហូតដល់បណ្តាលសេដ្ឋកិច្ចឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលត្រូវបានគេដាក់ហស្សនាមក្នុងន័យចំអកថា « សមាគមជនអន្តពាលសម្ងាត់ប៊ែរកេលី (Berkeley Mafia) » ដោយសារតែពួកគេធ្លាប់រៀននៅឯសាកលវិទ្យាល័យកាលីហ្វ័រនៀ ។

ក្រោយសម័យអាណានិគមបន្តិច គឺក្នុងឆ្នាំ ១៩៥៥ មានការដៃគរកែប្រែក្រុងដ៏ល្បីមួយនៅឯសាកលវិទ្យាល័យនៃប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ដើម្បីបង្កើតឲ្យមាននូវពាក្យថា « តស៊ូ » ជាថ្មីឡើង ។ ការដៃគរកែប្រែក្រុងនោះ ចង់សំដៅទៅលើប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ពីរយ៉ាង ដែលកំពុងតែរកការកកើតឡើង ។ អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រីឥណ្ឌូនេស៊ី លោក វីឡូប៉ូ (Wilopo) បានថ្កោលទោសទស្សនៈសេដ្ឋកិច្ចសេរីនិយមរបស់បស្ចិមប្រទេស ថា វាបណ្តាលឲ្យមាននូវការកេងប្រវ័ញ្ចស្របច្បាប់និងមានគម្លាតខុសគ្នាយ៉ាងធំនៅក្នុងការចែករំលែកធនធាន ។ គាត់បានអះអាងថា លទ្ធផលដ៏អាក្រក់នៃទស្សនៈនេះ បានធ្វើឲ្យខូចប្រយោជន៍របស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីទាំងឡាយណា ដែលធ្លាប់ទទួលបាននូវអាណានិគម ច្រើនជាងការខូចប្រយោជន៍របស់បស្ចិមប្រទេស ។ លោក វីដយ៉ូយ៉ូ នីតិសាស្ត្រ (Widjojo Nitisastro) ដែលជាកូនប្រុសមួយរូបក្នុងគ្រួសាររបស់គ្រូបង្រៀនជនជាតិជប៉ុន និងជានិស្សិតដែលបានយកអាវុធប្រឆាំងពួកអង់គ្លេស និងហូឡង់ មុនពេលដែលប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីទទួលបានឯករាជ្យនោះ បានបន្ទោសលោក វីឡូប៉ូ ថា មិនបានគិតគូរពីភាពចាំបាច់ក្នុងការបង្កើតនិងការបែងចែកធនធាន ។ លោក វីដយ៉ូយ៉ូ បានរំលឹកលោក វីឡូប៉ូ ថា « សហគ្រាសសេរី » គឺមានរួមទាំងម្ចាស់ដី ដែលជាកសិករតូចតាច និងក្រុមហ៊ុនប្រេងសាំងសែលរ៉ូយាល់ដាច់ច័ (Royal Dutch Shell) ។ គាត់រំលឹកឡើងទៀតអំពីលទ្ធភាពនៃការបង្កើតប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចដែល « ប្រឆាំងនឹងប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចសេរី » ដែលក្នុងនោះ យន្តការតម្លៃអាចធ្វើយតបទៅនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់រដ្ឋដែលរលំនឹងប្រជាសង្គ្រោះ ។

ទម្រង់សេដ្ឋកិច្ចសេរីនិយម ដែលមិនយកលំនាំតាមបស្ចិមប្រទេស នៅក្នុងប្រទេសជប៉ុននិងកូរ៉េខាងត្បូង ហើយនិងភាពរីករវៃនិងគ្រោះឡឺក្ស ដែលបានប៉ះពាល់ដល់ប្រទេសចិននៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ ដោយសារតែរបបកុម្មុយនីស្តផ្តាច់ការរបស់លោក ម៉ៅ សេទុង បានធ្វើឲ្យទស្សនៈរបស់លោក វីដយ៉ូយ៉ូ ស្តីពីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ បានទទួលការគាំទ្រច្រើន ។ សូម្បីតែអ្នកដាក់ចេញនូវនយោបាយនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួន ដូចជា អ្នកប្រើអំណាចផ្តាច់ការបែបនយោបាយរបស់ប្រទេសថៃ ក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ និង ១៩៧០ ក៏បានផ្លាស់ប្តូរនូវគោលនយោបាយរបស់រដ្ឋាភិបាលអាណត្តិមុនៗ ហើយចាប់ផ្តើមទទួលស្វាគមន៍ការវិនិយោគឧស្សាហកម្មពីបរទេសដែរ ។ ពួកគេបានអនុញ្ញាតឲ្យមាននូវកត្តាអាទិភាពមួយចំនួន ដូចជា សិទ្ធិកាន់កាប់ភាគហ៊ុនធំ ការមិនយកពន្ធលើប្រាក់ចំណេញរបស់សាជីវកម្មទាំងឡាយណាដែលទើបបើកដំណើរការដំបូង ការលើកលែងពន្ធចំពោះការនាំចូលនូវវារោងចក្រពីបរទេស និងការអនុញ្ញាតឲ្យអ្នកបច្ចេកទេសបរទេសចូលក្នុងប្រទេសដោយសេរីក្នុងកម្រិតល្មម ។

ការចូលរួមចំណែករបស់ជនជាតិចិនរស់នៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍

ក្រៅពីក្រុមអ្នកកាន់អំណាចដែលមានសមត្ថភាពគ្រប់គ្រាន់មួយក្រុមតូច យើងសម្គាល់ឃើញថា បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួន ដែលបានក្លាយទៅជាប្រទេសឧស្សាហកម្មដ៏មានជោគជ័យនៅក្នុងសម័យក្រោយ អាណានិគមនោះ មាននូវធនធានមួយផ្សេងទៀត ។ នោះគឺជាក្រុមជនជាតិភាគតិចដែលមានគំនិតច្នៃប្រឌិតផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច ។ ប្រវត្តិសាស្ត្របានសបញ្ជាក់ម្តងហើយម្តងទៀត អំពីសារៈសំខាន់របស់ក្រុមមនុស្សភាគតិចពារពេញដោយគំនិតច្នៃប្រឌិតទាំងនោះ ។ ពួកគេត្រូវបានគេរារាំងមិនឲ្យមានប្រៀបលើទង្វើផ្សេងៗ របស់សង្គមដែលពួកគេរស់នៅ ។ ឧទាហរណ៍ដ៏ល្បីមួយ គឺហិរញ្ញវិស័យជនជាតិដូហ្គូនៅអឺរ៉ុបនាមជ្ឈិមសម័យ ដែលជាធម្មតាប្រកបមុខរបររកស៊ីចងការប្រាក់នៅក្នុងសង្គមគ្រិស្តសាសនាទាំងឡាយដែលចាត់ទុកការចងការប្រាក់ដូចជាបាបកម្ម ។ ពួកកាន់សាសនាគ្រិស្ត តែងតែដកហូតជនជាតិដូហ្គូចេញពីសកម្មភាពនយោបាយឬសកម្មភាពនយោបាយរបស់ក្រុមរវាង ។ ដោយហេតុនេះ ពួកដូហ្គូត្រូវតែតាំងចិត្តបង្កើននូវទំនាក់ទំនងផ្នែកលើជំនឿទុកចិត្តគ្នា រវាងជនជាតិដូហ្គូដូចគ្នា ដើម្បីជាមធ្យោបាយមួយសម្រាប់ដោះស្រាយបញ្ហាជាមួយនឹងជនជាតិភាគច្រើន ដែលតែងតែប្រើប្រាស់និងកេងប្រវ័ញ្ចលើពួកគេ ។ នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ តួនាទីនេះ គឺតម្រូវទៅលើជនជាតិចិន ហើយក្នុងចំណោមពួកនេះ យើងមាននាយទុនក្នុងស្រុកដ៏ល្បីល្បាញជាច្រើន ដែលបានបង្ហាញខ្លួនឡើងនៅក្នុងសម័យក្រោយអាណានិគម ។ ទស្សនាវដ្តី **ហ្វូរេស៊ីម៉ាម៉ាហ្វឺន** (Forbes Magazine) បានប៉ាន់ប្រមាណនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៤ ថា មហាសេដ្ឋីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលមានជាប់ខ្សែស្រឡាយចិនមានចំនួន ៨៦% ក្នុងចំណោមមហាសេដ្ឋីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងអស់ ។ តាមពិត នៅមុនឆ្នាំ ១៩៨៦ ប៉ុន្មានឆ្នាំចុងក្រោយនៃរបបសង្គមនិយមបែបស្តាលីននិយម រវាងឆ្នាំ ១៩៧៥ និង ១៩៨០ មូលហេតុមួយភាគនៃគ្រោះមហន្តរាយសេដ្ឋកិច្ច ដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងប្រទេសវៀតណាម គឺបណ្តាលមកពីការបណ្តេញអ្នកជំនួញជនជាតិចិនដ៏ច្រើន ។

មានមូលហេតុជាច្រើនដែលនាំឲ្យជាតិសាសន៍ចិន ក្លាយជាអ្នកមានតួនាទីសំខាន់ក្នុងការធ្វើឲ្យមានបម្រែបម្រួលក្នុងសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ ការតាំងចិត្តសម្រេចគោលដៅសមូហភាពដ៏រឹងមាំមួយ គឺជាមូលហេតុមួយក្នុងចំណោមមូលហេតុអស់ទាំងនោះ ។ ជនអន្តោប្រវេសន៍ចិនមកពីខេត្តហុកកៀន និងក្វាងទុង បានធ្វើដំណើរមកស្វែងរកជីវភាពរស់នៅប្រសើរជាងមុន នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍នាសតវត្សរ៍ទី ១៩ និងដើមសតវត្សរ៍ទី ២០ ។ ពួកគេភាគច្រើន គឺជាកសិករ ហើយអាចជាប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រ ប៉ុន្តែ ដោយសារពួកគេមានចិត្តមោះមុតក្នុងការធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ និងមានជំនាញផ្នែកសហគ្រាសផងនោះ បានធ្វើឲ្យពួកគេមានប្រៀបលើអ្នកដទៃរបស់ពួកគេដែលមិនចាកចេញពីស្រុកចិន ។ នៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ម្ចាស់ក្រុមហ៊ុនកសិពាណិជ្ជកម្មធំជាងគេមួយនៅក្នុងប្រទេសថៃ លោក ធនិន្រ្ទ ចៀវរន្រ្ទ (ចិនិញ ធីរវណ្ណ ធីរវណ្ណ Dhanin Chiaravanont) ជានាយកនៃសហគ្រាស « ចម្រើនភោគកម្ម » (ធីរវណ្ណ ធីរវណ្ណ Charoen Pokphand) មានដើមកំណើតពីឪពុកដែលជាជនអន្តោប្រវេសន៍ចិនភៀវរ ដែលធ្លាប់ជាម្ចាស់ហាងដ៏តូចមួយខាងអាជីវកម្មនាំចូលនូវគ្រាប់ពូជពីស្រុកចិន និងនាំចេញវិញនូវស៊ុតពីស្រុកថៃ កាលពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩២០ ។

លទ្ធិខុងដឺ ដែលជាប្រព័ន្ធដំនើបុរាណមួយ ចែងពីការគ្រប់គ្រងតាមឋានានុក្រមស្របតាមផ្លូវច្បាប់ និង

សក្តិភូមិទៅលើសារៈសំខាន់ផ្នែកសីលធម៌នៃទំនាក់ទំនងញាតិសន្តាន ក៏ជាជំនួយមួយយ៉ាងប្រាកដក្នុងការជួយជំរុញឲ្យអាជីវកម្មរបស់ជនជាតិចិនទាំងនោះ ទទួលបាននូវផលចំណេញដ៏ច្រើនផងដែរ ។ លទ្ធិខុនដឺនេះបានជួយសម្រួលដល់ការធ្វើជំនួញជាក្រុមមានប្រាក់ខែតិច និងការដឹកនាំតាមបែបគ្រួសារដ៏រឹងមាំ ។ «ញាតិសន្តាន» នៅក្នុងនេះ សំដៅទំនាក់ទំនងមនុស្សដែលមកពីខេត្តដូចគ្នានៅប្រទេសចិន ជាញាតិសន្តានមែនទែនក្តី មិនមែនទែនក្តី ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨២ សិក្ខាបុរីបានអនុវត្តនូវការផ្សព្វផ្សាយរបស់រដ្ឋាភិបាលដើម្បីលើកតម្កើងជំនឿលើទស្សនៈខុនដឺន នៅតាមសាលារៀន ។ ប៉ុន្តែ យុទ្ធនាការនេះបានទទួលការរិះគន់យ៉ាងខ្លាំង ហើយក៏សាបរលាបបន្តិចម្តងៗ ក្នុងអំឡុងពេលតែមួយទសវត្សរ៍ប៉ុណ្ណោះ ។ ប្រការនេះមកពីមូលហេតុថា ជនជាតិសិក្ខាបុរី ដែលមិនមែនជាកូនចៅចិន បានចាត់ទុកយុទ្ធនាការនេះជាឧបាយកលមួយបង្ខំឲ្យពួកគេជឿនិងប្រតិបត្តិទៅតាមគោលការណ៍និងជំនឿរបស់ជនជាតិចិន ។ នៅពេលនោះ ជនជាតិសិក្ខាបុរីដើមកំណើតចិន ដែលបានទទួលការអប់រំតាមបែបអង់គ្លេស ក៏បានចោទប្រកាន់ទស្សនៈខុនដឺនថា គ្មានលក្ខណៈប្រជាធិបតេយ្យ និងមានលក្ខណៈបិសាធិបតេយ្យជ្រុលពេក ។

តាមការវិភាគចុងក្រោយ ទាំងទស្សនៈខុនដឺន និងទាំងការតាំងចិត្តក្នុងការសម្រេចជោគជ័យរបស់ជនជាតិចិនភាគខាងត្បូង ដ៏ពោរពេញទៅដោយភាពចង់បានចង់បាននោះ ហាក់ដូចជាមិនបានពន្យល់ឲ្យបានច្បាស់អំពីជោគជ័យនៃអាជីវកម្មរបស់ជាតិសាសន៍ចិនរស់នៅក្នុងដែនដីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទេ ។ តាមពិត កត្តាទាំងពីរខាងលើនេះ មានបន្តរហូតមកនៅក្នុងប្រទេសចិនអស់រយៈពេលជាច្រើនសតវត្សរ៍មកហើយ ។ ប៉ុន្តែ ប្រទេសចិនមិនដែលបង្កើតនូវពួកមូលធនល្បីល្បាញ ដូចនៅបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួននាសម័យក្រោយអាណានិគមទេ ។ បរិស្ថានប្រវត្តិសាស្ត្រតែមួយគត់របស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលតែងមានការរើសអើងនិងការត្រួតត្រាលើជនជាតិចិនទាំងនោះ បានតម្រូវឲ្យពួកគេខិតខំបញ្ចេញកម្លាំងថាមពលស្ទើរតែទាំងអស់ ចំពោះកិច្ចការពាណិជ្ជកម្ម ។ នេះជាករណីមួយដែលជំរុញឲ្យពួកគេមានការតាំងចិត្តជាក់លាក់មួយសម្រាប់ខ្លួនឯង ។

ប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួននៅសម័យមុនអាណានិគមនិងសម័យអាណានិគម មិនអនុញ្ញាតឲ្យជនជាតិចិនធ្វើជាមេដឹកនាំនយោបាយឬនយោធាឡើយ ។ ប្រទេសទាំងនោះបានបង្កាក់ដល់ក្តីសង្ឃឹមរបស់ជនជាតិចិនដែលចង់ផ្លាស់ប្តូរទៅរកឋានៈខ្ពស់ៗ នៅក្នុងសង្គម ។ ទង្វើរើសអើងចំពោះជនជាតិចិន មានសភាពកាន់តែអាក្រក់ឡើងៗ នៅក្នុងដើមសម័យក្រោយអាណានិគម ។ នៅក្នុងប្រទេសថៃឆ្នាំ ១៩៣៨ និង ១៩៥៧ រដ្ឋាភិបាលដែលដឹកនាំដោយលោក ថៃក ភិបូលសត្រ័ម (แปลก พิบูลสงคราม Plaek Phibul Songkhram) បានហាមឃាត់មិនឲ្យមានសាលារៀនភាសាចិន និងបង្ខំឲ្យជនជាតិចិនទាំងនោះយកមន្ត្រីនយោបាយឬនយោធាថៃ ជាអ្នកឈរឈ្មោះជួសពួកគេ ។ មិនត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះ គេមិនអនុញ្ញាតកូនចៅចិនឲ្យចូលសិក្សានៅសាលានយោធាថៃទេ ។ នៅឯប្រទេសហ្វីលីពីន នាឆ្នាំ ១៩៥៧ វិញ គេបានបង្កើតឡើងនូវច្បាប់ស្តីពីការធ្វើជាតូបនីយកម្មលើអាជីវកម្មលក់រាយមួយក្នុងគោលបំណងបញ្ឈប់លែងឲ្យមានអ្នកលក់រាយជនជាតិចិន ដូចដែលបានធ្វើទៅលើអ្នកជួញដូរពីមុនមកអីចឹង ។ «គោលនយោបាយសេដ្ឋកិច្ចថ្មី» របស់ប្រទេសម៉ាឡេស៊ីនាឆ្នាំ ១៩៧០ ដែលមានគោលបំណងផ្តល់ផលប្រយោជន៍ដល់អ្នកស្រុកដើម ហៅ «ភូមិបុត្រ» ត្រូវគេមើលឃើញថា ជាយុទ្ធនាការប្រឆាំងនឹងជនជាតិចិន ។ ចំណែកឯនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៥០ វិញ គេមិនត្រឹមតែឃើញនូវការអនុវត្តច្បាប់ប្រឆាំង

នឹងកូនចៅចិនប៉ុណ្ណោះទេ គេថែមទាំងឃើញមានការសម្លាប់ជនជាតិចិន យ៉ាងរន្ធត់ជាមួយនឹងអ្នកជាប់សង្ស័យ ថា ជាជនកុម្មុយនីស្តនៅក្នុងរដ្ឋប្រហារឆ្នាំ ១៩៦៥ ។ ហើយមួយជំនាន់ក្រោយមក ការវាយប្រហារលើខ្លួនប្រាណ និងទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ពួកចិន បានកើតឡើងម្តងទៀត (បែបទម្រង់ស្រាល) ក្នុងអំឡុងពេលមានវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនា ចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ គេសង្កេតឃើញថា ទង្វើរើសអើងគ្រប់រូបភាព បានស្ថិតនៅជាមួយនឹងប្រពៃណី បុរាណរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលមានតាំងពីសម័យមុនអាណានិគមមកម្ល៉េះ ។ ក្នុងនោះ អ្នកជំនួញជនជាតិចិន បាន បម្រើស្តេចទាំងឡាយដែលជាពុទ្ធសាសនិកជនបុរាណកាន់សាសនាអ៊ីស្លាមនៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ តាមរយៈតែភាព ផ្តាច់មុខក្នុងការធ្វើជំនួញ ការដឹករុករករែត្បូងថ្មផ្សេងៗ ឬក៏ការប្រមូលពន្ធជំនួញស្តេចទាំងនោះ ។ ហើយពួក គេចាប់មានទ្រព្យសម្បត្តិពីកិច្ចការទាំងនេះឡើង ។ បណ្តាមេដឹកនាំអាស៊ីអាគ្នេយ៍ នាសម័យក្រោយអាណានិគមបាន ផ្តល់នូវការអនុគ្រោះផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច ជាពិសេស (ដូចជាការនាំចូលផ្តាច់មុខ) ទៅឲ្យកូនដែលជាអ្នកជំនួញជនជាតិចិន ។ ទង្វើនេះ គឺធ្វើឲ្យកាន់តែទំនើបឡើងនូវទម្រង់ការងារដែលធ្លាប់បានអនុវត្តក្នុងព្រះរាជវាំងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ពីសម័យមុន ដូចជាបានប្រើអ្នកជំនួញរាជវង្សចិនមកធ្វើការក្នុងនាមជាកសិករដែលមានសិទ្ធិពិសេសចំពោះពន្ធដារឬក៏ជាអ្នកជំនួញ ក្រៅប្រទេស ។

នាចុងទសវត្សរ៍ទី ២០ ក្រុមអាជីវកម្មគួក (Kuok Group) ដែលជាអាជីវកម្មចម្រុះជាតិសាសន៍ធំជាងគេបង្អស់ គ្រប់គ្រងដោយជនជាតិចិននៅម៉ាឡេស៊ី បានបង្ហាញអំពីវិធីសាស្ត្រក្នុងការប្របាច់បញ្ចូលគ្នារវាងទម្រង់អនុវត្តរបស់ រាជវាំងអាស៊ីអាគ្នេយ៍សម័យចាស់និងសម័យថ្មី ដើម្បីបង្កើតបានជាទម្រង់មានប្រសិទ្ធភាពពិសេសមួយ ។ លោក រូប៊ីត គួក (Robert Kuok) គឺជាកូនប្រុសរបស់ជនក្រីក្រម្នាក់ដែលបានធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ពីខេត្តហុកកៀនទៅស្រុកម៉ាឡាយូ ក្នុងចំណុះអង្គរត្នូស (ម៉ាឡាយ៉ាប្រីតានិក) នាចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៨០០ ។ គាត់បានសិក្សានៅវិទ្យាល័យអង្គរត្នូសនៅចូហូរ បារុ (English College of Johor Baru) (មានកូនសិស្សនៅក្នុងវិទ្យាល័យនេះម្នាក់ ជាស្ថាបនិកនៃអង្គការជាតិឯកភាព ម៉ាឡាយូ) ហើយនិងបានសិក្សានៅសាកលវិទ្យាល័យរ៉ាហ្វលស៍ (Raffles College) នៅសិង្ហបុរី (លោក មហាជៀរ និង លោក លី ភ្លានយូ ក៏បានរៀនសូត្រនៅក្នុងសាកលវិទ្យាល័យនេះ) ។ ដោយសារគាត់មាននូវជំនាញផ្សេងៗ ផ្នែកសង្គម និងមានចំណងទាក់ទងជាមួយអ្នកដទៃតាំងពីមុនមក លោក គួក មានលទ្ធភាពប្រក្រាយពាណិជ្ជកម្មស្តុរទាំងលក់រាយ និងលក់ដុំ ដែលជាមរតកឪពុកគាត់ ឲ្យទៅជាពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិដ៏ធំមួយ មានទាំងសេវាកម្មធានារ៉ាប់រង ទីផ្សារទំនើប ប្រព័ន្ធបណ្តាញទូរទស្សន៍ និងសម្ព័ន្ធអាជីវកម្មសណ្ឋាគារសាំងហ្គ្រីឡា (Shangri-La) ។ ជនជាតិម៉ាឡាយូមានឥទ្ធិពល មួយចំនួន រួមបញ្ចូលទាំងសមាជិករបស់រាជវង្សនុរុវង្ស ប៊ុរលីស (Perlis) និង ចូហូរ (Johore) គឺជាអ្នកជ្រាមជ្រែង និងជាដៃគូពាណិជ្ជកម្មរបស់លោក គួក តាំងពីដំបូងមកម្ល៉េះ ។ ការរៀបចំឡើងបែបនេះ ត្រូវគេទទួលស្គាល់បែប កំប្លែងថា ជាប្រព័ន្ធ « អាណីបាបា » នៅម៉ាឡេស៊ី តែគេឃើញមានសម្ព័ន្ធនេះនៅតាមបណ្តាប្រទេសផ្សេងៗ ទៀត ក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ក្រោមទម្រង់និងឈ្មោះផ្សេងៗ គ្នាក៏ដោយ ។ ជាថ្មីនឹងការអនុញ្ញាតឲ្យពួក « បាបា » (ជាអ្នក ជំនួញជាតិចិន) ទទួលបាននូវអាជ្ញាប័ណ្ណរដ្ឋាភិបាល និងជំនួយពីរដ្ឋនោះ ពួក « អាណី » (ដែលជានាយក ឬអ្នកចូល ហ៊ុនជាតិម៉ាឡាយូ) ក៏បានទទួលផលចំណេញពីជោគជ័យរបស់ពួកបាបាដែរ ។

ការផ្លាស់ប្តូរសេដ្ឋកិច្ចដែលបានដឹកនាំដោយ « គួកនិយម » របស់រាជវង្សទាំងនោះ មិនបានទទួលនូវការ

កោតសរសើរជាឯកច្ឆន្ទ ទាំងនៅក្នុងនិងក្រៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ឡើយ ។ លោក យ៉ូស៊ីហារ៉ា គ្លិនីអុ (Yoshihara Kunio) ជាអ្នករិះគន់ជនជាតិជប៉ុនដ៏ម៉ឺងម៉ាត់មួយរូប បានបរិហារជាសាធារណៈចំពោះការកើតឡើងនូវ « របបមូលធននិយមក្រុងក្លាយ » នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ ចំពោះទស្សនៈរបស់គាត់ របបមូលធននិយមនៅក្នុងតំបន់នេះ គឺជាបបបមួយមិនពិត ពីព្រោះរបបនេះនៅតែពឹងលើបច្ចេកទេសរបស់ដៃគូឧស្សាហកម្មបរទេសមក ពីប្រទេសជប៉ុននិងប្រទេសផ្សេងៗ ទៀត ហើយពួកនាយទុនចិននៅតំបន់នេះសុទ្ធតែជាអ្នកស្វែងរកការជួល ដោយរស់បានដោយសារតែការស្វែងរកឧបត្ថម្ភនិងអាជ្ញាប័ណ្ណផ្តាច់មុខពីរដ្ឋាភិបាល ។ ការរិះគន់នេះមានភាពយុត្តិធម៌ខ្លះដែរ ព្រោះប្រព័ន្ធអប់រំរបស់បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ មិនអាចផលិតអ្នកវិទ្យាសាស្ត្រនិងអ្នកបច្ចេកវិទ្យាផ្នែកឧស្សាហកម្មនៅក្នុងស្រុក សម្រាប់ប្រើប្រាស់បានគ្រប់ចំនួនឡើយ ។ ផ្ទុយមកវិញ ការរិះគន់មួយទៀតទៅលើនាយទុនបស្ចឹមប្រទេសនិងនាយទុនជប៉ុន ថា ជាគំរូសេដ្ឋកិច្ចពឹងលើខ្លួនឯងបានហើយនិងមិនចាំបាច់ស្វែងរកនូវការការពារពីរដ្ឋាភិបាល ដើម្បីទប់ទល់នឹងការប្រកួតប្រជែងរបស់បរទេសនោះទេ មិនសូវជាសមហេតុផលឡើយ ។ ពីព្រោះការរិះគន់នេះបានទាត់ចោលនូវប្រវត្តិសាស្ត្រមិនចេះចប់របស់នាយទុនគ្រប់កន្លែង ដែលទាមទារឲ្យរដ្ឋាភិបាលជួយផ្គត់ផ្គង់ជាថវិកា ចំពោះសហគ្រាសទាំងឡាយណាដែលទទួលបានបរាជ័យក្នុងអាជីវកម្មរបស់ខ្លួន ។

តាមពិតទៅ គេឃើញមាននូវរបបមូលធននិយមដែលនិយមបញ្ជាក់ជាច្រើន នៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ តែមិនសុទ្ធតែជាជនជាតិចិនទេ ។ ឧទាហរណ៍ដ៏លេចធ្លោមួយ គឺជាគម្រោងជាតិផលិតរថយន្តមួយរបស់ឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលមានអាយុកាលបានតែប្រហែលជាមួយឆ្នាំ (១៩៩៦-១៩៩៧) ។ លោកប្រធានាធិបតីឥណ្ឌូនេស៊ី បានផ្តល់នូវសិទ្ធិផលិតរថយន្ត « ថ្នាក់ជាតិ » ដំបូងគេបង្អស់ ឲ្យក្រុមហ៊ុនមួយដែលបានស្ថាបនានិងគ្រប់គ្រងដោយកូនប្រុសរបស់គាត់ គឺលោក ហ៊ុតូម៉ូ (ថម៉ូ) ស៊ូហារតូ (Hutomo Suharto) ។ ទោះជាគ្មានបទពិសោធន៍ក្នុងការផលិតរថយន្តក៏លោក ថម៉ូ បានទទួលសិទ្ធិផ្តាច់មុខដើម្បីសហការជាមួយក្រុមហ៊ុនផលិតឡានតាម៉ូតូរ៉ូស៍ (Kia Motors) របស់ប្រទេសកូរ៉េខាងត្បូង ដែលនឹងផលិតតាមគំរូរថយន្តដំបូងជិតរបស់ក្រុមហ៊ុនគា ហៅថា ម៉ាកទីមរស៍ (Timors) នៅសហគ្រាសឧស្សាហកម្មថ្មីមួយ ដែលសាងសង់នៅក្បែរទីក្រុងហ្សាការតា ។ គាត់បានខ្ចីប្រាក់ពីធនាគាររបស់រដ្ឋ តាមការណែនាំពីឪពុករបស់គាត់ ដើម្បីចំណាយទៅលើការសាងសង់នេះ ។ បន្ទាប់ពីរបបគ្រប់គ្រងផ្តាច់ការរបស់លោក ស៊ូហារតូ ដួលរលំនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៨ ប្រជាពលរដ្ឋឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលមានរថយន្តម៉ាកនេះ បានប្រញាប់ប្រញាល់ដោះស្រាយម៉ាកនេះចេញពីរថយន្តរបស់ពួកគេ ។

ក៏ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើមេដឹកនាំនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលមិនមែនជាជនជាតិចិន ជាអ្នកបង្កើតឲ្យមាននូវលក្ខខណ្ឌនានា ដើម្បីឲ្យរបបមូលធននិយមចិនកើតនិងរីកចម្រើនបាននោះ គឺក៏ដោយសារតែដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងស្ថានភាពប្រជាជនក្នុងតំបន់នោះ ។ អ្នករិះគន់បរទេសភាគច្រើនតែងតែមើលរំលងចំពោះស្ថានភាពនេះ ។ នៅដើមសម័យក្រោយអាណានិគម ប្រទេសអាជីវកម្មលក្ខណៈគ្រួសារនៅបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ នៅមានទ្រង់ទ្រាយតូច មិនអាចប្រកួតប្រជែងជាមួយនឹងក្រុមសាជីវកម្មពហុជាតិធំៗ ដែលកំពុងមានស្រាប់នោះឡើយ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ ការធ្វើអង្កេតមួយបានបង្ហាញថា មានក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មធំៗ បំផុតរបស់ជប៉ុននិងកូរ៉េខាងត្បូង ចំនួន ៤៧ ក្នុងចំណោមក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មធំៗ បំផុតទាំងអស់ចំនួន ៥០ ។ ក្នុងនោះ មានក្រុមហ៊ុនប្រជែងប្រចាំតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ដ៏ធំជាងគេមួយ គឺក្រុមហ៊ុនប្រេង

របស់រដ្ឋឥណ្ឌូនេស៊ី ឈ្មោះ ប៉េតាមីណា (Pertamina) ដែលគេបានចាត់ក្នុងចំណាត់ថ្នាក់ទី ៣៩ ប៉ុណ្ណោះ ។ ដើម្បីប្រឡូងប្រណាំងជាមួយនឹងរបបមូលធននិយមពហុជាតិ ជាដំបូង បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ ត្រូវស្វែងរកនូវវិស័យពាណិជ្ជកម្មណា ដែលមានការធានាច្បាស់លាស់ ទោះបីជាពួកគេត្រូវការពឹងផ្អែកទៅលើទំនាក់ទំនងជាមួយប្រទេសទាំងផ្នែកបច្ចេកវិទ្យានិងទីផ្សារក៏ដោយ ។ ប៉ុន្តែ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ របបមូលធននិយមនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍មិនមានទម្រង់រួមតែមួយរហូតឡើយ ។ មកទល់នឹងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មចិនមួយចំនួន បានវិវឌ្ឍពីក្រុមហ៊ុនដែលមានលក្ខណៈជាគ្រួសារ មកជាសាជីវកម្មទ្រង់ទ្រាយធំបែបស្និមប្រទេសប្តុកប្តែងប្តូរ ។ ប៉ុន្តែ ពួកគេត្រូវបាត់បង់នូវអត្តសញ្ញាណនិងវប្បធម៌របស់ចិនយ៉ាងច្រើន ។ ក្រុមហ៊ុនទាំងនោះបានយកលំនាំដែលធ្លាប់អនុវត្តនៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីននាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៨០០ គឺជាដំណើរការមួយដែលកូនចៅចិនទាំងឡាយបានប្រែក្លាយខ្លួនគេ ឲ្យទៅជាក្រុមមនុស្សថ្នាក់កណ្តាល ហើយលែងគិតថា ពួកគេលែងជាជនជាតិចិន ។

តម្លៃនៃការធ្វើបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្ម

ផ្នែកមិនល្អនៃប្រវត្តិប្រកបដោយជោគជ័យនៃសេដ្ឋកិច្ចនាសម័យក្រោយអាណានិគមរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ មិនមានតែបក្សពួកនិយម រោងចក្រដែលដឹកនាំកម្មករ និងការប្រែប្រួលសហជីពរាងកាយប៉ុណ្ណោះទេ ។ អាស៊ីអាគ្នេយ៍នៅពេលនោះ បានអនុវត្តគំរូអាក្រក់ៗ ជាច្រើន តាមបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មរបស់ស្និមប្រទេស ទោះជាកម្មករនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍អាចមានក្តីសង្ឃឹមចំពោះអនាគតកាលខ្ពស់ជាងកម្មករអង់គ្លេសនាសតវត្សរ៍ទី ១៩ ។ នៅក្នុងសុទ្ធតែមួយទៅកាន់នាយកធនាគារនានា នាឆ្នាំ ១៩៧៤ លោកប្រធានាធិបតីហ្វេរឌីណង់ ម៉ារកូស បានអួតអាងថា តម្លៃពលកម្មនៅហ្វីលីពីន មានកម្រិតទាបបំផុតនៅអាស៊ី ។ តែទោះជាយ៉ាងណា គាត់ប្តេជ្ញាមិនបណ្តោយឲ្យមានការតម្លឹងប្រាក់ឈ្នួលកម្មករខ្លាំងពេក ដើម្បីកុំឲ្យរាំងស្ទះដល់កម្មវិធីនាំចេញរបស់គាត់ដែរ ។ មេដឹកនាំបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដទៃទៀត ក៏បានប្រកាន់យកនូវការចង់បានដូចគ្នានេះដែរ ទោះបីជាកម្មករខ្លះ លទ្ធភាពក្នុងការទិញផលិតផលផ្សេងៗ ដោយសារតែប្រាក់កម្រៃមិនគ្រប់គ្រាន់ ហើយធ្វើឲ្យទំនិញរបស់ពួកគេពឹងផ្អែកកាន់តែខ្លាំងទៅលើអ្នកទិញប្រទេសក៏ដោយ ។

នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៤៤ លោក ចេ.អេស. ហ្វ័រនីវ៉ាល (J.S. Furnivall) បានរៀបរាប់នៅក្នុងសៀវភៅ **ឡូឡូបឥណ្ឌា** (Netherlands India) ថា នៅក្នុងសម័យអាណានិគម អតុល្យភាពដ៏ធំមួយរវាងមូលធននិងកម្លាំងពលកម្មនៅក្នុងបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលស្ថិតនៅក្រោមអាណានិគមស្និមប្រទេស មានច្រើនជាងនៅបណ្តាស្និមប្រទេសផ្ទាល់ ។ បណ្តាប្រទេសអាណានិគមទាំងនេះ ត្រូវបានគេរៀបចំឡើង ប្រៀបដូចជារោងចក្រសម្រាប់ផលិតកម្មអីចឹង គឺមិនដូចជារដ្ឋដែលបង្កើតឡើងដើម្បីឲ្យប្រជាពលរដ្ឋខ្លួនមានជីវភាពប្រសើរឡើយ ។ ការខ្វះខាតនូវ « ធន្តៈរួមមួយ » ក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋនៃសង្គមចម្រុះជាតិសាសន៍ ដែលធ្លាប់ទទួលរងនូវអាណានិគម បានបណ្តាលឲ្យរបបមូលធននិយមហូរចូលតមកតំបន់នេះដោយសេរីឥតមានកំហិត ។

សម្រាប់ហេតុផលផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ បណ្តាមេដឹកនាំអាស៊ីអាគ្នេយ៍សម័យក្រោយអាណានិគមទាំងនោះ បានខិតខំប្រែក្លាយសង្គមគេ ឲ្យដូចជារោងចក្រដ៏ទំនើប ដោយមិនចាំបាច់កែទម្រង់សង្គមទាំងនោះប៉ុន្មានឡើយ ។

ដោយសារតែការជំរុញឲ្យល្បឿននិងចំនួនចរាចររូបិយប័ណ្ណ ហើយនិងធនធានហិរញ្ញវត្ថុពិភពលោក កើនឡើង យ៉ាងសំបើមនោះ ការអភិវឌ្ឍផ្នែកប្រព័ន្ធទំនាក់ទំនងនិងប្រព័ន្ធកុំព្យូទ័រ នាសម័យក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី ២ បានបង្កើនផលចំណេញយ៉ាងច្រើនដល់និយោជកនិងវិនិយោគិនទៅលើកម្មករនៅគ្រប់កន្លែង ។ ទុនវិនិយោគ មានភាពចល័តកាន់តែច្រើន តែកម្មករភាគច្រើននៅមួយកន្លែង ។ ទោះបីជាសហជីពកម្មករបស់ប្រទេស ផ្ទាល់ ក៏ត្រូវបានបង្កើតឡើងក្នុងការតែងតាំងមួយអ្នកចាត់ចែងវិនិយោគ ដែលអាចដើរកទីផ្សារពលកម្មពី កន្លែងមួយទៅកន្លែងមួយទៀត ។ ចំពោះអាស៊ីអាគ្នេយ៍វិញ ឥទ្ធិពលស្ថានភាពនេះមានសភាពកាន់តែអាក្រក់ដូច ដែលលោក ហ្វីនីវល្ល បានធ្វើការគិតទុកអីចឹង ។ ការប៉ាន់ប្រមាណមួយធ្វើឡើងនៅឆ្នាំ ១៩៧២ បានបង្ហាញថា ក្រុមហ៊ុន ផលិតស្បែកដើម្បីកំណើន (Nike) ដែលផលិតស្បែកដើមរបស់ខ្លួនច្រើនជាងគេនៅឯប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី បាន ចំណាយថវិកាយ៉ាងច្រើនឲ្យកីឡាករដ៏ល្បីល្បាញឈ្មោះ ម៉ៃខ័រដេន (Michael Jordan) ដើម្បីផ្សព្វផ្សាយ ពាណិជ្ជកម្មរបស់ខ្លួន ។ ប្រាក់ដែលលោក ម៉ៃខ័រដេន បានទទួល មានចំនួនច្រើនជាងថ្លៃឈ្នួលកម្មកររោងចក្រទាំង អស់ចំនួន ២៥.០០០ នាក់ក្នុងរយៈពេលមួយឆ្នាំទៅទៀត ។

នៅតំបន់អាស៊ី ក្នុងអំឡុងពេលសង្គ្រាមត្រជាក់ ការត្រួតត្រាប្រកាសប្រកាសទៅលើសហជីពកម្មករ មានសភាព ខុសៗ គ្នាពីប្រទេសមួយទៅប្រទេសមួយទៀត ។ នៅប្រទេសថៃមុនឆ្នាំ ១៩៧២ សហជីពកម្មករមិនត្រូវបានទទួល ស្គាល់ថាស្របច្បាប់ទេ ។ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៧២ មក សហជីពសហគ្រាសរបស់រដ្ឋ (ប្រមាណមួយភាគបួននៃសហជីព ទាំងអស់) ក៏នៅតែត្រូវបានហាមឃាត់មិនឲ្យធ្វើក្នុងកម្ម ។ សហជីពណាដែលគេអនុញ្ញាតឲ្យធ្វើក្នុងកម្ម ក៏ត្រូវស្ថិត នៅក្រោមកិច្ចអន្តរាគមន៍របស់កងកម្លាំងនគរបាលថៃ និងអង្គការបរទេសដែលមានទំនោរប្រឆាំងនឹងលទ្ធិកុម្មុយនីស្ត មានដូចជា វិទ្យាស្ថានពលកម្មសេរីអាស៊ី-អាមេរិក ដែលមានមូលដ្ឋាននៅសហរដ្ឋអាមេរិក ឬសភាពលកម្មអឺរ៉ុប (ដែលជួយឧបត្ថម្ភជាសម្ងាត់ដល់សហជីពថៃនានានៅក្នុងវិស័យដែលហៅថា បំបែកបំបាក់ដើម្បីគ្រប់គ្រង) ជា ដើម ។ ចំណែកឯនៅក្នុងប្រទេសសិង្ហបុរីវិញ គណបក្ស « សកម្មភាពប្រជាជន » ដែលជាគណបក្សកាន់អំណាច បានគ្រប់គ្រងលើសភាពពាណិជ្ជកម្មជាតិ និងខិតខំលើកតម្កើងនូវទស្សនៈមួយថា និយោជកនិងកម្មករ គួរតែសហការ គ្នាទៅវិញទៅមក ដើម្បីរក្សានូវស្ថិរភាពឧស្សាហកម្ម ហើយក្រុមប្រឹក្សាទទួលបន្ទុកប្រាក់ខែជាតិ ក៏បានដាក់ចេញ នូវវេទនាការណែនាំមួយចំនួន ដើម្បីកំណត់ប្រាក់ឈ្នួលផ្សេងៗ ។ នៅក្នុងប្រទេសម៉ាឡេស៊ី នាពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ ឆ្នាំ ១៩៨០ ប្រហែលតិចជាងដប់ភាគរយនៃកម្មករទាំងអស់បានរួបរួមគ្នាបង្កើតជាសហជីពឡើង ។ ហើយកម្មករនៅ ក្នុងតំបន់ពាណិជ្ជកម្មសេរីទាំងឡាយដែលបង្កើតឡើង ជាពិសេសដើម្បីទាក់ទាញទុនវិនិយោគបរទេសនោះ មិនត្រូវ បានគេអនុញ្ញាតឲ្យចូលរួមជាមួយនឹងសហជីពទាំងនេះទេ ។ ស្រដៀងគ្នានេះដែរ សមាជសហជីពដែលឧបត្ថម្ភ ដោយរដ្ឋាភិបាលរបស់ប្រទេសហ្វីលីពីន បានអនុវត្តតាមបណ្តាប្រទេសដែលបានរៀបរាប់ខាងលើ ដោយប្រឹងប្រែង ត្រួតត្រាលើកម្មករ ។ ប៉ុន្តែ កិច្ចប្រឹងប្រែងនេះមិនសូវមានប្រសិទ្ធភាពទេ ។ មកទល់នឹងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ប្រទេស ហ្វីលីពីនត្រូវប្រឈមមុខនឹងសហជីពកម្មករឯករាជ្យមួយទៀត គឺចលនាដែលមានឈ្មោះថា « ចលនាថ្ងៃមួយឧសភា » (គីលុសាំនីម៉ាយ៉ូអ៊ីណូ) ។

ចំណែកឯប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីដែលដឹកនាំដោយលោក ស៊ូហារតូ វិញ គេមើលឃើញយ៉ាងច្បាស់ថា ប្រសិន បើមានអំពើពុករលួយនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលកាន់តែខ្លាំង ដូចជាតម្រូវការស្តុកប៉ាន់ពីក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មនានា ទៅឲ្យ

មន្ត្រីរដ្ឋការនិងនាយទាហានផ្សេងៗ នោះ ជាថ្មីមកវិញ ក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មកាន់តែឲ្យប្រាក់ឈ្នួលតិចដល់កម្មករ របស់ខ្លួន ។ ចំណុចនេះបានបញ្ជាក់ឲ្យឃើញថា ឧស្សាហកម្មដែលផ្តល់ប្រាក់ឈ្នួលតិចតួចដល់កម្មករ និងរោងចក្រ ដែលមានលក្ខខណ្ឌអាក្រក់ចំពោះកម្មករនោះ គឺបណ្តាលមកពីកត្តាបក្សពួកនិយមជ្រុល ។ គ្មានកូដកម្មណាមួយ អាច ធ្វើឡើងបានដោយស្របច្បាប់ទេ ប្រសិនបើគ្មានការអនុញ្ញាតពីក្រសួងការងារនោះ ។ អង្គការស្របច្បាប់ មានតែ ក្រុមសុត្រធម៌ថ្វាយព្រះក្នុងសាសនាអ៊ីស្លាមក្នុងរោងចក្រដែលមានតែកម្មករនីប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែ មកទល់នឹងដើម ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ សហជីពឯករាជ្យមួយចំនួន ដែលបានចងសម្ព័ន្ធជាមួយនឹងគណៈសាសនាប្រូតេស្តង់របស់ជាតិ បាតាក់ ដ៏មានឥទ្ធិពលនោះ អាចរៀបចំបង្កើតក្រុមកម្មកររោងចក្រកាត់ដេររាប់ពាន់នាក់ ដើម្បីធ្វើកូដកម្មខុសច្បាប់ ផ្សេងៗ នៅឯទីក្រុងមេដាន (Medan) នៃកោះស៊ូម៉ាត្រា ។ រូបភាពច្បាស់នឹងភ្នែកនៃការចាប់ពង្រីក រំលោភ និង ធ្វើឃាតកម្មពីសំណាក់ពួកទាហានឥណ្ឌូនេស៊ីទៅលើរូបនាង ម៉ារស៊ីណេ (Marsinah) ជាសកម្មជនជាតិជារ៉យ៉ែក្នុងមួយ រូប ដោយសារតែនាងបានព្យាយាមរៀបចំនូវក្រុមកម្មករដែលធ្វើការជាមួយនាងនៅឯរោងចក្រនាឡិកាដៃមួយនៅ ឆ្នាំ ១៩៩៧ នោះ បានសបញ្ជាក់ឲ្យឃើញពីការភ័យខ្លាចរបស់អ្នកដឹកនាំផ្តាច់ការ ។ មតិសាធារណៈបានបង្ខំឲ្យរបប នេះទទួលស្គាល់នូវមរណភាពរបស់នាងថា ជារឿងនារីកម្មករ ។

ការអភិវឌ្ឍបែបនេះមិនមែនជាការរំពឹងទុករបស់បណ្តាមេដឹកនាំអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលបានគ្រប់គ្រងប្រទេស របស់ពួកគេតាមបែបមូលធននិយម ដោយផ្តោតទៅលើការនាំចេញតាំងពីដំបូងនោះទេ បន្ទាប់ពីចាប់យកនូវ ជម្រើសផ្សេងទៀត គឺសេដ្ឋកិច្ចបែបការិយាល័យយាធិបតេយ្យសង្គមនិយមនៅក្នុងប្រទេសកូម៉ា រៀតណាម កម្ពុជា និង ឡាវ (លាវ) ក៏លែងមានគេចាប់អារម្មណ៍ទៅទៀត ។ ចិត្តគំនិតរបស់ពួកគេមិនដូចទៅនឹងអ្វីដែលសាស្ត្រាចារ្យ សេដ្ឋកិច្ចសេរីបស្ថិរមួយប្រទេសបានលើកឡើងថា គឺជាការចង់បាននូវពាណិជ្ជកម្មសេរីនិងកំណើនសេដ្ឋកិច្ច ។ ប៉ុន្តែ វាមានលក្ខណៈនយោបាយដែលប្រទេសក្រោយសម័យអាណានិគមទាំងនោះ បានស្តារនូវសេចក្តីថ្លៃថ្នូររបស់ខ្លួន ឡើងវិញ ក្នុងនាមជាតួអង្គអន្តរជាតិឯករាជ ។ សង្គ្រាមត្រជាក់បានបង្កើតឲ្យមានភាពស្រពិចស្រពិលពីភាពខុស ប្លែកគ្នា រវាងគោលបំណងនៃការអភិវឌ្ឍទាំងនេះ និងគោលបំណងនៃការអភិវឌ្ឍរបស់សេដ្ឋកិច្ចមូលធននិយម បែបក្រុមហ៊ុនចម្រុះជាតិសាសន៍ ។ សំណួរដែលតែងតែលេចឡើងក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រអាស៊ីអាគ្នេយ៍នាដើមសតវត្សរ៍ ទី ២១ គឺថា តើសាជីវកម្មពាណិជ្ជកម្មបរទេសធំៗ ដែលជាបង្កើតនៃការរីកចម្រើនផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចក្នុងតំបន់នោះ ពិតជាចង់ឲ្យរដ្ឋក្រោយអាណានិគមទាំងនេះខ្ចាត់ខ្ចាយ ។ ប្រហែលជាពួកគេត្រូវការឲ្យមាននូវរដ្ឋខ្សោយ ដែល មានសមត្ថភាពអាចត្រឹមតែរក្សានូវកងកម្លាំងនគរបាល និងប្រមូលសំរាម ដោយមិនចាំបាច់មានអំណាចដែលអាច រារាំងនិងកំណត់នូវសេរីភាពនៃដំណើរការវិនិយោគរបស់ពួកគេឡើយ ។

វិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចឆ្នាំ ១៩៩៧ និងលទ្ធផលរបស់វិបត្តិនេះ

វិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីអាគ្នេយ៍ឆ្នាំ ១៩៩៧ បានបន្ថយទស្សនៈមួយចំនួនរបស់លោក អានវ៉ារ អ៊ីប្រាហ៊ីម (Anwar Ibrahim) ដែលក្រោយមកលោកបានក្លាយជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ដែលបាននិយាយក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៤ ថា ជា « ការចាប់ផ្តើមជាថ្មីរបស់អាស៊ី » នោះ ។ វិបត្តិនេះហាក់ដូចជាត្រូវបានបញ្ជាក់ពីការភ័យខ្លាចរបស់ប្រទេសនៅក្នុង តំបន់ថា សាជីវកម្មធ្ងន់ដែននឹងក្រុមអ្នកកំរើសាជីវកម្មទាំងឡាយនេះ ពិតជាមិនចង់ឲ្យរដ្ឋនៅតំបន់អាស៊ីខ្ចាត់ខ្ចាយនោះ

ទេ ។ នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៩៧ ធនាគារកណ្តាលរបស់ប្រទេសថៃបានបញ្ចេញប្រាក់ប្រាក់ប្រើប្រាស់ ដែលជាហេតុ ធ្វើឱ្យរូបិយវត្ថុរបស់ថៃ ដែលធ្លាប់មានចំណងទាក់ទងជាមួយនឹងដុល្លារសហរដ្ឋអាមេរិកតាំងពីឆ្នាំ ១៩៨៤ មកនោះ ធ្លាក់ចុះយ៉ាងខ្លាំង ។ ការណ៍នេះបង្កើតឱ្យមានការចោទសួរមួយថា តើសហគ្រាសពាណិជ្ជកម្មថៃនឹងត្រូវសងបំណុល ដ៏ច្រើនរបស់ពួកគេទៅឱ្យបណ្តាប្រទេសនានា ដែលខ្លួនដាក់បានយ៉ាងដូចម្តេច ប្រសិនបើប្រទេសថៃជួបប្រទះនូវ ឧនភាពពាណិជ្ជកម្ម និងសល់នូវរូបិយប័ណ្ណប្រទេសដែលបម្រុងទុកតិចតួចបំផុតនោះ ។

បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដទៃៗ ទៀត ក៏បានជួបប្រទះនូវឧនភាពពាណិជ្ជកម្មដូចប្រទេសថៃ ហើយ បានទទួលរងគ្រោះវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចដ៏ធ្ងន់នេះដែរ ។ ទោះបីជាមាននូវការជជែកជែកព្រឹត្តិការណ៍សារៈសំខាន់នៃកត្តា ពាក់ព័ន្ធមួយចំនួនក៏ដោយ ក៏បរិបទទូទៅបង្ហាញឱ្យឃើញថា ឧនភាពអាស៊ីអាគ្នេយ៍រួមមានដូចជា ៖

- ១ ការធ្លាក់ចុះដែលកើតយ៉ាងឆ្លើយតប នូវតម្រូវការពិភពលោកចំពោះទំនិញអង្កាច់ត្រូនិក ដែល សហគ្រាសផលិតក្នុងស្រុកភាគច្រើនបានផ្តោតលើ ។
- ២ ការកើនឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័សនូវការប្រកួតប្រជែងជាមួយនឹងការនាំចេញរបស់ប្រទេសចិន ព្រោះ ប្រទេសចិន ក្រោយសម័យគ្រប់គ្រងរបស់លោក ម៉ៅ បានផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងសន្សឹមៗ ទៅរកគោលនយោបាយ អភិវឌ្ឍន៍ផ្នែកលើការនាំចេញជាចម្បង ។
- ៣ ការធ្លាក់ចុះនូវការវិនិយោគ រួមទាំងការបដិសេធរបស់ប្រទេសជប៉ុន (ដែលជាប្រទេសអ្នកមានបំផុតនៅ អាស៊ី) ក្នុងការទទួលយកនូវការនាំចូលទំនិញពីអាស៊ីអាគ្នេយ៍បន្តទៀត ។ (យោងទៅលើការប៉ាន់ប្រមាណមួយ សហរដ្ឋអាមេរិកបានទិញទំនិញផលិតកម្មនាំចេញរបស់បណ្តាប្រទេសដែលមិនមែនមកពីប្រទេសលោកខាង លិចទាំងឡាយចំនួន ៧០% នាចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ចំណែកឯប្រទេសជប៉ុន ដែលមានសេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងហោច ណាស់ស្មើនឹង ២ ភាគ ៣ នៃសេដ្ឋកិច្ចសហរដ្ឋអាមេរិកនោះ បានទិញទំនិញនាំចេញទាំងនោះតែ ៨% ប៉ុណ្ណោះ ។)

ទាក់ទងទៅនឹងការខ្ចីប្រាក់យ៉ាងស្រពិចស្រពិលនិងពុករលួយរបស់ស្ថាប័នហិរញ្ញវត្ថុកំពូលៗ ភាគច្រើននៅ ក្នុងតំបន់ផងនោះ ក៏បានធ្វើឱ្យគ្រោះអាក្រក់មួយនេះកើតមានតែម្តង ។ ស្ថានភាពណ៍ដ៏អាក្រក់បំផុត ក៏បានកើត ឡើងនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលរូបិយវត្ថុរបស់ខ្លួនបានធ្លាក់ថ្លៃរហូតដល់ ៣ ភាគ ៤ នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៩៧ ។ បញ្ហានេះបានបណ្តាលឱ្យមានការបិទទ្វាររោងចក្រ និងភាពអត់ការងារធ្វើយ៉ាងធ្ងន់ ។ ដោយសារតែ ថ្លៃទំនិញនាំចូលបានកើនឡើងកាន់តែខ្ពស់ទៅៗ ចំនួនប្រជាជនឥណ្ឌូនេស៊ីជាច្រើននាក់ ដែលកំពុងតែរស់នៅ ក្នុងភាពក្រីក្រ បានកើនឡើងយ៉ាងខ្លាំង ។ មូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ ដែលបានបង្កើតឡើងក្រោមកិច្ចដឹកនាំ របស់សហរដ្ឋអាមេរិកនៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៤០ ដើម្បីលើកស្ទួយគំនិតសេរីភាវូបនីយកម្មផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច បាន ផ្តល់ជំនួយដល់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៨ ក្នុងលក្ខខណ្ឌបញ្ឈប់លែងឱ្យមានការគ្រប់គ្រងផ្តាច់មុខ និង ការទប់ស្កាត់ការប្រកួតប្រជែងពីប្រទេស ក្នុងវិស័យកសិកម្មឥណ្ឌូនេស៊ី ។ ការធ្វើសេរីភាវូបនីយកម្មយ៉ាងឆាប់ រហ័សនេះ គ្រាន់តែធ្វើឱ្យសេដ្ឋកិច្ចដួលរលំភ្លាមនោះប៉ុណ្ណោះ ។ នៅពេលលោកប្រធានាធិបតី ស៊ូហារតូ បានចុះ ហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងមួយនៅខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៩៨ (ប៉ុន្មានខែមុនពេលដីរិតនយោបាយរបស់គាត់ត្រូវ បានបញ្ចប់) មានគោលបំណងជួយគ្រប់គ្រងមូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ គឺលោក មីសែល កាំដឺស៊ុយស៍ (Michel

Camdessus) កំពុងឈរឱបដៃក្បែរលោក ស៊ូហារតូ ។ គាត់មើលទៅដូចជាអ្នកតំណាងអភិបាលអាណានិគម គ្រប់គ្រងឥណ្ឌូនេស៊ី ដែលទើបរស់ឡើងវិញជាថ្មីអីចឹង ។

មុននឹងពេលដែលវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនេះបានកើតឡើង គេឃើញមេដឹកនាំអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួនធំ នៅតែ បន្តការទាញយកប្រយោជន៍ពីកំណើនសេដ្ឋកិច្ចដែលមាន ។ ពួកគេមិនបានគិតទៅដល់ការធ្លាក់ចុះផ្ទុះ ។ នឹង សភាពមិននឹង ដែលធ្លាប់បានកើតឡើងដោយសារតែរបបមូលធននិយម ដែលមានតាំងពីគ្រោះមហន្តរាយក្នុង ការវិនិយោគផ្តុំទុយលីបរបស់ប្រទេសហូឡង់ នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៦០០ រហូតដល់ទៅការរងគ្រោះរង្គើទីផ្សារភាគហ៊ុន របស់សហរដ្ឋអាមេរិកនៅឆ្នាំ ១៩២៩ ជាដើម ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៤ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីម៉ាឡេស៊ី មហាជៀរ មហាម៉ាត់ បានសហការនិពន្ធសៀវភៅមួយក្បាល ជាមួយនឹងអ្នកជាតិនិយមជប៉ុន ដែលមានចិត្តក្រៅក្រោធមួយ រូប មានចំណងជើងថា « អាស៊ីដែលអាចនិយាយបដិសេធចំពោះបស្ចិមប្រទេស » ។ ក្នុងនោះ គាត់បានទស្សន៍ ទាយថា ភាពថ្កុំថ្កើងរបស់សហរដ្ឋអាមេរិក គឺជារឿងអតីតកាល ប៉ុន្តែការរីកចម្រើនរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ គឺជា រឿងបច្ចុប្បន្ន ។ វិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីអាគ្នេយ៍នៅឆ្នាំ ១៩៩៧ ដែលមានទំនាក់ទំនងនឹងវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចជប៉ុន ធ្វើឲ្យមាន ការភ្ញាក់ផ្អើលដ៏ធំមួយ ដោយមិនចំពោះតែបណ្តាពលរដ្ឋអាស៊ីនោះទេ ថែមទាំងបណ្តាជនបរទេសជាច្រើនទៀត (រួមទាំងវិនិយោគិននៅក្នុងទ្វីបអាស៊ី) ផងដែរ ។ បញ្ហាបន្ទាន់នៅតំបន់នេះ គឺថា តើត្រូវធ្វើយ៉ាងណាដើម្បីកសាង រដ្ឋរបស់ខ្លួនឲ្យបានរឹងមាំ មានស្ថាប័នហិរញ្ញវត្ថុដែលដំណើរការយ៉ាងត្រឹមត្រូវ និងមានយុត្តិធម៌ក្នុងការយកពន្ធដារ ក្នុងស្រុក ដោយមិនផ្តោតខ្លាំងពេកទៅលើតែការបន្ថែមទុនវិនិយោគកាន់តែច្រើន ពីសំណាក់វិនិយោគិនបរទេស ដែលចង់ទទួលបានផលចំណេញខ្ពស់ក្នុងរយៈពេលខ្លីពីជំនួញទិញលក់ដីធ្លីជាជាងពីឧស្សាហកម្មក្នុងស្រុក ។

ប្រវត្តិប្រកបដោយជោគជ័យរបស់អាស៊ាន

តើបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលមានសេដ្ឋកិច្ចរឹងមាំទាំងអស់ ហើយនឹងទម្រង់នៃកិច្ចសហប្រតិបត្តិការអន្តររដ្ឋ ក្នុងតំបន់ ដែលបានចាប់ផ្តើមបង្កើតនៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ នោះ មានភាពស្របគ្នាទៅនឹងទស្សនៈមូលធន- និយមសេរី ដែលបានរីកចម្រើនដោយគ្មានឧបសគ្គរារាំងនៅក្នុងពិភពលោកសម័យក្រោយសង្គ្រាមត្រជាក់នោះ ដែរឬទេ ? នៅឆ្នាំ ១៩៦៧ មានប្រទេស ៥ នៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ មិនប្រកាន់យករបបសង្គមនិយម (ប្រទេស ទាំងនោះ គឺ ប្រទេសថៃ ឥណ្ឌូនេស៊ី ហ្វីលីពីន សិង្ហបុរី និងម៉ាឡេស៊ី) បានរួមគ្នាបង្កើតនូវ « សមាគម ប្រជាជាតិអាស៊ីអាគ្នេយ៍ » ឡើង (ដែលហៅកាត់តាមភាសាអង់គ្លេសថា « អាស៊ាន ») ។ នៅក្នុងទស្សនៈរបស់ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសឥណ្ឌូនេស៊ីនាពេលនោះ គេបានបង្កើតអាស៊ានជាសម្ព័ន្ធក្នុងតំបន់មួយ ដែលអាចទប់ទល់នឹង ពួកចក្រពត្តិនិយម គឺ « ពួកស្បែកលឿង » (ជនជាតិចិន) និង « ពួកស្បែកស » (ពួកបស្ចិមប្រទេស) ហើយនឹង រារាំងមិនឲ្យមាននូវទស្សនៈជាតិនិយមប្រឆាំងនឹងជនជាតិសាសន៍នានានៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ តាមរយៈកិច្ចសហ ប្រតិបត្តិការអភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ចក្នុងតំបន់ ឲ្យបានកាន់តែប្រសើរ ។

ការបង្កើតសមាគមអាស៊ាន មានសភាពមិនទៀងទាត់តាំងពីដំបូង ។ សមាគមនេះបានរួមបញ្ចូលជាសមាជិក ទាំងប្រទេសតូចៗ មួយចំនួន ដែលមានការរីកចម្រើនរឿនលឿនដូចជា ប្រទេសសិង្ហបុរី (និងប្រទេសប្រ៊ុយណេ ក្នុងឆ្នាំ ១៩៨៤) ដែលមិនសូវមានការព្រួយបារម្ភចំពោះពាណិជ្ជកម្មសេរីក្នុងតំបន់ រួមនឹងប្រទេសក្រីក្រ ប៉ុន្តែ

មានផ្ទៃដីធំៗ ហើយមិនមានសមត្ថភាពច្បាស់លាស់ក្នុងការបង្រួបបង្រួមផ្នែកនយោបាយនិងសេដ្ឋកិច្ចជាតិរបស់ខ្លួន ដូចជាប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីជាដើម ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយមក អាស៊ានបានទទួលជោគជ័យដ៏ធំធេងជាងបណ្តាប្រទេសនានានៅក្រៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍បានគិត ។ អាស៊ានមិនត្រឹមតែបានជួយបញ្ចប់នូវ « ការប្រឈមមុខដាក់គ្នា » រវាងប្រទេសម៉ាឡេស៊ីនិងឥណ្ឌូនេស៊ី នាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ (ដែលជាគោលបំណងមួយក្នុងចំណោមគោលបំណងដើមដំបូងទាំងឡាយរបស់អាស៊ាន) ប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងបានជួយផ្សះផ្សាគូសត្រូវដ៏យូរលង់ដូចជាប្រទេសថៃនិងវៀតណាម (ដែលបានចូលជាសមាជិកអាស៊ាន នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៥) និងជួយកាត់បន្ថយនូវស្ថានភាពរាជានិយមនៃរដ្ឋប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ឥណ្ឌូនេស៊ី និងហ្វីលីពីន នៅលើកោះបូរណេអូឡេតផង ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០៣ អាស៊ានក៏ហាក់ដូចជាជួយដោះស្រាយបញ្ហាប្រទូសរវាងផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សនៅក្នុងប្រទេសកូម៉ា ដែលបានចូលជាសមាជិកអាស៊ាននៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៧ ។ មកទល់នឹងការប្រារព្ធឡើងនូវពិធីបុណ្យខួប ៣០ ឆ្នាំ អាស៊ានបានក្លាយជាអង្គការក្នុងតំបន់មួយ ដែលបានទទួលជោគជ័យយ៉ាងធំធេងនៅប្រទេសនានាក្រៅប្រទេសប្រទេស ។ អាស៊ានមានប្រជាជនប្រហែល ៥០០ លាននាក់ ។ អាស៊ាន គឺជាប្រទេសពាណិជ្ជកម្មធំបំផុតទី ៤ លើពិភពលោក ។ ហើយអាស៊ានបានរួមបញ្ចូលប្រទេសទាំងអស់នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ លើកលែងតែប្រទេសកម្ពុជា ដែលជាចុងក្រោយ ប្រទេសនេះបានក្លាយជាសមាជិកទី ១០ (នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៧) ដោយមាននិមិត្តសញ្ញាក្បូរស្រ្តីចំនួន ១០ ជាតំណាងរបស់ខ្លួន មុនការចូលជាសមាជិករបស់កម្ពុជា ។

អាស៊ានដែលជាជ្រុងមួយនៃពិភពលោក មិនត្រឹមតែត្រូវបានសហភាពអឺរ៉ុបប៉ុណ្ណោះទេ តែថែមទាំងជាតំបន់មួយដែលខ្លះនូវលក្ខណៈរួមគ្នាដ៏រហូតម័ វិសាលភាព និងមរតកច្បាប់មួយ ដែលសហភាពអឺរ៉ុបមាន ។ កត្តាទាំងនេះជាហេតុដែលអាស៊ានមិនអាចសម្រេចជោគជ័យបានលឿន ។ បណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយមិនសូវយល់ពីតម្លៃនៃការសម្រេចបាននូវជោគជ័យទាំងនេះទេ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៥ ពេលដែលស្រីបម្រើតាមផ្ទះជាតិហ្វីលីពីនម្នាក់ ឈ្មោះ ហូឡូរ កុនតិមប្លាស្យូន (Flor Contemplacion) ត្រូវបានគេកាត់ទោសសម្លាប់ដោយពួកពិបទមនុស្សយាតនៅក្នុងប្រទេសសិង្ហបុរី មានបុណ្យសពដ៏ធំមួយសម្រាប់នាង ប្រារព្ធធ្វើឡើងក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន ហើយថែមទាំងមានការចាក់ផ្សាយតាមរយៈបណ្តាញទូរទស្សន៍ជាតិទៀតផង ។ អ្នកចូលរួមបុណ្យសពនេះ បានបង្ហាញឲ្យឃើញពីការអាណិតអាសូរពីមហាជនដល់ជីវិតដ៏លំបាករបស់នាងនិងកម្មករអន្តោប្រវេសន៍ជាតិហ្វីលីពីនដទៃទៀត ។ ករណីនេះដែរ គេអាចប្រៀបធៀបទៅនឹងពិធីបុណ្យសពជាសាធារណៈដ៏គួរឲ្យសោកសង្រេងជូនចំពោះក្រុមកម្មករ ដែលត្រូវបានគេសម្លាប់នៅក្នុងប្រទេសអង់គ្លេស នាដំណាក់កាលដំបូងនៃការធ្វើបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មដោយសារតែពួកគេគ្មានការធានារ៉ាប់រង ហើយបះបោរប្រឆាំងទៅនឹងបច្ចេកវិទ្យាទំនើប ដោយបំផ្លាញចោលនូវគ្រឿងម៉ាស៊ីនផ្សេងៗ នៅក្នុងរោងចក្រ ។

ក្នុងចំណោមអ្នកសារព័ត៌មានខ្មែរមួយ ទាំងឡាយ លោក ម៉ូចតារ លូប៊ីស (Mochtar Lubis) ដែលជាអ្នកកាសែតមានដើមកំណើតមកពីកោះស៊ូម៉ាត្រា បានសរសេរសៀវភៅមួយក្បាល ដែលលក់ដាច់បំផុតរបស់គាត់នៅឆ្នាំ ១៩៨៣ ក្រោមចំណងជើងថា « ភាពទាស់ប្រកបរបស់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី » ។ គាត់បានគូញត្រូវថា ទំនើបនីយកម្ម គឺជាអប្បិយដ៏ទៀងទាត់របស់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ពោរពេញទៅដោយមន្តអាគមនិងមន្តគាថាផ្សេងៗ

ហើយមានតែមនុស្សដែលជា «អ្នកបង្កើតនូវនិមិត្តសញ្ញា មានជំនាញច្បាស់លាស់» ប៉ុណ្ណោះ ទើបអាចបង្កើតវាឡើងបាន ។ ប៉ុន្តែ ភាពខុសគ្នារវាងទស្សនៈនេះ ហើយនិងទស្សនៈរបស់លោកសាស្ត្រាចារ្យប៊ូក ដែលថា ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីមិនអាចធ្វើទំនើបកម្មបានឡើយ ពីព្រោះតែវប្បធម៌មិនចង់មាន ហើយដែលចង់រស់នៅតាមបែបប្រពៃណីនោះ គឺជាវគ្គសម្បជញ្ញាណអាចឲ្យគេដឹងបានពីរបៀបដែលប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីនឹងបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ជាច្រើនទៀត ធ្វើដំណើរបានឆ្ងាយប៉ុណ្ណាចាប់តាំងពីទទួលបានឯករាជ្យមក ។

ជំពូកទី ២

ឥទ្ធិពលនៃ «អព្វកហេតុ» សេដ្ឋកិច្ចទេវលើបន្ទូស្ស

ច្បាប់ដើមនៃអត្ថបទនេះ សរសេរជាភាសាអង់គ្លេស ក្រោមចំណងជើងថា ÷ Human Consequences of the Economic “Miracle”

អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅ ÷ ការកើតឡើងនៃសេដ្ឋកិច្ចទេវលើបន្ទូស្ស

រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៥ ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យស៊ីធីប៊ុរី

បោះពុម្ពលើកទី ១ គ.ស. ២០០៥ នៅសហរដ្ឋអាមេរិក ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យហាវ៉ៃ ។

CHAPTER 2

Human Consequences of the Economic “Miracle” (The emergence of Modern Southeast Asia)

Copyright © 2005 by Singapore University Press.

First published in 2005 by University of Hawai'i Press.

បកប្រែដោយ ÷ ភី សុភាណា

ជំពូកទី ២ **ឥទ្ធិពលនៃ «អព្វតហេតុ» សេដ្ឋកិច្ចនៅលើមនុស្ស**

ទោះបីជាបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ មិនមានលក្ខណៈរលូនទៅមុខ ក៏ការធ្វើបដិវត្តន៍ដ៏យឺតយ៉ាវនេះ ធ្វើឲ្យចំណូលជាមធ្យម មានការកើនឡើងផងដែរ ។ មនុស្សមានអាយុវែងនិងមានកំពស់ខ្ពស់ជាងមុន ។ មានទំនិញកាន់តែច្រើនលក់នៅគ្រប់កន្លែង ហើយរបស់ទាំងអស់នោះមិនមែនសម្រាប់តែនៅក្នុងអគារការិយាល័យដ៏ខ្ពស់ ឬក្នុងភូមិគ្រឹះរបស់ពួកអ្នកមានទ្រព្យនោះទេ ។ ប្រជាពលរដ្ឋអាស៊ីអាគ្នេយ៍រាប់រយលាននាក់ មានអាហារបរិភោគច្រើនជាងមុន ហើយពួកគេមានថវិកាអាចទិញស្បែកដើរជើង ម្ហូបភ្លាមៗ ប៊ូតុង និងទឹកក្រូចក្រកាកូឡាបាន ។ ប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះរាប់កោដិ កំពុងសប្បាយរីករាយជាមួយនឹងការមើលទូរទស្សន៍ និងការប្រើប្រាស់អាំងតឺណែត ។ ដូច្នោះ ប្រវត្តិសាស្ត្រណាមួយមិនទទួលស្គាល់នូវភាពចម្រុះចម្រើនរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ គឺជាកំហុសមូលដ្ឋានមួយ ។ ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើមានប្រវត្តិសាស្ត្រណាមួយទទួលស្គាល់ថា មានភាពចម្រុះដូចគ្នានឹងស្មើគ្នា នៅក្នុងប្រទេសនៃតំបន់ ឬជនជាតិណាក៏ដោយនោះ វាក៏ជាកំហុសមួយដែរ ។ សរុបទៅ ដើម្បីវាយតម្លៃអំពី «អព្វតហេតុ» នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ យើងត្រូវវិភាគអំពីអព្វតហេតុនេះ ។

ឥទ្ធិពលវិជ្ជមាន

ប្រទេសសិង្ហបុរី គឺជាប្រទេសដ៏មានជោគជ័យមួយក្នុងយុគសម័យទំនើប ។ លក្ខខណ្ឌសម្ភារៈជាមួយចំណូលជាមធ្យមក្នុងមនុស្សម្នាក់ៗ របស់ប្រទេសនេះ (ប្រហែល ២៣.០០០ ដុល្លារសហរដ្ឋអាមេរិកនៅក្នុងឆ្នាំ ២០០០) មានច្រើនជាងបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដទៃទៀត ៥ ដង (លើកលែងតែប្រទេសប្រ៊ុយណេ ដែលជាប្រទេសអ្នកមានខាងប្រេងកាត) ហើយមានលទ្ធភាពទិញទំនិញចំនួន ២ ដងកន្លះខ្ពស់ជាងប្រទេសដទៃទៀត ។ មកត្រឹមសហវសត្សរ៍ថ្មី អាយុកាលមធ្យម គឺប្រហែល ៨០ ឆ្នាំ (ដូចដែលគេបានប្រមាណទូទាំងពិភពលោក ស្ត្រីមានអាយុវែងជាងបុរស ៥ ឆ្នាំ) ហើយមរណប្រមាណរបស់កុមារវិញ មានការថយចុះរហូតដល់ ៣ ភាគពាន់នៃកំណើតទារក ។ តួលេខនេះអាចប្រៀបធៀបទៅនឹងតួលេខដ៏ប្រសើរបំផុតក្នុងពិភពលោកបាន ។ អត្រាមនុស្សពេញវ័យដែលចេះអក្សរមានលើសពី ៩០% ។ លើសពីនេះ កម្មវិធីកសាងជម្រកសាធារណៈ បានបង្កើតសំណង់អនាធិបតេយ្យ និងភាពគ្មានទីជម្រក បានបាត់បង់ទៅស្ទើរតែទាំងអស់ ។ ទីក្រុងមានសភាពស្អាតបាត ពីព្រោះតែការដាក់ចេញនូវបទបញ្ញត្តិផ្សេងៗ ដូចជា ការហាមប្រាមមិនឲ្យស្តោះកាកស្ករកៅស៊ូផ្តេសផ្តាស ។ ចរាចរនៅតាមទីក្រុងមានលក្ខណៈរលូន ដោយសារតែមានការប្រើប្រាស់ឧបករណ៍អេឡិចត្រូនិកដើម្បីយកពន្ធ (មិនលើកទឹកចិត្ត) យានយន្តគ្រប់ប្រភេទដែលធ្វើដំណើរចូលទៅក្នុងតំបន់ពាណិជ្ជកម្មក្នុងទីក្រុង ហើយក៏ដោយសារតែមានសេវាថយន្តក្រុងនិងថតភ្លើងក្រោមដី ប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព ។ និស្សិតសិង្ហបុរីភាគច្រើន តែងតែទទួលបានពានរង្វាន់ក្នុងការប្រកួតប្រជែងជាលក្ខណៈអន្តរជាតិ ។ ដូច្នោះហើយ ប្រទេសសិង្ហបុរីហាក់ដូចជាបានរៀបចំយ៉ាងល្អក្នុងដំណើរឆ្ពោះ

ទៅរក « សេដ្ឋកិច្ចផ្អែកលើចំណេះដឹង » នាគ្រោយសម័យឧស្សាហកម្ម ។ ចំណែកអ្នករិះគន់វិញ បានលើកឡើងថា ធម្មជាតិនៃការគ្រប់គ្រងផ្តាច់ការក្នុងប្រទេសសិង្ហបុរី គឺជាឧបសគ្គរារាំងចំពោះប្រទេសនេះផ្ទាល់ ។ ហើយអ្នករិះគន់មួយចំនួនបានហៅករណីនេះ ដូចជាឃ្នាដ៏គួរឲ្យចងចាំមួយរបស់លោក វីល្យែម ហ្គីប៊ុន (William Gibson) ដែលថា ជា « សួនកម្សាន្តឌីស៊ីឡែនដ៍ ពោរពេញដោយការដាក់ទោសប្រហារជីវិត » ជាដើម ។ ក៏ប៉ុន្តែហាក់បីដូចជាប្រជាពលរដ្ឋសិង្ហបុរីភាគច្រើន បានអត់ឱនចំពោះការគ្រប់គ្រងផ្តាច់ការនេះ ពីព្រោះតែពួកគេបានទទួលនូវផលប្រយោជន៍ជាច្រើនពីរដ្ឋាភិបាលពួកគេ ។

សិង្ហបុរី គឺដូចទៅនឹងទីក្រុងដ៏អស្ចារ្យផ្សេងៗ ទៀតនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែរ ។ ទីក្រុងទាំងនេះមានលក្ខណៈដូចគ្នាច្រើន ពុំដូចជនបទរបស់ប្រទេសនីមួយៗ ដែលមានលក្ខណៈរបស់ខ្លួន ។ មាននូវឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែងជាច្រើនចំពោះការគិតដូចនេះ ដូចជាគេឲ្យមានរោងចក្រ និងសាកលវិទ្យាល័យ អគារពាណិជ្ជកម្មដ៏ទំនើបដែលមានទាំងហាងលក់រាយ និងអាហារដ្ឋានលក់អាហារទាន់ចិត្ត ឬក៏អគារការិយាល័យនិងអាជ្ញាធរតំបន់ខ្ពស់ៗ ការកម្សាន្តផ្សេងៗ ដែលមានតាំងពីល្ខោន និងរបាំបុរាណ រហូតដល់វគ្គសាលាសម្តែងរបាំស្រាត និងត្រួត្រីការណ៍ប្រកួតកីឡាដ៏អស្ចារ្យផ្សេងៗ ពន្លឺភ្លើងដ៏ភ្លឺចំពែងចិញ្ចាច ផ្ទាំងផ្សាយពាណិជ្ជកម្មធំៗ ជាដើម ហើយក្រៅពីនេះទៀត (លើកលែងប្រទេសសិង្ហបុរីចេញ) គេនៅឃើញមានសំណង់អនាធិបតេយ្យរបស់អ្នករស់នៅគ្មានច្បាប់អនុញ្ញាតដ៏ស្មើគ្នាគ្រាក និងការស្ទុះចរាចរ ដែលមានភាពរញ្ជ័ររញ្ជ័រផ្សេងៗ ទៀតផងដែរ ។ ទីក្រុងកូឡាឡាំពួរ ប្រៀបដូចជាទីក្រុងហ្សាការតាដ៏តូចមួយ ដែលស្តែងឡើងតាមរយៈកំពូលអគារភ្លោះដ៏អស្ចារ្យ ។ ចំណែកឯទីក្រុងហូជីមីញ (វៀតណាម) វិញ នៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ បានយកគំរូតាមទីក្រុងបាធិកកនាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ។ ប្រជាជនបានផ្លាស់លំនៅយ៉ាងច្រើនមិនត្រឹមដើម្បីស្វែងរកឱកាសសេដ្ឋកិច្ចប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងឲ្យស្វែងរកជីវិតរស់នៅក្នុងទីក្រុងផងដែរ ។ ករណីនេះប្រៀបដូចនឹងបទកំណាព្យរបស់កវីភូមា ១ រូប ដែលថែងថា ៖

...នេះគឺជាភាពរំជើបរំជួលចំពោះជីវិតរស់ក្នុងទីក្រុង តើមានកន្លែងណាទៀតដែលអ្នកអាចដើរកាត់នៅលើដងវិថីដ៏អូរអូយបាននោះ ហើយកុំភ្លោះទៅរកម្ខាងផ្សេងទៀតអី និងសូម្បីតែនៅភូមិក្នុងព្រៃ ដែលឮសូរស្ទូរកាំភ្លើងនៅពេលរាត្រី គឺជីវិតគ្មានតម្លៃអ្វីទាំងអស់ ហេតុនេះហើយខ្ញុំជាអ្នកផ្សេងព្រេងវ័យក្មេងមួយរូប ខ្ញុំសប្បាយភ្លើតភ្លើនពេលដែលខ្ញុំកំពុងតែស្ថិតនៅក្នុងទីក្រុងរឹងហ្នឹង ។

សមាមាត្ររបស់ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលរស់នៅក្នុងទីក្រុង បានកើនឡើងពី ១៥% ទៅ ២៤% ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៥០ ដល់ ១៩៨០ ហើយនឹងបានបន្តកើនឡើងរហូតដល់ ៣៧,៥% គិតមកទល់នឹងឆ្នាំ ២០០០ ។ មកទល់នឹងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ កំណើនប្រជាជនក្នុងតំបន់បានថយចុះដល់កំណើនប្រមាណ ១ ភាគរយក្នុងមួយឆ្នាំ ប៉ុន្តែទំហំទីក្រុងទាំងឡាយវិញ បានពង្រីក ៣ ដងច្រើនជាងកំណើនប្រជាជននេះ ។ ទីក្រុងហ្សាការតា ម៉ានីល បាធិកក និងហូជីមីញ បានក្លាយជាទីក្រុងធំៗ ដែលមានប្រជាជនច្រើនជាង ៥ លាននាក់បើគិតមកទល់ឆ្នាំ ២០០០ (ចំណែកឯទីក្រុងហ្សាការតាព្រមទាំងជាយក្រុង មានប្រជាជនជិត ១៧ លាននាក់) ។ សូម្បីតែក្រុងរបស់បណ្តាខេត្តមួយចំនួនដែលបានអភិវឌ្ឍឲ្យក្លាយទៅជាចំណុចប្រសព្វអនុតំបន់នោះ ក៏បានទទួលជោគជ័យនិងប្រជាប្រិយយ៉ាងរហ័សផងដែរ ជាឧទាហរណ៍ដូចជាការស្ថាបនាឡើងនូវសួនឧស្សាហកម្មដែលគេបានគ្រោងទុកជាមុន ឬក៏តំបន់ពាណិជ្ជកម្មសម្រាប់ដំណើរការនាំចេញទំនិញជាដើម ។ ចំពោះទីក្រុងឈៀងម៉ៃវិញ គិតមកទល់នឹងឆ្នាំ ១៩៧០

មានប្រជាជនតិចជាង ១០០.០០០ នាក់ និង ៣៥០.០០០ នាក់ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩០ ហើយមកទល់នឹងឆ្នាំ ២០០០ មាន ១,៥ លាននាក់ ។ អគារពាណិជ្ជកម្មនៃទីក្រុងសេប៊ូ (Cebu) ដែលមានទីតាំងស្ថិតនៅចំកណ្តាលប្រទេសហ្វីលីពីន មានទាំងទឹកផ្កាឈូកនិងទូដាក់អ៊ីរ៉ាន់ ដើម្បីផ្តល់ជាសុភាពដល់អ្នកធ្វើដំណើរវិលល្ងាចតាមកាណូតឆ្លងកោះល្បឿនលឿន ដែលមកពីតំបន់ឆ្ងាយៗ ដូចជា បូហូល (Bohol) និង ឡឺត (Leyte) នោះ ។

តាមការពិត សញ្ញាណគំហើញមួយក្នុងចំណោមសញ្ញាណគំហើញជាច្រើន នៃភាពចម្រុះចម្រើននៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ គឺការកើនឡើងនូវក្រុមអ្នកមានទ្រព្យសម្បត្តិច្រើនជាងមុន ។ មន្ត្រីរដ្ឋការដែលជាស្នូលនៃវណ្ណៈគហបតីក្នុងស្រុក ឥឡូវនេះបានក្លាយទៅជាសហគ្រិន ជានាយទាហាន ជាអ្នកមានជំនាញច្បាស់លាស់ ជាអ្នកសម្តែងសិល្បៈ និងជាអ្នកធ្វើការនៅក្នុងការិយាល័យជាដើម ។ ហើយពួកគេ ភាគច្រើន គឺជាអតិថិជន (ជាជាងអ្នកផលិត) របស់ហាងកាហ្វេស្តារប៊ិកស៍ (Starbucks) របស់រថយន្តម៉ាកហុងដា (Honda) របស់អាប៊ាឡូតូម៉ូតូ ជ័រដ៍ ប្រណីត ស្បែកជើងម៉ាកអាឌីដាស (Adidas) ភាពយន្តគំនូរដ៏រថលរបស់ដប៊ុន និងជាអ្នកទេសចរធ្វើដំណើរកម្សាន្តទៅកាន់បរទេសនាពេលវិស្សមកាល ។ ក្នុងចំណោមក្រុមមនុស្សទាំងនេះ ម្នាក់ៗ មានលក្ខណៈខុសប្លែកគ្នាទៅតាមចំនួនទ្រព្យសម្បត្តិជាក់ស្តែង ។ នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធ គេអាចបែងចែកអ្នកទាំងនោះជាពីរចំណាត់ថ្នាក់ គឺ « ក្រុមអ្នកមានថ្មី » មានដូចជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិផ្សេងៗ និងវិនិយោគិន ហើយនិង « ក្រុមមនុស្សថ្នាក់កណ្តាល » ដែលមានដូចជានិយោជកនិងម្ចាស់ហាងតូចៗ ផ្សេងៗ ។

ពួកគេភាគច្រើន បានទទួលការអប់រំយ៉ាងហោចណាស់ ក៏ត្រឹមមធ្យមសិក្សាដែរ ។ មកទល់នឹងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ មាននិស្សិតជាច្រើនបានបញ្ចប់ថ្នាក់សាកលវិទ្យាល័យនៅក្នុងតំបន់ ។ ដោយសារមូលហេតុនេះ រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩៧ របស់ប្រទេសថៃ បានតម្រូវឱ្យសមាជិកថ្មីនៃរដ្ឋសភាជាតិត្រូវមាន « បរិញ្ញាបត្រ ឬសញ្ញាបត្រប្រហាក់ប្រហែល » ។ ប្រទេសសិង្ហបុរីបានអនុវត្តការកំណត់បែបនេះមុនរួចហើយ ។ ការរីកដុះដាលនៃការអប់រំកម្រិតខ្ពស់សិក្សា ក៏មានគេរិះគន់ផងដែរ ពីព្រោះតែសាកលវិទ្យាល័យមួយចំនួន មានលក្ខណៈខុសគ្នាឆ្ងាយ បើធៀបទៅនឹងស្តង់ដារនៃសាកលវិទ្យាល័យល្អបំផុតក្នុងតំបន់ ។ ប៉ុន្តែ ជារឿយៗ ទោះបីជាគេបានមើលឃើញនូវស្ថានភាពនេះថា មានភាពខ្វះខាត និងមិនអាចរំពឹងទៅមុខបានក៏ដោយ ក៏យុវជន យុវនារីនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ជាច្រើនលាននាក់ បានសិក្សាពីអ្វីផ្សេងៗ ហើយយ៉ាងហោចណាស់ ក៏បានសិក្សាពីវិធីក្នុងការបង្កើតមេរោគកុំព្យូទ័រដែរ (ឧទាហរណ៍ដូចជាសារអេឡិចត្រូនិច ក្នុងឆ្នាំ ២០០០ ក្រោមចំណងជើងថា « អេឡិចត្រូនិច ខ្មែរស្រឡាញ់អ្នក » ដែលជាមេរោគកុំព្យូទ័រមួយបង្កើតឡើងដោយនិស្សិតនៃសាកលវិទ្យាល័យបច្ចេកទេសម៉ានីលជាដើម) ។ លើសពីនេះ និស្សិតអាស៊ីអាគ្នេយ៍ភាគច្រើនបានសិក្សាយ៉ាងហោចក៏ភាសាបរទេសសំខាន់មួយដែរ ដូចជា ភាសាអង់គ្លេស ភាសាជប៉ុន និងភាសាចិន ដើម្បីភ្ជាប់ជាមួយការងាររបស់ពួកគេ ឬដែលពួកគេបានរៀននៅឯសាលារៀនឬវិទ្យាល័យនោះ ។

លក្ខណៈពិសេសមួយផ្សេងទៀតរបស់ពួកវរជន គឺតួនាទីជាសាធារណៈ ដែលមានលក្ខណៈសកម្មច្រើនជាងមុនរបស់ស្ត្រី ។ តាមលក្ខណៈសេដ្ឋកិច្ច ស្ថានភាពរបស់ស្ត្រីនៅក្នុងទីក្រុងនិងស្ត្រីធ្វើការនៅក្នុងការិយាល័យ រោងចក្រផ្សេងៗ ភាគច្រើនមានភាពល្អប្រសើរជាងមុន ទោះជាពួកគេនៅតែទទួលបានប្រាក់ចំណូលនិងឋានៈទាបជាងបុរសក៏ដោយ ។ ការពង្រីកឱកាសទទួលបានការអប់រំ មានន័យថា ស្ត្រីភាគច្រើនមានឱកាសទទួលបានការងារធ្វើនៅក្នុងផ្នែកជំនាញវិជ្ជាជីវៈ ដូចជាការបង្រៀនរួមទាំងផ្នែកសេវាកម្មផ្សេងៗ ដែលកំពុងតែរីកចម្រើនឡើង ។ ស្ត្រី

ដែលទទួលបានការអប់រំជ្រៅជ្រះភាគច្រើន នឹងមិនសប្បាយចិត្ត ឬពេញចិត្តចំពោះការរស់នៅរបស់ពួកគេទៀត
ទេ ប្រសិនបើពួកគេនៅតែមើលថែរក្សាផ្ទះនិងជួយជ្រោមជ្រែងអាជីពការងាររបស់ស្វាមីពួកគេ ដោយគ្រាន់តែ
ធ្វើជាកិរិយារៀបចំអាហារដូចពីមុននោះ ។ តាមលក្ខណៈប្រជាសាស្ត្រ ការពង្រីកការអប់រំ ក៏មាននូវសារៈសំខាន់
ផងដែរ ដូចជាកុមារនិងស្ត្រីក្មេងៗ ជាច្រើន អាចទទួលបានការអប់រំកាន់តែខ្ពស់ ទំនងជាមានបំណងចង់បាន
បុត្រដ៏តាតិចជាងមុន ។ ករណីនេះបណ្តាលមកពីកត្តាពីរយ៉ាង ទី ១ ពួកគេបានពន្យារពេលរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍
និងទី ២ ពីព្រោះពួកគេយល់កាន់តែច្បាស់ពីរបៀបរស់នៅមួយបែបផ្សេងទៀត និងជម្រើសក្នុងការរៀបចំ
គ្រួសារ ។ ពីព្រោះតែស្ត្រីបានទទួលសិទ្ធិក្នុងការសម្រេចចិត្តទាំងនៅក្នុងសង្គម ក៏ដូចជានៅក្នុងគ្រួសារ អត្រាកំណើត
ទារកអាចមានការថយចុះ ដោយសារស្ត្រីបានទទួលនូវការអប់រំ ការងារ និងសេវាថែរក្សាសុខភាពគ្រប់គ្រាន់ ។

ភាពថ្កុំថ្កើនដូចនេះ ក៏បានបង្កឱ្យមានភាពរីកចម្រើនក្នុងវិស័យសិល្បៈនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ អ្នកសិល្បៈ
អាចរកថវិកាបានគ្រប់គ្រាន់ ចំពោះការលក់ចេញនូវផ្កាជំនួរ អត្ថបទ កំណាព្យ និងរឿងប្រលោមលោកខ្លីៗ
របស់ពួកគេ និងមានពេលសម្រាកគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីតែងនិពន្ធអត្ថបទផ្សេងៗ ដែលមានតាំងពីខ្លួនបែបបុរាណ
(ល្ខោនខោលបែបសៀម) រហូតដល់ចម្រៀងសម័យ និងសម្រាប់ការរៀបចំនូវវាយ៉ាងគូលីត (ល្ខោនស្បែក) ដើម្បី
ដាក់សម្តែង និងច្នៃជារឿងបែបកម្រត បែបទំនើបផ្សេងៗ ហើយថែមទាំងសម្រាប់ការផលិតខ្សែភាពយន្តនិងរឿង
សម្រាប់ចាក់បញ្ចាំងតាមទូរទស្សន៍ ព្រមទាំងល្ខោននិយាយផ្សព្វផ្សាយតាមវិទ្យុផងដែរ ។ ជាធម្មតា គេឃើញមាន
មនុស្សមួយចំនួន បានក្តួញត្រូវការធ្លាក់ចុះស្តង់ដារ ដោយបានពោលថា តន្ត្រីញាក់សម័យថ្មី (វ៉ែប និង រ៉ុក) កំពុង
តែលុបបំបាត់ចម្រៀងប្រពៃណីទៅហើយ ។ ហើយគ្មាននរណាម្នាក់ដឹងអំពីវិធីសាស្ត្រក្នុងការតែងនិពន្ធចម្រៀងបែប
បុរាណនេះឱ្យបានល្អទៀតទេ ។ តែមានមនុស្សមួយចំនួនទៀត ថែរជាមានភាពត្រេកត្រអាលជាមួយនឹងទម្រង់
ចម្រៀងបែបថ្មីនេះទៅវិញ ។ ភាពយន្តថែរ រឿតណាម និង ហ្គីលីពីន ជារឿយៗ បានទទួលបានរង្វាន់អន្តរជាតិ
ហើយនៅពេលជាមួយគ្នានោះ អាស៊ាននិងអង្គការពហុជាតិជាច្រើនផ្សេងទៀត បានជួយឧបត្ថម្ភដល់កម្មវិធីផ្លាស់
ប្តូរផ្នែកអក្សរសាស្ត្រនិងតួរតន្ត្រី ដើម្បីណែនាំបង្ហាញដល់ប្រជាពលរដ្ឋអាស៊ីអាគ្នេយ៍ឱ្យបានយល់និងស្គាល់ពី
វប្បធម៌របស់ប្រទេសជិតខាងជាលើកដំបូង ។

ឥទ្ធិពលអវិជ្ជមាន

នៅពីក្រោយភាពថ្កុំថ្កើននេះ គេនៅតែឃើញមានភាពក្រីក្របន្តគ្នាជាមួយនឹងការរកឃើញផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចកើន
ឡើង ពាសពេញតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ ស្ទើរតែនៅគ្រប់ប្រទេសទាំងអស់ ក្រោយសម័យសង្គ្រាម គម្លាតនៃប្រាក់
ចំណូលរបស់មនុស្សថ្នាក់ខ្ពស់និងទាបបំផុតនៅក្នុងសង្គម មានភាពខុសគ្នាខ្លាំងក្លាឱ្យកត់សម្គាល់ ។ វាជាការពិតដែល
ថា អ្នកមាន កាន់តែមានឡើង ប៉ុន្តែហេតុដែលអ្នកក្រចេះតែក្រឡើង ឬមានគម្លាតកាន់តែឆ្ងាយពីអ្នកមាន គឺនៅតែ
ជាបញ្ហាសម្រាប់ដៃគូរកញ្ចក់ដែល ។ ទិន្នន័យអំពីការបែងចែកប្រាក់ចំណូល ដែលផ្ទុយទៅនឹងមធ្យមភាគ
បង្ហាញនៅក្នុងប្រាក់ចំណូលជាមធ្យមសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ នោះគឺមិនអាចយកជាការបាន ។ ប៉ុន្តែ ទិន្នន័យទាំងនេះ
បានលើកឡើងថា នៅក្នុងប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ភាគច្រើន ប្រជាជន ២០% ជារឿយៗ កាន់តែក្រឡើងៗ ទោះបី
ជាស្ថានភាពរបស់អ្នកដែលមានជីវភាពប្រសើរ កាន់តែប្រសើរឡើងជាងមុនក៏ដោយ ។ នៅស្ទើរតែគ្រប់ប្រទេស

ទាំងអស់ គេឃើញមានសំណង់អនាធិបតេយ្យក្នុងទីក្រុង ពោរពេញទៅដោយភាពរញ្ជ័ររញ្ជ័រ ហើយកូនក្មេងភាគ ច្រើន ដែលរស់នៅតំបន់ជនបទមានកង្វះជីវជាតិ ។ លោក អាប្រូឌីស៊ីយ៉ូ ឡាគីយ៉ាន់ (Aprodicio Laquian) បាន បែងចែកជាចំណាត់ថ្នាក់ « សំណង់អនាធិបតេយ្យដែលពោរពេញដោយក្តីសង្ឃឹម » ពី « សំណង់អនាធិបតេយ្យដែល គ្មានក្តីសង្ឃឹម » ប៉ុន្តែ កន្លងទៅ « សំណង់អនាធិបតេយ្យដែលពោរពេញដោយក្តីសង្ឃឹម » អាចក្លាយទៅជា « សំណង់ អនាធិបតេយ្យដែលគ្មានក្តីសង្ឃឹម » ប្រសិនបើក្តីសង្ឃឹមនោះត្រូវបានគេបដិសេធចោលជានិរន្តរ៍នោះ ។

តើអ្នកណាជាអ្នកទទួលខុសត្រូវចំពោះ « ផ្នែកដែលអន់ថយ » នេះ ? ពួកបរទេស ច្រើនអ្នកដែលទ្រទ្រង់ រដ្ឋនូវការបន្ទោសចំពោះស្ថានភាពដ៏អាក្រក់បំផុតនៃផ្នែកអន់ថយនេះ ។ ក្នុងករណីជាច្រើន ពួកគេជាអ្នកទទួល ខុសត្រូវពិតប្រាកដ ។ នៅពេលដែលបានឯករាជ្យថ្មីៗ វាជាការឆ្ងាយស្រួលណាស់ក្នុងការចោទប្រកាន់ទៅលើករ ដំណែលចក្រពត្តិនិយម ។ នៅពេលដែលរដ្ឋាភិបាលមួយចំនួន ដូចជារដ្ឋាភិបាលនៃប្រទេសហ្វីលីពីន ជាដើម នៅតែរក្សាទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធជាមួយនឹងអ្នកដឹកនាំមុនៗ របស់ពួកគេនោះ « អាណានិគមបែបថ្មី » កំពុងតែមានជា បន្ត ហើយជារឿយៗ ត្រូវបានគេចោទប្រកាន់ថា ជាឧបសគ្គបង្កាក់ដល់ការអភិវឌ្ឍ ។ កន្លងទៅ ការលើកឡើង ដូចនេះ ទោះជាមានលក្ខណៈសមហេតុផលនៅពេលដំបូងក៏ដោយ ក៏វាបានបាត់បង់នូវលក្ខណៈទាក់ទាញបន្តិចម្តងៗ ដែរ ។ (បើផ្ដោតទៅលើកិច្ចខ្ជាប់ខ្ជួនប្រៀបធៀបវិញ សេដ្ឋកិច្ចហ្វីលីពីនមានការរីកចម្រើនយ៉ាងប្រាកដនៅក្នុងរយៈ ពេលបន្ទាប់ពីបញ្ចប់សង្គ្រាមក្នុងរយៈពេល ។ នៅពេលដែលទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងសហរដ្ឋអាមេរិក កាន់តែមានភាពស្មុគស្មាញ ខុសពីមុន ។ តែនៅទសវត្សរ៍បន្ទាប់ទាំងប៉ុន្មាន នៅពេលដែលចំណងមិនខ្លាំងក្លាដូចសម័យមុន ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច មិនប្រសើរដូចពីមុនទេ ។) នៅទីណាដែលចំណងទាក់ទងជាមួយពួកអាណានិគមពីមុនៗ មក ចុះខ្សោយ គេអាច ចោទប្រកាន់ធនាគារពិភពលោកនិងមូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ ថា ជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ ដោយសារការផ្តល់ជំនួយ មានការដាក់លក្ខខណ្ឌទៅលើកិច្ចព្រមព្រៀងសព្វបែបយ៉ាងដ៏តឹងរ៉ឹងបំផុត ដែលរួមមានទាំងការកម្រិតប្រាក់បៀវត្សរ៍ ឲ្យនៅដដែលជាដើម ឬឲ្យថយចុះ ។ ប្រទេសវៀតណាម លាវ និងកម្ពុជា បានទទួលរងការបំផ្លិចបំផ្លាញយ៉ាងធ្ងន់ ពីសំណាក់ការលុកលុយរបស់ប្រទេសឈ្លានពានមួយចំនួន ហើយចំណែកឯប្រទេសកូម៉ា ឥណ្ឌូនេស៊ី និងហ្វីលីពីន វិញ បានទទួលរងនូវឧទ្ធាមកម្មផ្សេងៗ ដែលបង្កឡើងដោយពួកជនជាតិភាគតិចនៅក្នុងប្រទេស ដែលគាំទ្រ ដោយក្រុមមនុស្សមកពីខាងក្រៅប្រទេស ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ មិនយូរមិនឆាប់ ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍បានចោទជាសំណួរថា តើមេដឹកនាំហើយ និងគោលនយោបាយរបស់ពួកគេ មានទំនួលខុសត្រូវទៅលើភាពក្រីក្រ ដែលកំពុងតែបន្តមានមិនចេះចប់នេះ ឬទេ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨៩ លោក មហារៀវ មហាម៉ាត់ បានថ្លែងថា ៖

ពីព្រោះតែសង្គមដែលមានជាតិសាសន៍ចម្រុះរបស់យើង បានរំពោះខ្លួនឯងចេញផុតពីអំណាចគ្រប់គ្រងរបស់ អាណានិគមនិយម យើងមិនអាចនៅតែបន្ទោសពួកគេអំពីបញ្ហារបស់យើងផ្ទាល់បានទៀតទេ ។ យើងគ្រាន់តែ អាចបន្ទោសពួកគេ ចំពោះអតុល្យភាពផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច នយោបាយ និងសង្គម ដែលពួកគេបានបន្តរុលរុករានប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែក្រោយរយៈពេល ៣១ ឆ្នាំ បន្ទាប់ពីបានទទួលឯករាជ្យមក ប្រសិនបើយើងមិនបានរៀបចំបញ្ហាទាំងនេះ ដោយខ្លួនយើងនោះទេ យើងប្រាកដជាគ្មានសិទ្ធិបន្ទោសអ្នកដទៃបានទេ ។

ជាការពិតណាស់ របបភាគច្រើនគឺផ្ដោតលើការយកចិត្តទុកដាក់ទៅដល់ការបំពេញចិត្តចំពោះពួកវរជន

នៅក្នុងប្រទេសនីមួយៗ (រួមទាំងវិនិយោគិនបរទេសផងដែរ) ក្នុងការព្យាយាមមិនតម្លៃឆ្នាំប្រាក់ខែឲ្យពួកកម្មករ ដោយគាបសង្កត់ទៅលើសហជីពនានា ។ សេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយ មានទំនោរយល់ស្របជាមួយនឹង តួនាទីអន្តរជាតិរបស់ពួកគេដែលថា ៖

ការកសាងឡើងវិញជាបន្ទាន់នូវសេដ្ឋកិច្ចដើម្បីប្រឈមមុខជាមួយនឹងការប្រកួតប្រជែងនាថ្ងៃអនាគត ពេលខ្លះអាច

តម្រូវឲ្យមានការអនុវត្តណាមួយប្រកបដោយការឈឺចាប់និងការបង្ខំ ទោះជាយើងមិនសុខចិត្តបានក៏ដោយ ។

ពួកគេបានសន្មតថា ជនក្រីក្រអាចទទួលបានការឈឺចាប់និងការបង្ខំច្រើនជាងអ្នកមាន ។ ស្រដៀងគ្នា នេះដែរ រដ្ឋាភិបាលមានការស្នាក់ស្នើរក្នុងការយកពន្ធពីប្រជាពលរដ្ឋអ្នកមានរបស់ខ្លួន (ឬវិនិយោគិនបរទេស ដោយយល់ច្បាស់ណាស់ថា ពួកគេនឹងចាកចេញទៅវិញ ប្រសិនបើពួកគេមិនបានទទួលនូវប្រាក់ចំណេញពី ការវិនិយោគរបស់ពួកគេទេ) ។ ស្ថានភាពនេះធ្វើគម្រោងផ្សេងៗ ជាច្រើនខ្លះខាតទុនសម្រាប់អនុវត្ត ។

សូម្បីតែនៅពេលរដ្ឋាភិបាលបានសម្រេចចំណាយទៅលើសវាសុខភាព ឬការអភិវឌ្ឍជនបទ ដើម្បីចែក ចាយទៅដល់គោលដៅតាមបណ្តាខេត្តនីមួយៗ ក៏ដោយ ក៏ថវិកាទាំងនេះត្រូវការឆ្លងកាត់តាមរយៈបណ្តាញ នយោបាយ ឬក៏មន្ត្រីរដ្ឋការនានា ដែលត្រួតត្រាដោយសមាជិកផ្សេងៗ នៃក្រុមវេជ្ជសាស្ត្រដែលជាបណ្តែករបស់ រដ្ឋាភិបាល (ដូចជាមេទ័ព ចៅហ្វាយស្រុក អភិបាលគ្រប់គ្រងតាមតំបន់ផ្សេងៗ ជាដើម) ។ ដូច្នោះ នៅទីបញ្ចប់ ថវិកាទាំងនោះត្រូវបង្ហូរចូលឯកជនវិញ ។ គេឃើញមានតម្រូវការឲ្យមានកំណែទម្រង់គ្មានទីបញ្ចប់ ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលដែលក្រុមមនុស្សទុច្ចរិតចម្បងៗ មួយចំនួន ត្រូវបានគេបង្ខំឲ្យចុះចេញពីតំណែងដូចជា លាក ថូម (Thanom) នៅក្នុងប្រទេសថៃ ម៉ាកូស (Marcos) និងអេស្ត្រាដា (Estrada) នៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន សូហារតូ (Suharto) នៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ជាដើម អ្នកកែទម្រង់ភាគច្រើនដែលឡើងជំនួសតំណែងមេដឹកនាំខាងលើ មានជីវប្រវត្តិស្រដៀងៗ គ្នា ដូច្នោះហើយបានជាគេឃើញមានការកែប្រែប្រតិបត្តិចប់ផុតចំពោះដំណើរវិវឌ្ឍន៍សាល នយោបាយទាំងមូលរបស់រដ្ឋាភិបាល ។

ទោះបីជាភាពក្រីក្រ ដែលបន្តមានមិនចេះចប់ គឺជាបញ្ហាដ៏ធំបំផុតរបស់បណ្តាប្រទេសកំពុងអភិវឌ្ឍនៅតំបន់ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយក៏ដោយ ក៏ភាពក្រីក្រនេះមិនមែនជាបញ្ហាដ៏អាក្រក់ក្រៃលែងនោះដែរ ។ តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ កំរងគ្រោះពីបញ្ហាដូចៗ គ្នាជាច្រើន បានប៉ះទង្គិចដល់សង្គមទំនើបផ្សេងៗ នៅគ្រប់កន្លែងទាំងអស់ ។ អំពើពុក រលួយបានរីកសាយភាយ ជាពិសេសចំពោះទំនាក់ទំនងរវាងពាណិជ្ជកម្មនិងរដ្ឋាភិបាល ។ មនុស្សស្ទើរតែគ្រប់ៗ រូបបានបញ្ចេញមតិគំរាមប្រឆាំងចំពោះបញ្ហាអំពើពុករលួយនេះ ។ ក្នុងនោះ រាល់ប្រធានាធិបតីហ្វីលីពីន ដែលគេ បានជ្រើសតាំងឲ្យឡើងកាន់តំណែងថ្មីគ្រប់ៗ រូប នៅរវាងឆ្នាំ ១៩៤៦ និងឆ្នាំ ១៩៨៦ បានសច្ចាថា នឹងលុបបំបាត់ នូវអំពើពុករលួយបន្ទាល់ពីអ្នកកាន់អំណាចមុនៗ ។ ប៉ុន្តែ គេឃើញមានតែប្រទេសសិង្ហបុរីមួយគត់ ដែលអាច កាត់បន្ថយអំពើពុករលួយនេះបាន ។ អំពើពុករលួយក៏ជាដើមហេតុបង្កឲ្យមានអំពើហិង្សាដ៏សាហាវយង់ឃ្នងមួយ ចំនួន កើតឡើងនៅក្នុងតំបន់ផងដែរ ។ អំពើហិង្សាទាំងនោះមិនត្រូវបានប្រព្រឹត្តឡើងដោយភេរវករប្រឆាំង ទៅនឹងរដ្ឋាភិបាល ឬដោយក្រុមជនឧក្រិដ្ឋផ្សេងៗ (ទោះបីជាមានក្រុមទាំងពីរនេះក៏ដោយ) ប៉ុន្តែបែរជាត្រូវបាន ប្រព្រឹត្តឡើងដោយប៉ូលីស ទាហានរដ្ឋាភិបាល ឬក៏ជនកម្លាំងសន្តិសុខផ្សេងៗ ដែលមានការគប្បីគិតជាលក្ខណៈផ្លូវ ការទៅវិញ ។ នៅក្នុងបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ភាគច្រើន ក្រុមហ៊ុនធ្វើអាជីវកម្មកាប់ឈើលក់ ក្រុមហ៊ុនចម្ការ

អំពៅ និងក្រុមហ៊ុនទិញដីដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍ឧស្សាហកម្មជាដើម អាចរកកងកម្លាំងទាហានស្បៀកពាក់ជាឯកសណ្ឋាន មកជួយការពារទប់ទល់បំភិតបំភ័យ ឬក៏អាចឈានទៅដល់ការសម្លាប់ផងដែរ ចំពោះនរណាដែលបះបោរ ប្រឆាំងខ្លួននោះ ។ រដ្ឋាភិបាលបានត្រឹមតែបញ្ឈប់នូវសកម្មភាពបែបនេះមួយរយៈប៉ុណ្ណោះ ហើយបានធ្វើអន្តរាគមន៍ តិចតួចបំផុត ឬក៏សឹងតែគ្មានសោះផងក៏មាន ។

អំពើពុករលួយក៏បានជួយការពារ ការប្រព្រឹត្តិល្បួងស៊ីសង្កេតខុសច្បាប់ ពេស្យាកម្ម និងការធ្វើអាជីវកម្មថ្នាំ ញៀនផងដែរ ។ កាលពីអតីតកាល ជម្រើសនៃថ្នាំញៀនផ្សេងៗ នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ មានលក្ខណៈ ស្រាលៗ ដូចជា មូស្លា សុរា ថ្នាំជក់ (មានចាប់តាំងពីសតវត្សរ៍ទី ១៦ មកម្ល៉េះ) និងអាភៀន ជាដើម ។ ប៉ុន្តែ នៅក្រោយសម័យសង្គ្រាម គេឃើញមាននូវប្រភេទថ្នាំញៀន ដែលមានឥទ្ធិពលកាន់តែខ្លាំងជាងមុន ។ នៅក្នុង ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ ដោយមានការផ្សំគំនិតពីមន្ត្រីក្នុងស្រុកនិងភ្នាក់ងារសេ.អ៊ី.អា អ្នកដួងដូរធ្វើចរាចរថ្នាំញៀន តំបន់ «ត្រីកោណមាស» (តាមពិតគឺជាតំបន់សម្បូរភ្នំខ្ពស់ខ្លះក្បែរព្រំដែនទាំងបួនរបស់ប្រទេសចិន ភូមា លាវ និងថៃ) បានចាប់ផ្តើមធ្វើការប្រែក្លាយអាភៀនឲ្យទៅជាហ្វីអ៊ុន ។ ការផលិតនៅតំបន់នេះ មិនត្រឹមតែអាចការ ពារពីគ្រោះថ្នាក់ និងសន្សំសំចៃចំពោះថ្លៃនៃការដឹកជញ្ជូនប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងអាចឲ្យថ្នាំញៀនប្រភេទនេះ មានលក់នៅតាមទីផ្សារនានានៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ផងដែរ ។ គេឃើញថា មួយផ្នែកនៃផលិតកម្មកញ្ឆា និងការប្រើប្រាស់របស់វា បានរីកសាយភាយតាមរយៈគំរូរបស់ទាហានអាមេរិកាំង និងអ្នកទេសចរផ្សេងៗ ទៀត ដែលបានធ្វើដំណើរមកកាន់តំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍នេះ ។ អ្នកខ្លះក៏បានណែនាំប្រភេទថ្នាំញៀនមេតាហ្វីតាមីន (ដែល មានឈ្មោះក្នុងស្រុកថា «ទឹកកក» ឬ «ស្យាបូ») ដែលនាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ បានក្លាយជាថ្នាំញៀនដ៏មានឥទ្ធិពល អាក្រក់ខ្លាំងបំផុតក្នុងចំណោមថ្នាំញៀនដ៏មានឥទ្ធិពលអាក្រក់ផ្សេងៗ ទៀតក្នុងតំបន់ ។ ការឆ្លើយតបរបស់ រដ្ឋាភិបាលនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក៏ដូចជារដ្ឋាភិបាលនៃប្រទេសផ្សេងទៀត ស្ថិតនៅក្នុងភាពមិនច្បាស់ លាស់ ។ រដ្ឋាភិបាលមួយចំនួន ដូចជារដ្ឋាភិបាលប្រទេសសិង្ហបុរីនិងម៉ាឡេស៊ី បានហាមប្រាមចំពោះសកម្មភាព ទាំងឡាយណាដែលមានការពាក់ព័ន្ធនឹងថ្នាំញៀន ដោយបង្កើតច្បាប់ដ៏សាហាវតឹងរឹងបំផុត ដែលក្នុងនោះរួមមាន ទាំងទោសប្រហារជីវិត ។ ចំណែកខាងរដ្ឋាភិបាលផ្សេងទៀត ដូចជារដ្ឋាភិបាលប្រទេសភូមា ថៃ និងកម្ពុជា ផ្តល់ការអនុញ្ញាតឲ្យជាសម្ងាត់ ចំពោះការធ្វើចរាចរថ្នាំញៀន និងបានទទួលផលចំណេញពីការធ្វើចរាចរថ្នាំញៀន នេះអស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំមកហើយ ទោះបីជាប្រក្រតី រដ្ឋាភិបាលប្រទេសទាំងនេះបានប្រយុទ្ធប្រឆាំងទៅនឹង ចរាចរថ្នាំញៀនក៏ដោយ ។

អាជីវកម្មផ្លូវភេទ ដែលបណ្តាលឲ្យមានជម្ងឺឆ្លង ការប្រើប្រាស់ថ្នាំញៀន និងទាសភាពជាក់ស្តែង ក៏ផ្តល់ សារៈប្រយោជន៍ចំពោះសេដ្ឋកិច្ចនៃបណ្តាប្រទេសជាច្រើនផងដែរ ។ ទោះបីជាពេស្យាកម្មមានប្រវត្តិដ៏យូរលង់ ណាស់មកហើយនៅក្នុងស្រុកសៀមក៏ដោយ ឧស្សាហកម្មផ្លូវភេទទំនើបរបស់ប្រទេសថៃ ទើបបានចាប់ផ្តើមវិវឌ្ឍ ឡើងនៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ គឺនៅពេលដែលទាហានអាមេរិកាំងរាប់ពាន់នាក់បានមកបោះទីតាំងនៅទីនោះ ហើយក៏ធ្វើដំណើរកម្សាន្តក្នុងគោលបំណង «សម្រាកលំហែនិងការកម្សាន្តសប្បាយ» បន្ទាប់ពីបានទៅច្បាំងនៅ ប្រទេសវៀតណាមរួចមក ។ អស់រយៈពេលយ៉ាងយូរបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមបានបញ្ចប់ទៅ បន្ទប់ម៉ាស្សានិងបារទាំង ឡាយនៅផាត់ផុត និងផាត់ថាយ៉ា នៅតែសម្បូរទៅដោយបុរសនិងស្ត្រីក្មេងៗ ។ ក្មេងជំទង់ទាំងនេះ ត្រូវគេ

ជ្រើសរើសមកថ្មីថ្មោងពីតាមបណ្តាខេត្តនានា ឬត្រូវបានឪពុកម្តាយរបស់ពួកគេលក់ឲ្យផ្ទះបន ។ ក្មេងទាំងនោះ ត្រូវគេយកមកសម្រាប់បម្រើដល់ទេសចរមកពីបស្ចឹមនិងអាស៊ីប្រទេស រួមទាំងអតិថិជនក្នុងស្រុកដែលកំពុងតែ កើនឡើងផងដែរ ។ ទោះបីជាវាជាភាពមានការខ្មាសអៀនចំពោះទិដ្ឋភាពជាចំហនៃអាជីវកម្មផ្លូវភេទក្នុងប្រទេស ខ្លួនក៏ដោយ ក៏ពួកគេនៅតែគិតថា អាជីវកម្មផ្លូវភេទនេះមានសារៈសំខាន់ចំពោះភាពរីកចម្រើននៃវិស័យ ទេសចរណ៍ ។ ដូច្នោះហើយ ទើបពួកគេមិនដែលដាក់ចេញនូវវិធានការឲ្យបានម៉ឺងម៉ាត់ដើម្បីរារាំងអាជីវកម្មផ្លូវ ភេទទាំងនោះ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏អាជ្ញាធរបានយល់យ៉ាងច្បាស់អំពីគ្រោះថ្នាក់នៃការរីករាលដាលនូវជម្ងឺ អេដស៍ ដែលជះឥទ្ធិពលអាក្រក់នៅដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ដោយចោទជាបញ្ហាមិនត្រឹមតែចំពោះវិស័យ ទេសចរណ៍ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងចំពោះសង្គមថែមទាំងមូលផងដែរ ។ អ្នកខ្លះភ័យខ្លាចថា អាចបង្កឲ្យមានការ ធ្លាក់ចុះនៃចំនួនប្រជាជនយ៉ាងប្រាកដ ។ មកទល់នឹងចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ នៅក្នុងប្រទេសថៃ កម្មវិធីអប់រំផ្លូវ ភេទ និងការចែកចាយស្រោមអនាម័យ បានទប់ស្កាត់ការធ្ងន់រីករាលដាលនៃជម្ងឺអេដស៍ ។ ប៉ុន្តែ សកម្មភាព ទាំងនេះមិនសូវបានទទួលជោគជ័យប៉ុន្មានឡើយនៅក្នុងប្រទេសក្រីក្រផ្សេងៗ ដូចជាប្រទេសកម្ពុជា ដែលជា ប្រទេសមានតម្លៃពលកម្មថោកជាងគេបង្អស់នៅក្នុងតំបន់ ។

រីឯបញ្ហាការបែងចែករវាងភេទប្រុសនិងស្រី ការរីកដុះដាលនៃឧស្សាហកម្មធុនស្រាលផ្សេងៗ ដូចជា ឧស្សាហកម្មវាយនភណ្ឌ និងអង្វិចត្រូនិកជាដើម បានបង្កើតឲ្យមាននូវតម្រូវការកម្មករស្ត្រីជាច្រើន ។ គេច្រើន ជឿថា ស្ត្រីមានអាកប្បកិរិយារហ័សរហួន ប៉ិនប្រសប់ និងស្ងួតបូត ហើយថែមទាំងត្រូវការប្រាក់ឈ្នួលថោកជាង បុរសផងដែរ ។ ដូចគ្នាទៅនឹងស្ត្រីនារីដើមសម័យបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មនៅឯបស្ចឹមប្រទេសផងដែរ កម្មកររោងចក្រ ជាស្ត្រីនៅតាមបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ជាទូទៅ អាចត្រូវបានគេមើលឃើញថា ជាទាសករដាច់ថ្លៃក្នុងរបបមូលធន និងយម ។ ពួកគេត្រូវបានបង្ខំឲ្យធ្វើការធ្ងន់ «យ៉ាងអមនុស្សធម៌» ក្នុងរយៈពេលយូរនៅក្រោមស្ថានភាពកំភិតភ័យនិង តឹងតែងលំបាក ។ ពួកគេទាំងនេះអាចទទួលបាននូវការកេងប្រវ័ញ្ចផ្លូវភេទ ពីសំណាក់ថៅកែផង ហើយពួកគេក៏ជា អ្នកផ្តល់ប្រសិទ្ធភាពដល់ដំណើរការអាជីវកម្មដែរ ។ ដោយសារការរីកចម្រើននៃឧស្សាហកម្ម យើងឃើញថា ស្ត្រី ដែលទទួលបានការអប់រំតិចតួច ដូចជាកូនស្រីនៃគ្រួសារកសិករក្រីក្រទាំងឡាយ អាចមានឱកាសធ្វើការងារយកកម្រៃ ។ ទោះបីជាទទួលបានប្រាក់ឈ្នួលបន្តិចបន្តួចក៏ដោយ ក៏ពួកគេអាចមានភាពម្ចាស់ការលើខ្លួនឯងនៅក្នុងសង្គម និងអាច ជួយផ្គត់ផ្គង់ជាថវិកានិងសម្ភារៈប្រើប្រាស់ថ្មីៗ ដល់ឪពុកម្តាយក្នុងគ្រួសាររបស់ពួកគេដែរ ។ ការសិក្សាស្រាវ ជ្រាវមួយនៅឆ្នាំ ១៩៨៧ អំពីកម្មការិនីនៅក្នុងប្រទេសម៉ាឡេស៊ីដោយ អៃហ្វវ៉ា អុង (Aihwa Ong) បានបង្ហាញពី កម្មការិនីដែលតទល់ប្រឆាំងទៅនឹងវិន័យតិចរឹតរបស់រោងចក្រ ដោយការប្រើនូវកលល្បិចបុរាណមួយចំនួនដូចជា រោគខ្យល់គ រោគសរសៃប្រសាទ និងខ្មាចលងជាដើម ។ នៅតាមតំបន់ជនបទដែលសេដ្ឋកិច្ចមានសភាពយ៉ាប់យ៉ឺន ខ្លាំង ស្ថានភាពរបស់ស្ត្រីក្រីក្រ មានលក្ខណៈកាន់តែលំបាកឡើងៗ នៅក្នុងកាលៈទេសៈនៃទំនើបនីយកម្មកសិកម្ម ។ ជាឧទាហរណ៍ នៅក្នុងឧបទ្វីបម៉ាឡេស៊ី និងកោះជ្វា នៅពេលដែលគេប្រើប្រាស់ម៉ាស៊ីនដើម្បីជំនួសឲ្យការច្រូតកាត់ ដោយដៃ ស្ត្រីក្រីក្រទាំងឡាយដែលធ្លាប់តែប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតដោយសារការជួយច្រូតកាត់ឲ្យកសិករដទៃទៀត យកកម្រៃ មិនមានលទ្ធភាពក្នុងការទទួលបាននូវថវិកាពីមុខរបរចិញ្ចឹមជីវិតរបៀបនេះទៀតទេ ។

ចំពោះជនជាតិអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួន ការគំរាមកំហែងដ៏ខ្លាំងក្លាបំផុតពីយុគសម័យទំនើប មានលក្ខណៈស្មុគ

ស្មារតីនិងខ្លាំងជាងអំពើពុករលួយ ថ្នាំញៀន ពេស្យាកម្ម ឬក៏សូម្បីតែភាពក្រីក្រទៅទៀត ។ ការគំរាមកំហែងនេះ គឺជាការបាត់បង់នូវអត្តសញ្ញាណវប្បធម៌ក្រោមលំហូរនៃផលិតកម្មសាកលភារូបនីយកម្មដែលផ្សាយចេញពីហូលីវូដ ម៉ាឌីសុងអាវ៉ានូយ (Madison Avenue) និងប៊ុស្ត័រទស្សន៍ ស៊ីអិនអិន (CNN) និង អិមធីវី (MTV) ។ អ្នករិះគន់មួយរូប ដែលធ្លាប់បានរិះគន់អំពីឥទ្ធិពលរបស់សហរដ្ឋអាមេរិកនៅក្នុងទ្វីបអឺរ៉ុប បានហៅករណីនេះថា « អាណានិគមនីយកម្មកូកា (Coca-colonization) » តែការគំរាមកំហែងនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍មិនមែនបណ្តាលមកពីឥទ្ធិពលរបស់សហរដ្ឋអាមេរិកតែមួយក៏ដោយ ។ ទម្រង់ភ្លេងអង់គ្លេសទំនើបរបស់ស្ប៉ាយស៍ហ្គើលស៍ (Spice Girls) និងនីន្តោហ្គេមបូយ (Nintendo Game Boy) មកពីជប៉ុន និងភាពយន្តគុណភូមិកម្មក្រុងហុងកុង បានជះឥទ្ធិពលប្រហាក់ប្រហែលគ្នាទៅលើទម្រង់សិល្បៈនិងប្រពៃណីក្នុងតំបន់ ។ សូម្បីតែម្ហូបអាហារប្រចាំជាតិសាសន៍ក៏ទំនងជាស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពគ្រោះថ្នាក់ផងដែរ ដោយសារតែមានអាជីវកម្មទិញសិទ្ធិលក់អាហារទាន់ចិត្តមួយចំនួន ដូចជាមាន់ចៀនកីឡីគី (Kentucky Fried Chicken) ជាដើម ។ រីឯហែមប៊ឺហ្គឺរ (Hamburger) អន្តរជាតិវិញបានក្លាយជាអាហារក្នុងស្រុករបស់ប្រទេសហ្វីលីពីន ដោយសារហែមប៊ឺហ្គឺរម៉ាកហ្វីលីប៊ី (Jollibee) របស់ហ្វីលីពីនមានរសជាតិផ្អែមតែមួយគត់ដែលទទួលបានការចាប់ចិត្តពីជនជាតិហ្វីលីពីន បានធ្វើឲ្យម៉ាកនេះលក់ជាប់ជាងម៉ាកដូណាល់ដ៍ (McDonald) ។ ជួនកាល មានទាំងការគំរាមកំហែងផ្នែកវប្បធម៌ពីប្រទេសជិតខាងខ្លួនបង្កើត ដូចជាករណីប្រទេសលាវ ។ ជនជាតិលាវចាប់អារម្មណ៍ថា ពួកគេបានទទួលរងនូវឥទ្ធិពលពីតន្ត្រី ភាពយន្ត ទំនិញ និងសូម្បីតែភាសារបស់ប្រទេសថៃយ៉ាងសម្បើម ។ ទោះបីជាជម្រើសរបស់អ្នកប្រើប្រាស់ក៏បានឯកភាពចំពោះការរាតត្បាតទាំងនេះហើយជនជាតិអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួនយល់ច្បាស់ថា ខ្លួនបានទទួលនូវឥទ្ធិពលពីបណ្តាប្រទេសផ្សេងៗ នៅតែស្មារតីមន្តការបាក់ធ្លាយនៃវប្បធម៌ជាតិ ។ ប៉ុន្តែ មានមនុស្សជាច្រើនមានការសោកស្តាយចំពោះការបាត់បង់ជំងឺជំនឿដែលមានភាពរួមតែមួយ និងមានតម្លៃមិនអាចកាត់ថ្លៃបាន ដូចជា ភាសា ទំនៀមទម្លាប់ សិល្បៈ ម្ហូបអាហារ ឬគុណតម្លៃគ្រួសារតាមបែបប្រពៃណីផងដែរ ។

ការធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ដ៏ជំនួញចាប់អារម្មណ៍នៅក្នុងតំបន់ បានធ្វើឲ្យស្ថានភាពកាន់តែស្មុគស្មាញឡើង ។ នៅក្នុងសម័យក្រោយសង្គ្រាម ជាពិសេសចាប់ពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ មក ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ជាច្រើនបានចាកចេញពីប្រទេសរបស់ខ្លួនក្នុងលក្ខណៈជាជនភៀសខ្លួននយោបាយ ជនអន្តោប្រវេសន៍សេដ្ឋកិច្ច ឬជានិស្សិត ។ អ្នកខ្លះបានចាកចេញតែប៉ុន្មានគីឡូម៉ែត្រផុតពីព្រំដែនប៉ុណ្ណោះ ដូចជាជនជាតិខ្មែរនិងជនជាតិភាគតិចមកពីប្រទេសកូម៉ានិងលាវ ដែលបានជម្លៀសខ្លួនទៅកាន់ប្រទេសថៃ និងរួមទាំងជនជាតិម៉ាឡេស៊ី និងឥណ្ឌូនេស៊ីដែលធ្វើការនៅក្នុងប្រទេសសិង្ហបុរីជាដើម ។ ប៉ុន្តែ ភាគច្រើនបានចាកចេញពីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងស្រុង ក្នុងលក្ខណៈជាកម្មករជាប់កិច្ចសន្យាបរទេស ទៅកាន់មជ្ឈិមបូព៌ា អឺរ៉ុបខាងកើត និងអាស៊ីខាងកើត ឬក្នុងលក្ខណៈជាជនអន្តោប្រវេសន៍ ឬជានិស្សិត ទៅកាន់អាមេរិកខាងជើង អឺរ៉ុប ឬក៏អូស្ត្រាលី ។ មកទល់នឹងចុងសហស្សវត្សរ៍ទី ២ ពួកគេភាគច្រើនបានត្រឡប់មកកាន់ប្រទេសកំណើតរបស់ខ្លួនវិញ ឬយ៉ាងហោចណាស់ ក៏បានធ្វើប្រាក់មកវិញដែរ ។ នៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីននាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ប្រាក់ដែលបានធ្វើមកពីខាងក្រៅប្រទេស បានក្លាយជាប្រភពដ៏ធំតែមួយគត់នៃរូបិយប័ណ្ណ ដោយបានលើសផលចំណេញនៃឧស្សាហកម្មទាំងទម្រង់ចាស់និងថ្មី ។ ចំពោះប្រទេសផ្សេងៗទៀត ចំនួនទាំងអស់នេះមិនសូវមានលក្ខណៈគួរឲ្យកត់សម្គាល់ប៉ុន្មានទេ ។ ប៉ុន្តែ ទាំងប្រាក់ដែលធ្វើមកពីបរទេស

និងអ្នកធ្វើមាតុភូមិនិរុត្តន៍ មានលក្ខណៈភ្ញៀវភ្ញាត្តរឲ្យរំពឹងទុក ។

ការបំផ្លិចបំផ្លាញបរិស្ថានធម្មជាតិ

ផ្នែកខាងជីវិតពិតប្រាកដនៃឧស្សាហូបនីយកម្មនិងនគរូបនីយកម្មអាស៊ីអាគ្នេយ៍ គឺជាផ្សេងអំពីចប់ដង្ហើមដែលជា រឿយៗ បានបង្ខំឲ្យអ្នករស់នៅក្នុងទីក្រុងបាធិកក ទីក្រុងម៉ានីល និងទីក្រុងហ្សាការតា ពាក់ម៉ាស់ការពារផ្ទៃមុខ នៅពេលដែលពួកគេធ្វើដំណើរនៅតាមដងផ្លូវក្នុងទីក្រុង ។ ហើយមានទាំងទឹកបំពុល ដែលអាចសម្លាប់ជីវិត មនុស្សសត្វបាន នៅក្នុងទន្លេប៊ីធីប៊ូនិងប៊ីធីទឹកប្រៃក្បែរមាត់សមុទ្រ ។ ទាំងអស់នេះ គឺជាការសម្តែងឲ្យឃើញ យ៉ាងជាក់ច្បាស់នូវគ្រោះមហន្តរាយអេកូឡូស៊ី ដែលរួមមានទាំងការបាត់បង់នូវគម្របព្រៃឈើនិងផ្កាថ្មប្រៃទឹក ប្រហែល ៨០% ។ នៅពេលដែលសតវត្សរ៍ទី ២១ បានឈានចូលមកដល់ សញ្ញាណអស់ទាំងនេះមិនសូវមាន ការធ្លាក់ចុះប៉ុន្មានឡើយ ។ ជាក់ស្តែងជាងនេះទៅទៀត ការបំផ្លិចបំផ្លាញនេះ គឺជាកំណើនសេដ្ឋកិច្ចនិងកំណើន ប្រជាជនដែលជាទូទៅកើនឡើងក្នុងពេលជាមួយគ្នា ក្នុងនេះ បានន័យថា មានទ្រព្យធនកាន់តែច្រើន បង្កឲ្យ មានការប្រើប្រាស់រថយន្តកាន់តែច្រើន ។ ទាំងនេះ បណ្តាលឲ្យមានផ្សែងអំពូកាន់តែច្រើន ។ ប្រជាជនកាន់តែ ច្រើន មានន័យថា មានប្រជាកសិករកាន់តែច្រើន ដែលបណ្តាលឲ្យមានការកាប់បំផ្លាញព្រៃឈើកាន់តែច្រើន ផងដែរ ។ បញ្ហាមួយទៀតដូចជា ភ្លើងឆេះព្រៃដ៏ធំដែលបានរាតត្បាតប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីនិងម៉ាឡេស៊ី នៅក្នុង ឆ្នាំ ១៩៩៤ និង ១៩៩៧ បានធ្វើឲ្យពពកផ្សែងផេះ ហោះឆ្ងាយឆ្ពោះទៅកាន់ទីក្រុងហុងកុងស្ថិតនៅភាគខាងជើង ហើយបញ្ហានេះត្រូវបានគេរិះគន់ថា មួយផ្នែកបណ្តាលមកពីបាតុភូតធម្មជាតិ « អេល នីញ៉ូ » (El Niño) ។

ប៉ុន្តែ អ្នកដែលបានលើកនូវទំនៀមទម្លាប់ទាំងនេះឡើង គឺជាអ្នកនិយាយដោះសាច់ពោះមហិច្ឆតាមិនចេះ ចប់ដែលមានទំនួលខុសត្រូវចំពោះបញ្ហាជាច្រើន ។ កំហុសចម្បងបំផុតនៅក្នុងការកាប់បំផ្លាញព្រៃឈើនៅក្នុង តំបន់ គឺមិនមែនមកពីការកាប់ និងដុតបំផ្លាញព្រៃឈើ ដើម្បីយកដីមកធ្វើកសិកម្មនោះទេ ប៉ុន្តែ គឺជាពាណិជ្ជកម្ម ដំលោកលន់ ដែលបានការអនុញ្ញាតដោយស្របច្បាប់ពីរដ្ឋាភិបាល ឬជាការទាញយកផលប្រយោជន៍ដោយខុស ច្បាប់របស់មន្ត្រីពុករលួយ ឬមន្ត្រីគប់គិតគ្នាទៅវិញទេ ។ ជាឧទាហរណ៍ ទាហានថៃមិនត្រឹមតែជាប់ពាក់ព័ន្ធ ជាមួយនឹងការកាប់បំផ្លាញព្រៃធម្មជាតិរបស់ប្រទេសថៃនោះទេ ប៉ុន្តែក៏ជាអ្នកផ្តើមគំនិតនិងអ្នកគាំទ្រដ៏ចម្បង នៅក្នុងការបំផ្លាញព្រៃឈើនៅក្នុងប្រទេសភូមា លាវ និងកម្ពុជា ក្នុងពេលដែលប្រទេសទាំងនេះបានបើក ច្រកទ្វារព្រំដែនរបស់ខ្លួន ។ ប្រទេសទាំងនេះបានកាប់ព្រៃឈើរបស់ខ្លួន លឿនជាងប្រទេសថៃផ្ទាល់បានធ្វើ ទៅទៀត ។ ដូចនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីដែរ ទាហានគឺជាអ្នកឧបត្ថម្ភគាំទ្រដ៏ចម្បងនៅក្នុងការកាប់បំផ្លាញ ព្រៃឈើ ។ ចំណែកឯក្រុមហ៊ុនផលិតក្តារបន្ទះនៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន បែរជាមានទំនោរទៅរកការដួល ទាហានជាលក្ខណៈឯកជនវិញ ។ ដើម្បីធ្វើដូច្នេះបាន ប្រទេសទាំងអស់នេះបានលក់ផ្តាច់នូវកេរដំណែលវប្បធម៌ របស់ខ្លួន ដើម្បីជាថ្នូរនឹងប្រាក់កម្រៃបន្តិចបន្តួចប៉ុណ្ណោះទេ វាថែមទាំងបានធ្វើឲ្យសេដ្ឋកិច្ចជាតិខ្លួនចុះខ្សោយ ដោយសារថា ការបាត់បង់នូវគម្របព្រៃឈើ គឺជាកត្តាចម្បងដែលបណ្តាលឲ្យមាននូវគ្រោះមហន្តរាយទឹកជំនន់ បំផ្លិចបំផ្លាញនូវផលដំណាំ និងសម្លាប់ជីវិតអស់ជាច្រើនទៀត ។

រដ្ឋាភិបាលនៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក៏គ្មានលទ្ធភាព ឬក៏គ្មានឆន្ទៈការពារទប់ទល់ទៅនឹងការបំពុល

ទឹកតាមរយៈសាដីរកម្មវៃ ឬរោងចក្រឧស្សាហកម្មផ្សេងៗ ដោយសារតែមានការភ័យខ្លាចថា សកម្មភាពនេះ អាចរារាំងកំណើនសេដ្ឋកិច្ច ឬក៏អាចបង្កើតឱ្យមានសត្រូវផ្នែកនយោបាយទៅវិញ ។ ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែងមួយ គឺថា ក្រុមហ៊ុនកាវ៉ាសាគី (Kawasaki) បានផ្តួររោងចក្រស្នូរលាយដែកថែបពីប្រទេសជប៉ុន ទៅកាន់ប្រទេស ហ្វីលីពីន ដោយសារតែមានការតវ៉ាយ៉ាងខ្លាំងពីសំណាក់បរិស្ថានវិទូផ្សេងៗ នៅប្រទេសជប៉ុន ។ ករណីនេះ បានធ្វើឱ្យក្រុមហ៊ុន កាវ៉ាសាគីបានក្លាយទៅជាអ្នកនាំឱ្យមានការបំពុលនៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន ។ ទន្ទឹមនឹងប្តូរ នានាក៏ត្រូវបានបំពុលដោយសារការប្រើប្រាស់ដីគីមីហ្សូសកម្រិត ដើម្បីបង្កើនទិន្នផលស្រូវ ។ មហាសមុទ្រនា នាបានក្លាយទៅជាវាលរហោដ្ឋានគ្មានត្រី តែពោរពេញទៅដោយនាវាអូសថែវ៉ាជប៉ុនធំៗ ជាច្រើន សម្រាប់ កើបយកទិន្នផលចម្ងាយរាប់គីឡូម៉ែត្រ ។ ចំណែកឯតំបន់ក្បែររដ្ឋសមុទ្រវិញ គេឃើញអ្នកនេសាទក្រីក្រក្នុង ស្រុក បានប្រើប្រាស់នូវរំសេវផ្ទុះ ឬថ្នាំបំពុល ដើម្បីទទួលបាននូវទិន្នផលត្រីដែលកាន់តែតិចចុះ ដោយមិន គិតទៅដល់ឥទ្ធិពលរបស់រំសេវផ្ទុះនិងថ្នាំបំពុលទាំងនោះ ចំពោះជីវិតសត្វក្នុងជាតិក្នុងសមុទ្រនិងផ្កាថ្មប្រេះទឹក នោះទេ ។ ទំនប់ថាមពលវារីអគ្គិសនីដ៏ធំបានពន្លឿនលំនៅនិរន្តរ៍របស់ជនជាតិដើមភាគតិចផ្សេងៗ រួម ទាំងអ្វីៗ ទាំងឡាយនៅក្នុងតំបន់នោះ ។ ជារឿយៗ ទំនប់ទាំងនេះរាំងស្ទះដល់ការពាំនាំមកនូវដីល្បាប់តាម រយៈខ្សែទឹក ហើយធ្វើឱ្យថយចុះនូវទិន្នផលកសិកម្មនៅតំបន់នោះទៅវិញ ។

អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលជាច្រើនបានដើរឡើងប្រឆាំងតវ៉ាទៅនឹងការប៉ះពាល់ចំពោះបរិស្ថានទាំងនោះ ការប៉ះ ពាល់ដល់វប្បធម៌ជនជាតិភាគតិច និងកម្មករ ។ មកទល់នឹងចុងសតវត្សរ៍ទី ២០ រដ្ឋាភិបាលភាគច្រើនបាននិយាយ គាំទ្រតែម្នាក់ចំពោះគោលគំនិតនៃ «ការអភិវឌ្ឍប្រកបដោយចីរភាព» ប៉ុន្តែ មិនបានអនុវត្តសកម្មភាពអ្វីសោះក្នុង ការគាំទ្រគោលគំនិតនេះ ។ ប្រហែលជាគេនឹងចងចាំពីសតវត្សរ៍បន្ទាប់ពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៥០ ថា ជាសតវត្សរ៍ ដែលមនុស្សជាតិបានបំផ្លាញបរិស្ថានធម្មជាតិ ជាជាងសតវត្សរ៍ដែលប្រទេសជាច្រើនទទួលបានឯករាជ្យ និងមាន «អព្វតហេតុសេដ្ឋកិច្ច» ។

ដំណោះស្រាយជាមួយនឹងភាពដឹងដឹង ៖ សិរិយាបថនិងការវិភាគ

ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយបាននិយាយជាចំហអំពីបញ្ហាផ្សេងៗ ដែលពួកគេបានជួបប្រទះ ទោះជាគេត្រូវ ប្រយ័ត្ននឹងរបបនយោបាយរបស់ពួកគេ ។ ពួកគេមិនត្រូវការឱ្យមនុស្សខាងក្រៅមកជួយចង្អុលបង្ហាញនូវបាបធម៌ នៃគ្រឿងញៀននិងអំពើពុករលួយ ឬក៏គុណធម៌នៃប្រជាធិបតេយ្យ និងការបន្ថយកំណើនប្រជាជន ។ បញ្ហាអស់ ទាំងនេះដែលលើកមកវិភាគ បញ្ជាវន្តអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលពោរពេញទៅដោយសេចក្តីអង្គអាចនិងវាហារសាស្ត្រ ល្អៗ បានរៀបរាប់អស់ទៅហើយដែរ ។

តាមរយៈការអប់រំ ការធារ ការធ្វើដំណើរ និងការពង្រីកនូវប្រព័ន្ធទំនាក់ទំនង ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ភាគច្រើន ជាពិសេសពួកវរជនជំនាន់ថ្មី បានយល់កាន់តែប្រសើរជាងមុននូវអ្វីដែលបានកើតឡើងនៅពាសពេញ ពិភពលោក ហើយខឹងនឹងការប៉ុនប៉ងបំបិទព័ត៌មានផ្សេងៗ ។ ការចាប់ពីរដ្ឋមាននៅគ្រប់កន្លែងទាំងអស់ មានតាំង ពីការបដិសេធជាសាមញ្ញរបស់អាដីរកម្មចំពោះការផ្សព្វផ្សាយនៅក្នុងទំព័រសារព័ត៌មានទាំងឡាយដែលប៉ះពាល់ ដល់ពួកគេ រហូតដល់បម្រាមផ្សាយរាល់សៀវភៅនិងខ្សែភាពយន្តទាំងឡាយដែលអាចបង្កឱ្យមានបញ្ហា ឬសូម្បី

តែការចាប់អ្នកនិពន្ធទាំងឡាយណាដែលរិះគន់រដ្ឋាភិបាលទៅដាក់ពន្ធនាគារ ។ (គេក៏ឃើញមានរូបភាពតក់ស្លុត ផ្សេងៗ នៃអំពើឃាតកម្មទៅលើអ្នកសារព័ត៌មានស៊ីបអង្កេតផងដែរ ។) រវាងជំនាន់ប្តីបានជឿជាក់ថា មនុស្ស មានសិទ្ធិដឹងអំពីអ្វីដែលកំពុងកើតមានឡើង ។ ពួកគេមានលទ្ធភាពកាន់តែប្រសើរឡើង ដោយសារការអភិវឌ្ឍ បច្ចេកវិទ្យាគមនាគមន៍ ។ ជាឧទាហរណ៍ ប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយបរទេសនានាបានចាក់ផ្សាយអំពីឃាតកម្មបែប នយោបាយទៅលើរូបលោក នីណូយ អាគីណូ (Ninoy Aquino) នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨២ តាមរយៈវីដេអូ បេតាម៉ាក្យូ ឲ្យប្រជាជនហ្គីលីពីនរាប់លាននាក់បានឃើញ ។ ឧទាហរណ៍មួយទៀត នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០១ ជនជាតិ ហ្គីលីពីនវណ្ណៈកណ្តាលបានសម្របសម្រួលការផ្សព្វផ្សាយអំពីការធ្វើបដិវត្តន៍ « អំណាចប្រជាជន » តាមរយៈការ ផ្ញើសារតាមទូរស័ព្ទចល័តរបស់ពួកគេនៅក្នុងទីក្រុងម៉ានីល ។ ជារឿយៗ មនុស្សទូទៅអាចប្រើប្រាស់ប្រព័ន្ធ អាំងទែរណែតបាននៅតាមហាងកាហ្វេ ដើម្បីបញ្ជូនចែកចាយនូវរាល់ព័ត៌មានផ្សេងៗ ជាច្រើន ដែលមិនងាយ នឹងទប់ស្កាត់បាន ទោះបីជាមានរបបគ្រប់គ្រងមួយចំនួន ជាពិសេសនៅក្នុងប្រទេសវៀតណាមនិងសិង្ហបុរី ហាម ឃាត់មិនឲ្យប្រើប្រាស់ទំព័រអាំងទែរណែតមួយចំនួនក៏ដោយ ។

ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ភាគច្រើន មិនត្រឹមតែមានចំណេះដឹងអំពីពិភពលោកបានទូលំទូលាយជាងមុនប៉ុណ្ណោះ ទេ ពួកគេថែមទាំងមានអារម្មណ៍ថា គេគួរតែមានសិទ្ធិបញ្ចេញមតិអំពីចំណេះដឹងរបស់ពួកគេទៀតផង ។ ទោះ បីជាវណ្ណៈថ្នាក់កណ្តាល គឺជាស្នូលនៃចលនាប្រជាធិបតេយ្យនៅក្នុងប្រទេសហ្គីលីពីន ប្រទេសថៃ និងប្រទេស ផ្សេងៗ ទៀតក៏ដោយ ក៏យើងអាចយល់ខុស បើសិនយើងគិតថា សមាជិកទាំងអស់នៃវណ្ណៈថ្នាក់កណ្តាលនេះធ្វើ ជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យថ្មីថ្មោង ឬក៏ជាអ្នកបដិវត្តនោះ ។ ពួកវណ្ណៈថ្នាក់កណ្តាលភាគច្រើន បានរស់នៅយ៉ាងសប្បាយ ជាមួយនឹងបែបបទជីវិតដ៏សុខដុមនៅក្រោមរបបអភិរក្សនិយម ហើយមិនចង់រងឆ្ការឆ្កើឡើយ ។ ជួនកាល ពួក គេក៏អាចគាំទ្រវិធានការតាមសន្តិវិធីចំពោះពួកវណ្ណៈក្រោមៗ ដែលរុករានសេចក្តីសុខរបស់ពួកគេក៏ដោយ ។ ប៉ុន្តែ ការគាំទ្ររបស់ពួកវណ្ណៈថ្នាក់កណ្តាលទាំងនេះ ចំពោះមេដឹកនាំពួកគេរៀងៗ ខ្លួន គឺដោយសារតែមេដឹកនាំនោះ រក្សាបាននូវនិរន្តរភាពរុងរឿងនៃសេដ្ឋកិច្ច វាមិនមែនជាការគោរពមេដឹកនាំរបស់ពួកគេយ៉ាងជ្រាលជ្រៅជាង មុននោះទេ ។ ហើយនៅពេលមេដឹកនាំ មិនអាចបំពេញភារកិច្ចដូចនេះបាន ដូចករណីរបស់ប្រទេសហ្គីលីពីន បន្ទាប់ពីឆ្នាំ ១៩៨២ ឬប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីបន្ទាប់ពីឆ្នាំ ១៩៩៧ ពួកវរជនបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា ពួកគេចង់ឲ្យ មានការផ្លាស់ប្តូរ ទោះបីជាតាមរយៈការបោះឆ្នោត វេទិកាសាធារណៈ តាមរយៈសេចក្តីប្រកាសជាសាធារណៈ ឬ ក៏តាមរយៈការដកចេញនូវការវិនិយោគរបស់ពួកគេក៏ដោយ ។

ជាការពិតណាស់ ការរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងចំពោះរបបដឹកនាំនានា គឺមិនមែនជារឿងថ្មីទេនៅក្នុងសម័យបច្ចុប្បន្ន នេះ ។ ជារឿយៗ នៅក្នុងប្រទេសឯករាជនានា អ្នករិះគន់ទាំងនេះបានជួបប្រទះនូវការតាមសន្តិវិធីដ៏យោរយោ ប្រៀបដូចជាអ្វីដែលធ្លាប់បានកើតឡើងនៅក្នុងសម័យអាណានិគមដូច្នោះដែរ ។ ជួនកាល អ្នករិះគន់ទាំងនេះត្រូវ បានគេចាប់ដាក់ពន្ធនាគារទៀតផង ។ មេដឹកនាំកាន់អំណាចរយៈពេលយូរ ដែលបានគ្រប់គ្រងផ្តាច់មុខនូវរាល់ បណ្តាញព័ត៌មានភាគច្រើន មិនត្រឹមតែមានលទ្ធភាពក្នុងការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញដល់អ្នករិះគន់ទាំងនោះទេ ប៉ុន្តែថែម ទាំងកម្ចាត់ការចងចាំអំពីអ្នកទាំងនោះផងដែរ ។ ជាឧទាហរណ៍ នៅក្នុងប្រទេសថៃ ពួកមូលវិវដ្ត (មនុស្សដែល មានជំនឿជាប់ខាត) ដែលជានិស្សិតនៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ បានរុករកឡើងវិញនូវអត្ថបទនិពន្ធដោយអ្នក

ប្រឆាំងសម័យមុនៗ ដែលមានចាប់ពីលោក ទៀនវណ្ណ ព្រះយ៉ាសុរិយានុវត្រ និងនាយ ប្រីតី ភ្នំយង្គ (Nai Pridi Phanomyong) រហូតដល់លោក ចិត្រ ភូមិសក្កិ (Jit Phumisak) (ដូចជា «តើមនុស្សប៉ុន្មាននាក់សប្បាយហ៊ុហា ដោយសារការកេងប្រវ័ញ្ច ពីការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់ពួកយើង ។ យើងជិះក្របី ពួកគេជិះខ្នងយើង») ។ សូម្បីតែនៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន ដែលប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយមានសេរីភាពទូលំទូលាយជាងគេនៅក្នុងតំបន់ក៏ដោយ ក៏លោក អន់ដ្រេស បូនីហ្វាស្យូ (Andres Bonifacio) ទើបតែបានទទួលឋានៈជាមេដឹកនាំនៃការបះបោររបស់មហាជន ៥០ ឆ្នាំបន្ទាប់ពីមរណភាពរបស់គាត់នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៦ តែប៉ុណ្ណោះ ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី មកទល់នឹងចុងសតវត្សរ៍ទី ២០ ពិតជាមានការលំបាកជាងមុនក្នុងការរារាំងនូវការរិះគន់ចំពោះអ្វីដែលគេបានឮ ផ្សព្វផ្សាយ និងចងចាំ ។ លើកលែងតែការរិះគន់ទាក់ទងនឹងសាសនានិងរាជាធិបតេយ្យចេញ (ទោះជាមានករណីផ្ទុយមួយចំនួន) ពុំមានប្រធានបទណាមួយដែលអាចផុតពីការរិះគន់ ៖ រដ្ឋាភិបាលសេដ្ឋកិច្ច អេកូឡូស៊ី វប្បធម៌ អំពើពុករលួយ ផ្លូវភេទ ទំនាក់ទំនងជនជាតិភាគតិច ។ល។ សង្គមខ្លះបានអនុញ្ញាតឱ្យមានការបញ្ចេញមតិជាសាធារណៈនឹងដោយផ្ទាល់ ។ លោក រ៉េណាតូ កុងស្តង់ទីណូ (Retano Constantino) បានកសាងអាជីពជាអ្នកកាសែតអស់រយៈពេលជាយូរ ដោយបាននិពន្ធនូវអត្ថបទ « ចិត្តជាប់ឃុំរបស់យើង » (១៩៥៧) « ដំណើរអប់រំខុសរបស់ប្រជាជនហ្វីលីពីន » (១៩៦៦) តម្រូវការឱ្យមាន « ដម្រើសរបស់អ្នកជាតិនិយម » (១៩៧៧) និង « វប្បធម៌សំយោគ » (១៩៨៥) ដែលបានបង្កើតឡើងដោយសាកលក្សបន្ថែមកម្ម ។ ចំពោះប្រទេសផ្សេងទៀត ការរិះគន់ ធ្វើឡើងក្នុងភាពមិនផ្ទាល់ ជាពិសេសនៅក្នុងរដ្ឋផ្តាច់ការ ដូចជាប្រទេសវៀតណាមដើម ។ គេបណ្តោយឱ្យមានសេរីភាពក្នុងរឿងប្រលោមលោកនិងខ្សែភាពយន្តច្រើនជាងក្នុងសុន្ទរកថាទាក់ទងនឹងបញ្ហានយោបាយជាសាធារណៈ ។ ចំណែកឯនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីវិញ យូរៗ ម្តង ពាក្យរិះគន់ចំអកឡកឡើយផ្សេងៗ បានលេចចេញមកពីមាត់របស់វ៉ាយ៉ាណី (អាយ"ង) ក្នុងល្ខោនស្បែកតូច ។ ហើយគេតែងតែឃើញមាននូវពាក្យកំប្លែង ក៏ដូចជា ពាក្យចោមអាវាមដែលបង្កប់នូវរឿងអាថ៌កំបាំង បង្កើតឡើងដើម្បីប្រជែងជាមួយនឹងរឿងទេវកថាផ្លូវការផ្សេងៗ ។ នៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី គេបានហៅលោកស្រី តៀន ភិរិយារបស់លោកស៊ីហារតូថា « លោកស្រីតៀនភាគរយ » ដោយសំដៅទៅលើចំណែកប្រាក់ដែលគេនិយាយថា លោកស្រីយកពីគ្រប់អ្នកវិនិយោគបរទេសទាំងអស់ ។ នៅពេលដែលជំនួយសប្បុរសសម្រាប់ជនរងគ្រោះទឹកជំនន់នៅក្នុងប្រទេសថៃ ឬប្រទេសហ្វីលីពីន មិនត្រូវបានចែកចាយដល់ជនរងគ្រោះទាំងអស់នោះ គេសន្មតជាទូទៅថា ជាលទ្ធផលនៃអំពើពុករលួយ ដោយមានតែពាក្យថា « ខ្ញុំឮគេនិយាយថា ... » ។

ក្រុមអ្នកបញ្ចេញមតិនេះ បានផ្តល់នូវដំណោះស្រាយជាច្រើនចំពោះរាល់បញ្ហា ដែលប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍បានជួបប្រទះ ។ ដំណោះស្រាយខ្លះ មានលក្ខណៈដំណាក់ៗ និងដាក់លាក់ ដូចជា ត្រូវដកមន្ត្រីពុករលួយនេះត្រូវបញ្ឈប់ការកសាងទំនប់ទឹកនោះ ជាដើម ។ ដំណោះស្រាយខ្លះមានលក្ខណៈនឹកអាឡោះអាល័យនិងមិនសូវច្បាស់ ដូចជាសំណូមពរឱ្យកសាងនូវតម្លៃប្រពៃណី ឬឱ្យមានព្រះរាជាឡើងវិញ ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហារបស់យើងទាំងអស់ ។ (ជារឿយៗ គំនិតលើកឡើងបែបទស្សនវិជ្ជានៃ « តម្លៃអាស៊ី » មានការទាក់ទងជាមួយនឹងអ្នកគាំទ្ររបបផ្តាច់ការនិយមទាំងឡាយណាដែលខូចខ្ចាចនូវ « លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរី » ជាងអ្វីៗ ទាំងអស់ ។) ហើយដំណោះស្រាយខ្លះទៀត មានការទាក់ទងទៅនឹងលទ្ធិណាមួយ ដូចជាការចូលរួមជាមួយនឹងចលនាបដិវត្ត ដើម្បី

ដឹកនាំមហាជនទូទៅ ឬពឹងពាក់នឹងទទួលយកទិដ្ឋភាពសេរី ហើយទទួលយកលទ្ធផលទាំងឡាយ ដែលបានផ្តល់ឲ្យ ជាដើម ។ ចំណែកដំណោះស្រាយខ្លះផ្សេងទៀត មានលក្ខណៈគ្រាន់តែជាទ្រឹស្តី ប៉ុន្តែមានខ្លះទៀត មានគោល បំណងឆ្ពោះទៅរកការអនុវត្តជាក់ស្តែងតែម្តង ។

ដំណោះស្រាយជាមួយនឹងភាពដំបូង ៖ សកម្មភាព

ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងឡាយណា ដែលតែងតែចង់ឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរនយោបាយ ច្រើនតែបានអនុវត្តតាម វិធីសាមញ្ញ ដោយការចូលរួមនៅក្នុងរាជការ គណបក្សកាន់អំណាច ឬដោយការចូលរួមនៅក្នុងកងទ័ព ដូចនៅ ក្នុងប្រទេសភូមា ឥណ្ឌូនេស៊ី និងថៃ ។ ប៉ុន្តែ ទោះបីជានៅពេលដែលស្ថាប័នទាំងនេះបានជ្រើសរើសសមាជិក យ៉ាងច្រើនក៏ដោយ ក៏ជារឿយៗ គេបានរក្សាទុកតំណែងខ្ពស់ៗ សម្រាប់អ្នកណាដែលមានខ្សែរយៈក្រួសារ ដូច ជាលោកឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីស៊ីងហ្គី លី សៀនឡុង (Lee Hsien Loong) កូនប្រុសរបស់លោក លី ក្វាន់យូ (Lee Kuan Yew) ឬក៏ប្រធានាធិបតីហ្គីលីពីន គ្លោវីយ៉ា ម៉ាកាប៉ាហ្គាល់ អារូយូ (Gloria Macapagal Arroyo) កូនស្រីរបស់ អតីតប្រធានាធិបតី ឌីអូសដាដូ ម៉ាកាប៉ាហ្គាល់ (Diosdado Macapagal) ជាដើម ។ ចំណុចខ្សោយមួយផ្សេងទៀត ចំពោះបញ្ហានេះ គឺថា ទោះបីជាវាអាចនាំឲ្យមានការរីកចម្រើនផ្ទាល់ខ្លួន ប៉ុន្តែក៏ណែនាំម្រង់បន្តិចបន្តួចក៏ដោយ ក៏ វាទំនងជាមិនបង្កើតឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូររចនាសម្ព័ន្ធនោះទេ ។

« ចលនាប្រជាធិបតេយ្យ » នៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ (ក៏ដូចជានៅក្នុងប្រទេសចិនដែរ) តំណាងឲ្យ មធ្យោបាយមួយផ្សេងទៀត ដែលបានទទួលជោគជ័យយ៉ាងច្រកដក់ក្នុងការផ្តល់រំលឹរបបនយោបាយនៅក្នុងប្រទេស ថៃនិងប្រទេសហ្គីលីពីន ហើយក៏បានគំរាមកំហែងដល់របបអស្ថិរទាំងនេះនៅក្នុងប្រទេសភូមា ឥណ្ឌូនេស៊ី និង ម៉ាឡេស៊ី ។ ចំពោះពាក្យថា « ប្រជាធិបតេយ្យ » អ្នកគិតស្វិតស្វិន មិនឲ្យនិយមន័យថា « មនុស្សម្នាក់សំឡេងឆ្នោត មួយសន្ធឹក » នោះទេ ប៉ុន្តែគឺជាការច្របាច់ចូលគ្នានូវទស្សនៈផ្សេងៗ ដូចជា សិទ្ធិមនុស្សដ៏ប្រសើរ (ជាពិសេស គឺសេរីភាពនៃការបញ្ចេញមតិសេរីភាព នៃការប្រជុំ និងសេរីភាពនៃប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយ) ការគាំទ្រកាន់តែច្រើន ចំពោះមតិសាធារណៈ និងការបញ្ចប់នូវអំពើពុករលួយ ជាដើម ។ ចលនាទាំងនេះបានអនុវត្តនូវទម្រង់ផ្សេងៗ គ្នានៅក្នុងប្រទេសនីមួយៗ ប៉ុន្តែទាំងអស់បានព្យាយាមឈ្នួលយល់ថា ប្រជាពលរដ្ឋសាមញ្ញមានសិទ្ធិក្នុងការបញ្ចេញ មតិអំពីបញ្ហារបស់រដ្ឋ ហើយអ្នកកាន់អំណាចទាំងអស់ត្រូវតែស្តាប់នូវមតិយោបល់ទាំងអស់នេះ ។

មធ្យោបាយទី ៣ គឺរំលឹរដ្ឋាភិបាលហើយនិងរៀបចំប្រជាជន ដើម្បីតស៊ូដណ្តើមយុត្តិធម៌ដោយផ្ទាល់ ។ នៅក្នុងដំណាក់កាលទី ៣ ចុងក្រោយនៃសតវត្សរ៍ទី ២០ មានអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលរាប់រយនៅក្នុងតំបន់ ក៏ដូច ជានៅក្នុងទូទាំងពិភពលោកទាំងមូលផងដែរ ។ ជារឿយៗ អង្គការទាំងនេះបានលើកឡើងនូវបញ្ហាផ្សេងៗ ដែល រដ្ឋាភិបាលមានខ្លះខាតក្នុងការអនុវត្ត ដូចជា កំណែទម្រង់វិស័យកសិកម្ម សុវត្ថិភាពរបស់កម្មករ សិទ្ធិសេរី ភាពរបស់ស្ត្រី សិទ្ធិរបស់ជនជាតិភាគតិច និងបញ្ហាបរិស្ថាន ជាដើម ។ ស្ត្រីជាច្រើនដែលជារឿយៗ ត្រូវបានគេ រើសអើងមិនឲ្យចូលរួមក្នុងផ្នែកនយោបាយនោះ បានក្លាយជាបេក្ខនារីតំណាងឲ្យក្រុមមនុស្សដ៏ច្រើន ដែលស្ត្រី ខ្លះបានអះអាងថា នឹងដឹកនាំដោយផ្តោតទៅលើប្រជាពលរដ្ឋជាតិ និងដោយលើកដំណោះស្រាយបញ្ហាសង្គមនិង សេដ្ឋកិច្ចជាតិអ្វីដែលរដ្ឋាភិបាលបានផ្តល់ឲ្យ ។

អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតឡើងក្នុងទម្រង់និងទំហំផ្សេងៗ គ្នា ។ អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលខ្លះអាចប្រមូលបានអ្នកគាំទ្រចំពោះគោលបំណងរបស់ខ្លួនបានរាប់ម៉ឺននាក់ ដែលផ្ទុយនឹងអង្គការខ្លះ មានតែអ្នកមានទស្សនៈជឿនលឿនបួនដប់នាក់រួមនឹងម៉ាស៊ីនអគ្គិសនីលើលេខ និងមនោគតិសកម្មមួយចំនួនប៉ុណ្ណោះ ។ អង្គការខ្លះទៀត ដូចជា សាខារបស់អង្គការអុកស៍ហ្វាម (Oxfarm) ហ្គ្រីនភីស (Greenpeace) និង ហ្វ្រឺនដ៍ អឺថ (Friends of the Earth) គឺជាសាខារបស់ចលនាពិភពលោក ដែលផ្ទុយពីអង្គការខ្លះទៀត គឺជាអង្គការក្នុងស្រុកផ្ទាល់ ។ គេបានបង្កើតឡើងនូវវេទិកានៃអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជា (The NGO Forum on Cambodia) នៅឯបរទេសក្នុងឆ្នាំ ១៩៨៦ ប៉ុន្តែបានមកតាំងទីនៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញនៅឆ្នាំ ១៩៩៤ ហើយមកទល់នឹងឆ្នាំ ២០០២ អង្គការនេះបានកែប្រែ « របៀបវារៈដើម្បីការតស៊ូមតិ » របស់ខ្លួន ពីបញ្ហាអន្តរជាតិមកបញ្ហាជាតិវិញ ដោយផ្តោតទៅលើសន្តិសុខស៊ីវិល ការអភិវឌ្ឍបរិស្ថាន ចម្ការមីន និងស្ត្រី ជាដើម ។ អក្សរតំណាងនានា បានលេចឡើងនៅក្នុងតំបន់ដូចជា ៖ អាវ៉ែណា (Arena) (« ការផ្លាស់ប្តូរក្នុងតំបន់អាស៊ីដើម្បីជម្រើសថ្មី » “Asian Regional Exchange for New Alternatives”) ហូតដល់ ហូតូ (ZOTO) « អង្គការតុនដូតំបន់មួយ » (Zone One Tondo Organization) ។

អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលក៏មានយុទ្ធសាស្ត្រខុសគ្នាផងដែរ ។ អង្គការខ្លះមានមុខងារចម្បងជាក្រុមដាក់សម្ពាធនៃផ្នែកនយោបាយ ដោយតវ៉ាបញ្ចុះបញ្ចូលសមាជិករដ្ឋសភាឱ្យធ្វើការផ្លាស់ប្តូរច្បាប់ តវ៉ាដើម្បីសិទ្ធិមនុស្ស និងតវ៉ាប្រឆាំងនឹងអំពើពុករលួយ និងភាពហួសកម្រិតនៃសាកលភារូបនីយកម្មជាដើម ។ ជាទូទៅ អង្គការទាំងនេះមានទីតាំងនៅក្នុងរដ្ឋធានី ហើយមានទំនោរទៅរកការផ្សារភ្ជាប់ទំនាក់ទំនងយ៉ាងល្អទាំងផ្នែកនយោបាយនិងបច្ចេកវិទ្យាអេកូឡូស៊ី ដោយតែងតែប្រើប្រាស់ជាប្រយោជន៍សម្រាប់សម្រង់សេចក្តីពីការប្រជុំ ឬក៏ប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយនៅតំបន់ក្នុងក្រុង ។ អង្គការផ្សេងៗ ទៀត មិនបានយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះរដ្ឋធានីទេ ដោយផ្តោតទៅលើការផ្លាស់ប្តូរនៅឯថ្នាក់ក្រោម ឬ ថ្នាក់ខេត្តទៅវិញ ដូចជា ៖

- ១- ការបង្កើតឱ្យមានសហករណ៍កសិកម្ម ឬសិប្បកម្ម ឬក៏ក្រុមជនជួយខ្លួនឯងដែលមានជំនឿទៅលើសាសនាមួយដូចជា « សហគមន៍គ្រិស្តសាសនាមូលដ្ឋាន » នៃប្រទេសហ្គីនី ។
- ២- ការរើបឈរទាំងអស់គ្នា ដើម្បីប្រឆាំងទៅនឹងការទន្ទ្រានពីសំណាក់ពួកម្ចាស់ដីធំៗ ម្ចាស់រោងចក្រ ឬអ្នកកសាងទំនប់ទឹក ។
- ៣- ការបង្កាត់គ្នាទៅវិញទៅមកឱ្យចេះអានអក្សរ ។
- ៤- ការផ្តល់ប្រាក់កម្ចីក្នុងបរិមាណតិចតួចៗ ដែលមានប្រយោជន៍ ។

ការបះបោរប្រឆាំងប្រឈមមុខដាក់គ្នា ដោយអារុជជាមួយនឹងរដ្ឋាភិបាលផ្ទាល់ គឺជាមធ្យោបាយចុងក្រោយសម្រាប់អ្នកដែលស្វែងរកឱ្យមានបម្លាស់ប្តូរនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍សម័យទំនើប ។ មកទល់ដើមសតវត្សរ៍ទី ២១ ការបះបោរប្រឆាំង ត្រូវបានគេលះបង់ចោលស្ទើរតែទាំងស្រុងសម្រាប់អ្នកដែលមានគោលបំណងផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចច្បាស់លាស់ លើកលែងតែសម្រាប់បញ្ហាការពារផ្ទាល់ខ្លួន (និងអ្វីដែលនៅសេសសល់របស់គណបក្សកុម្មុយនីស្តនៃប្រទេសហ្គីនី) ។ ឧស្សាហូបនីយកម្មមិនត្រឹមតែពាំនាំនូវភាពចម្រើនរុងរឿងមកឱ្យប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ជាច្រើននោះទេ ប៉ុន្តែការអភិវឌ្ឍនៅក្នុងប្រទេសចិននិងអតីតសហភាពសូវៀត ធ្វើឱ្យលែងមានការគាំទ្រសម្រាប់ការចលនាបះបោរឆ្លងនិយម និងបានធ្វើឱ្យលែងមានគោលនយោបាយទាំងនេះក្នុងប្រទេសទាំងពីរទៀតផង ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ឧទ្ទាមកម្មនៅតែជាជម្រើសដ៏រស់រវើកមួយសម្រាប់ពួកផ្តាច់ខ្លួន ។ មូលហេតុនៃក្តីឈឺចាប់ជាច្រើនរបស់ពួកគេ ដែលបានបញ្ជាក់នៅក្នុងពាក្យពេចន៍ទាក់ទងទៅនឹងសាសនា ជាតិពន្ធុ គឺជាអារម្មណ៍មួយដែលយល់ថា ផ្នែកនៃការអភិវឌ្ឍបានផ្តល់ទៅឲ្យមនុស្សភាគច្រើននៅទីប្រជុំជន ជាជាងផ្តល់ឲ្យអ្នកដែលរស់នៅតំបន់ជាច្រើនស្រយាល ឬឲ្យជនជាតិភាគតិចនានា ។ ប្រជាជនរស់នៅក្នុងតំបន់អាចេ (Aceh) ម៉ាលូគូ (Maluku) តំបន់ខ្ពង់រាបនៃប្រទេសកូម៉ា និងប្រជុំកោះភាគខាងត្បូងនៃប្រទេសហ្វីលីពីន មានអារម្មណ៍ថា ខ្លួនត្រូវបានគេមើលឆាយ ហើយសេដ្ឋកិច្ចសម្រាប់ជីវភាពរស់នៅរបស់គេ ត្រូវបានយកទៅឲ្យអ្នកដែលរស់នៅក្នុងទីក្រុង ហ្សាការតា ទីក្រុងរីឯហ្គីន ឬក៏ទីក្រុងម៉ានីល ។

នៅពេលចាប់ផ្តើមសហស្សវត្សរ៍ទី ៣ ដែលឥឡូវនេះ គេបានទទួលស្គាល់ថា ជាប្រតិទិនពិភពលោកនោះ មធ្យោបាយសម្រាប់បញ្ចប់ភាពមិនចុះសម្រុងគ្នាផ្នែកសង្គមនិងសេដ្ឋកិច្ចផ្សេងៗ នៅមិនទាន់មានសភាពច្បាស់លាស់នៅឡើយ ។ សំណួរថា តើភាពចម្រើនរុងរឿងនៅក្នុងតំបន់អាចនឹងបន្តរីកចម្រើនឡើង និងប្រហែលជាប្រជាជនអាចទទួលបានភាពរីកចម្រើននេះស្មើៗ គ្នា ឬអត់ ឬក៏អ្វីនឹងត្រូវបានបំផ្លាញចោលទាំងស្រុងនោះ ក៏មានសភាពមិនច្បាស់លាស់ដែរ ។ ប៉ុន្តែ អ្វីដែលទំនងជាមានលក្ខណៈជាក់លាក់នោះ គឺថា ពេលនេះ ប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ផ្ទាល់ មានលទ្ធភាពនិយាយរៀបរាប់អំពីលទ្ធផលដ៏សន្ធឹកសន្ធាប់ប្រាប់អ្នកដទៃ ច្រើនជាងនៅក្នុងអំឡុងពេលមួយសតវត្សរ៍កន្លះដែលពួកគេត្រូវរងអារាមនិយម អារាមនិយមបែបថ្មី និងសង្គ្រាមដឹកនាំពីចម្ងាយដោយមហាអំណាចផ្សេងៗ នោះ ។

ជំពូកទី ៣

ការវិវត្តនៃប្រព័ន្ធស្របច្បាប់ និងប្រព័ន្ធស្របច្បាប់ នៅក្នុងប្រទេសថៃ

និពន្ធដោយ ៖ ជឿន ម៉ាកខារហ្គូ

ច្បាប់ដើមនៃអត្ថបទនេះ សរសេរជាភាសាអង់គ្លេស ក្រោមចំណងជើងថា ៖ Network Monarchy and Legitimacy Crises in Thailand

អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពីព្រឹត្តិបត្រ ប៉ាស៊ីហ្វិក

រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៥ ដោយក្រុមថែលវ៉ានីសប្រេសស៊ីស

CHAPTER 3

Network Monarchy and Legitimacy Crises in Thailand
(*The Pacific Review*, Vol. 18)

Copyright © 2005 by Taylor & Francis Group.

បកប្រែដោយ ៖ មួន ណារ៉េត និង ភី សុភាណា

ជំពូកទី ៣ **រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ និងបណ្តាញស្របច្បាប់** **នៅក្នុងប្រទេសថៃ**

សង្ខេប ៖ អត្ថបទនេះនឹងពិភាក្សាថា ការប្រើប្រាស់ពាក្យយ៉ាងទូលំទូលាយមួយចំនួន ដូចជា « ទម្រង់រដ្ឋាភិបាល » « ការិយាល័យធិបតេយ្យ » « រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ » « ប្រជាធិបតេយ្យអន្តរកាល » និង « កំណែទម្រង់នយោបាយ » មិនបានកំណត់ឱ្យត្រូវទៅនឹងចរិតលក្ខណៈនយោបាយ ដែលទើបកើតឡើងថ្មីនៅក្នុងប្រទេសថៃបានទេ ។ ផ្ទុយទៅវិញ គេបានយល់យ៉ាងច្បាស់ថា នយោបាយថៃជាបណ្តាញនយោបាយ ។ បណ្តាញដឹកនាំឈានមុខនាអំឡុងឆ្នាំ ១៩៧៣ ដល់ឆ្នាំ ២០០១ មានមូលដ្ឋាននៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង ដែលនៅក្នុងអត្ថបទនេះ យើងហៅថា « រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ » ។ រាជាធិបតេយ្យប្រទេសនេះ មានការពាក់ព័ន្ធនឹងអន្តរាគមន៍យ៉ាងសកម្មរបស់ព្រះមហាក្សត្រថៃ និងអ្នកតំណាងរបស់ព្រះអង្គ ជាពិសេស អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី ប្រេម តិណសូលានន្ទ^(១) (เปรม ติณสูลานนท์ Prem Tinsulanond) នៅក្នុងដំណើរការនយោបាយ ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញបានបង្កើតឥទ្ធិពលក្នុងការកែសម្រួល ប៉ុន្តែមិនដែលសម្រេចបាននូវលក្ខខណ្ឌសម្រាប់ក្តោបក្តាប់អំណាចឡើយ ។ ជំនួសមកវិញ រាជវាំងមានកាតព្វកិច្ចសហការជាមួយស្ថាប័ននយោបាយដទៃទៀត ជាពិសេស គឺរដ្ឋសភាដែលបានជាប់ឆ្នោត ។ ទោះជា រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញមានលក្ខណៈអភិរក្សបន្តិចក៏ដោយ ក៏រាជាធិបតេយ្យថៃបច្ចុប្បន្នបានប្រកាន់យកគោលការណ៍សេរីក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧២ មក ប្រទេសថៃបានជួបប្រទះវិបត្តិភាពស្របច្បាប់ដំណាក់កាលសំខាន់ៗ ហើយក្នុងដំណាក់កាលនីមួយៗ លោកប្រេមជាអ្នកដឹកនាំតំណាងឱ្យព្រះរាជវាំងក្នុងការស្តារតុល្យភាពនយោបាយ ។ ប៉ុន្តែ អន្តរាគមន៍ទាំងនេះបានបង្ហាញនូវការចុះខ្សោយរបស់រាជាធិបតេយ្យ ជាពិសេស បន្ទាប់ពីជោគជ័យដ៏ធំធេងរបស់លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទក្សិណ (ថាក់ស៊ុន) ជិនវ័ត្រ^(២) (ทักษิณ ชินวัตร Thaksin Shinawatra) លើការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ២០០១ និងឆ្នាំ ២០០៥ ។ លោក ទក្សិណ បានបង្កើតបណ្តាញថ្មីផ្ទាល់ខ្លួនមួយឡើង ដើម្បីជំនួសឱ្យរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ។ អត្ថបទនេះស្នើឱ្យមានការឈ្នួលយល់ឡើងវិញអំពីអំណាចរបស់រាជាធិបតេយ្យនៅក្នុងប្រទេសថៃ ។

ពាក្យគន្លឹះក្នុងអត្ថបទនេះ ៖ ប្រទេសថៃ, រាជាធិបតេយ្យ, បណ្តាញ, កំណែទម្រង់, ប្រេម តិណសូលានន្ទ, និង ទក្សិណ ជិនវ័ត្រ ។

សេចក្តីផ្តើម

នាថ្ងៃទី ២៨ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០០៥ ការិយាល័យក្រុមប្រឹក្សាព្រះមហាក្សត្ររបស់លោក ប្រេម តិណសូលានន្ទ ប្រធានអង្គមន្ត្រីរបស់ប្រទេសថៃ បានថ្លែងសុំនូវការជាសាធារណៈដ៏សំខាន់មួយនៅក្នុងទីក្រុងបាណកក អំពីស្ថានភាពអសន្តិសុខដែលកាន់តែយ៉ាប់យ៉ឺនទៅៗ នៅក្នុងបណ្តាខេត្តតាមបណ្តោយព្រំដែនភាគខាងត្បូងដែលសម្បូរជនជាតិសាសន៍អ៊ីស្លាមរស់នៅ ។ ក្នុងអំឡុងពេលមួយឆ្នាំចុងក្រោយនេះ មានមនុស្សប្រមាណជាង ៥០០ នាក់ បានស្លាប់នៅក្នុងឧបទ្វីបហេតុហិង្សានៅទីនោះ ។ លោក ប្រេម បានជំរុញឱ្យលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទក្សិណ ជិនវ័ត្រ

ទទួលយកព្រះរាជឱវាទរបស់ព្រះមហាក្សត្រនិងព្រះបរមរាជវាំងនាថ ដោយរកដំណោះស្រាយបែបសន្តិវិធី និងប្រកបដោយការប្រុងប្រយ័ត្ន ចំពោះបញ្ហានៅភាគខាងត្បូង ជាជាងការបញ្ជូនកម្លាំងយោធាប្រញាប់ប្រញាល់ និងគ្មានការឈ្លងយល់ឱ្យបានត្រឹមត្រូវអំពីស្ថានភាពរាជធានី ។ លោក ប្រេម បានថ្លែងដូច្នោះនៅក្នុងអង្គសិក្ខាសាលាមួយ ក្រោមប្រធានបទ « រូបរួមកម្លាំងគ្នា ដើម្បីដំណោះស្រាយបញ្ហានៅតាមបណ្តាខេត្តភាគខាងត្បូង ផ្អែកលើព្រះរាជបន្ទូលរបស់ព្រះមហាក្សត្រ » ។ សេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់លោក ប្រេម យោងផ្ទាល់ទៅលើព្រះរាជបន្ទូលរបស់ព្រះមហាក្សត្រនាថ្ងៃទី ២៤ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០០៤ ដែលគាំទ្រយោគយល់ (ភាសាសៀមថា ហ្នៅហៃ /ខៅថៃ/ មានន័យថា យល់) អាចចូលទៅដល់បាន (ភាសាសៀមថា ហ្នៅហ្នៅ /ខៅជីង/ មានន័យថា ចូលដល់) និងការអភិវឌ្ឍ (ភាសាសៀមថា ធីណា /ផាត់ថៈណា/) ។ លោក ទក្សិណ មានវត្តមាននៅក្នុងការថ្លែងសុន្ទរកថានេះ ប៉ុន្តែមិនបានអនុវត្តតាមសេចក្តីថ្លែងសុន្ទរកថានោះទេ ។ លោក ប្រេម បានពន្យល់ថា មនុស្សគ្រប់រូបចាប់តាំងពីមេដឹកនាំសហគមន៍ រហូតដល់មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល សាស្ត្រាចារ្យ និងអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល គួរតែឈ្លងយល់អំពីព្រះរាជឱវាទរបស់ព្រះមហាក្សត្រ និងទទួលយកភាសារួមមួយសម្រាប់ប្រើប្រាស់ (របាយការណ៍កាសែតថៃ, ៣ មីនា ២០០៥) ។ ប៉ុន្តែថ្ងៃក្រោយមក រាជរដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាសម្រុះសម្រួលជាតិមួយ ដើម្បីដោះស្រាយជាមួយចលនាបះបោរនៅភាគខាងត្បូង ។ នេះជាការចេញដំណើរមួយពីគោលនយោបាយសន្តិសុខនីយកម្មមានពីមុនមក ។

អន្តរាគមន៍របស់លោក ប្រេម ក្នុងវិបត្តិនៅភាគខាងត្បូង គឺជាឧទាហរណ៍យ៉ាងច្បាស់អំពីទម្រង់គ្រប់គ្រងគួរឱ្យកត់សម្គាល់តូចមួយ អំពីអភិបាលកិច្ចរាជធានីបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ដែលកំពុងដំណើរការនៅក្នុងប្រទេសថៃ ។ ពេលខ្លះ គេទទួលស្គាល់ថា ព្រះមហាក្សត្រថៃបានធ្វើអន្តរាគមន៍ផ្ទាល់ក្នុងផ្នែកនយោបាយ ។ ឧទាហរណ៍ដ៏ល្បីល្បាយបំផុតមួយ គឺការធ្វើអន្តរាគមន៍របស់ព្រះអង្គដែលបណ្តាលឱ្យមានបាតុកម្មបង្កឈាម នាខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៧២ ។ នៅពេលនោះ ព្រះអង្គបានដាស់តឿនដល់នាយករដ្ឋមន្ត្រីគ្មានប្រជាប្រិយមួយរូប និងមេដឹកនាំប្រឆាំងមួយរូប ហើយបានដាក់ព្រះរាជបញ្ជាដល់ពួកគេឱ្យផ្សះផ្សាទស្សនៈផ្ទុយគ្នារបស់គេ ។ ប៉ុន្តែ អន្តរាគមន៍សាធារណៈដឹកម្រងដូចនេះ បានបង្ហាញឱ្យគេដឹងនូវបណ្តាញដ៏ធំទូលាយមួយរបស់ព្រះរាជវង្សានុវង្ស ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងចលនានយោបាយ ហើយភាគច្រើនត្រូវបានលាក់កំបាំងយ៉ាងជិតស្និទ្ធក្រៃស្រែកក្នុងមហាជនទូទៅ ។ តទៅនេះ យើងនឹងបកស្រាយអំពីបាតុកម្មនិងដំណើរវិវឌ្ឍនៃរបបរាជធានីបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ។

ការកំណត់ន័យលើនយោបាយថៃ

អស់រយៈពេលដ៏យូរមកហើយ គេមានការពិបាកក្នុងការកំណត់នូវទម្រង់នយោបាយនៅក្នុងប្រទេសថៃ ។ លោក ហ្វ្រេដ រីគ្លីស (Fred Riggs) នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ បានអះអាងថា ប្រទេសថៃ គឺជាប្រទេស « ការិយាលយាធិបតេយ្យ » ឬថា អ្នកការិយាលយាធិបតេយ្យនិងមន្ត្រីយោធា បានគ្រប់គ្រងប្រទេសថៃ ដើម្បីតែគោលបំណងផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ ។ លោក ហេវីសុន (Hewison) បានរិះគន់យ៉ាងត្រឹមត្រូវចំពោះការបកស្រាយជ្រុលនិយមខាងលើ ។ គាត់លើកឡើងថា វាជាការបកស្រាយធំបំផុត ហើយមិនបានដាក់មើលលើក្រុមប្រឆាំងនឹងក្រុមអ្នកតស៊ូផ្សេងៗ ហើយថែមទាំងមិននិយាយអំពីការកើតចលនាមហាជននៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ទៀតផង (១៩៧៦: ៧៥)^(៣) ។ ក្រោយ

មកទៀត ការពិភាក្សាអំពីនយោបាយថៃជាញឹកញាប់ ត្រូវគេនិយាយតែពីការផ្លាស់ប្តូរលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនិងការផ្លាស់ប្តូរនយោបាយ (ជ័យអន្ត ១៩៩០) ។ បន្ទាប់ពីរដ្ឋប្រហារនយោបាយនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩១ បានបដិសេធការសន្និដ្ឋានមិនច្បាស់លាស់ អំពីប្រជាធិបតេយ្យបន្ថែមនៅក្នុងប្រទេសថៃមក មានការស្រាវជ្រាវមួយចំនួនធំ បានសង្កត់ធ្ងន់លើការផ្លាស់ប្តូរសេដ្ឋកិច្ចនយោបាយ និងការកកើតឡើងនូវសន្តិសុខស៊ីវិលដែលនាំមកជាមួយនូវគម្រោងកែប្រែនយោបាយបន្តិចបន្តួច (កុណ្ណរស៍ ១៩៩៩ និង ម៉ាកខារហ្វ ២០០២) ។ អត្ថបទនេះប្រើប្រាស់នូវវិធីសាស្ត្រមួយបែបផ្សេង ហើយនិងលើកឡើងថា ទម្រង់នយោបាយរបស់ប្រទេសថៃ គឺជាទម្រង់មួយមានលក្ខណៈជានយោបាយផ្អែកលើបណ្តាញ ។ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៧៣ មក ដល់ឆ្នាំ ២០០១ បណ្តាញដឹកនាំនយោបាយរបស់ប្រទេសថៃ គឺជាបណ្តាញរបស់ព្រះមហាក្សត្រសោយរាជ្យ ព្រះបាទសម្តេចព្រះបរមិន្ទរមហាក្សត្រមិត្តពលអគុណ្យតេជ ។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ២០០១ មក ឧត្តមភាពនៃបណ្តាញរបស់ព្រះរាជវាំង ត្រូវបានប្រជែងជាមួយនឹងការកកើតឡើងនូវក្លឹកសម្ព័ន្ធរបស់លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទក្សិណ ជិនវត្រ ដែលជាមហាសេដ្ឋីដ៏មានឥទ្ធិពលផ្នែកប្រព័ន្ធទូរគមនាគមន៍ ។

ចាប់តាំងពីបណ្តាញលោក ថូម កិត្តិខូរ^(៤) (ถนอม กิตติขจร Thanom Kittikachorn) និងលោក ប្រកាស ចារុស្យ័រ^(៥) (ประภาส ชารุเสถียร Praphas Charusathien) ចេញពីតំណែងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៣ មក ព្រះចៅក្រមិត្តពល នៃព្រះរាជអាណាចក្រថៃ បានដើរតួលើសពីអ្វីដែលគេហៅថា ព្រះមហាក្សត្រត្រង់រាជ្យប៉ុន្តែមិនកាន់អំណាច និងហាក់ដូចជាមិនមែនជាព្រះមហាក្សត្រអាស្រ័យលើរដ្ឋធម្មនុញ្ញដូចដែលបានចែងនៅក្នុងច្បាប់ទេ ។ ម្យ៉ាងទៀត មានអ្នកនិពន្ធមួយចំនួន ជាពិសេសលោក ហេរីសុន (១៩៩៧) សាស្ត្រាចារ្យ កបកៀ (២០០២-២០០៣) និង លោក កីរស្តូវ (Kershaw) (២០០១) បានព្យាយាមវាយតម្លៃចំពោះតួនាទីនយោបាយរបស់ព្រះរាជវង្សានុវង្សថៃ ដោយផ្ដោតជាចម្បងទៅលើតែព្រះមហាក្សត្រប៉ុណ្ណោះ ។ ការពិភាក្សានៅក្នុងអត្ថបទនេះខុសពីគេ ។ ក្នុងនេះ ព្រះមហាក្សត្រ គឺជាតំណាងនៃទម្រង់អភិបាលកិច្ចដ៏ថ្មីសន្ធានមួយ ដែលអាចយល់បានយ៉ាងច្បាស់ថា ជាបណ្តាញនយោបាយ ។ « រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ » របស់ប្រទេសថៃ បានប្រមូលផ្តុំតែទៅលើលោក រប្រេម ប្រធានគណៈអគ្គមន្ត្រី (គណៈទីប្រឹក្សានៃព្រះមហាក្សត្រ) តែប៉ុណ្ណោះ ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ គឺជាទម្រង់ដឹកនាំពាក់កណ្តាលរាជាធិបតេយ្យមួយ ដោយសារតែព្រះមហាក្សត្រថៃនិងសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ព្រះអង្គ បានប្រឌិតឡើងនូវទម្រង់រាជាធិបតេយ្យបែបទំនើបមួយ ជាស្ថាប័ននយោបាយមិនផ្លូវការ (Para-political institution) ។ លោក អែណឌឺរសុន (Anderson) បានរៀបរាប់យ៉ាងល្អអំពីរបបរាជានិយមរបស់រាជអាណាចក្រថៃ ថា « ជារបបគ្រប់គ្រងដែលចាស់គំរិលហើយប្លែក » (១៩៧៨: ២០៧) ។ ប៉ុន្តែ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ គឺជាការកកើតឡើងទំនើបជាទម្រង់ដើម ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញនៅពេលបច្ចុប្បន្ន រំលឹកឡើងវិញអំពីរាជានិយមផ្តាច់ការ (សម្បូណ៌រាជានិទ្ទិរាជ) មុនសម័យ គ.ស. ១៩៧២ ។ រាជាធិបតេយ្យបច្ចុប្បន្ននេះធ្វើឲ្យមានការទទួលស្គាល់ទាំងស្រុងថា គ្មានព្រះមហាក្សត្រថៃអង្គសម័យទំនើបណាមួយអាចជាអ្នកដឹកនាំផ្តាច់ការឡើយ ។ ប៉ុន្តែ « អ្នកបង្កើតរឿងព្រះរាជទេវកថា បានផ្សព្វផ្សាយដោយចិត្តប្រាថ្នាខ្ពស់នូវការប្រៀបធៀបរវាងព្រះចៅ ព្រះរាម ទី ៥ ជាមួយព្រះមហាក្សត្រដែលកំពុងសោយរាជ្យ » (បេឡេឡី (Peleggi) ២០០២: ១៦៧) ហើយលោក ភីប៊ី ហ្សាក់សុន (Peter Jackson) បានលើកឡើងថា ការគោរពបូជាដ៏សក្តិសិទ្ធិចំពោះព្រះចៅ ព្រះរាម ទី ៩ (គឺ ព្រះចៅ ក្រមិត្តពល) ត្រូវបានគេដាក់បញ្ចូលក្នុងទេវកថានោះដែរ (ហ្សាក់សុន ១៩៩៩: ៣០១-២)^(៦) ។ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃ

ទក្សិណ ជិនរ័ត្រ ដែលបានជាប់ឆ្នោតចំនួនពីរដងនៅក្នុងឆ្នាំ ២០០១ និងឆ្នាំ ២០០៥ ដោយសារការគាំទ្រពី ប្រជាជន បានស្វែងរកដោយប្រុងប្រយ័ត្ន ដើម្បីផ្លាស់ប្តូរវប្បធម៌នៃអំណាចព្រះរាជវាំង ដោយដាក់ជំនួសវិញ នូវវប្បធម៌ថ្មីមួយ ។

លក្ខណៈពិសេសនៃរបបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញរបស់ប្រទេសថៃ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៨០ ដល់ឆ្នាំ ២០០១ មានដូចតទៅ៖

- ១- ព្រះមហាក្សត្រ គឺជាអាជ្ញាកណ្តាលចុងក្រោយ ក្នុងការធ្វើសេចក្តីសម្រេចពាក់ព័ន្ធនឹងនយោបាយ នៅក្នុង ស្ថានភាពមានវិបត្តិ ។
- ២- រាជាធិបតេយ្យ គឺជាប្រភពដ៏សំខាន់នៃភាពស្របច្បាប់របស់ជាតិ ។
- ៣- ព្រះមហាក្សត្រមានតួនាទីជាអ្នកផ្តល់ព្រះរាជឱវាទ ចំពោះបញ្ហាជាតិ ដោយជួយបង្កើតនូវរបៀបវារៈ ជាតិ ជាពិសេសតាមរយៈព្រះរាជសុន្ទរកថារបស់ព្រះអង្គក្នុងពេលបុណ្យចម្រើនព្រះជន្មជារៀងរាល់ឆ្នាំ ។
- ៤- ព្រះមហាក្សត្រមានរាជសិទ្ធិធ្វើអន្តរាគមន៍យ៉ាងសកម្ម នៅក្នុងដំណើរវិវឌ្ឍនយោបាយ ដោយធ្វើ ការជាមួយអ្នកតំណាងរបស់ព្រះអង្គ ដូចជាសមាជិកក្រុមប្រឹក្សាព្រះមហាក្សត្រ និងមេដឹកនាំយោធាសំខាន់ៗ ដែលព្រះអង្គទុកព្រះទ័យ ។
- ៥- អតីតមេបញ្ជាការកងទ័ព និងជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ប្រេម តិណសុលានន្ទ តំណាងដ៏ចម្បងបំផុតរបស់ព្រះ អង្គ ជាអ្នកជួយកំណត់នូវលក្ខណៈសម្ព័ន្ធរាជរដ្ឋាភិបាលទូទៅ គ្រប់គ្រងដំណើរការយោធា និងការតម្កើង ឋានៈផ្សេងៗ ទៀត ។

ចំណុចសំខាន់នោះ គឺថា អភិបាលកិច្ចអាស្រ័យបណ្តាញប្រទេសនេះ ផ្អែកជាមូលដ្ឋានលើការចេះប្រើមនុស្ស ឲ្យត្រូវតាមតួនាទីការងារ ។ ការចាត់ចែងនូវមុខតំណែងសំខាន់ៗ គឺជាតួនាទីដ៏ចម្បងរបស់លោក ប្រេម ជាអ្នក តំណាងដ៏សំខាន់បំផុតរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ។

របបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញមិនមានលក្ខណៈសេរីនិយមទេ ពីព្រោះរបបនេះពឹងផ្អែកទៅលើអ្វី ដែលហៅថា «មនុស្សល្អ» និងការកាត់បន្ថយនូវអំណាចរបស់ស្ថាប័ននយោបាយស្របច្បាប់ និងនីតិវិធីផ្លូវការ ផ្សេងៗ ។ របបនេះផ្តល់អាទិភាពតិចតួចដល់គោលការណ៍ប្រជាធិបតេយ្យ ដូចជា នីតិវិធីនិងអធិបតេយ្យរបស់ ប្រជាពលរដ្ឋ ។ ប៉ុន្តែ ស្នាព្រះហស្តសំខាន់ៗ របស់ព្រះចៅ ក្នុងពេល ត្រូវបានគេលើកតម្កើងក្នុងគោលបំណងលើក ស្វ័យភាពរបស់ព្រះអង្គរឹតតែខ្ពស់ ក្នុងរបបដឹកនាំពហុបក្សនិយម ដែលកំពុងតែកើនឡើងនៅក្នុងរាជអាណាចក្រ ថៃ ។ ករណីយកិច្ចនេះផ្ទុយទៅនឹងការគ្រប់គ្រងដ៏តឹងរ៉ឹង ដែលបានកំណត់លើរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដូចមនុស្សទូទៅធ្លាប់បានយល់ ។ ចំពោះមតិរបស់លោក រ៉ូប៊ឺត ដាហ្វ (Robert Dahl) គេអាចស្គាល់រាជាធិបតេយ្យ ថៃយ៉ាងច្បាស់ថា ជាអង្គការចាត់តាំង ឬ «អនុប្រព័ន្ធ» (ដាហ្វ ១៩៨២: ២៧-៨) គឺមិនមែនជាស្ថាប័នទេ ។ អ្នក នាំមុខដ៏សំខាន់បំផុតរបស់បណ្តាញនេះ គឺគណៈអង្គមន្ត្រី (ក្រុមប្រឹក្សាព្រះមហាក្សត្រ) ដែលជួបប្រជុំគ្នាពីរដងក្នុង មួយសប្តាហ៍ ដើម្បីពិនិត្យឡើងវិញនូវរាល់នីតិវិធីទាំងឡាយ និងផ្តល់ជាអនុសាសន៍ចំពោះបញ្ហាផ្សេងៗ ដល់ ព្រះមហាក្សត្រ (ហេរីសុន ១៩៩៧: ៧២) ។ ព្រះរាជាក៏អាចពិគ្រោះយោបល់ជាមួយនឹងមេដឹកនាំនានារបស់ គណបក្សនយោបាយបាន ពេលប្រទេសមានវិបត្តិ (១៩៩៧: ៧៣) ។ លោក ហេរីសុន បានលើកឡើងថា ៖

ព្រះមហាក្សត្រនិងទីប្រឹក្សារបស់ព្រះអង្គ មានព្រះរាជតម្រិះនិងយោបល់ថា ព្រះអង្គត្រូវតែមានរាជសិទ្ធិធ្វើអន្តរាគមន៍ក្នុងដំណើរការនយោបាយ... ព្រះអង្គ ច្រើនហាក់ដូចជាធ្វើព្រះរាជសកម្មភាពហួសពីតួនាទីដែលគេចាត់ថា សមរម្យក្នុងប្រព័ន្ធរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ (១៩៩៧ : ៧២-៣) ។

ហួសពីអ្វីដែលហៅថា « នៅពីលើនយោបាយ » ព្រះមហាក្សត្រអង្គនេះ តាមពិត បានចូលរួមយ៉ាងពេញទំហឹងក្នុងនយោបាយ ។ ការចូលរួមរបស់ព្រះអង្គ បានន័យថា ព្រះអង្គគឺជា « ព្រះមហាក្សត្រសកម្ម » (១៩៩៧ : ៧២) ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨៩ ព្រះមហាក្សត្របានរៀបរាប់តួនាទីផ្នែកនយោបាយរបស់ព្រះអង្គយ៉ាងច្បាស់ នៅក្នុងកិច្ចសម្ភាសដ៏កម្រមានមួយជាមួយនឹងសារព័ត៌មាន **ញូយ៉កទែមស៍** (New York Times) ថា ÷

« ខ្ញុំគិតថា យើងបានរកឃើញវិធីសាស្ត្រដ៏ល្អបំផុតមួយ ។ » ព្រះអង្គទ្រង់បន្ថែមទៀតថា នៅក្នុងតំណែងរបស់ព្រះអង្គ មានកត្តាជ្រុលនិយមពីរ ដែលត្រូវជៀសវាង ទី ១ គឺការចំណុះទាំងស្រុងក្រោមអ្នកនយោបាយ និងទី ២ គឺការមានព្រះរាជហឫទ័យចចេស ។ ព្រះអង្គមានព្រះបន្ទូលទៀតថា « ខ្ញុំអាចសម្រេចចិត្តស្ថិតនៅក្នុងរង្វង់ច្បាប់ ខ្ញុំអាចធ្វើនូវអ្វីដែលច្បាប់បានចែងតែប៉ុណ្ណោះ ។ ប្រសិនបើខ្ញុំនិយាយអ្វីមួយ នាយករដ្ឋមន្ត្រី ឬក៏រដ្ឋមន្ត្រីត្រូវតែចុះហត្ថលេខាអមហើយ ប្រសិនបើគ្មានវត្តមានរបស់ពួកគេក្នុងការចុះហត្ថលេខាអមទេ យើងមិនអាចនិយាយបានទេ ។ នោះជាផ្លូវមួយ គឺមិនបានធ្វើអ្វីទាំងអស់ គ្មានអ្វីកើតឡើងទាំងអស់ ។ វិធីមួយទៀត គឺធ្វើច្រើនពេក ដោយប្រើប្រាស់ឥទ្ធិពលដែលយើងមាននៅក្នុងការធ្វើអ្វីគ្រប់យ៉ាង ។ វិធីនេះក៏មិនបានការដែរ ។ យើងត្រូវតែស្ថិតនៅកណ្តាល និងធ្វើការគ្រប់ផ្នែកទាំងអស់តាមរបៀបនេះ ។ » (បារបារ៉ា ក្រូហ្វេតតូ (Barbara Crosette) "King Bhumibol's reign"

« រដ្ឋកាលព្រះចៅ ភូមិពល » **ញូយ៉កទែមស៍** ២១ ឧសភា ១៩៨៩) ។

ទស្សនៈដែលថា « ត្រូវតែស្ថិតនៅកណ្តាល និងធ្វើការគ្រប់ផ្នែកទាំងអស់តាមរបៀបនេះ » គឺជាសេចក្តីសង្ខេបដ៏ច្បាស់លាស់មួយនៃអភិបាលកិច្ចរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ដូចដែលបានអនុវត្តនៅក្នុងប្រទេសថៃបន្ទាប់ពីឆ្នាំ ១៩៧៣ មកម៉្លោះ ។ សម្រាប់ព្រះរាជវាំង ការចែករំលែកអំណាច គឺជាការឆ្លើយតបដ៏សមហេតុផលមួយនៅក្នុងលំដាប់ថ្នាក់នយោបាយ ។ ការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះមហាក្សត្រមានកម្រិតកំណត់ដោយខានមិនបាន ដូចដែលលោកអុលសុន (Olson) លើកឡើងថា « អ្នកដឹកនាំដែលមិនអាចក្លាយជាអ្នកផ្តាច់ការតែឯតែមានចិត្តចង់សហការជាមួយនឹងអ្នកដទៃផ្សេងទៀត ដើម្បីបង្កើតរាជរដ្ឋាភិបាលមិនផ្តាច់ការមួយ » (២០០០ : ៣៣) ។ លោក អុលសុន បានរកឃើញថា នៅក្រោមស្ថានភាពដូចនេះ ជាទូទៅ អ្នកដឹកនាំចង់បង្កើតរាជរដ្ឋាភិបាលតំណាងរាស្ត្រមួយ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ជម្រើសដ៏ល្អចំពោះរាជាធិបតេយ្យរបស់ប្រទេសថៃ គឺអនុញ្ញាតឱ្យមានការបង្កើតនូវរាជរដ្ឋាភិបាលតំណាងរាស្ត្រឱ្យមានជារូបរាងឡើង ហើយក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះដែរ ត្រូវប្រើប្រាស់បណ្តាញនយោបាយដើម្បីបំផ្លាញនិងផ្តល់រំលឹករលង ។ តែត្រូវឱ្យអស់សំណើច មានអ្នករាជានិយមដែលមានគំនិតសេរីនិយមផង ដ៏មានឥទ្ធិពលមួយចំនួន បានគាំទ្រមធ្យោបាយថៃបនេះ ដូចជា បណ្ឌិត ប្រវេស វ៉ះស៍^(៤) (ប្រវេស វ៉ះស៍ Prawase Wasi) និង លោក អានន្ទ បន្យារជុន^(៥) (អានន្ទ បន្យារជុន Anand Panyarachun) ។ ពួកគេបានបង្កើតបណ្តាញការិយាលយាធិបតេយ្យបន្ថែម ដែលក្នុងចំណោមនោះ បុគ្គលម្នាក់ៗ អាចអនុវត្តនូវអំណាចនិងឥទ្ធិពលរបស់គេរៀងៗ ខ្លួន (ពួកគេអាចប្រៀបដូចជាស្តេចត្រាញ) ។ ពីព្រោះតែនយោបាយស្របច្បាប់ ត្រូវបានគ្របដណ្តប់ដោយតួអង្គយកប្រាក់ជាជំនាន់ បានជាបណ្តាញរាជានិយមនិងសេរីនិយមផង បានផ្តល់នូវមធ្យោបាយមួយទៀត ដើម្បីធ្វើឱ្យរបៀបវារៈ

នយោបាយមានលក្ខណៈរដៀនល្បីន ។ សម្រាប់អ្នកសេរីនិយម របបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ គឺជាទម្រង់ អន្តរកម្មមួយនៃការគ្រប់គ្រង ដែលមានមុខនាទីផ្តល់យោបល់សមស្របក្នុងការបង្កើតនូវទម្រង់នយោបាយសេរី មួយ ។ ស្របពេលជាមួយគ្នានោះដែរ ពុំមែនជាបណ្តាញរាជានិយមទាំងអស់របស់ដែលមានលក្ខណៈសេរីនិយម ហើយរាជាធិបតេយ្យបានរក្សាទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយនឹងក្រុមអភិរក្សនិយមជ្រុល ដែលមានការទាក់ទង ជាមួយនឹងកងទ័ព ក្រសួងមហាផ្ទៃ និងស្ថាប័នមួយចំនួន ដូចជា ក្រុមកាយបុទ្ធិតាមភូមិជាដើម ។ អភិបាលកិច្ច អាស្រ័យបណ្តាញរបស់ព្រះមហាក្សត្រ មិនមានទំនាក់ទំនងជាមួយទស្សនវិស័យនយោបាយជាក់លាក់ណាមួយនោះ ទេ ពីព្រោះតែអភិបាលកិច្ចនេះមានភាពបត់បែន អាស្រ័យទៅនឹងហេតុការណ៍ជាក់ស្តែង ។ បើតាមលោក ដេវីដ ណក (David Knocke) រាជាធិបតេយ្យរបស់ប្រទេសថៃ មានឥទ្ធិពលពេញសន្ធឹក ប៉ុន្តែមិនប្រាកដថា អាចក្តោប ក្តាប់អំណាចបាននោះទេ ។ ដូច្នោះ របបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញត្រូវតែធ្វើការដោយប្រុងប្រយ័ត្នបំផុត ។ អំណាចក្នុងការធ្វើទំនាក់ទំនងរបស់ខ្លួន ត្រូវតែមានភាពជាក់លាក់ទៅតាមស្ថានភាព (១៩៩៤: ២) ។ គោល បំណងសំខាន់របស់បណ្តាញនេះ គឺដើម្បីលើកតម្កើងអំណាចនិងកិត្យានុភាពរបស់រាជបល្ល័ង្ក ។ ជាថ្នូរមកវិញ កិត្យានុភាពនេះមានតួនាទីបម្រើអត្តសញ្ញាណជាតិ ហើយធ្វើឱ្យអ្នកដែលបានចូលរួមជាមួយបណ្តាញនេះ មានគេ ទទួលស្គាល់ថា ស្របច្បាប់យ៉ាងទូលំទូលាយ ។ ការឈ្នួលយល់ពីរបបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ត្រូវជួប ប្រទះនូវការលំបាកច្រើន ពីព្រោះតែច្បាប់ស្តីអំពីការប្រមាថព្រះចេស្ដា ហើយនិងការត្រួតពិនិត្យជុំវិញស្ថាប័ន ព្រះមហាក្សត្រ មានសភាពតឹងរ៉ឹង (ស្ត្រេកហ្វីស (Streckfuss) ១៩៩៨) ។ ការឃ្នាំមើលនេះ វាដូចទៅនឹងអ្វីដែល លោក កុណ្ណរស៍ បានលើកឡើងថា « បណ្តុំនៃចំណេះដឹងរបស់អ្នកនៅក្នុងព្រះរាជវាំង » ដែលជាចំណេះដឹង នយោបាយបែបមួយ អនុញ្ញាតឱ្យអ្នកនៅខាងក្នុងដែលមានឯកសិទ្ធិ ទាក់ទងជាមួយអ្នកខាងក្រៅបាន តែគេមិន មានសមត្ថភាពបកស្រាយនូវព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗ ឱ្យបានត្រឹមត្រូវច្បាស់លាស់ទេ (២០០៣: ១៣០-១) ។

ដំណើរវិវឌ្ឍរបបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ

រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញមិនមែនជាប្រព័ន្ធដែលនៅនឹងថ្កល់នោះទេ ប៉ុន្តែជាវិធីប្រតិបត្តិមួយដែលមាន លក្ខណៈទន់ភ្លន់ហើយប្រែប្រួលទៅតាមស្ថានភាពនានា ។ ដោយសារតែអ្នកស្រាវជ្រាវ មានការពិបាកក្នុងការ យល់ និងការធ្វើបំណែងចែកនូវរបបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ បានជាគេច្រើនតែមើលរំលង ឬបំភ្លេច ចោលនូវរាជាធិបតេយ្យបែបនេះ ។ ក្នុងជំនាន់លោក ស្ទូស្តី ធនៈវ័ជ័ត^(៩) (ឥឡមតី ធិនេរិធាត Sarit Thanarat) (១៩៥៨-៦៣) អំណាចផ្តាច់ការយោធាបានជួយលើកតម្កើងរាជាធិបតេយ្យដើម្បីជួយឱ្យគេទទួលស្គាល់រដ្ឋថៃ, អំណាចផ្តល់ខ្លួនរបស់លោក ស្ទូស្តី និងការតស៊ូប្រឆាំងនឹងពួកកុម្មុយនិស្ត ថា ត្រឹមត្រូវមែន (ទេក្យ ១៩៧៩: ៣០១- ២៥) ។ រាជាធិបតេយ្យដែលបាត់ប្រជាប្រិយភាពនាសម័យមុនៗ បន្ទាប់មក បានលេចឆ្ពោះឡើងវិញ ។ មកទល់ នឹងចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៦០ ព្រះមហាក្សត្របានថ្លែងព្រះរាជសុន្ទរកថាសាធារណៈយ៉ាងទៀងទាត់ទាក់ទងនឹង បញ្ហានយោបាយ ។ មកទល់ដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ព្រះអង្គបានក្លាយជាឥស្សរជនដ៏មានអំណាចបំផុតនៅ ក្នុងរាជអាណាចក្រថៃ (ម៉ូរ៉េល (Morell) និង ជ័យអន្ត ១៩៨១: ៦៦-៨) ។ ព្រះអង្គក៏បានបញ្ជាញនូវការគាំទ្រ ចំពោះយុទ្ធនាការដឹកនាំដោយនិស្សិតប្រឆាំងទៅនឹងទំនិញជប៉ុននាឆ្នាំ ១៩៧២ ផងដែរ (ព្រីហ្សៀ (Prizzia) ១៩៨៥:

៥១) ។ ហើយសូម្បីតែនៅមុនព្រឹត្តិការណ៍ឆ្នាំ ១៩៧៣ ប្រជារាស្ត្រថៃមួយចំនួនជឿជាក់ថា ព្រះមហាក្សត្របាន «ស្ថិតនៅក្នុងជំហរតែមួយគត់ក្នុងការជំរុញនូវវិធីផ្សេងៗ ដើម្បីកែទម្រង់សង្គមនិងរដ្ឋាភិបាលជាចាំបាច់និងជាបន្ទាន់» (រ៉េណុលដ៍ (Reynolds) ១៩៧៤: ១០៨) ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៣ ដោយសារព្រះអង្គមិនសព្វព្រះរាជហូរិយ នឹងការដឹកនាំផ្នែកនយោបាយ ការិយាល័យធិបតេយ្យ និងយោធា ដែលប្រកបដោយគុណវិបត្តិ ព្រះអង្គបានដើរតួយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងការគាំទ្រនូវសកម្មភាពផ្តល់រំលំបុរសខ្មាំង ពោលគឺលោក ថូម កិត្តិខូរ និងលោក ប្រកាស ចារុស្យោ ។ នៅពេលនោះ «ព្រះអង្គបានក្លាយជានិមិត្តរូបបង្រួបបង្រួមមួយនៃសេចក្តីប្រាថ្នារបស់ប្រជាពលរដ្ឋ» (ប៊ូរី (Bowie) ១៩៩៧: ៩៧) ។ ព្រះមហាក្សត្របានផ្តល់ព្រះរាជឱវាទដល់មេដឹកនាំនិស្សិត មុនព្រឹត្តិការណ៍ខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៩៣ កើតឡើង (កុណ្ណរស៍ ២០០៣: ១៣០) ។

សាស្ត្រាចារ្យ កបក្សី បានប្រមើលមើលថា ការមិនសព្វព្រះទ័យរបស់ព្រះមហាក្សត្រជាមួយនឹងរបបដឹកនាំមួយផ្នែកទំនងមកពីលោក ប្រកាស បានរិះគន់ប្រឆាំងទៅនឹងលោក ស្ទូស្ត ដែលជាអ្នកផ្តល់ប្រឹក្សានិងជាដៃគូដ៏សំខាន់របស់ព្រះអង្គ (កបក្សី ២០០៣: ១៧៧) ។ បន្ទាប់ពីឆ្នាំ ១៩៧៣ រាជអាណាចក្រថៃមិនអាចត្រឡប់ទៅកាន់បែបរាជានិយមផ្តាច់ការដូចសម័យមុនឆ្នាំ ១៩៣២ បានឡើយ ។ ប៉ុន្តែ អ្នករាជានិយមទាំងឡាយចង់ឲ្យមាននូវទម្រង់ប្រតិបត្តិមួយបែបទៀត ដែលក្នុងនោះ ព្រះរាជវាំងអាចប្រតិបត្តិដើម្បីធ្វើអន្តរាគមន៍ និងតម្រង់ទិសនយោបាយថៃដោយផ្ទាល់និងដោយប្រយោល ។ ជំនួសឲ្យរាជាធិបតេយ្យតាមឋានានុក្រម តើរាជអាណាចក្រថៃអាចបង្កើតនូវទម្រង់គ្រប់គ្រងបែបរបបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញជំនួសមកវិញបានទេឬ ? នៅក្នុងរាជាធិបតេយ្យតាមឋានានុក្រម ព្រះរាជបល្ល័ង្កអាចទទួលបាននូវគុណបំណាច់និងការសរសើរចំពោះជោគជ័យរបស់ខ្លួន ប៉ុន្តែ ព្រះរាជបល្ល័ង្កត្រូវបានគេបន្ទោសផងដែរ នៅពេលដែលមានបញ្ហាខុសគ្នាណាមួយបានកើតឡើង ។ នៅក្នុងរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញវិញ រាជបល្ល័ង្កអាចទទួលបាននូវកិត្តិគុណអំពីជោគជ័យ ប៉ុន្តែការបរាជ័យរបស់ «ប្រព័ន្ធអន់ថយ» ត្រូវបានគេទម្លាក់កំហុសទៅលើអ្នកផ្សេងវិញ ជាពិសេសដូចជាលើអ្នកនយោបាយពុករលួយ និងដែលត្រូវគេចោទប្រកាន់ថា គិតតែពីផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន ជាដើម ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨១ លោក ម៉ូរីលូ និង ជ័យអន្ត បានត្រឡប់មកថា «នយោបាយនីយកម្មរបស់ស្ថាប័នព្រះមហាក្សត្រ ដែលកំពុងកើនឡើងនៅក្នុងបុន្នានឆ្នាំថ្មីៗ នេះ ធ្វើឲ្យគេមានការប៉ះទង្គិចដល់សភាវៈរបស់វប្បធម៌បុរាណរបស់សៀម» (១៩៨១: ៣១៣) ។ ដោយធ្វើការតាមរយៈបណ្តាញ យ៉ាងហោចណាស់ ក៏រាជាធិបតេយ្យអាចបង្ហាញទម្រង់ខាងក្រៅរបស់ខ្លួន បែបមិនពាក់ព័ន្ធនឹងនយោបាយ ដើម្បីផ្តាច់ចិត្តសាធារណជនដែរ ។ លោក កុណ្ណរស៍ បានរិះគន់យ៉ាងត្រឹមត្រូវចំពោះអ្នករាជានិយមគំនិតអភិរក្ស ដែលព្យាយាមពិពណ៌នាព្រះចៅ ភូមិពល ថា ជា «អ្នកសម្រុះសម្រួលពួកអ្នកដែលជាសត្រូវនឹងគ្នានៅក្នុងសង្គម» ។ ប៉ុន្តែ រូបភាពនេះ គឺជាការចាប់ផ្តើមនៃរបបរាជាធិបតេយ្យតាមបណ្តាញ (កុណ្ណរស៍ ២០០៣: ១៣១) ។ បញ្ហាថា តើការបង្កើតរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញឡើងជាគម្រោងរបស់ពួកឥស្សរជន ឬថា តើរាជាធិបតេយ្យបែបនេះបានរីករាលដាលដោយចៃដន្យយ៉ាងណានោះ នៅតែជាប្រធានបទសម្រាប់ការពិភាក្សា ។ តែគណៈគណៈអព្យាក្រឹតនាំឲ្យគិតថា មានផែនការនិងការគិតទុកជាមុន ។

សាមសិបឆ្នាំក្រោយមក គេអាចមើលឃើញកិច្ចប្រឹងប្រែងជាបន្តបន្ទាប់ ដើម្បីធ្វើឲ្យរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញទទួលបានជោគជ័យក្នុងពេលធ្វើការក្នុងក្របខ័ណ្ឌនយោបាយរបស់ជាតិ ។ មានការបង្កើតនូវប្រព័ន្ធមួយ

ដែលទទួលស្គាល់តួនាទីរដ្ឋមាននិស្សិតមួយរូបសម្រាប់ព្រះមហាក្សត្រ (កបក្ស) ២០០២: ៦២-៣) តែការពារមិនឲ្យមានការរិះគន់ ។ លោក ក៏រស្មី បានលើកឡើងថា រាជាធិបតេយ្យនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍អាចផ្តល់ « មធ្យោបាយពិសេស » ដើម្បីទំនុកបម្រុងអន្តរកម្មប្រជាធិបតេយ្យ (២០០១: ១៥៩-៦០) ។ ផ្ទុយទៅវិញ អត្ថបទនេះចង់បញ្ជាក់ថា រាជាធិបតេយ្យថែបានប្រឆាំងទៅនឹងការផ្លាស់ប្តូរប្រជាធិបតេយ្យ អស់ពេលជាយូរលង់មកហើយ ហើយបានយល់ព្រមទទួលស្គាល់ការកែទម្រង់នយោបាយយ៉ាងស្តាំស្តីរបំផុត និងយ៉ាងយឺតយ៉ាវ ។ ប្រាកដណាស់ យើងអាចពិភាក្សាលំអិតបានថា ដោយសារ « ការជួយសង្គ្រោះប្រទេស » ក្នុងស្ថានភាពមានរឹបត្តិ រាជាធិបតេយ្យបានគាំទ្ររដ្ឋាភិបាលគ្មានសមត្ថភាពជាច្រើនជំនាន់ និងអាចពន្យារពេលដោះស្រាយបញ្ហានយោបាយរបស់ប្រទេសថែបាន ។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៣ មក ដល់ចំណុច ដែលប្រទេសថែបានចាប់ផ្តើមអនុវត្តនូវរបបពហុបក្សប្រកួតប្រជែង (ដាហ្វ (Dahl) ១៩៧១: ៤០-៧) រាជាធិបតេយ្យបានបញ្ចូលខ្លួនឯងជាថ្មីទៅក្នុងឋានានុក្រមនយោបាយដោយធ្វើជាអ្នកដឹកនាំគេ ។ ព្រះរាជវាំងបានស្វែងរកស្ថិតិបង្កើតនូវលក្ខខណៈរបស់ខ្លួនដោយផ្ទាល់ប្តូរដោយប្រយោលសម្រាប់នយោបាយពហុបក្សនេះ ។ ដូចលោក ប៊ិណ្ឌិច (Bendix) បានវិភាគ « ជាការឆ្ងាយស្រួលបំផ្លាញតែជានុភាពពិសិដ្ឋជាតិការកសាងឡើងវិញ » (១៩៧៨: ១៧-១៨) ។ ប៉ុន្តែ អស់រយៈពេល ៣ ទសវត្សរ៍ទៅហើយ រាជាធិបតេយ្យថែមានសភាពផ្ទុយស្រឡះពីទំនោរនេះ ដោយស្តារឡើងវិញនូវអំណាចរបស់ខ្លួនតាមរយៈការគ្រប់គ្រងប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណនូវបណ្តាញទាំងឡាយ ។

ប្រសិនបើគ្រូឡូកត្រឡប់ទៅក្រោយវិញ ព្រឹត្តិការណ៍ខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៧៣ បានបិទបាំងដោយធាតុមិនពិតនៃអន្តរាគមន៍ពារពេញដោយធម៌ករុណារបស់ព្រះមហាក្សត្រ ដែលនេះជាមធ្យោបាយមួយក្នុងការបង្កឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរផ្នែកនយោបាយ ។ ព្រះមហាក្សត្របានធ្វើអន្តរាគមន៍ផងដែរ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៤ ដោយរារាំងចំពោះការដាក់បញ្ចូលបុព្វសិទ្ធិមួយចំនួនរបស់ព្រះមហាក្សត្រទៅក្នុងសេចក្តីព្រាងច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ (កុណ្ណេស ២០០៣: ១៣០; កបក្ស) ២០០៣: ៥៧) ។ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៧៦ ព្រះរាជវាំងមានទំនោរទៅខាងស្តាំនិយម និងបានផ្តល់ការគាំទ្រដ៏សម្ងាត់ ចំពោះព្រឹត្តិការណ៍បង្កើនឈាម ថ្ងៃទី ៦ ខែតុលា ។ អតីតមេដឹកនាំផ្តាច់ការ លោក ជួម កិត្តិខុរ បានទទួលការអនុញ្ញាតឲ្យចូលមកប្រទេសថែវិញ និងឲ្យចូលបួសជាសាមណេរនៅក្នុងវត្តបុរេនិវេសវិហារ (ជារត្តក្នុងរាជបត្តម្ភ) ហើយព្រះមហាក្សត្រនិងព្រះរាជនិវាសន៍ស្តេចយាងទៅសួរសុខទុក្ខ (បូរី ១៩៩៧: ១២៩; កបក្ស) ២០០៣: ១៧២) ។ រយៈពេលពីរថ្ងៃបន្ទាប់ពីការសម្លាប់និស្សិតយ៉ាងរន្ធត់ ព្រះមហាក្សត្របានថ្ងៃផ្សព្វផ្សាយតាមវិទ្យុគាំទ្រយ៉ាងពេញទំហឹងដល់ពលប្រហារ ថ្ងៃទី ៦ ខែតុលា ។ សម្តេចព្រះនាងចៅ សិរិកិត្តី ជាព្រះបរមរាជនីនាថ និងព្រះរាជបុត្រីទាំងឡាយបានធ្វើព្រះរាជទស្សនកិច្ចនៅឯសាកលវិទ្យាល័យធម្មសាស្ត្រ (ธรรมศาสตร์ Thammasat) ដោយទ្រង់រាជប្រទានម្ហូបអាហារចំពោះក្រុមកាយបុទ្ធិនៅតាមភូមិ (ហៅ តូកស្តើខាវប៉ាន « លូកស្សីឆាវបាន » ជាភាសាសៀម បកប្រែថា « កូនខ្លាអ្នកស្រុក ») ដែលបានបោះជំរំនៅទីវាលនោះ (កបក្ស) ២០០៣: ១៧២) ។ ដូចអ្នកស្រី បូរី បានរែកញែកនេះ គឺជាយុទ្ធសាស្ត្រដ៏គ្រោះថ្នាក់មួយ ដោយព្រះមហាក្សត្រស្ថិតក្នុងទីតាំងដែលមានសុវត្ថិភាព តែនៅពេលដែលព្រះអង្គបានគាំទ្រ « អារម្មណ៍របស់មនុស្សភាគច្រើន » នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៣ ។ ប៉ុន្តែ « ព្រះអង្គបានបង្កគ្រោះថ្នាក់ដល់ព្រះរាជតំណែងរបស់ទ្រង់ នៅពេលដែលមានគេគិតថា ព្រះអង្គបានចូលប្រឡូកមួយនឹងក្រុមភាគតិច ដែលមានគេទាស់ទែងខ្លាំងនឹង » (១៩៩៧: ១២) ។ នៅក្នុងការពិសោធផ្ទៃមួយ ព្រះមហាក្សត្រ

បានជ្រើសតាំងលោក ធានីទ្រូ ក្រ័យវិវៀរ^(១០) (Thanin Kraivixian) ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ដោយសង្ឃឹមថា ចៅក្រមតុលាការជាន់ខ្ពស់ដែលពោរពេញដោយគំនិតអភិរក្សនិយម មិនសូវមានប្រជាប្រិយភាព និងជាសំណាញ់ព្រះរាជហឫទ័យរបស់ព្រះរាជវង្សានុវង្សនេះ អាចជាអ្នកតំណាងរបស់ព្រះអង្គបាន ។ ការពិសោធនេះបានទទួលបរាជ័យយ៉ាងអស់សង្ឃឹម ដោយព្រះមហាក្សត្រមិនអាចប្រតិបត្តិតាមរយៈតួអង្គឯកោនឹងត្រូវបានគេជំទាស់រូបនេះបានទេ ។ លោក ធានីទ្រូ ត្រូវបានបណ្តេញចេញពីតំណែងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៧ តែបានឡើងវិញឋានៈភ្លាមៗ ជាសមាជិកនៃគណៈអង្គមន្ត្រី ។ នេះគឺជាវិធីប្រតិបត្តិធម្មតារបស់រាជវាំង ដើម្បីបញ្ជាក់ពីភាពមិនសព្វព្រះយមចំពោះរបៀបដែលគេបានប្រព្រឹត្តទៅលើមនុស្សសំណាញ់របស់ព្រះរាជវង្សានុវង្ស (កបកៀ ២០០៣: ១៧៥) ។

ព្រះរាជវង្សានុវង្សបានបន្តបញ្ជាញនូវភាពលំអៀងហួសប្រមាណ ខាងការប្រើប្រាស់កម្លាំងយោធា ជាជាងការផ្សះផ្សានិងឯកភាព ។ ប៉ុន្តែ ជាបណ្តើរៗ ព្រះមហាក្សត្របានព្រះរាជតម្រិះមេរៀនដ៏សំខាន់មួយដែលក្នុងនោះ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញចាំបាច់ត្រូវសន្និដ្ឋានពីទម្រង់ខាងក្រៅរបស់ដៃគូជាច្រើន ហើយជ្រើសតាំងនិងសហការជាមួយតួអង្គនយោបាយមួយចំនួនធំទៀត ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញត្រូវតែពឹងផ្អែកលើការសម្រុះសម្រួល ដោយទទួលស្គាល់ផ្នែកទាំងឡាយនៃសង្គមថៃទាំងមូល ។ ជាងនេះទៅទៀត រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ត្រូវតែជាប់ទាក់ទងទៅនឹងការស្រុះស្រួល ផ្អែកលើស្ថានភាពណែនាំដាក់ស្តង់ដារជាមួយនិងអ្នកនយោបាយក្នុងឲ្យសង្ឃឹមមន្ទិល ត្រូវតែប្រើប្រាស់ផ្នែកនៃកម្លាំងទ័ពតាមលំដាប់ជាន់ថ្នាក់ និងត្រូវតែជាប់ទាក់ទងទៅនឹងនយោបាយនៃការកសាងសម្ព័ន្ធភាព ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ការកសាងសម្ព័ន្ធភាពទាំងនេះ គឺមិនមែនជាតួនាទីរបស់ប្រមុខរដ្ឋដែលជាព្រះមហាក្សត្រនោះទេ ។ ព្រះមហាក្សត្រត្រូវការអ្នកតំណាងម្នាក់ដែលអាចគ្រប់គ្រងបណ្តាញរបស់ព្រះអង្គបាន ។ តាមពិត ព្រះមហាក្សត្រមិនចាំបាច់មានចំណងទាក់ទងដោយផ្ទាល់ច្រើននៅក្នុងការគ្រប់គ្រងប្រទេសនោះទេ ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញអាចដំណើរការដោយខ្លួនឯង អាស្រ័យដោយមានមេដឹកនាំត្រឹមត្រូវកាន់តំណែង ហើយព្រះមហាក្សត្រត្រូវការធ្វើអន្តរាគមន៍ដោយផ្ទាល់ព្រះអង្គនៅក្នុងស្ថានភាពណែនាំមានរបបប្តូរក៏នៅពេលដែលព្រះអង្គមានព្រះរាជសារពិសេសដើម្បីផ្តល់ដំណឹងតែប៉ុណ្ណោះ ។ ធាតុមួយនៃរាជាធិបតេយ្យតាមបណ្តាញ គឺចលនាកាយបុទ្ធិតាមភូមិ ដែលប្រកាន់នយោបាយស្តានិយម ។ អ្នកស្រី បូរី បានលើកឡើងថា អ្នកដែលបានចូលរួមក្នុងចលនាកាយបុទ្ធិតាមភូមិមាន « ក្តីសង្ឃឹមស្រពេចស្រពិលថា ប្រសិនបើមានបញ្ហាកាន់តែច្រើនបានកើតឡើង ពួកគេអាចមានឱកាសប្រសើរធ្វើឲ្យព្រះមហាក្សត្រមានលិខិតរបស់ពួកគេ និងទទួលបានការជ្រោមជ្រែងពិសេសពីព្រះអង្គ » (១៩៩៧: ២៥៣) ។ ការចូលរួមជាមួយរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ អាចទទួលបាននូវអត្ថប្រយោជន៍ក្នុងឲ្យកត់សម្គាល់តាំងពីការបង្កើនកិត្តិសព្ទ ដើម្បីរំពឹងទុកនូវការតម្កើងឋានៈ និងការបង្កើននូវលទ្ធភាពក្នុងការទទួលបាននូវព័ត៌មាននិងអំណាចផងដែរ ។

លោក ហេរីសុន បានកត់សម្គាល់ថា ព្រះមហាក្សត្របានអះអាងខ្លួនព្រះអង្គជា « ព្រះមហាក្សត្រជ្រើសតាំង » ហើយបានស្នើឡើងថា ប្រជានុរាស្ត្រអាចទម្លាក់ព្រះអង្គចេញពីព្រះរាជបល្ល័ង្កបាន ប្រសិនបើពួកគេមិនពេញចិត្ត (១៩៩៧ : ៦០) ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញផ្អែកលើភាពស្របច្បាប់ផ្សេងៗ ជាច្រើន រួមទាំងប្រជាប្រិយភាពដ៏ធំធេងរបស់រាជាធិបតេយ្យ ដែលផ្តល់ឲ្យព្រះរាជវាំងនូវសិទ្ធិពិសេសក្នុងការធ្វើអន្តរាគមន៍បន្ថែមលើរដ្ឋធម្មនុញ្ញក្នុងដំណើរការនយោបាយ ។ ព្រះមហាក្សត្របញ្ជាក់អះអាងអំពី « សិទ្ធិពិសេស » ពីសំណាក់ប្រជានុរាស្ត្រ ដែល

ជាសិទ្ធិមានអានុភាពជាសិទ្ធិរបស់មេដឹកនាំនយោបាយទទួលបានពីការបោះឆ្នោតទៅទៀត ។ ព្រះអង្គមានការ
 គោរពតិចតួចចំពោះអ្វីដែលលោក ម៉ូរីល និង ជ័យអន្ល័យ បានហៅថា « ដំណើរការតំណាងសំឡេងនយោបាយ »
 (ម៉ូរីល និង ជ័យអន្ល័យ ១៩៨១: ២៧១) ។ ដូចដែលលោក ហេរីសុន បានធ្វើការកែតម្រូវ រាជាធិបតេយ្យ « មិន
 បានបញ្ជាក់ពីការប្តេជ្ញាចិត្តណាមួយក្នុងកំណែទម្រង់ប្រជាធិបតេយ្យនោះទេ » (១៩៩៧: ៦៣) ។ ដំណើរការកែ
 ទម្រង់នយោបាយនាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ មានអានុភាពធ្វើឲ្យអន្តរាយដល់សិទ្ធិពិសេសរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ។
 នៅពេលណានយោបាយបោះឆ្នោតនៅក្នុងប្រទេសថៃ មានលក្ខណៈពុករលួយ ប្រឡូកប្រឡាក់ និងមិនល្អឥតខ្ចោះ
 ព្រះមហាក្សត្រមានសិទ្ធិអំណាចបដិសេធក្នាម ។ ហើយជាទីបញ្ចប់ ព្រះមហាក្សត្របានប្រទាននូវដំណោះស្រាយ
 បញ្ហា ដែលអនុញ្ញាតឲ្យរាជអាណាចក្រថៃអាចរកផ្លូវចេញបាន ពេលមានភាពរីករវាងនយោបាយ ។ ប៉ុន្តែ
 ប្រសិនបើប្រទេសថៃបានពង្រឹងប្រព័ន្ធនយោបាយរបស់ខ្លួនដោយជោគជ័យ និងបានបង្កើតយន្តការស្តាប់នូវផ្សេងៗ
 ទៀត ដើម្បីគ្រប់គ្រងវិបត្តិនិងធានាស្ថិរភាព នោះគួរនាំទិសសរសេររាជាធិបតេយ្យនឹងត្រូវបានកាត់បន្ថយជាក់ជា
 មិនខាន ។ និយាយម្យ៉ាងវិញទៀត ព្រះរាជវាំងមានក្តីរំពឹងថា នឹងបានផលចំណេញមួយផ្នែកពីការរក្សារបៀប
 របបនយោបាយ ដែលដំណើរការណ៍មិនច្បាស់លាស់ ដែលគ្រាន់តែអនុញ្ញាតនូវអន្តរាគមន៍មានកម្រិតត្រឹម
 ត្រូវមួយរបស់រាជាធិបតេយ្យ ដើម្បីរក្សានូវកិត្តិសព្ទនៃព្រះមហាក្សត្រតែប៉ុណ្ណោះ ។ ព្រះមហាក្សត្រឯកភាពទៅ
 នឹងទស្សនៈឯកភាពជាតិ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងការសម្រុះសម្រួល (ហេរីសុន ១៩៩៧: ៦៥) ជាជាងដំណោះស្រាយឲ្យ
 ជាប់ស្រឡះនូវបញ្ហាវិវាទផ្សេងៗ ។ ករណីនេះបានបញ្ជាក់តាមរយៈការលើកលែងទោសនៃព្រះមហាក្សត្រ ចំពោះ
 អ្នកជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងបាតុកម្មខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២ ដែលធ្វើឲ្យការស៊ើបអង្កេតយ៉ាងត្រឹមត្រូវចំពោះឧក្រិដ្ឋកម្មភាគ
 ច្រើន ដែលប្រព្រឹត្តដោយទាហាន ត្រូវអាក់ខាន ។ ដូចដែលមេដឹកនាំប្រឆាំង លោក ចម្មន ស្រីមឿន^(១១) (จำลอง
 ศรีเมือง Chamlong Srimuang) បាននិយាយបន្ទាប់ពីការស្នើឲ្យរបស់ព្រះមហាក្សត្រនាថ្ងៃទី ២០ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២
 មក « នៅពេលដែលព្រះអង្គទ្រង់មានព្រះរាជតម្រាស់ អ្នកត្រូវតែឱនក្បាលនិងអនុវត្តព្រះរាជតម្រាស់នេះ »
 (មតិជន ២២ ឧសភា ១៩៩២) ។ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញមានការពាក់ព័ន្ធជាមួយនឹងនយោបាយប្រកប
 ដោយល្បិចដោះខ្លួននិងមិនច្បាស់លាស់ ហើយបានលើកព្រះរាជសកម្មភាពរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ឲ្យស្ថិតនៅពីលើ
 ការរិះគន់របស់មហាជនទូទៅ ។ ទិដ្ឋភាពសំខាន់មួយរបស់រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ គឺបញ្ហាសាស្ត្រាដូចដែល
 បានបញ្ជាក់នៅក្នុងសុន្ទរកថាខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០០៥ របស់លោក ប្រេម ថា ជាសំខាន់ណាស់ដែរ ដែលការពិភាក្សាជា
 សាធារណៈបានប្រើប្រាស់ភាសាដែលចេញជាបញ្ញត្តិនិងអនុម័តដោយព្រះមហាក្សត្រ ដើម្បីរៀបរាប់និងកំណត់នូវ
 រឿងរ៉ាវនិងបញ្ហាផ្សេងៗ ។ ការត្រួតត្រារបស់ព្រះមហាក្សត្រដោយភាសា គឺជាទម្រង់សំខាន់មួយនៃអំណាច
 នយោបាយ និងត្រូវបានថ្លែងនៅក្នុងព្រះរាជសុន្ទរកថាជាប្រក្រតី ជាពិសេស គឺព្រះរាជសុន្ទរកថារឿងរាល់ថ្ងៃទី ៤
 ខែធ្នូ មួយថ្ងៃមុនថ្ងៃចម្រើនព្រះជន្មព្រះមហាក្សត្រ ។ សុន្ទរកថាដូចនេះ « បានក្លាយជាគោលការណ៍ឯកភាពជាតិរដ្ឋ
 និងជាសេចក្តីត្រូវការមនុស្សល្អសម្រាប់ដឹកនាំប្រទេស » (បេក័រ (Baker) និង ផាសុក ២០០៥: ២៣៧) ។

ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៨០ មក មេដឹកនាំរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញរបស់រាជអាណាចក្រថៃ គឺលោក ប្រេម
 តិណសូលានន្ទ ។ លោក ប្រេម បានជ្រើសតាំងយ៉ាងប្រុងប្រយ័ត្នដោយព្រះមហាក្សត្រ ឲ្យធ្វើជាមេបញ្ជាការកង
 ទ័ព និងក្រោយមកជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ។ ការឡើងឋានៈជានាយករដ្ឋមន្ត្រីរបស់លោក ប្រេម ហាក់ដូចជាធ្វើតាម

លក្ខណៈប្រជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែការពិត គឺជា « រដ្ឋប្រហារដោយព្រះមហាក្សត្រ » វិញ^(១២) ។ លោក ប្រេម មិនអាចជំនួសតំណែងរបស់លោក សូស្តី ជាទីស្រឡាញ់របស់ព្រះអង្គបានទេ ប៉ុន្តែ ព្រះមហាក្សត្របានប្រទានការទុកព្រះរាជហ្វូន័យចំពោះលោក ប្រេម យ៉ាងដាច់អហង្គារ ដោយទតឃើញលោក ប្រេម ជាមេដឹកនាំសំខាន់ស្មោះត្រង់មួយរូប ដែលបានចែករំលែកនូវវិធីសាស្ត្រទន់ជ្រាយនិងលាក់លៀមរបស់ទ្រង់ តែក៏ជាអ្នកចេះកសាងនូវសម្ព័ន្ធភាពដ៏មានជំនាញ និងជាអ្នកចេះគ្រប់គ្រងការប្រព័ន្ធមេកម្លាំង ។ រយៈពេល ២១ ឆ្នាំបន្ទាប់មក លោក ប្រេមបានបម្រើការ អាចទុកដូចជា « ប្រធានគ្រប់គ្រងធនធានមនុស្ស » យ៉ាងមានប្រសិទ្ធភាពរបស់ប្រទេសថៃ ជាអ្នកផ្តើមគំនិតចំពោះការតែងតាំង ការផ្សេង និងការតម្លើងឋានៈ ។ អំណាចរបស់លោក ប្រេម មិនដែលមានលក្ខណៈផ្តាច់ការទេ ទោះបីជាគាត់មានអំណាចសម្លៀកដោយ ។ លោក ប្រេម កាន់តំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រីរហូតដល់ឆ្នាំ ១៩៨៨ ហើយបន្ទាប់មក ភ្លាមៗ បានក្លាយជាសមាជិកគណៈអគ្គមន្ត្រី (គឺជាគណៈទីប្រឹក្សានៃព្រះរាជា) មានឋានៈជារដ្ឋបុរស ហើយបានទទួលតំណែងជាប្រធាននៃគណៈអគ្គមន្ត្រីនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៤ ។ នៅខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៨១ ព្រះមហាក្សត្រនិងព្រះរាជិនីបានអមដំណើរលោក ប្រេម ទៅខេត្តត្នោត (នគររាជសីមា) ដើម្បីបញ្ជាញនូវការគាំទ្ររបស់ទ្រង់ទាំងពីរព្រះអង្គចំពោះលោក ប្រេម ក្នុងស្ថានភាពមានការប៉ិនប៉ងធ្វើរដ្ឋប្រហារ ហើយសូម្បីតែព្រះរាជិនីក៏បានធ្វើព្រះរាជប្រកាសតាមវិទ្យុគាំទ្រលោក ប្រេម ផងដែរ ។ ដូចដែលសាស្ត្រាចារ្យ កបកៀបានវែកញែក ការគាំទ្ររបស់ព្រះមហាក្សត្រចំពោះលោក ប្រេម នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨១ បានបញ្ជាក់ដំណាក់កាលថ្មីមួយនៅក្នុងការវិវត្តនៃអភិបាលកិច្ចជាធិបតេយ្យ រាប់តាំងពីការចូលរួមនៅក្នុងនយោបាយទាំងអស់កម្មនិងសកម្មពីមុនរបស់ព្រះអង្គមក ហើយព្រះមហាក្សត្របានចាប់ផ្តើមដើរតួជា « អ្នកចូលរួមអនុវត្តជាមុន » (២០០២: ៦៧) ។ តាំងពីពេលនោះមក លោក ប្រេម និងព្រះរាជវាំង បានរក្សាសម្ព័ន្ធភាពដ៏រឹងមាំ ។ ភាពជាដៃគូនេះ មានគោលបំណងដើម្បីស្ថាបនាទម្រង់រាជរដ្ឋាភិបាល^(១៣) ។ លោក ជ័យអនន្ត សមុទ្រវណិជ្ជ^(១៤) (ឌីម៉ាណី ធីតា Chai-Anan Samudavanija) បានពិពណ៌នាលោក ប្រេម ថា ជា « បុរសខ្លាំង » (១៩៩៧: ៥៦) ដោយគាត់បានកាន់តំណែងជាអ្នកធ្វើការជំនួសសម្រាប់ព្រះមហាក្សត្រផ្ទាល់ព្រះអង្គ ។

នៅដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ លោក ប្រេម និងរាជាធិបតេយ្យ គឺជាអ្នកទទួលបានផលដ៏ចម្បងពីប្រព័ន្ធពហុបក្សដែលពិបាកគ្រប់គ្រង ដែលបានអនុញ្ញាតឱ្យលោក ប្រេម និងរាជាធិបតេយ្យអាចរក្សាទុកនូវភាពមានអំណាចលើសគេ ។ លោក ប្រេម ប្រឹក្សាជាមួយព្រះមហាក្សត្ររៀងរាល់សប្តាហ៍ បង្កើតជាទម្លាប់សម្រាប់មន្ត្រីថ្នាក់ខ្ពស់និងមេដឹកនាំនយោបាយជំនាន់ក្រោយ ។ នៅពេលដែលលោក ប្រេម បានជួបប្រទះការរិះគន់ជាច្រើន ចំពោះការធ្លាក់ចុះតម្លៃប្រយុទ្ធនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩២ មក ព្រះរដ្ឋទាយាទបានបើកយន្តហោះរបស់លោក ប្រេម ជូនគាត់ទៅកាន់ទីក្រុងបាណកក ហើយបន្ទាប់មក បានបើករាជរថដឹកគាត់ទៅកាន់វិមានរដ្ឋាភិបាល ដែលទាំងនេះ ដើម្បីបញ្ជាញឱ្យឃើញអំពីការសព្វព្រះរាជហ្វូន័យរបស់ព្រះមហាក្សត្រទៅលើលោក ប្រេម^(១៥) ។ ជាការពិបាកពន្យល់មេដឹកនាំបក្សប្រជាធិបតេយ្យ (គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ) លោក ពិជ័យ វត្តកុល^(១៦) (พิชัย รัตตกุล Pichai Ratakul) បានយល់ព្រមឱ្យលោក ប្រេម ស្ថិតនៅក្នុងតំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រី បន្ទាប់ពីការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៨៦ មក ។ នេះប្រហែលជាមានអន្តរាគមន៍ពីព្រះមហាក្សត្រ^(១៧) ។ នៅទីបំផុត លោក ប្រេម បានធ្លាក់ពីអំណាចនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨៨ បន្ទាប់ពីចំណាយអស់រយៈពេល ៨ ឆ្នាំក្នុងមុខតំណែង « ដោយតស៊ូដើម្បីរក្សានូវអំណាច និងការពាររាជាធិ-

បតេយ្យ»^(១៨) ។ នៅក្នុងដំណាក់កាលសំខាន់នីមួយៗ ដូចជាឆ្នាំ ១៩៨០, ១៩៨៣ និង ១៩៨៦ ការគាំទ្ររបស់ព្រះមហាក្សត្រ គឺជាគន្លឹះដើម្បីរក្សាតំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រីរបស់គាត់ ។ ក្នុងរយៈពេលនេះ លោក ប្រេម ដើរតួជាឈ្លួញកណ្តាល ជាអ្នកហេតុការណ៍និយម ដែលមានឆន្ទៈក្នុងការធ្វើដំណោះស្រាយណាមួយដែលអាចតម្កើងផលប្រយោជន៍ រូបភាព និងឥទ្ធិពលរបស់ព្រះរាជវាំង ។ គុណភាពទាំងនេះបានធ្វើឱ្យលោក ប្រេម ក្លាយជាតំណែងព្រះមហាក្សត្រដ៏ល្អវិសេសវិសាល និងជាស្ថាបត្យករនៃរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ។

រយៈពេលពីឆ្នាំ ១៩៨៨ ដល់ ១៩៩២ គឺជារយៈពេលមួយពិបាកដោះស្រាយសម្រាប់ព្រះរាជវាំង ។ មេដឹកនាំគណបក្សជាតិថៃ (ឆាតថៃ) លោក ជាតិជាយ ដុណ្ណៈវ៉ាន (ជាតិ ខាយ ឡុង អេវ៉ាន Chatchai Choonhawan) ដែលជាអ្នកស្នើសុំតំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រីបន្ទាប់ពីលោក ប្រេម គឺជាមនុស្សដែលមានគំនិតឯករាជ ។ លោក ជាតិជាយ បានព្យាយាមរុះរើម៉ាស៊ីនដែលព្រះមហាក្សត្រនិងលោក ប្រេម បានបង្កើតឡើង^(២០) ។ លោក ហេវីសុន លើកឡើងថា ព្រះមហាក្សត្រចាត់ទុកលោក ជាតិជាយ ថា គ្មានលទ្ធភាពក្នុងការគ្រប់គ្រងរដ្ឋាភិបាល ។ លោក ហេវីសុន ក៏គិតថា ព្រះរាជវាំងបានគាំទ្ររដ្ឋប្រហារទម្លាក់រដ្ឋាភិបាលនេះ ហើយសូម្បីតែព្រះមហាក្សត្រក៏បានប្រទានការអនុញ្ញាតចំពោះអ្នកបង្កើតរដ្ឋប្រហារជាមុនផងដែរ (១៩៩៧ : ៧០) ។ ជាការពិត ការរិះគន់របស់អ្នកបង្កើតរដ្ឋប្រហារ ដូចជា កម្រិតនៃអំពើពុករលួយ និងការកកើតនូវ « អំណាចផ្តាច់ការរបស់រដ្ឋសភា » គឺត្រូវរុះរើនិងការយោសនារបស់ព្រះមហាក្សត្រ ។ ព្រះមហាក្សត្របានគាំទ្រជាសាធារណៈនូវរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩១ ដែលពោរពេញទៅដោយបញ្ហា ។ ការប្រឆាំងតវ៉ាទៅនឹងសេចក្តីព្រាងច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មី បានកើតឡើងនៅក្នុងទីក្រុងបាណកក ក្នុងអំឡុងខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ ពីព្រោះតែរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះបានអនុញ្ញាតឱ្យអ្នកដែលមិនមែនជាតំណែងរាស្ត្រ ឡើងជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ។ ប៉ុន្តែ ការរិះគន់របស់មហាជនទូទៅអំពីសេចក្តីព្រាងច្បាប់នេះ ត្រូវបានបញ្ឈប់នៅពេលដែលព្រះមហាក្សត្របានថ្លែងព្រះរាជសុន្ទរកថាក្នុងពិធីចម្រើនព្រះជន្មនាខែធ្នូ ដោយសុំកុំឱ្យប្រជានុរាស្ត្រមានយោបល់ខ្លាំងក្លាចំពោះរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលគេអាចនឹងធ្វើវិសោធនកម្មនាពេលក្រោយ (ម៉ាកខារហ្វូ ១៩៩៧ : ២៤១) ។ តាមការពិត ព្រះមហាក្សត្រ គឺជាអ្នកទទួលផលចំណេញចម្បងបំផុតពីរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩១ ដែលបង្កើនអំណាចរបស់ព្រះអង្គតាមវិធីផ្សេងៗ ជាច្រើន ។

ព្រះរាជវាំងមិនបានស្មានប្រមាណជាមុននូវការតវ៉ាដែលបានកើតឡើងនៅខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២ ។ អន្តរាគមន៍យ៉ាងយឺតយ៉ាវ និងធ្វើឡើងដោយស្រពេចស្រពិលរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ដែលបានបញ្ចប់ដំបូងបង្អស់ឈាមគ្នា និងបណ្តាលឱ្យលោក សុចិន្តា គ្រាប្រយូរ^(២១) (សុឌិន គ្រាប្រយូរ Suchinda Kraprayoon) លាលែងពីតំណែងនាយករដ្ឋមន្ត្រី បានប្រែក្លាយទៅជាជ័យជំនះសម្រាប់រាជាធិបតេយ្យ ។ ក៏ប៉ុន្តែ ពុំដែលមានការពន្យល់ឱ្យបានក្បោះក្បាយគួរឱ្យទុកចិត្ត អំពីការពន្យារពេលធ្វើសកម្មភាពរបស់ព្រះមហាក្សត្ររយៈពេល ៣ ថ្ងៃនោះទេ^(២២) ។ មូលហេតុសមស្របបំផុត គឺភាពភ័យខ្លាចរបស់ព្រះមហាក្សត្រថា លោក សុចិន្តា នឹងបដិសេធមិនសុខចិត្តលាលែងពីតំណែង ។ ប្រាកដណាស់ លោក សុចិន្តា មិនលាលែងពីតំណែងភ្លាមៗ នោះទេ បន្ទាប់ពីត្រូវព្រះមហាក្សត្រស្តីឱ្យនៅពេលគាត់ឡើងទៅគាល់ព្រះរាជា ហើយដែលគេបានផ្សាយតាមកញ្ចក់ទូរទស្សន៍មក ប៉ុន្តែគាត់បានរង់ចាំអស់រយៈពេល ៤ ថ្ងៃទៀត ។ ដូចដែលសាស្ត្រាចារ្យ កបកៀ បានលើកឡើង នៅពេលដែលព្រះមហាក្សត្រមានព្រះរាជសកម្មភាព ជាការចាំបាច់ណាស់ដែលអន្តរាគមន៍ព្រះអង្គទ្រទ្រង់ទទួលបានជោគជ័យ (២០០៣ : ១៧៧) ។

ថ្ងៃបើទស្សនៈទូទៅអំពីហិរញ្ញវិស័យខ្មែរ ឆ្នាំ ១៩៩២ បានផ្តល់សញ្ញាណថា ដល់ពេលត្រូវបញ្ឈប់ការពឹងពាក់លើ យោធានិងរាជាធិបតេយ្យហើយ ហើយបានគូសបញ្ជាក់នូវតម្រូវការសម្រាប់ដំណើរការកំណែទម្រង់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងនយោបាយឲ្យបានហ្មត់ចត់ក៏ដោយ ក៏កស្តុតាងទាំងអស់បញ្ជាក់ថា ព្រះមហាក្សត្រផ្ទាល់ព្រះអង្គមិនបានឈ្នួល យល់ពីបញ្ហានេះទេ (២៣) ។

អន្តរាគមន៍លើកទី ២ របស់ព្រះមហាក្សត្រនាឆ្នាំ ១៩៩២ គឺការតែងតាំងលោក អាន់ន្ទ ប័ន្យារជុន ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ស្តីទី នាខែមិថុនា បានបញ្ជាក់ពីកិត្តិសព្ទកើនឡើងរបស់រាជបល្ល័ង្ក ។ ការតែងតាំងនេះ ហាក់បីដូចជាភ្នំយ៉ាងនៃការ កើនឡើងអំណាចរបស់រាជាធិបតេយ្យ និងអារម្មណ៍មិនពេញចិត្តពីសំណាក់មហាជនចំពោះគណបក្សនិងស្ថាប័ន នយោបាយមួយចំនួន (កបកៀ ២០០២: ៦៥) ។ នៅពេលដែលគណបក្សប្រជាធិបត្យរបស់លោក ឈួន លីកក័យ (២៤) (ชวน หลีกภัย Chuan Leekpai) ដែលអាចទុកចិត្តបាន និងប្រកបដោយការប្រុងប្រយ័ត្ន បានបង្កើតស្នូលនៃរដ្ឋាភិបាល នៅខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៩២ (ជាជាតិគណបក្សពលរដ្ឋ ផ្សេងៗ) របស់លោក ចម្មង ស្រីមឿង ដែលចេះតែបង្កបញ្ហា សុគតស្នាញ ឆន្ទៈនៃព្រះមហាក្សត្រហាក់ដូចជាបានសម្រេច ។ លោក ឈួន លីកក័យ បានប្រកាសជាសាធារណៈនៅក្នុង សុន្ទរកថានាយករដ្ឋមន្ត្រីខែកញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩២ ថា គាត់បានទាក់ទងនឹងលោក ប្រេម នាថ្ងៃទី ១៨ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២ ដើម្បីសុំឲ្យគាត់ពឹងព្រះមហាក្សត្រធ្វើអន្តរាគមន៍បញ្ឈប់អំពីហិរញ្ញវិស័យពាក់ព័ន្ធនឹងការតវ៉ាប្រឆាំងលោក សុចិត្តា (២៥) ។ អត្ថបទរបស់កាសែត **ខាវនិសេត** (ข่าวพิเศษ « ដំណើរពិសេស ») ដែលបានបោះពុម្ពបន្ទាប់ពីការបោះឆ្នោត បាន វែកញែកថា ក្រុមប្រជាធិបត្យបានទទួលជ័យជំនះ ពីព្រោះពួកគេបានប្រើប្រាស់ដោយជោគជ័យនូវការគាំទ្រនិង ហិរញ្ញវត្ថុ ពីក្រុមស្មោះស្ម័គ្រចំពោះលោក អាន់ន្ទ ពីមុន ដែលរួមមានទាំងសមាគមពាណិជ្ជកម្ម មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល និង បញ្ជាវន្តផ្សេងៗ (**ខាវនិសេត** ២៥ កញ្ញា-១ តុលា ១៩៩២; សុវិទ្យា ១៩៩២: ៤៣) ។ អត្ថបទនេះបានថ្លែងបញ្ជាក់ បញ្ជាក់ថា ព្រះរាជវាំងបានគាំទ្រពួកប្រជាធិបត្យជាសម្ងាត់ ។ នៅក្នុងយុទ្ធនាការនាតំបន់ភាគខាងត្បូង លោក ឈួន បានប្រៀបធៀបខ្លួនគាត់ទៅនឹងលោក ប្រេម ហើយសូមឲ្យអ្នកបោះឆ្នោតគាំទ្រខ្លួនជារដ្ឋមន្ត្រីលើកទី ២ ដែលកើត នៅភាគខាងត្បូង (លោក ប្រេម ធ្លាប់ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីលើកទី ១ ដែលកើតនៅភាគខាងត្បូងដែរ) ។

អំពីហិរញ្ញវិស័យខ្មែរ ឆ្នាំ ១៩៩២ បានបន្តលំទុកឲ្យព្រះមហាក្សត្រនូវតំណែងយ៉ាងពិតប្រាកដ ។ ព្រះអង្គ បានក្លាយជាព្រះអាជ្ញាកណ្តាលនយោបាយជាន់ខ្ពស់ បន្ទាប់ពីទទួលបានជោគជ័យប្រឆាំងប្រយោជន៍ការដោះស្រាយ វិបត្តិ ។ ប៉ុន្តែអន្តរាគមន៍នេះ ក៏បានបញ្ជាក់នូវកម្រិតដ៏ខ្ពស់នៃអំណាចរបស់ព្រះអង្គ ។ ការគាំទ្រដ៏ម៉ឺងម៉ាត់របស់ ព្រះអង្គចំពោះពលទាហាន បានបញ្ជាក់ឲ្យឃើញអំពីការយោគយល់ហួសសម័យនៃលំដាប់ថ្នាក់សង្គមនិងនយោបាយ ថៃ ។ រយៈកាលមានវិបត្តិឆ្នាំ ១៩៩១-៩២ បានធ្វើឲ្យអង្គនយោបាយសំខាន់ៗ មួយចំនួនរាងចាលចិត្ត ។ អ្នកចាញ់ មានទាំងអតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី ជាតិដោយ ដុណ្ណៈវណ្ណ ទីប្រឹក្សារបស់លោកជាច្រើនដែលដឹកនាំដោយលោក ពាន់សក្តិ វិញ្ញាវត្ថន៍ (๒๖) (พันศักดิ์ วิญญรัตน์ Pansak Vinyarat) ហើយនិងអតីតអភិបាលក្រុងបាណកកនិងមេដឹកនាំការប្រឆាំង គឺ លោក ចម្មង ស្រីមឿង ផងដែរ ។ មិនមែនជាការគាប់ជួននោះទេ ដែលលោក ពាន់សក្តិ និង ចម្មង ក្រោយ មកបានចូលរួមកម្លាំងជាមួយនឹងលោក ទក្សិណ ជិនវត្រ រួមជាមួយនឹងអតីតសកម្មជននិស្សិត និងសមាជិក គណបក្សកុម្មុយនិស្តពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ។ សម្រាប់ពួកគេទាំងអស់គ្នា រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ គឺជា ផ្នែកមួយនៃបញ្ហារបស់នយោបាយថៃ ជាជាងផ្នែកដំណោះស្រាយមួយ ។ បន្ទាប់ពីខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២ មក

ប្រព័ន្ធថ្មីនៃអភិបាលកិច្ចរាជាធិបតេយ្យ ត្រូវបានគេកែលំអរឡើងវិញឲ្យទៅជាប្រព័ន្ធមួយមិនសូវផ្តោតលើសកម្មភាព ផ្ទាល់ទេ ។ អ្នករាជានិយមមួយចំនួន ដូចជា លោក អាន់ន្ទូ និងលោក ប្រវេស ធ្វើការយ៉ាងមមាញឹកក្នុងការបង្កើត ឡើងវិញនូវរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ឲ្យមានលក្ខណៈសេរីជាងមុន ដោយមិនឲ្យជាប់គាំងដោយទាហាន និងការិយាល័យយាធិបតេយ្យហួសសម័យ ដើម្បីឲ្យមានស្ថិរភាពនិងរបៀបរៀបរយ ។ បើប្រៀបធៀបជាមួយនឹង មនុស្សជំនិតជាច្រើនរបស់ព្រះមហាក្សត្រ លោក អាន់ន្ទូ និងលោក ប្រវេស គឺជាអ្នកសេរីនិយម ប៉ុន្តែបើនិយាយ ឲ្យប្រាកដ លោកទាំង ២ នាក់ក៏ជាអ្នកអភិរក្សនិយមដ៏ខ្លាំងក្លាដែរ ។ អស់រយៈពេល ៧ ឆ្នាំបន្ទាប់មក ព្រះមហាក្សត្រ និងសម្ពន្ធមិត្តរបស់ព្រះអង្គ បានកែលំអរកិច្ចប្រយោជន៍ឲ្យមានលក្ខណៈសេរីជាងមុន ដោយបន្ថយការទាក់ទងផ្ទាល់របស់ ព្រះអង្គ ដោយទ្រង់បានធ្វើការតាមរយៈលោក ប្រេម លោក ឈួន និងអ្នកផ្សេងទៀតជំនួស ដើម្បីរៀបចំគោល ដៅរបស់ប្រទេស ។ អត្ថបទនៅក្នុងសារព័ត៌មាន **ណែនណា** (แนวหน้า « ជួរមុខ ») ឆ្នាំ ១៩៩៣ បានបង្ហាញយ៉ាងល្អ អំពីទំនាក់ទំនងរវាងលោក ប្រេម និងរដ្ឋាភិបាលដំបូងរបស់លោក ឈួន លើកក្រយី នាឆ្នាំ ១៩៩២-៩៥ ៖

ទោះបីជាគ្មានការបង្ហាញជាផ្លូវការទេ មនុស្សម្នាក់ៗ អាចឃើញមើលឧត្តមសេនីយ៍ ប្រេម តិណស្វលានន្ទ បាន ... ពី ព្រោះប្រសិនបើយើងក្រឡេកមើលឲ្យកាន់តែច្បាស់ ចាប់តាំងពីពេលដែលរដ្ឋាភិបាល ឈួន ឡើងកាន់តំណែងមក លោក ប្រេម គឺជាមនុស្សសំខាន់ ដែលគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យផ្តល់ការគោរពនិងសុំជំនួយជាបន្តបន្ទាប់ ។ គ្មាន នរណាអាចបដិសេធចា រាល់ការផ្ទេរនិងតម្កើងឋានន្តរស័ក្តិចំពោះនាយទាហាន ត្រូវតែពិនិត្យដោយលោក ប្រេម មុននឹងប្រកាសជាសាធារណៈ ។ (វាយ៉ាន់ណែរណា [រាយការណ៍ណែរណា] « របាយការណ៍ណែរណា » គ.ស. ១៩៩៣ ។)

ករណីនេះមិនមែនចង់និយាយថា ព្រះមហាក្សត្រ ឬលោក ប្រេម ចូលចិត្តលោក ឈួន ឬក៏រដ្ឋាភិបាល ប្រជាធិបតេយ្យ ដែលពួកគេបានផ្តល់នូវមុខមាត់ថ្មី « ដែលអាចក្រក់តិចតួចបំផុត » សម្រាប់សណ្តាប់ធ្នាប់នយោបាយ ថែរនោះទេ ។ ហើយករណីនេះ ក៏មិនចង់មានន័យថា គួនាទីក្រៅឆាករបស់លោក ប្រេម អាចធានានូវស្ថិរភាពរបស់ រដ្ឋាភិបាល ឈួន បានដែរ ។ នាខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩៤ រដ្ឋាភិបាលចម្រុះដឹកនាំដោយលោក ឈួន លើកក្រយី ប្រធាន គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ បានដួលរលំនៅដោយហេតុថា គណបក្ស « ក្តីស្នើមថ្មី » (พรรคความหวังใหม่ New Aspiration Party) របស់លោក ជវលិត យ៉ុងចៃយុទ្ធ^(២៧) (ชาลิต ยงใจยุทธ Chavalit Yongchaiyudh) ដែលជាដៃគូដ៏ ជំបំផុត បានដកខ្លួនចេញដើម្បីប្រឆាំងតំណែងនៃរដ្ឋាភិបាលក្នុងស្រុក ដែលពេញពេញទៅដោយភាពចម្រើន ចម្រាស^(២៨) ។ ការរំលាយរដ្ឋសភា ទំនងជាមិនអាចជឿស្រួច តែគណបក្សជាតិព័ន្ធនា (ชาติชาติประชาชน Chart Pattana) របស់លោក ជាតិជ័យ ជុណ្ណៈវណ្ណ ដែលធ្លាប់បានបដិសេធមិនជួយធានាចំពោះពួកប្រជាធិបតេយ្យ បានជំនួស តំណែងគណបក្សក្តីស្នើមថ្មី បានធ្វើឲ្យលោក ឈួន កាន់តំណែងរយៈពេល ៦ ខែទៀត ។ អគ្គលេខាធិការរបស់ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ និងអ្នកកែលំអរនយោបាយ លោក ស្មាន់ ខូរប្រសាសន៍^(២៩) (สนั่น ขจรประศาสน์ Sanan Kachornprasat) បានអះអាងថា គាត់បានផ្តួចផ្តើមការទាក់ទងនេះដោយពុំបានជម្រាបលោក ឈួន ហើយបាន ព្រលយពាក្យថា មានមនុស្សសំខាន់នៅក្នុងសង្គមថែបានជំរុញគាត់ឲ្យធ្វើដូច្នោះ (គ.ស. ១៩៩៤)^(៣០) ។ មនុស្ស ជាច្រើនជឿជាក់ថា លោក ប្រេម បានគ្រោងរៀបចំនូវការតម្រិតម្រង់រូបរួមគ្នា ដើម្បីផ្តាច់ផ្តុំព្រះមហាក្សត្រ ដោយសារតែមិនជឿជាក់លើលោក ជវលិត ទើបព្រះអង្គបែរទៅសព្វព្រះរាជហូរិយនឹងលោក ឈួន វិញ^(៣១) ។

នៅពេលលោក ឈួន ត្រូវបង្ខំឱ្យចុះចេញពីតំណែងនៅក្នុងខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩៥ ដំណាក់កាលលំបាក មួយផ្សេងទៀតបានបន្តកើតឡើង ។ ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់មានការព្រួយព្រះហ្មឺយយ៉ាងខ្លាំងចំពោះរដ្ឋាភិបាល របស់លោក ប័ណ្ណា សិល្បអាជា^(៣២) (บรรหาร ศิลปอาชา Banharn Silp-archa) ដែលបានបង្កើតឡើង ស្រប ពេលជាមួយនឹងការសាយទិវគ្គព្រះវររាជមាតាព្រះអង្គ ។ រដ្ឋាភិបាល បររហារ គឺជាតថភាពផ្នែកនយោបាយ ដែលត្រូវបានគេពន្យារ គឺជាការឡើងកាន់តំណែងនាយករដ្ឋមន្ត្រីរបស់អ្នកជំនួញចិនថ្នាក់ទាបមកពីខេត្តក្រៅ ។ នៅ ពេលគេកំណត់គ្រោងទុករៀបចំពីដំបូងព្រះសពរបស់ព្រះវររាជមាតាយ៉ាងអឺកដឹក ព្រះមហាក្សត្របានបង្ហាញព្រះ ភ័ក្ត្រតាមរយៈភក្តីក្នុងទូរទស្សន៍ស្ទើរតែរាល់យប់ក្នុងអំឡុងខែសីហាឆ្នាំ ១៩៩៥ ហើយបានបរិហារចំពោះអ្នកនយោបាយ អំពីការស៊ីសំណូក និងការកេងចំណេញផ្ទាល់ខ្លួន ។ បញ្ហាចរាចរនិងទឹកជំនន់នៅក្នុងទីក្រុងបាណកក គឺបញ្ហារិះគន់ ពីរយ៉ាងរបស់ព្រះអង្គ ចំពោះអ្នកនយោបាយពុករលួយ ប៉ុន្តែនៅពីក្រោយការរិះគន់នោះ គឺជាភាពភ័យខ្លាចនិងភាព ស្តាប់ខ្លឹមមហិច្ឆតាអ្នកទាំងនោះ ។ ការឡើងបុណ្យសក្តិរបស់លោក បររហារ បានបញ្ជាក់ឱ្យឃើញថា រាជាធិបតេយ្យ ខ្លះអំណាច ដើម្បីរារាំងអ្នកនយោបាយបែបនោះ កុំឱ្យក្លាយជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ។ តែទោះជាយ៉ាងនេះក្តី រាជាធិបតេយ្យ មិនស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទម្លាក់នាយករដ្ឋមន្ត្រីជាប់ឆ្នោត ដែលខ្លួនមិនពេញចិត្តនោះទេ ហើយថែមទាំងបានផ្សំគំនិត បណ្តេញនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងនោះ ចេញពីតំណែងអស់ប្រហែល ៣ ឬ ៤ នាក់រួចមកហើយ^(៣៣) ។

រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ និងបត្តិភាពស្របច្បាប់ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩២

ប្រទេសថៃបានជួបប្រទះវិបត្តិនយោបាយធំៗ ចំនួន ៣ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៩២ មក ។ វិបត្តិទាំងបីនេះ គឺជាវិបត្តិភាព ស្របច្បាប់ផ្នែកនយោបាយ ។ ដំបូងបំផុត គឺវិបត្តិភាពស្របច្បាប់នៃរដ្ឋាភិបាលលោក ជវលិត បន្ទាប់ពីមានការ បន្ថយតម្លៃប្រាក់បាទនៅខែកក្កដារួចមក ។ តើរដ្ឋាភិបាលមួយអាចបន្តការងាររបស់ខ្លួនបានយ៉ាងដូចម្តេច បើ នៅពេលដែលខ្លួនឡើងកាន់អំណាច ចំពេលដែលវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីកើតឡើងយ៉ាងដូច្នោះ? វិបត្តិទី ២ គឺរឿង ក្តីប្រកាសទ្រព្យសម្បត្តិរបស់លោក ទក្សិណ ឆ្នាំ ២០០១ ដែលរិះនឹងធ្វើឱ្យលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីជាប់ឆ្នោតថ្មីៗ រូប នេះ ត្រូវគេហាមឃាត់មិនឱ្យធ្វើនយោបាយរហូតដល់ចំនួនប្រាំឆ្នាំឯណោះ ។ គំនិតនៃភាពស្របច្បាប់ខាងការបោះ ឆ្នោត បានល្បីកម្លាំងគ្នាទល់នឹងបញ្ញត្តិរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩៧ ដែលក្នុងនោះ បុគ្គលមានអំណាចត្រូវតែជាមនុស្ស ថ្លៃថ្នូរគោរព « ច្បាប់ល្បីកីឡា » (rules of the game) ។ វិបត្តិទី ៣ គឺជាការដួលរលំនៃភាពស្របច្បាប់របស់ រដ្ឋនៅក្នុងខេត្តជាយដៃននៅភាគខាងត្បូង នាឆ្នាំ ២០០៤ ។ វិបត្តិទី ៣ នេះ គឺជាពេលដំបូងបង្អស់ក្នុងពេលជា ច្រើនទសវត្សរ៍ ដែលក្រុងបាណកកបានបាត់បង់ការត្រួតត្រាលើអាណាខេត្តសំខាន់ៗ របស់ប្រទេស ។ រាល់វិបត្តិ នីមួយៗ ទាំងនេះ លោក ប្រេម គឺជាឧបករណ៍សំខាន់មួយរបស់រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ដោយលោកបាន ចូលប្រឡូកយ៉ាងសកម្មក្នុងការចាត់ចែងសំខាន់ៗ នៅខាងក្រោយឆាក ។ វិបត្តិភាគខាងត្បូងបង្ហាញថា រាជាធិបតេយ្យ អាស្រ័យបណ្តាញកំពុងចាប់ផ្តើមទម្រង់ថ្មី ។ ដូចបានជម្រាបជូនខាងលើរួចមកហើយ លោក ប្រេម បានធ្វើ សុន្ទរកថាសាធារណៈសំខាន់មួយ ដើម្បីស្តីបន្ទោសរដ្ឋាភិបាល និងបានទំនាស់ទៅនឹងគោលនយោបាយរបស់ រដ្ឋាភិបាលថែមទៀតផង ។

លោក ប្រេម ជិវីវិបត្តិនៃភាពស្របច្បាប់ ឆ្នាំ ១៩៩៧

នៅពេលលោក ប័ន្តារ ត្រូវគេបណ្តេញចេញពីអំណាចក្នុងខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៩៦ រួចមក របបថ្មីក្រោយក៏មិនមាន ភាពប្រសើរជាងរបបមុននោះដែរ ព្រោះលោក ជវលិត យ៉ុងចៃយុទ្ធ ដែលជារឿយៗ ល្បីថា មិនសូវមានសន្តាន ចិត្តចំពោះព្រះមហាក្សត្រ បានឡើងកាន់តំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃប្រទេសថៃ ។ នៅក្រោមការឃ្នាំមើលរបស់ លោក ជវលិត ដំហែរសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសបានចុះខ្សោយ រហូតដល់ការបន្ថយតម្លៃដ៏អាក្រក់បំផុតនៃប្រាក់បាទថៃ នៅក្នុងខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៧ ។ ហាក់បីដូចជាគ្មាននរណាម្នាក់ចេញមុខថ្វាយដំណឹងជាមុនដល់ព្រះរាជវាំងឡើយ ហើយ « ទីចាត់ការទ្រព្យសម្បត្តិព្រះមហាក្សត្រ » ខាតបង់ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ខ្លួនស្ទើរតែទាំងអស់ ៖ ក្រុមហ៊ុន ស៊ីម៉ង់ត៍ ថៃ (ស្យាមស៊ីម៉ង់ត៍) រងនូវការខាតបង់អស់ទឹកប្រាក់ចំនួន ១៩០ កោដិដុល្លារអាមេរិក (១៩០០ លានដុល្លារ) និងនៅ ដំពាក់បំណុលចំនួន ៤០០ កោដិដុល្លារថៃមទៀត ។ ចំណែកឯធនាគារថៃពាណិជ្ជវិញ បានជាប់កុនជាមួយនឹង ទឹកប្រាក់កម្ចី ដែលមិនបានផលចំណេញចំនួន ៥ កោដិដុល្លារ (កបកៀ ២០០៣: ២៦១ កំណត់លេខ ៣០) ។

នៅមានការវិវត្តដ៏សំខាន់ៗ ជាច្រើនផ្សេងទៀត ។ ការវិវត្តមួយបន្ទាប់ពីវិបត្តិនោះមក គឺគេប្រើលោក ប្រេម ឲ្យជួយ កុំឲ្យរដ្ឋាភិបាលលោក ជវលិត ដួលរលំភាពស្របច្បាប់នៅក្នុងក្រសែក្នុងរបស់មូលនិធិរូបិយវត្ថុ អន្តរជាតិ (អាយ.អិម.អេហ្វ.) ដោយផ្អែកលើមូលដ្ឋានមួយ គឺថា ការរស់រានមានជីវិតរបស់ប្រទេសជាតិនិង សេដ្ឋកិច្ច គឺជាចំណុចអាទិភាព ។ ម្តងនេះ មានការដៃគូជាសាធារណៈ ចង់ឲ្យលោក ប្រេម ធ្វើជានាយក រដ្ឋមន្ត្រីស្តីទី (កាសែត **បាចតតប្តីស្តី** ១៦ តុលា គ.ស. ១៩៩៧) ។ នៅថ្ងៃទី ៦ ខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៩៧ លោក ប្រេម បានកោះហៅនិពន្ធនាយកកាសែតមកកាន់គេហដ្ឋានគាត់ ដើម្បីផ្សព្វផ្សាយនូវគំនិតចង់បង្កើតរដ្ឋាភិបាលបង្រួប បង្រួមជាតិមួយ ។ ប្រសិនបើមានប្រសិទ្ធភាពមែន វាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញអាចនឹងត្រួតត្រាប្រទេស ដោយផ្ទាល់ ។ ចុងបញ្ចប់ លោក ប្រេម មិនបានធ្វើជានាយករដ្ឋមន្ត្រីទេ បើទោះជាគាត់បានសុំឲ្យមិត្តភក្តិជំនិត និងជាទីប្រឹក្សារបស់គាត់ រួមមានដូចជា អតីតរដ្ឋមន្ត្រីហិរញ្ញវត្ថុ លោក វីរពង្ស រាមាភូរ (Virabongsa Ramangkura) (វិរវង្ស រាមាងកូរ Virabongsa Ramangkura) ឲ្យចុះចូលជាមួយលោក ជវលិត និងបន្ថែមភាពជឿទុកចិត្តទៅលើរដ្ឋបាលជវលិត (សូមមើលកាសែត **ដីលេនាន់** ១៥ សីហា ១៩៩៧ និង **បាចតតប្តីស្តី** ២៤ សីហា ១៩៩៧) ។ ប៉ុន្តែ នៅពេល ដែលលោក ជវលិត ចាប់ផ្តើមនិយាយថា ចង់ប្រកាសភាពអាសន្ន ហើយបានកោះហៅមេបញ្ជាការយោធា ដើម្បី ពិភាក្សាគ្នាអំពីអ្វីដែលអាចនាំទៅរកការរៀបចំរដ្ឋប្រហារប្រឆាំងនឹងរូបគាត់ ភ្លាមនោះ វាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យ បណ្តាញបង្កការព្រួយបារម្ភភ្លាមៗ ទៅដល់រដ្ឋបាលរបស់គាត់ (៣៩) ។ យោធាបានបដិសេធនឹងការស្នើនោះ ហើយនៅខែវិច្ឆិកា លោក ជវលិត ត្រូវបានជំនួសភ្លាមៗ ដោយលោក ឈួន លីកក័យ ។ អំណាចបានផ្លាស់ប្តូរ គ្នា កាន់កាប់ដោយសារតែលទ្ធផលពីសិទ្ធិពលនៃការព្រមព្រៀងគ្នាដ៏សំបាប់និងប្លែករបស់សម្រុជជន (ព្រឹទ្ធសាលា ១៩៩៨: ២៨០-៧) ។ លោក ឈួន ត្រូវទប់ទៅកាន់រដ្ឋាភិបាលវិញ ដោយមិនចាំបាច់មានលទ្ធផលការបោះឆ្នោត អ្វីឡើយ ។ គេជឿថា ការណ៍នេះកើតឡើង ដោយផ្អែកទៅលើការរៀបចំក្រោយឆាក ដែលធ្វើឡើងដោយក្រុម មនុស្សនៅក្នុងបក្សប្រជាជនថៃ ដែលមានសំឡេងតិច ហើយដែលមិនសប្បាយចិត្ត និងខូចកិត្យានុភាព ។ ចលនា ដែលបង្កើតឡើងស្ទើរតែទាំងស្រុង ដោយអគ្គលេខាធិការពួកប្រជាជនប័ត្យ ឈ្មោះ លោក ស្នាន់ ខូរប្រសាសន៍

(កាសែត ដីលោត ៦ វិច្ឆិកា ១៩៩៧ និងកាសែត បាតកម្ពុឌី ១៧ វិច្ឆិកា ១៩៩៧) នេះមានការលូកដៃចូលរបស់លោក ប្រេម ស្ទើរគ្រប់ចំណុចទាំងអស់ ។ ប៉ុន្តែ ឈុតធាក់ទាំងស្រុងនៃសាច់រឿងនោះ ត្រូវបានគេបំភ្លេចចោលយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរហាក់ដូចជាស្របច្បាប់របស់ប្រទេសជាតិ ដែលកើតឡើងបន្ទាប់ពីវិបត្តិនោះមក ។ លោក ប្រេម បានធ្វើរដ្ឋប្រហារមួយទៀត ដោយស្ងៀមស្ងាត់ និងគ្មានការបង្ហាញឈាម ដើម្បីបណ្តេញរដ្ឋាភិបាលដែលបានបង់កេរ្តិ៍ឈ្មោះ ហើយដាក់ជំនួសវិញដោយរដ្ឋបាលមួយដែលព្រះរាជព័ន្ធទទួលយកបាន ។ កាលពីមុនយោធាកម្រជំទាស់នឹងឱកាសធ្វើរដ្ឋប្រហារយ៉ាងណាក៏ដោយ ប៉ុន្តែអ្វីៗ បានប្រែប្រួលបន្ទាប់ពីស្ថានភាពនយោបាយក្រោយឆ្នាំ ១៩៩២ កន្លងមក ។ លោក សុរយុទ្ធ ចុលានន្ទ (៣៦) (สุรยุทธ์ จุลานนท์ Surayud Chulanont) នៅពេលនោះ គឺជាមេបញ្ជាការយោធាទី ២ (មូលដ្ឋានចាស់នៃអំណាចរបស់លោក ប្រេម) បានបដិសេធនៅក្នុងបទសម្ភាសន៍មួយនៅឆ្នាំ ១៩៩៦ ថា មេយោធាឡើយនេះ ត្រូវតែបង្កើតសម្ព័ន្ធភាពផ្នែកនយោបាយជាមួយអ្នកនយោបាយ ក្នុងពេលដែលខ្លួនកំពុងបង្ហាញខ្លួនឯងថា គ្មានការពាក់ព័ន្ធនឹងនយោបាយ ឬគ្មានលំអៀងនោះ (ជ័យអន្លូ ១៩៩៧: ៥៥) (៣៧) ។

នៅឆ្នាំ ១៩៩៧ គេឃើញមានការអនុម័តរដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីមួយ ដែលជាលទ្ធផលមកពីសម្ពាធរបស់មនុស្សសំខាន់ៗ ដូចជាអតីតគ្រូពេទ្យរបស់ព្រះមហាក្សត្រ លោកវេជ្ជបណ្ឌិត ប្រវេស វ៉ះស៊ី និងនាយករដ្ឋមន្ត្រីចាស់លោក អានន្ទ ប័ន្យារជុន ។ លោក ប្រវេស បានពិពណ៌នាអំពីវិធីសាស្ត្រមួយ គឺរៀបចំបង្កើតចលនាមួយ ឲ្យមានការកែទម្រង់តាមរយៈដំណើរការ « ការពង្រឹងអំណាចសង្គម » ការស្វែងរកការយកចិត្តទុកដាក់ពីសាធារណជន និងធ្វើការបញ្ចុះបញ្ចូលគេឯងដោយផ្ទាល់ខ្លួន និងដោយគ្មានការអាម៉ាស់មុខ (២០០២: ២២-២៤) ។ នេះរួមបញ្ចូលផងដែរនូវអ្វីដែលគាត់ហៅថា « យុទ្ធសាស្ត្រគ្រួសារនិងភរិយា » ដើម្បីដាក់ការគាបសង្កត់លើលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ប័ន្យារ វិល្ល័យអាដា ក្នុងការបន្តការកែទម្រង់នយោបាយ ដោយផ្តោតលើគោលគំនិតនៃគុណតម្លៃគ្រួសាររបស់គាត់ទាំងនេះ ។ លោក ប្រវេស បានកត់សម្គាល់ផងដែរថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីនេះបានក្លាយជាសមរម្យដើម្បីកំណត់តួនាទីរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ។ ក្រុមអ្នកអភិរក្សនិយមបានអះអាងថា អ្នកកែទម្រង់ចង់ធ្វើឲ្យអន្តរាយដល់ដំហែរមហាក្សត្រ ហើយអ្នកអភិរក្សនិយមបានគំរាមកំហែងកេណ្ឌកម្លាំងកាយប្រឆាំងប្រចាំក្នុង (ពួកលូកសៀវាវបាន) ដើម្បីជំទាស់ទៅនឹងសេចក្តីព្រាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនោះទៀតផង (២០០២: ២៥) ។ មាត់ចាប់មាត់ព្រាបថា លោកអតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រីលោក អានន្ទ ប័ន្យារជុន បានព្រះមហាក្សត្រសុំឲ្យធ្វើជាប្រធានគណៈកម្មាធិការព្រាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះ (កុណ្ណរស៍ ២០០៣: ១៣០) ។ លោក អានន្ទ និងលោក ប្រវេស ទាំងពីរនាក់នេះ គឺជាមនុស្សសំខាន់ដែលនៅពីក្រោយបណ្តាញសេរីនិយមនៃសកម្មជនខាងកែទម្រង់មួយ ដែលបណ្តាញនេះមានភាពស្របគ្នានឹងត្រួតស៊ីគ្នាជាមួយនឹងបណ្តាញរដ្ឋាភិបាលរាជាធិបតេយ្យរបស់លោក ប្រេម ។ បើទោះបីជាលោក ប្រវេស កម្រទទួលបានការគាំទ្រនាទីអំណាចជាផ្លូវការណាមួយក៏ដោយ ក៏គាត់គឺជាកម្លាំងចលករនៅពីក្រោយគម្រោងនិងយុទ្ធនាការមួយចំនួនធំ នៅក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ រួមមានការកែទម្រង់ផ្នែកអប់រំ ការកែទម្រង់ផ្នែកសុខាភិបាល ការគ្រប់គ្រងថ្នាំជក់ និងការកែទម្រង់ការសិក្សាស្រាវជ្រាវ ។ វិធីប្រតិបត្តិរបស់លោក ប្រវេស ដូចគ្នានឹងវិធីប្រតិបត្តិរបស់លោក ប្រេម ដែរ ពោលគឺវាផ្អែកមួយភាគធំលើនយោបាយនៃបណ្តាញបុគ្គល ។ លោក ប្រវេស ជាមនុស្សដែលកម្របានដូចគាត់ ដែលទទួលបានការគោរពពីខាងក្នុងផ្នែកការិយាល័យយោធិបតេយ្យ និងក្នុងចំណោមអ្នក

ដឹកនាំអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាល និងសកម្មជនសង្គមផងនោះ ។ លោក ប្រវេស គឺជាអ្នកជំនាញនៃក្រុមដែល
 ពាក់ព័ន្ធនយោបាយ និងការកសាងក្រុមចម្រុះ ។ ដោយសារតែឋានៈរបស់គាត់ជាគ្រូទេព្យរបស់ព្រះមហាក្សត្រ
 គេអាចស្មានដឹងបានថា លោក ប្រវេស ដើរតួជំនួសឱ្យព្រះរាជបរមរាជវាំង (ម៉ាកខារហ្គូ ២០០១: ៧៤-៨) ។ នៅ
 ក្នុងសុន្ទរកថាដែលមិនបានរាយការណ៍មួយ លោក ប្រវេស បានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា ការបង្កើតឱ្យមាន
 សណ្តាប់ធ្នាប់នយោបាយរបស់ប្រទេសថៃ គឺពិតជាមានសារៈសំខាន់ខ្លាំងណាស់ ប្រសិនបើប្រទេសជាតិចង់ជៀស
 ឱ្យផុតពីវិបត្តិហិង្សាទៅអនាគត នៅចំពេលដែលមានការស្នើរសុំសម្បត្តិមួយកើតឡើងនោះ^(៣៤) ។ កន្លងស្តីអំពី
 បញ្ហាស្នើរសុំសម្បត្តិ កើតឡើងកាន់តែខ្លាំងនៅក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ មកពីព្រះសុខភាពទ្រុឌទ្រោមរបស់
 ព្រះមហាក្សត្រនិងព្រះជន្មរបស់ទ្រង់ ។ ដូចលោក ហេរីសុន លើកឡើងថា « ការបង្កើតប្រព័ន្ធរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ
 អាចការពារអង្គព្រះមហាក្សត្រដែលទន់ខ្សោយ ឬមិនសូវមានប្រជាប្រិយភាពបាន » (១៩៩៧: ៧២) ម៉្លោះហើយ
 ទើបបណ្តាលឱ្យមានការចាំបាច់ឱ្យមានការកែទម្រង់នយោបាយទៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ ។ ដូចសាស្ត្រាចារ្យ
 កបកៀ អះអាងថា ប្រទេសថៃមាន « ទម្រង់រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញបែបបុរាណ ដែលផ្តោតលើអំណាច
 ក្រៅរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងអំណាចតាមប្រពៃណីរបស់ព្រះរាជបល្ល័ង្ក » ដែលជាទម្រង់មួយពីដង្ហែកយ៉ាងខ្លាំងលើ « ភាព
 អស្ចារ្យរបស់បុគ្គលដែលជាអ្នកគ្រងរាជបល្ល័ង្ក » (២០០៣: ២៧) ។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីនេះ គឺជាវិធានការបង្ការមុនដើម្បី
 ជួយការពាររាជាធិបតេយ្យ ។

គម្រោងកែទម្រង់ផ្នែកនយោបាយបញ្ហាឱ្យឃើញពីយន្តការរបស់រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ។
 មុនដំបូង ព្រះរាជវាំងនិងលោក ប្រេម មិនសូវជាមានការចាប់អារម្មណ៍ប៉ុន្មានទេ ប៉ុន្តែក្រោយមក មានការ
 បង្កើតនូវក្រុមចម្រុះនៃផលប្រយោជន៍មួយនេះ ។ គេក៏អាចបកស្រាយផងដែរថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញ « ដើម្បីប្រជាជន »
 ឆ្នាំ ១៩៩៧ តាមពិតទៅ បែរជា « រដ្ឋធម្មនុញ្ញដើម្បីព្រះរាជវាំង » វិញ គឺជាឯកសារមួយដែលគេព្រោងឡើងដើម្បី
 ជួយធានាភាពគង់វង្សនិងស្ថិរភាពទៅថ្ងៃមុខនៃរាជវង្សចក្រី (ម៉ាកខារហ្គូ ២០០១: ៧៧-៧៨) ។ គេក៏អាច
 និយាយបានថា លោក ប្រវេស បានលក់ការកែទម្រង់ផ្នែកនយោបាយទៅឱ្យព្រះរាជវាំង តាមរយៈការសង្កត់ធ្ងន់
 លើតម្រូវការចាំបាច់ក្នុងការស្នើរសុំរកមធ្យោបាយដើម្បីលើកកម្ពស់អាយុជីវិតនយោបាយ ជាពិសេសតាមរយៈការ
 អនុញ្ញាតឱ្យមនុស្សល្អៗ (ដូចជា លោក ប្រេម និងលោក អានន្ត) បានចូលក្នុងឆាកនយោបាយ ។ ទស្សនវិស័យរបស់
 លោក ប្រវេស ខិតខំរៀបចំលក្ខណៈប្រសើរឱ្យផុតនៃរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញឱ្យមានសភាពជាផ្លូវការ ដោយ
 បង្កើតឱ្យមានជាឱកាសសម្រាប់មនុស្សដែលមានទេពកោសល្យនិងមានសមត្ថភាព ដើម្បីចូលរួមឆាកនយោបាយ
 ដោយមិនឱ្យមានការប្រឡាក់ដៃនៅក្នុងកលល្បិចខាងការប្រើប្រាស់សន្តិករដ្ឋាភិបាល និងសកម្មភាពដទៃផ្សេងទៀត ។
 ការបង្កើតឱ្យមាននូវប្រព័ន្ធបញ្ជីគណបក្ស គឺជាឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែងមួយនៃគំនិតនេះ រួមទាំងគំនិតឱ្យមានព្រឹទ្ធសភា
 នៃក្រុមចាស់ព្រឹទ្ធាចារ្យប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត ដែលមិនមែនជាសមាជិករបស់គណបក្សណាមួយ (សូមមើល
 ម៉ាកខារហ្គូ ២០០២) ។ លោក ប្រវេស ជឿថា ប្រទេសថៃសម្បូរទៅដោយមនុស្សមានសមត្ថភាព ដែលជាអ្នកកែ
 ទម្រង់ដោយសភាវគតិ ។ ប្រសិនបើគេដាក់មនុស្សទាំងនេះឱ្យត្រូវកន្លែងអំណាច នោះធានាថា នឹងមានស្ថិរភាព
 នយោបាយ ហើយមានការកែទម្រង់វិវឌ្ឍនិយម ក៏អាចវិវឌ្ឍទៅមុខផងដែរ ។ តាមរយៈការបង្កើតស្ថាប័នថ្មី
 ផ្សេងៗ ដូចជា គណៈកម្មការបោះឆ្នោត និងគណៈកម្មការជាតិខាងសិទ្ធិមនុស្ស អាចនឹងធានាបានថា វត្តមានរបស់

មនុស្សដែលប្រកបដោយគុណធម៌ទាំងនេះ ពិតជាបន្តមាននៅក្នុងដំណើរការនយោបាយ ។ ប្រជាជននិយាយបានម្យ៉ាងទៀតថា គេអាចរៀបចំវាជាធម៌សង្គមស្របច្បាប់ឡើងវិញឲ្យមានមូលដ្ឋានមាំមួនជាងមុន ដែលលើសពីអនុប្រព័ន្ធក្រៅផ្លូវការដែលបន្តមានរហូតដល់ពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ។ កម្មវិធីកែទម្រង់នយោបាយនេះ គ្រប់បញ្ជាក់ពីការតទល់គ្នារវាងពួកសេរីនិយមនិងពួកអភិរក្សនិយម ដើម្បីធានាថាវាជាធម៌សង្គមស្របច្បាប់ ។ នៅចុងឆ្នាំ ១៩៩៧ ខាងគំនិតសេរីនិយមជាអ្នកឈ្នះ ។ មិនមែនជានយោបាយដែលមិនពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាក់កាស តែគឺជាវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនិងវិវត្តន៍មនុស្សថ្មីវិញ ដែលបានត្រួសត្រាយផ្លូវឲ្យលោក ទក្សិណ ជិនវ័ត្រ រះឡើងបានដែរ ។ នៅក្នុងការបោះឆ្នោតសាកលនៅខែមករា ឆ្នាំ ២០០១ គណបក្សដែលទើបតែបង្កើតថ្មី ឈ្មោះថា «ថៃវ៉ាក់ថៃ» (ថៃស្រឡាញ់ថៃ) ដែលដឹកនាំដោយមហាសេដ្ឋីខាងទូរគមនាគមន៍ដ៏មានអំណាច ឈ្មោះ លោក ទក្សិណ ជិនវ័ត្រ បានឈ្នះឆ្នោតយ៉ាងលើសលប់លើក្រុមប្រជាធិបតី ។ ជោគជ័យរបស់លោក ទក្សិណ បានមកដោយឆ្ងាយ តាមរយៈការស្រាវជ្រាវប្រាក់យ៉ាងសន្ធឹកសន្ធាប់ និងមួយផ្នែកទៀត ដោយសារតែមុខមាត់របស់គាត់ជាមេដឹកនាំនាយកប្រតិបត្តិដែលម៉ឺងម៉ាត់មួយរូប ដែលចូលចិត្តដោះស្រាយបញ្ហាភ្លាមៗ និងមួយចំណែកទៀត បានមកពីល្បិចវាហារសាស្ត្រប្រជាភិបត្តិដែលមានប្រជាប្រិយរបស់គាត់ និងគោលនយោបាយតាក់តែងឡើងដើម្បីទាក់ទាញប្រជាពលរដ្ឋជាច្រើននៅតាមទីជនបទ (ម៉ាក់ខារហ្គូ និង ឌុក្រីស្ត ២០០៥) ។ លោក ទក្សិណ តំណាងគំរូមួយនៃកម្លាំងនយោបាយថ្មី ដែលផ្អែកលើទឹកប្រាក់ ដែលមិនសប្បាយចិត្តនឹងវាជាធម៌សង្គមស្របច្បាប់នោះឡើយ ។ នាយករដ្ឋមន្ត្រីដែលគ្មានការគាំទ្រពីព្រះរាជវាំងមួយចំនួន នាពេលថ្មីៗ នោះ ដូចជា លោក ប័ន្តារ សិល្បអាដា និងលោក ជវលិតយ៉ុងថៃយុទ្ធ អាចចូលកាន់តំណែងបានត្រឹមមួយឆ្នាំ ឬមិនលើសពីហ្នឹងផង តែលោក ទក្សិណ មានភាពរឹងមាំខ្លាំងរហូតដល់មិនអាចបណ្តេញគាត់ឲ្យចេញបានយ៉ាងឆ្ងាយ ។ លោក ទក្សិណ បានចាប់ផ្តើមរៀបចំជាប្រព័ន្ធមួយ ដើម្បីបំបែកបណ្តាញនយោបាយដែលស្មោះត្រង់នឹងលោក ប្រេម នៅក្នុងផ្នែកជាច្រើន ក្នុងគោលបំណងដាក់ជំនួសអ្នកទាំងនោះដោយមនុស្សដែលគាំទ្រគាត់ គូកនរបស់គាត់ និងញាតិសន្តានរបស់គាត់វិញ ។ លោក ទក្សិណ ស្វែងរកផ្លូវរំលំបណ្តាញវាជាធម៌សង្គមស្របច្បាប់ ហើយជំនួសបណ្តាញនេះដោយបណ្តាញសេដ្ឋកិច្ចនយោបាយមួយដែលលោក ការចេរ៍ប្រេស្សុង (Cartier Bresson) (១៩៩៧) ពិពណ៌នាថា ជាបណ្តាញមួយដែលមានមូលដ្ឋានលើទំនាក់ទំនងខាងក្នុង និងអំពើពុករលួយបែបជារចនាសម្ព័ន្ធ ។ នៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៩០ មានការតទល់គ្នាយ៉ាងសំខាន់មួយរវាងក្រុមអភិរក្សនិយម ដែលមានទំនាក់ទំនងគ្នាជាមួយយោធានិងការិយាល័យយោធម៌សង្គម និងអ្នកកែទម្រង់បែបសេរីនិយមដែលស្វែងរកដើម្បីពង្រឹងសន្តិសុខស៊ីវិលនិងស្ថាប័ននយោបាយ ។ ប៉ុន្តែ លោក ទក្សិណ ដែលជានគរបាលមុននឹងក្លាយជាមហាសេដ្ឋី ក្រោយមក ក្លាយជានាយករដ្ឋមន្ត្រី បានលេងទៅតាមក្បួននិងគំនិតថ្មីទាំងស្រុងមួយ ពោល គឺក្បួននិងគំនិតដឹកនាំបែបពិសពុលមួយដែលទុកច្រកតិចតួចបំផុត សម្រាប់អ្នកលេងដែលជាគូប្រជែង (លិបម៉ាន-ប្លូមែន (Lipman-Blumen) ២០០៥) ។

លោក ប្រេម ជិនវ័ត្រ តុលាការធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ២០០១

កាលពីដំបូង លោក ទក្សិណ ទទួលបានការគាំទ្រពីក្រុមអ្នកកែទម្រង់នយោបាយរបស់វាជាធម៌សង្គមស្របច្បាប់ ជាពិសេស គឺលោក ប្រេវេស វ៉េស៊ី ផ្ទាល់តែម្តង ។ វាជាការហួសចិត្តមួយ ដែលលោក ប្រេវេស ថៃវ៉ាក់

ជាគាំគ្រូលោក ទក្សិណ ដែលជាអ្នកតំណាងឱ្យចំណុចប្រសព្វគ្នាមួយនៃទឹកប្រាក់និងនយោបាយកាលពីនៅក្នុង រឿងក្តីតុលាការធម្មនុញ្ញរបស់គាត់នៅឆ្នាំ ២០០១ នោះ ។ នៅខែសីហា ឆ្នាំ ២០០១ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទក្សិណ ជិនវ័ត្រ (ដែលបានជាប់ឆ្នោតក្នុងទឹកក្នុងដីនៃរដ្ឋសភានៅក្នុងខែមករាដើមឆ្នាំនោះ) បានប្រឈមមុខនឹងការចោទ ប្រកាន់អំពីការលាក់បំបាំងទ្រព្យសម្បត្តិ ។ ប្រសិនបើតុលាការធម្មនុញ្ញរកឃើញថា មានទោស គាត់អាចនឹងត្រូវ គេហាមមិនឱ្យធ្វើនយោបាយរយៈពេលចំនួនប្រាំឆ្នាំ និងត្រូវបណ្តេញចេញពីរមានរដ្ឋាភិបាលទៀតផង ។ លោក ទក្សិណ មិនសូវបានប៉ុនប៉ងបដិសេធទៅនឹងបទចោទទាំងនោះប៉ុន្មានទេ ប៉ុន្តែគាត់ទទួលបានប្រជាប្រិយភាពយ៉ាង ធំធេង ហើយមានមនុស្សជាច្រើនសម្លឹងមើលឃើញរូបគាត់ថា ជាមេដឹកនាំមួយដ៏សក្តិសមបំផុតសម្រាប់ប្រទេស ថៃ នៅក្នុងគ្រាដំបូងនៃផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចនិងនយោបាយនេះ ។ ចុងបញ្ចប់ លោក ទក្សិណ រួចផុតពីការរក ឃើញថាមានទោសយ៉ាងប្រផិតប្រផើយនៅក្នុងកាលៈទេសៈដែលពោរពេញដោយបញ្ហានេះ (សម្រាប់ព័ត៌មាន ពិស្តារ សូមមើល ណិលសុន (Nelson) ២០០២: ៣៨០-៨; ខ្លីន (Klein) ២០០៣: ៧១-៦; និង សុរេជៀរ ២០០៣) ។ សាលក្រមនោះ បង្កើតឱ្យមានជាចម្ងល់យ៉ាងច្រើន ហើយកាសែតបានកកប៉ុស្តិ៍ចុះផ្សាយនូវប្រកាសមួយ ដែលនិយាយថា ចៅក្រមពីររូបលើកលែងការចោទប្រកាន់លើលោក ទក្សិណ « ព្រោះមានការស្នើមួយពីមនុស្ស ម្នាក់ដែលមានទឹកមាត់ប្រឆាំង » ។ ប្រកាសដែលបានដកស្រង់សម្តីចៅក្រមម្នាក់ថា « គេបង្ខំឱ្យលេបឈាមខ្លួន ឯងនៅពេលដែលខ្ញុំកំពុងសរសេរដូច្នោះ » (ធានតតម្ល៉ែត្តី ៤ សីហា ២០០១) ។ មនុស្សភាគច្រើនជឿថា ការ ធ្វើដូច្នោះ គឺដោយសារអន្តរាគមន៍របស់លោក ប្រេម ដើម្បីពង្រឹងភាពចម្រើនចម្រាសផ្នែកនយោបាយចំពោះសាល- ក្រមពិរុទ្ធភាពណាមួយ ។ ក្នុងពេលកំពុងជំនុំជម្រះក្តី មានការរៀបចំធ្វើយុទ្ធនាការចែកខិត្តប័ណ្ណមួយ ដែលចោទ ប្រកាន់លោក ប្រេម ថា បានលួកលែងចូលដោះស្រាយដើម្បីធានាថា លោក ទក្សិណ បានរួចខ្លួនពីការចោទប្រកាន់ (ទេ.ធីតា.ធី.ធី. (AFP) ២ សីហា ២០០១) ។ ទោះបីជាការអះអាងដែលចោទប្រកាន់ថា លោក ប្រេម បានចំណាយ ប្រាក់ដើម្បីដោះស្រាយរឿងនេះ ទំនងជាការពន្លឺសសុទ្ធសាធាក៏ដោយ ក៏មានខិត្តប័ណ្ណសមហេតុផល មួយទៀតផងដែរ អះអាងថា លោក ប្រេម បានព្រមព្រៀងបញ្ចុះបញ្ចូលគេដើម្បីការលើកលែងការចោទប្រកាន់ លោក ទក្សិណ ជាថ្មីនឹងការរក្សាទុកលោក សុរយុទ្ធ ចុលានន្ទ ដែលជាមនុស្សស្មោះត្រង់នឹងលោក ប្រេម នៅ ក្នុងមុខតំណែងមេបញ្ជាការយោធានៅឆ្នាំតទៅមុខទៀត (ធានតតម្ល៉ែត្តី ២ សីហា ២០០១) ។ គេដឹងថា លោក ប្រេម និងលោក ទក្សិណ បានរួបរួមគ្នា ។ នៅពេលដែលលោក ទក្សិណ ទៅលេងលោក ប្រេម នៅថ្ងៃទី ១ ខែមិថុនា លោក ប្រេម បានលើកទឹកចិត្តលោក ទក្សិណ កុំឱ្យរាយមាយដោយសារតែរឿងក្តីតុលាការនោះធ្វើ អ្វី (ធានតតម្ល៉ែត្តី ២ មិថុនា ២០០១) ។ គេមិនអាចដឹងប្រាកដថា តើលោក ប្រេម ពិតជាបានប្រើឥទ្ធិពលណាមួយ លើករណីទ្រព្យសម្បត្តិនេះឬយ៉ាងណានោះទេ ប៉ុន្តែមានពាក្យចាមអាវ៉ាមជាច្រើនលើកឡើងថា មានអ្នកសង្កេត ការណ៍នយោបាយជាច្រើន ជឿថា លោក ប្រេម បានពាក់ព័ន្ធក្នុងរឿងនេះមែន ។ អន្តរាគមន៍ដែលគេបាន ប្រមើលមើលនេះ បានឆ្លុះបញ្ចាំងនូវគំនិតលទ្ធផលនិយមនិងប្រតិបត្តិការនិយមដែលធ្វើឱ្យវាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យ បណ្តាញមានភាពរស់រវើកបាន ÷ ដោយថាហេតុ លោក ប្រេម ចង់បន្តបន្ថយស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ចនៃវិបត្តិដែល អាចកើតឡើង ដោយការជួយការពារលោក ទក្សិណ បើទោះជាការបណ្តេញលោក ទក្សិណ អាចនឹងធ្វើឱ្យលោក ប្រេម ពេញចិត្តពេញថ្លើមផ្ទាល់ខ្លួនខ្លះយ៉ាងណាក៏ដោយ ។ លោក ប្រេម ច្បាស់ជាបានស្មានទុកថា លោក ទក្សិណ

នឹងតបស្នងគុណចំពោះការធ្វើអន្តរាគមន៍នេះ ដោយទុកតំណែងឯសិទ្ធិខ្ពស់មួយនៅក្នុងកិច្ចការនយោបាយ ជា ពិសេស គឺការត្រួតត្រារបស់គាត់លើការចាត់តាំងមេទ័ពសំខាន់ៗ និងតំណែងមន្ត្រី រួមទាំងតំណែងអភិបាលខេត្ត ទាំងឡាយនៅតំបន់ភាគខាងត្បូងផងដែរ ។ ប៉ុន្តែ លោក ទក្សិណ គ្មានបំណងធ្វើតាមក្បួនលេងល្បែងកីឡា ដែលប្រកបដោយសេចក្តីថ្លៃថ្នូរទាំងនេះទេ ។ នៅពេលដែលរឿងក្តីទ្រព្យសម្បត្តិនេះចប់ទៅ លោក ទក្សិណ បានបន្តដាក់លោក ប្រេម ឲ្យនៅក្រៅរង្វង់នៃការធ្វើសេចក្តីសម្រេចចិត្តសំខាន់ៗ ដដែល នេះបញ្ហាឲ្យឃើញ នូវការសម្រេចចិត្តរបស់គាត់ដើម្បីបង្កើតបណ្តាញអស្ចារ្យថ្មីមួយ ពោលគឺអ្វីៗ ទាំងអស់ត្រូវតែសម្រេចចេញពី រូបគាត់ទាំងស្រុង និងជាបណ្តាញមួយដែលមានរចនាសម្ព័ន្ធជាធានាក្រុមខ្លាំង ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏លោក សុរយុទ្ធ បានរក្សាទុកតំណែងជាមេបញ្ជាការយោធាមួយឆ្នាំទៀតមែន ។ ហេតុការណ៍នេះបានបញ្ហាញនូវរបៀប ដែលពួកយោធា (ដែលអ្នកខ្លះបានជឿថា អាចរំលងពួកគេបាន) ដែលតាមពិតទៅ បានផ្សារភ្ជាប់នៅក្នុងក្រឡា នៃបណ្តាញប្រព័ន្ធមេកម្វាំងនិងកូនចៅ ដ៏ឈ្លាសវៃនិងមានប្រសិទ្ធភាពរបស់លោក ប្រេម ដោយមានការជួយ ជ្រោមជ្រែងពីព្រះរាជវាំងនិងក្រុមប្រជាធិបតី (ម៉ាកខារហ្គូ និង ឧក្រិស្ត ២០០៥: ១៥៦-៧) ។

រាជាធិបតេយ្យនិងតំបន់ភាគខាងត្បូង

ខេត្តជាយដែនភាគខាងត្បូងរបស់ប្រទេសថៃ ដែលមានប្រជាជនមុស្លិមរស់នៅច្រើនជាងគេ បានជួបប្រទះនូវការ កើនឡើងនូវអំពើហិង្សានយោបាយចាប់តាំងពីខែមករា ២០០៤ មក ដែលពាក់ព័ន្ធគ្នាទៅនឹងចលនាអ្នកចង់បំបែក រដ្ឋ និងការកើនឡើងនូវការមិនអត់ឱនខាងសាសនា ។ នៅស្របពេលជាមួយគ្នានេះដែរ កត្តានយោបាយក្នុងស្រុក ក៏ជាបញ្ហាចម្បងផងដែរ (ម៉ាកខារហ្គូ ២០០៦) ។ លោក ទក្សិណ បានមើលឃើញថា តំបន់ភាគខាងត្បូង គឺជា ដែនដីប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់មួយសម្រាប់គណបក្សថៃរ៉ាក់ថៃរបស់គាត់ ពោលគឺជាភាគមួយនៃប្រទេស ដែល សម្បូរទៅដោយមន្ត្រីដែលស្មោះត្រង់ទៅនឹងលោក ប្រេម ព្រះរាជវាំង និងគណបក្សប្រជាធិបតី ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០២ លោក ទក្សិណ បានរំលាយចោលរចនាសម្ព័ន្ធសន្តិសុខដែលដឹកនាំដោយយោធា ជាពិសេស «មជ្ឈមណ្ឌល ចាត់ចែងការបរិហារខេត្តជាយដែនភាគខាងត្បូង» ដែលបង្កើតឡើងដោយលោក ប្រេម និងសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់គាត់ នៅដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ។ លោក ទក្សិណ បានអាងលេសថា ការបះបោរដែលមាននោះ គឺគ្រាន់តែក្លាយ ជាអំពើឆក់ប្លន់ប្រដាប់អាវុធប៉ុណ្ណោះ រួចហើយគាត់បានដាក់នគរបាលឲ្យទទួលខុសត្រូវខាងការរក្សាសណ្តាប់ធ្នាប់ ជំនួសវិញ ។ បើទោះបីជាលោក ទក្សិណ មានបំណងចង់ប្រើប្រាស់កងពលទី ៤ ដែលប្រកាន់ច្បាប់ដោយខ្លួន ឯងជាយូរមកហើយនៅតំបន់ភាគខាងត្បូងនោះក៏ដោយ ក៏ទង្វើរបស់គាត់បានធ្វើឲ្យចុះខ្សោយនូវបំណងនៃកិច្ចសន្យា សន្តិម ហើយមិនយូរប៉ុន្មានបាននាំឲ្យមានការសម្លាប់ក្រៅតុលាការជាច្រើនបន្ថែមទៀត រួមទាំងការបាត់ខ្លួនផង ដែរ ។ នៅក្នុងឧប្បត្តិហេតុហិង្សានានានៅតំបន់ភាគខាងត្បូងរវាងខែមករា ឆ្នាំ ២០០៤ និងពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ២០០៥ មានមនុស្សជាង ៤៥០ នាក់បានស្លាប់បាត់បង់ជីវិត (សូមមើលក្រុមរឹបត្តិអន្តរជាតិឆ្នាំ ២០០៥) ។ ឧប្បត្តិហេតុធ្ងន់ បំផុតកើតឡើងនៅថ្ងៃទី ២៨ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០០៤ នៅពេលដែលសកម្មជនដែលពុំសូវមានអាវុធការពារចំនួន ១០៨ នាក់ និងភ្នាក់ងារសន្តិសុខចំនួន ៥ នាក់ បានស្លាប់ក្នុងអំឡុងពេលនិងក្រោយពេលវាយប្រហារផ្លូវៗ គ្នា ទៅលើប៉ូស្តិ៍តែករេត ។ ការបង្ហូរឈាមនៅថ្ងៃនោះ បញ្ចប់ទៅដោយការឡោមព័ទ្ធពីសំណាក់យោធាទៅលើវិហារ

មុស្លីមមួយឈ្មោះ គ្រីសិ (ក្រីសេ Krue Se) ជាបុរាណស្ថាននៅក្នុងខេត្តបន្ទាយមានជ័យ ដែលធ្វើឲ្យបុរសកាន់សាសនា អ៊ីស្លាមចំនួន ៣២ នាក់ ត្រូវបានគេក្តឹងចុងកាំភ្លើងបាញ់សម្លាប់ ។ ស្ថានការណ៍អាចអ្នកបានកើតឡើងដល់កំពូល គឺនៅថ្ងៃទី ២៥ ខែតុលា ឆ្នាំ ២០០៤ នៅពេលដែលបាតុកម្មមុស្លីមចំនួន ៨៤ នាក់បានស្លាប់នៅតាកបៃ (តាកបៃ Tak Bai) ។ ពួកគេទាំងនោះភាគច្រើន ស្លាប់ដោយថប់ដង្ហើមបន្ទាប់ពីគេចាប់ដាក់គរលើក្នុងរថយន្តជំរុំរបស់ យោធារួចមក ។

ព្រះរាជានិងព្រះរាជិនីទ្រង់មានចំណាប់អារម្មណ៍ជាពិសេសទៅលើតំបន់នេះអស់រយៈពេលយូរយារមក ។ តាមធម្មតា ព្រះរាជិនីចំណាយពេលច្រើនសប្តាហ៍រៀនរាល់ឆ្នាំ នៅឯព្រះរាជដំណាក់ទក្សិណរាជនិវេសន៍នៅក្នុង ខេត្តនរោត្តម ហើយបានតក់ស្លុតជាពន់ពេកចំពោះសភាពគួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលនៃព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះ ។ នៅថ្ងៃទី ៣ ខែតុលា មន្ត្រី ២ នាក់ដែលជិះរថយន្តរបស់ព្រះរាជដំណាក់ ត្រូវបានពិឃាតនៅក្នុងខេត្តនរោត្តម នៅពេល ដែលពួកគាត់ទាំងពីរទំនងជាកំពុងទិញផ្លែឈើដើម្បីថ្វាយព្រះរាជិនីនោះឯង (ទីភ្នាក់ងារសារព័ត៌មាន ស៊ុនហ្វូ ១៥ តុលា ២០០៤ និង ១៧ វិច្ឆិកា ២០០៤) ។ ក្នុងការថ្ងៃទៅកាន់ប្រជារាស្ត្រជាង ១០០០ នាក់នៅព្រះរាជវាំងចិត្រលតា នៅក្នុងខែវិច្ឆិកា ព្រះរាជិនីបានមានព្រះសវនីយ៍ថា ព្រះអង្គទ្រង់ឈ្ងុយល់ថា ត្រូវតែបង្ខំព្រះហឫទ័យទម្លាយការ សម្ងាត់របស់ទ្រង់ បន្ទាប់ពីបានទៅធ្វើទស្សនកិច្ចនៅតំបន់ភាគខាងត្បូងអស់រយៈពេលពីរខែរួចមក ដែលជា ទស្សនកិច្ចដ៏យូរមួយ អស់ពេលច្រើនឆ្នាំកន្លងទៅ (បាទតតម្ប៉ុស្តិ៍ ១៧ វិច្ឆិកា ២០០៤) ។ ព្រះអង្គបានរិះគន់ពួក សាសន៍មុស្លីមដែល « ព្រះអង្គមិនដែលបានដឹងពីមុនមកសោះ » ថា ជនទាំងនោះជាយាតករដ៏សាហាវព្រៃផ្សៃ ដែលបានសម្លាប់មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលនិងប្រជារាស្ត្រសាមញ្ញអស់ជាច្រើន ។ ព្រះអង្គបានអំពាវនាវពុទ្ធសាសនិកជន ថៃទាំង ៣០ ម៉ឺននាក់នៅក្នុងតំបន់នោះឲ្យមានជំហររឹងប៉ឹង និងមិនត្រូវចាកចេញពីតំបន់នោះឡើយ ។ ព្រះអង្គបាន បន្ថែមទៀតថា ប្រជារាស្ត្រថៃអាចរៀនឲ្យចេះបាញ់កាំភ្លើងដើម្បីការពារខ្លួន ដោយព្រះអង្គមានព្រះសវនីយ៍ទៀត ថា « កុំថាឡើយព្រះជន្ម ៧២ វស្សាហើយក៏ដោយ ក៏ខ្ញុំនឹងរៀនឲ្យចេះរបៀបបាញ់កាំភ្លើងដោយមិនចាំបាច់ពាក់ វ៉ែនតាខ្ញុំផងទេ » ។

នៅថ្ងៃបន្ទាប់ ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ព្រះរាជានុញ្ញាតឲ្យមន្ត្រីយោធានិងនគរបាល ដែលទើបទទួលបាន ឋានន្តរសក្តិថ្មីៗ ចំនួន ៥១០ នាក់ចូលគាល់ធ្វើសវនាការ ។ នៅក្នុងសុន្ទរកថាដែលផ្សាយតាមវិទ្យុផងដែរនោះ ព្រះអង្គអំពាវនាវសូមឲ្យមានឯកភាពនិងកិច្ចសហប្រតិបត្តិការគ្នាដ៏មាំមួនរវាងនគរបាលនិងយោធា ដោយព្រះអង្គ ប្រកាសថា កិច្ចសហប្រតិបត្តិការនេះអាចនឹងជៀសវាងបាននូវការរំដើបរំជួលនិងភាពច្របូកច្របល់ « ដែល ព្រះរាជិនី សិរិកិត្តី បានទតឃើញអំឡុងពេលព្រះអង្គគង់នៅតំបន់ភាគខាងត្បូងនោះ » (នរោត្តម ១៨ វិច្ឆិកា ២០០៤; នរោត្តម ១៨ វិច្ឆិកា ២០០៤) ។ សេចក្តីថ្ងៃជាការណ៍ជាសាធារណៈដ៏កម្រមានរបស់ព្រះមហាក្សត្រនិង ព្រះរាជិនីនេះ បង្ហាញឲ្យឃើញអំពីវិសាលភាពនៃស្ថានការណ៍អាចអ្នកនៅតំបន់ភាគខាងត្បូង ដែលបង្កជាគ្រោះកំរាម កំហែងដល់ភាពស្របច្បាប់របស់រដ្ឋថៃ ។

ដោយសារតែមានប្រពៃណីអន្តរាគមន៍ក្រៅរដ្ឋធម្មនុញ្ញដោយរាជាធិតេយ្យថៃ ទើបបានជាសកម្មជន ពុទ្ធសាសនានិងសកម្មជនមុស្លីមសំខាន់ៗ មួយចំនួន ចាប់ផ្តើមអំពាវនាវឲ្យមានអន្តរាគមន៍ដូចនេះមួយ ដើម្បីដោះ ស្រាយបញ្ហានៅភាគខាងត្បូង (គ្រាស់សឺត (Croissant) ២០០៥: កំណត់ចំណាំលេខ ៦៦) ។ មានមនុស្សមួយចំនួន

ខុសគ្នានេះ ឃើញមានយ៉ាងជាក់ច្បាស់នៅក្នុងកិច្ចពិភាក្សាយ៉ាងសំខាន់មួយ នៅតាមទូរទស្សន៍កាលពីថ្ងៃទី ២៨ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ២០០៥ ស្តីអំពីប្រធានបទភាគខាងត្បូង រវាងលោក អាន់ន្ទូ និងលោក ទក្សិណ ផ្សាយបន្តផ្ទាល់ចេញពី វិមានរដ្ឋាភិបាល៖ នាយករដ្ឋមន្ត្រី ២ រូប (១ រូបជាអតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី និង ១ រូបទៀតជានាយករដ្ឋមន្ត្រីកំពុង កាន់អំណាច) គំនិត ២ ទាក់ទងនឹងភាគខាងត្បូង (សន្តិភាពទល់នឹងសន្តិសុខ) និងទម្រង់នយោបាយផ្សេងគ្នាចំនួន ២ (វិចារណកម្មទល់នឹងការត្រួតត្រា) ។ ប៉ុន្តែ តាមការប្រកាសជាផ្លូវការភ្លាមៗ នូវអំណាចវិសាមញ្ញ (អំណាចក្នុងភាព អាសន្ន) យ៉ាងតឹងរ៉ឹង ដោយក្រឹត្យរបស់គណៈរដ្ឋមន្ត្រីនៅខែកក្កដា ឆ្នាំ ២០០៥ មានការកើនឡើងនូវការសង្ស័យ ថា លោក ទក្សិណ គ្មានភាពស្មោះត្រង់ក្នុងការស្វែងរកការសម្រុះសម្រួលណាមួយនៅក្នុងតំបន់ភាគខាងត្បូង ឡើយ ។ ផ្ទុយទៅវិញ គេគិតថា លោក ទក្សិណ បង្កើត «គណៈកម្មការឥស្សរៈដើម្បីសេចក្តីសមានច្នួនជាតិ» (គ.ស.ស) (គណៈកម្មការសម្រុះសម្រួលជាតិ) នេះឡើង គ្រាន់តែដើម្បីទប់ទល់នឹងការរិះគន់មកលើខ្លួនគាត់ប៉ុណ្ណោះ ស្របពេលជាមួយគ្នានោះ គាត់ប្រើប្រាស់អំណាចរដ្ឋ ដើម្បីយកឱ្យបានមកវិញនូវអំណាចខ្ពស់មួយលើវាជាដា- ចេតយ្យអាស្រ័យបណ្តាញដែលកំពុងតែរីកសាជាថ្មីនេះ ។

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន ៖ ការផ្លាស់ប្តូរមុខមាត់ដ៏នៃរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ

ការដកខ្លួនចេញពីព្រះរាជអន្តរាគមន៍នៅក្នុងប្រទេសថៃ ច្រើនតែផ្ដោតលើសកម្មភាពដោយផ្ទាល់របស់ព្រះរាជា ជាពិសេស ព្រឹត្តិការណ៍ខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៧៣ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៨១ និងខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២ ។ អត្ថបទនេះ បាន លើកយកមកបញ្ជាក់អំពីព្រំដែនកំណត់នៃវិធីសាស្ត្រនេះ និងផ្តល់ជាយោបល់ថា ដើម្បីអាចយល់ដឹងអំពីព្រះ រាជអំណាចនៅក្នុងប្រទេសថៃបាន គេចាំបាច់ត្រូវយល់ថា ព្រះរាជអំណាចជាទម្រង់មួយនៃអភិបាលកិច្ចតាមបែប បណ្តាញ ។ តាមធម្មតា ព្រះមហាក្សត្រថៃបំពេញកិច្ចការងារនេះតាមរយៈតំណាងនានា ដែលស្វែងរកស្រុក ឥទ្ធិពលនយោបាយរបស់ទ្រង់ ប៉ុន្តែ នៅចុងបញ្ចប់ ព្រះអង្គនៅតែមិនអាចសម្រេចបាននូវការត្រួតត្រាបានដែរ ។ ចាប់ពីក្រោយខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩២ មក បែបបទនៃព្រះរាជអន្តរាគមន៍បានប្រែប្រួល ។ នៅពេលដែលព្រះ មហាក្សត្រកាន់តែចម្រើនព្រះជន្មចាស់វស្សាទៅ ព្រះអង្គទំនងជាពុំសូវធ្វើព្រះរាជអន្តរាគមន៍ដោយផ្ទាល់ព្រះអង្គ ច្រើន ដូចពេលមុនទៀតឡើយ ។ ក្នុងពេលដោះស្រាយវិបត្តិនៃភាពស្របច្បាប់ ច្រើនតែធ្វើឡើងដោយ អន្តរាគមន៍ពីលោក ប្រេម និងសមាជិកផ្សេងទៀតនៃគណៈអង្គមន្ត្រី (ក្រុមប្រឹក្សាព្រះមហាក្សត្រ) ។ បណ្តាញ រាជាធិបតេយ្យរដ្ឋប្រទះនឹងបញ្ហាចាប់តាំងពីមុនពេលដែលលោក ទក្សិណ ឡើងកាន់អំណាចមកម៉្លោះ ។ ចាប់ពី ក្រោយឆ្នាំ ១៩៩២ មក ភាពញឹកញយនៃព្រះរាជអន្តរាគមន៍ បញ្ជាក់ឱ្យឃើញច្បាស់អំពីផលលំបាកនៃការបន្ត និរន្តរភាពនៃឥទ្ធិពលរបស់ព្រះរាជរាជ ក្នុងអំឡុងយុគសម័យលិចអណ្តែតនៃសេដ្ឋកិច្ច រួមផ្សំជាមួយនឹងតម្រូវការ ថ្មីខាងផ្នែកនយោបាយ និងអ្នកនយោបាយនិងមហាសេដ្ឋីថ្មីៗ ដ៏មានអំណាចខ្លាំងក្លា ។ លោក ប្រេម ខ្លួនឯង មាន អាយុបុរេព្រះករុណា ៨ ឆ្នាំ ហើយកាន់តែពឹងពាក់ខ្លាំងទៅលើសហការីចាស់ៗ ដែលលទ្ធភាព ទស្សនវិស័យ និង ឥទ្ធិពលរបស់អ្នកទាំងនោះ មានព្រំដែនកំណត់ដោយសារប្រវត្តិយោធាពីមុនមក ។

នៅក្នុងសម័យកាលរដ្ឋាភិបាលលោក ទក្សិណ ការតែងតាំងមន្ត្រីនានាក្នុងគណៈអង្គមន្ត្រី រឹតតែពាក់ព័ន្ធក្នុង រឿងនយោបាយខ្លាំងឡើង ។ មានបីករណី ដែលមនុស្សសំខាន់ក្នុងរដ្ឋាភិបាលមិនចុះសម្រុងជាមួយនឹងលោក

ទក្សិណ ហើយបានចូលទៅក្នុងគណៈអង្គមន្ត្រីភ្លាមៗ បន្ទាប់ពីពួកគាត់ចាកចេញពីរដ្ឋាភិបាលរួចមក ។ អ្នកទាំងបីរូបនោះ គឺលោក ក្រុម វឌ្ឍនជ័យ^(៣៩) (เกษม วัฒนชัย Kasem Watanachai) ជារដ្ឋមន្ត្រីដំបូងខាងផ្នែកអប់រំរបស់លោក ទក្សិណ, លោក ពលាករ សុវណ្ណរដ្ឋ^(៤០) (พลากร สุวรรณรัฐ Palakorn Suwanarat) ជានាយកមជ្ឈមណ្ឌលចាត់ចែងការបរិហារខេត្តដាយដៃនភាគខាងត្បូង, និងលោក សុរយុទ្ធ ចុលានន្ទ ជាអគ្គនាយកបញ្ជាការយោធានិងមេបញ្ជាការកំពូល ។ លោក ក្រុម និងលោក សុរយុទ្ធ ត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ធ្វើឲ្យគោលនយោបាយនៅក្នុងតំបន់ភាគខាងត្បូងរបស់លោក ទក្សិណ ចុះខ្សោយ ហើយជួយគាំទ្រលោក ប្រេម និងជួយបន្តវិភាគសាដូចគ្នាមួយ ជាភាសារៀបចំចេញពីព្រះរាជវាំង ។ នេះគឺជាវិធីសាស្ត្រថ្មីមួយដែលមនុស្សសំខាន់ៗ ក្នុងប្រព័ន្ធរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ បានព្រមព្រៀងគ្នារៀបចំឡើង ។ គឺវិធីសាស្ត្រថ្មីមួយនេះហើយ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងឲ្យឃើញពីជំហរនយោបាយដ៏រឹងមាំខ្លាំងរបស់លោក ទក្សិណ ។

ដោយប្រឈមមុខនឹងនាយករដ្ឋមន្ត្រីមួយរូប ដែលមានអំណាចនិងមានអានុភាពគ្រប់គ្រង រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ត្រូវតែជ្រើសរើសយកការវាយបករបស់ខ្លួនយ៉ាងប្រយ័ត្នប្រយែង និងត្រូវត្រៀមកម្លាំងធនធានទាំងអស់ដែលមានដើម្បីអនុវត្តការវាយបកទាំងនោះ ។ ចាប់តាំងពីក្រោយឆ្នាំ ១៩៩២ រួចមក អ្នកសេរីនិយមខាងរាជានិយម ដូចជាលោក ប្រវេស និងលោក អានន្ទ បានស្វែងរកដើម្បីរៀបចំរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញឡើងវិញ ដោយសង្គ្រោះព្រះរាជវាំងពីក្រញាំក្រុមអភិរក្សនិយមជ្រុល និងប្រើប្រាស់រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញនេះធ្វើជាធានដើម្បីលើកស្ទួយការកែទម្រង់នយោបាយ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី លទ្ធផលដែលគេមិនប្រាថ្នាបានពីចលនាកែទម្រង់នោះ គឺការរះឡើងរបស់នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទក្សិណ ជិនរ៉ុត្រ ដែលមានទ្រព្យសម្បត្តិមហាសាល និងមានអំណាចខ្លាំងក្លានេះ បានបង្ខំចិត្តឲ្យរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញកសាងខ្លួនចេញពីទីតាំងដែលមានភាពចុះខ្សោយខ្លាំងនោះឡើងវិញ ។ បើទោះបីជាព្រះរាជវាំងធ្លាប់មានជោគជ័យជាក់ស្តែងកន្លងទៅក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហារប័ត្តិភាពស្របច្បាប់ជាតិក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៧ ឆ្នាំ ២០០១ និងឆ្នាំ ២០០៤ យ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏សមិទ្ធផលទាំងនេះមានភាពមិនច្បាស់លាស់នៅឡើយ ហើយឈ្នះដោយសារតែការប្រើប្រាស់ថាមពលកាន់តែប្រសើរឡើង ។ នៅពេលដែលលោក ទក្សិណ ចាប់ផ្តើមការងាររបស់គាត់នៅអានុភាពទីពីរនោះមក ប្រព័ន្ធនយោបាយក្រៅផ្លូវការនៃរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញ ដែលមានដំណើរការក្នុងប្រទេសថៃអស់ពេលបីទសវត្សរ៍ទៅហើយនោះមើលទៅដូចជាខិតជិតទៅរកភាពចុះខ្សោយជាពន់ពេក^(៤១) ។

ជំពូកទី ៤

របៀបដែលជនជាតិច្រើនឃើញពិភពលោក

ច្បាប់ដើមនៃអត្ថបទនេះ សរសេរជាភាសាអង់គ្លេស ក្រោមចំណងជើងថា ៖ **How the Vietnamese See the World**
អត្ថបទនេះដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅ ៖ **យល់យល់ពីច្រើនឃើញពិភពលោក**
រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ១៩៩៣ ដោយ ឌី រីហ្សិនត្យូ អហូ ឌី យូនីក្រឹស៊ី អហូ ខាលីហ្វ័រនេ

CHAPTER 4

How the Vietnamese See the World (Understanding Vietnam)

Copyright © 1993 by The Regents of The University California.

បកប្រែដោយ ៖ មួន ណារ៉េត

ជំពូកទី ៤ របៀបដែលជនជាតិភ្នំត្រូវបានសម្លាប់មើលពិតពលោក

«ពុំមែនជាអំពើទេ ប៉ុន្តែគឺជាយោបល់អំពីអំពើ ដែលរំខានដល់ចិត្តមនុស្ស ។» (តាមប្រសាសន៍
របស់លោក អេពីចតែត ជាទស្សនវិទូ ១ រូបក្នុងចក្រភពរ៉ូម កើតប្រមាណ គ.ស. ៥០ អនិច្ចកម្ម
ប្រមាណ គ.ស. ១៣០)

ក្នុងអំឡុងសតវត្សរ៍ទី ២០ ប្រទេសវៀតណាមស្ថិតក្នុងសភាពប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំង ហើយទទួលរងការបែកបាក់
ដោយសារផ្នែកគំនិត ដែលមានសភាពផ្ទុយគ្នាក្នុងអតីតកាល បច្ចុប្បន្នកាល និងអនាគតកាល ។ អស់រយៈពេល
ជាងប្រាំមួយទសវត្សរ៍មកទល់ពេលនេះក្តី គេច្រើនមើលតែសភាពផ្លាស់ប្តូរនិងបដិវត្តន៍ ។ ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៣០
ការដកដីកាភ្នំត្រូវបានច្រើននៅក្នុងប្រទេស បានដកដីកាដេញដោលអំពី «អ្វីដែលចាស់» និង «អ្វីដែលថ្មី» ។
របៀបទាក់ទងគ្នាក្នុងសង្គម ការចង់បានមុខមាត់ របៀបស្លៀកពាក់ ការរៀបការតាមទំនៀមទម្លាប់ អក្សរសិល្ប៍
ជំនឿសាសនា ការព្យាបាលជម្ងឺ រហូតដល់របៀបរៀបចំសក់ មានភាពប្លែកៗ គ្នា នៅជុំវិញបរិបទនេះ ។ អ្នក
វណ្ណៈថ្នាក់កណ្តាលនៅក្នុងទីក្រុង ដែលបានទទួលការអប់រំតាមរបៀបស្ថាប័នប្រទេស មានចំនួនកើនឡើង ហើយ
បានបង្កើតខុស្សហកម្មផ្នែកបោះពុម្ពផ្សាយថ្មីមួយ ដើម្បីបញ្ចេញមតិយោបល់ និងដើម្បីធ្វើជាវេទិកាសម្រាប់ប្រកួត
ប្រជែងដណ្តើមយកឥទ្ធិពលនៃការប្រមើលមើលអំពីអនាគតរបស់ពួកគេ ។ អ្នកនិពន្ធរយៈក្មេងជាច្រើនបានអះ
អាងថា មនោសញ្ចេតនាផ្សារក្លាប់យ៉ាងជ្រាលជ្រៅទៅនឹងវប្បធម៌បុរាណ គឺជាមូលហេតុដ៏ចម្បងរំលឹកស្ទុះដល់ដំណើរ
ការវិវឌ្ឍ ។

ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៣០ ពួកកុម្មុយនិស្តដែលមានចំនួនតិចតួចនោះ មានផែនការមួយដែលពួកគេបានអះ
អាងថា វាបានធ្វើឲ្យគេមើលឃើញយ៉ាងច្បាស់ពីអនាគត ។ តែមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី ២ បញ្ជីរដ្ឋវៀតណាម
រយៈក្មេងភាគច្រើន មិនពេញចិត្តនូវអ្វីដែលមានពីមុនមកនោះទេ ហើយពួកគេយល់ថា ប្រទេសវៀតណាមត្រូវ
តែស្វែងរក ឬបង្កើតនូវអត្តសញ្ញាណទំនើបមួយដែលមាននិរន្តរភាព ។ ដូចដែលលោក ញ៉ាត លីញ (Nhật Linh)
និពន្ធនាយកនៃកាសែតសាសាវៀតណាម ដ៏មានប្រជាប្រិយភាពមួយរូប បានបញ្ជាក់នៅឆ្នាំ ១៩៧២ ថា ៖

នៅពេលដែលយើងយកអារ្យធម៌បុរាណមកបង្ហាញ ហើយអនុវត្តនៅចំពោះមុខយើង យើងមិនពេញចិត្តនឹង
លទ្ធផលទាំងនោះឡើយ ។ យើងបានត្រឹមតែសង្ឃឹមតទៅទៀតលើអារ្យធម៌ស្និមប្រទេសប៉ុណ្ណោះ ។ ពួកយើង
មិនដឹងថា តើអារ្យធម៌ស្និមប្រទេសនោះនឹងនាំពួកយើងទៅកន្លែងណាទេ ក៏ប៉ុន្តែវាសនាពួកយើងនឹងធ្វើដំណើរ
ទៅកាន់ពិភពដែលគ្មាននរណាមួយដឹង ដើម្បីបន្តការផ្លាស់ប្តូរនិងវឌ្ឍនភាព ។ (Phong Hôa **ផង់ហ្វា** [ទម្លាប់]
២០ តុលា គ.ស. ១៩៧២) ។

ប៉ុន្តែ ថា តើការផ្លាស់ប្តូរនេះទៅជាអ្វី ? ផ្លាស់ប្តូរទៅជាមនុស្សប្រភេទណា ? សង្គមបែបណា ? សំណួរ
ទាំងអស់នេះហើយ ដែលជាដើមហេតុបង្កឲ្យមានការប្រទូសរាយគ្នាអស់រយៈពេលជាច្រើនទសវត្សរ៍ ។

មនោគមវិជ្ជាផ្សេងៗ គ្នា ដែលបានប្រកួតប្រជែងគ្នា មានការពាក់ព័ន្ធនឹងបញ្ហាទំនើបនីយកម្ម ។ មនុស្សម្នា មានការបែងចែកជាពួក ដោយសារមានគំនិតផ្សេងគ្នា សូម្បីតែនៅក្នុងគ្រួសារ ។ អ្វីដែលសុគតស្នាញជាងនេះ ទៀតនោះ គឺយើងឃើញមានភាពខុសគ្នាតាមតំបន់នៅក្នុងប្រទេសវៀតណាមតាំងពីពេលមុនមកម៉្លោះ ។

តាមយោបល់ខ្ញុំ ទាំងភាពខុសគ្នាតាមតំបន់និងការដៃគែងដៃញដាលគ្នា រវាងអ្នកតស៊ូមតិនៃការប្រកួត ប្រជែងមនោគមវិជ្ជា សុទ្ធតែជាលទ្ធផលដែលបានមកពីវប្បធម៌បុរាណ ឬដែលជាការឆ្លើយតបទៅនឹងវប្បធម៌ បុរាណដ៏មានឥទ្ធិពលនោះ ។ រាល់ការផ្លាស់ប្តូរនិងភាពខុសគ្នាសំខាន់ៗ គឺជាការឆ្លើយតបទៅនឹងកាលៈទេសៈមួយ (ដែលអាចជាបញ្ហាបរិស្ថាន នយោបាយ សង្គម) ពោលគឺ ដោយសារតែវប្បធម៌បុរាណគ្មានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីទប់ទល់នឹងបញ្ហាទាំងនោះបាន ។ ទោះជាមានភាពខុសគ្នា និងមានការប្រែប្រួលយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏វប្បធម៌ វៀតណាមនៅ ស.វ. ទី ១៧ ជាផ្នែកដ៏សំខាន់ក្នុងគំនិតច្នៃប្រឌិតថ្មីៗ នា ស.វ. ទី ២០ ។ ការចងចាំពីអតីតកាល នៅតែជាផ្នែកសំខាន់នៃប្រព័ន្ធសង្គមវប្បធម៌វៀតណាមទាំងឡាយនាសម័យបច្ចុប្បន្ន ពោលគឺចាប់ពីគណៈកម្មាធិការ ប្រតិបត្តិបក្សកុម្មុយនីស្តក្នុងក្រុងហាណូយដល់ស៊ិហ្គនតូច (Little Saigon) នៅទីក្រុងឡូសអែនដឺលែស (Los Angeles) និងរហូតដល់ស៊ិហ្គនសៀវសែន (Saigon-sur-Seine) នៅទីក្រុងប៉ារីស ។

អ្វីដែលនឹងរៀបរាប់ក្នុងទំព័រជាបន្តបន្ទាប់នេះ គឺសំដៅទៅលើទិដ្ឋភាពរួមមួយរបស់ « វៀតណាមបុរាណ » ដែលមាននៅក្នុងផ្នត់គំនិតមនុស្សជំនាន់ថ្មី ។ « វៀតណាមបុរាណ » នេះ ជារូបភាពទូទៅមួយដែលបានប្រមូល ពីប្រភពអក្សរសិល្ប៍ល្បីៗ ដែលមានបង្រៀនក្នុងសៀវភៅសិក្សាទូទៅ សំណេរដ៏ប្រវត្តិ និងសំណេរប្រវត្តិសាស្ត្រ ល្បីល្បាញ ការសន្ទនាជាមួយនិងជនជាតិវៀតណាមគ្រប់ស្រទាប់វណ្ណៈ ការសំណេះសំណាលរំពូកពីអតីតកាលក្នុង ពេលទទួលបានទឹកតែប្រស្រាវនៅក្នុងផ្ទះអ្នកភូមិ ឬនៅក្នុងរថយន្តហ្សឺប នៅក្នុងវត្តអារាម ព្រះវិហារ ឬ ភ្នំបកម្សាន្ត ពេលរាត្រីនៅក្រុងព្រៃនគរ នៅក្នុងកន្លែងធ្វើការ ថ្នាក់រៀន និងនៅក្នុងជំរំជនភៀសខ្លួន ។

យើងត្រូវរៀនសូត្រពីអ្វីដែលមនុស្សបានដក់ជាប់ក្នុងចិត្ត នៅពេលពួកគេនិយាយអំពីអ្វីដែល « ចាស់ » មុននឹងគេអាចយល់បាននូវការដៃគែងដៃញដាលរបស់ពួកគេ ពាក់ព័ន្ធនឹងអ្វីដែល « ថ្មី » ដែលអាចនឹងជំនួស របស់ចាស់នោះ ។ ប្រជាជនវៀតណាមបច្ចុប្បន្ន មិនខុសគ្នាពីប្រជាជនវៀតណាមកាលពី ៥០ ឆ្នាំមុនទេ ពោល គឺពួកគេកំពុងផ្សារភ្ជាប់ខ្លួនទៅនឹងអតីតកាល ដើម្បីរៀបចំខ្លួនសម្រាប់អនាគតកាល ។

បទពិសោធន៍របស់មនុស្សម្នាដែលស្គាល់ប្រទេសវៀតណាម ឬធ្លាប់បានរស់នៅក្នុងប្រទេសនេះ ឥឡូវនេះ ក្លាយជាចំណែកមួយនៃខ្លួនពួកគេ ហើយពួកគេវិញ ក៏ជាចំណែកមួយរបស់ប្រទេសវៀតណាមផងដែរ ។ គេ មិនអាចបំភ្លេចប្រទេសវៀតណាមបានទេ ហើយពួកគេក៏មិនអាចដាក់អ្វីៗ ដែលពួកគេដឹងអំពីប្រទេសមួយនេះ ឲ្យសមស្របទៅនឹងអត្ថន័យរបស់ប្រទេសនេះអស់បានដែរ ។ ភាពតានតឹងនៅតែបន្តកើតមាន ពោលគឺវាកើត ឡើងពីភាពមិនស្របគ្នារវាងការចងចាំនិងទស្សនៈរបស់គេថា តើគេជានរណា និងតើគេនៅកន្លែងណាមួយឲ្យ ពិតប្រាកដនៅក្នុងពិភពលោក ។ គេបានខិតខំរកវិធីដោះស្រាយភាពតានតឹងនេះ ដោយពិនិត្យឡើងវិញនូវ ទស្សនៈចំពោះខ្លួនឯង ចំពោះសង្គម និងចំពោះពិភពលោកដ៏ធំទូលាយ ឬតាមវិធីនៃការបំភ្លេចចោលនូវការចងចាំ ទាំងអស់នេះ ឬធ្វើមិនដឹងមិនព្រមអំពីសារៈសំខាន់របស់ការចងចាំទាំងអស់នេះ ។ ប៉ុន្តែ ការមិនចុះសម្រុងនៅតែ មាន ហើយត្រូវទទឹងជាបុគ្គលរបស់យើង ក៏ដូចជាត្រូវទទឹងរបស់មនុស្សម្នាក់ នៅតែមិនទាន់ល្អគ្រប់គ្រាន់នៅឡើយ ។

បើដាក់នូវគំនិតចាស់ និងមិនទាន់ពេញលេញនោះ ទៅក្នុងបរិបទថ្មីនិងទូលំទូលាយ ជនជាតិអាមេរិកាំង អាចនឹងធ្វើការកែប្រែស្របនេះបាន ។ ពួកគេអាចសិក្សាឱ្យយល់ដឹងអំពីបែបបទនៃការប្រកួតប្រជែងរបស់ ជនជាតិវៀតណាមនោះ ។ ពួកគេអាចនឹងឈានទៅរកការជម្រះមន្ទិលនៃការចង់ចេះចង់ដឹងរបស់ពួកគេ ពី រឿងរ៉ាវក្នុងប្រទេសវៀតណាមនេះបាន ហើយប្រហែលជាតាមរយៈដំណើរកែប្រែនេះ វាធ្វើឱ្យពួកគេយល់ដឹង នូវចំណុចវិជ្ជមាន បន្ថែមលើបញ្ហានិងចម្ងល់ដែលមានយូរមកហើយនេះ ។ ក្នុងការប្រឹងប្រែងឈ្នះយល់អំពីប្រ- ជាជនវៀតណាមនោះ ពួកអាមេរិកាំងប្រហែលជាអាចរៀនសូត្រអំពីរឿងរ៉ាវសំខាន់របស់ខ្លួនគេបានដែរ ។

ទឹកដីប្រទេសវៀតណាម ៖ បរិស្ថានធម្មជាតិជាប្រវត្តិសាស្ត្រ

សាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម គឺជាប្រទេសមួយដែលនៅក្នុងចំណោមប្រទេសមានចំនួនប្រជាពលរដ្ឋច្រើន ជាងគេ ស្ថិតនៅលំដាប់ទី ១២ នៅក្នុងពិភពលោក^(១) ។ ទោះបីប្រទេសវៀតណាមជាប្រទេសដែលមានកម្លាំង យោធាដ៏រឹងមាំច្រើនជាងគេមួយក្នុងពិភពលោក ក៏ដោយ ក៏នៅតែជាប្រទេសក្រីក្របំផុតមួយលើពិភពលោកផង ដែរ ។ ទឹកដីប្រទេសវៀតណាម មានទំហំតូចជាងរដ្ឋខាលីហ្វ័រនៀបន្តិច ប៉ុន្តែមានប្រជាជន ៧០ លាននាក់^(២) ច្រើនជាងមួយភាគបួននៃចំនួនប្រជាពលរដ្ឋនៅសហរដ្ឋអាមេរិកទាំងមូល ។ ប្រទេសវៀតណាមលាតសន្ធឹងតាម បណ្តោយអ័ក្សវែងស្អាតមួយពីដើមទៅត្បូង ដែលអូសកាត់ចេញពីប្រទេសចិនទៅដល់ឈូងសមុទ្រសៀម ។ វៀតណាមជាប្រទេសតូចចង្អៀតមួយ ដែលមានប្រជាជនច្រើន រស់នៅរាយប៉ាយតាមផ្ទៃដីតូចនេះ ។ បរិស្ថាន ភូមិសាស្ត្របានបង្ខំប្រជាជនឱ្យប្រមូលផ្តុំគ្នាយ៉ាងណែនណាន់តាន់តាប់ ។ ប្រជាជនភាគច្រើនរស់នៅលើផ្ទៃដី តូចចង្អៀត ។

មានតែមួយភាគបួននៃទឹកដីវៀតណាមប៉ុណ្ណោះ ដែលជាដីស្រែសម្រាប់ធ្វើស្រែចម្ការបាន (ដោយសារដីនោះ មានអំណោយផលល្អដល់ដំណាំស្រូវរដូវវស្សា) ហើយនោះគឺជាផ្ទៃដីដែលមានជនជាតិអម្បូរយូន ចំនួន ៨៥% នៃ ចំនួនប្រជាជនសរុប ផ្តុំរស់នៅ ។ វាលស្រែលិចទឹក ប្រជាជន និងអំណាចនយោបាយ ៖ បញ្ហាទាំងបីនេះមានការ ផ្សារភ្ជាប់គ្នា ហើយមានការប្រមូលផ្តុំខ្លាំងក្នុងតំបន់តូចៗ ។ សូម្បីតែពេលបច្ចុប្បន្ននេះ វាលស្រែមួយភាគធំ ប្រជាជនភាគច្រើន ភាគទ្រព្យឧស្សាហកម្មភាគច្រើន សកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ច នយោបាយ និងវប្បធម៌ភាគច្រើន ឃើញមានតែនៅក្នុងតំបន់គោលសំខាន់មួយក្នុងចំណោមតំបន់សំខាន់ៗ ចំនួនពីរ ។ តំបន់សំខាន់ទី ១ គឺតំបន់ដីសណ្ត ទន្លេក្រហមនិងទីក្រុងហាណូយនៅភាគខាងជើង ។ តំបន់មួយទៀត គឺតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គ និងទីក្រុងហូជីមិញ (អតីតទីក្រុងសៃហ្គន ឬ ព្រៃនគរ) នៅភាគខាងត្បូង ។ ប្រជាជនដែលប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងតំបន់សំខាន់ៗ ទាំងពីរ នេះ បានផ្សារភ្ជាប់គ្នាដោយសាររដ្ឋវាលទំនាបមាត់សមុទ្រ តាមបណ្តោយឆ្នេរសមុទ្រចិនខាងត្បូង ។ ផ្ទៃដីកណ្តាល ភាគច្រើនរបស់ប្រទេសវៀតណាម គឺជាតំបន់ភ្នំដែលមានជនជាតិភាគតិចរស់នៅ តាំងពីយូរលង់មកហើយ ។ ប្រជាជនវៀតណាមទូទៅនាំគ្នាចាត់ទុកថា ពួកកុលសម្ព័ន្ធទាំងនេះជា « ក្រុមមនុស្សមិនទាន់សម័យ » ។

ក្តាប់បរិស្ថានធម្មជាតិនិងប្រវត្តិសាស្ត្របានត្រូវផ្សំបញ្ចូលគ្នា បង្កើតបានជាតំបន់សំខាន់និងមានលក្ខណៈដោយ ឡែកពីគ្នា នៅរវាងតំបន់ស្នូលទាំងពីរ ដែលគ្របដណ្តប់លើប្រទេសទាំងមូល^(៣) ។ ទន្លេក្រហមប្រឈមនឹងការ ឡើងចុះយ៉ាងរហ័សនៃកម្រិតទឹក ហើយទឹកជំនន់ រួមទាំងភាពរាំងស្ងួត បានផ្តល់ការគំរាមកំហែងជាប្រចាំ ។ រោគ

រាតត្បាត និងការបីខាយាយីពីសំណាក់សត្វល្អិតចង្រៃ កើតមានឡើងជាទៀងទាត់ផងដែរ ។ ដីសណ្តទន្លេក្រហម គឺជាកន្លែងដែលមានប្រជាជនរស់នៅច្រើនកុះករ តែដីសណ្តនេះក៏ជាតំបន់ដែលនៅក្នុងចំណោមតំបន់ដែលមាន សុវត្ថិភាពតិចជាងបំផុតនៅក្នុងពិភពលោកយើងនេះ ។ នៅក្នុងបរិស្ថានមិននឹងន និងប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ ភាព អត់ឃ្នាននិងគោលហាលស្ត្គម គឺជាគ្រោះគំរាមកំហែងឥតឈប់ឈរ ។ នេះជាលទ្ធផលដែលធ្វើឲ្យវប្បធម៌ក្នុង ស្រុកផ្តាតជាសំខាន់ទៅលើគោលការណ៍សមូហភាពគ្រួសារ និងសមូហភាពភូមិ-ស្រុក ជាងផ្តាតទៅលើបុគ្គល ម្នាក់ៗ ។ ទាំងក្នុងគ្រួសារនិងក្នុងភូមិ-ស្រុក មានសភាពស្និទ្ធស្នាលនឹងគ្នា មានសហករណ៍ មានការពឹងពាក់លើ ខ្លួនឯង និងមានការទទួលខុសត្រូវចំពោះអំពើរបស់សមាជិកម្នាក់ៗ ។

នៅភាគខាងត្បូង ទឹកទន្លេមេគង្គបានហូរចាក់ចូលទៅបឹងទន្លេសាប ដែលជាបឹងមួយនៅឆ្ងាយពីមាត់សមុទ្រ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ហើយអាចស្រូបយកទឹកដែលហូរជន់ ដើម្បីទៅបំពេញបង្កប់ផ្ទៃបឹងទាំងមូល ។ បរិស្ថាន ទន្លេមេគង្គ អាចស្ថានទុកជាមុនបាន ហើយមានគ្រោះថ្នាក់តិចជាងបរិស្ថានទន្លេក្រហម ។ ភាពខុសគ្នាខាងធម្ម- ជាតិរវាងទន្លេក្រហមនិងដីសណ្តមេគង្គ គឺជាកត្តាសំខាន់ខ្លាំងមួយក្នុងការបង្កើតឲ្យមានភាពខុសគ្នានៅក្នុងវប្បធម៌ និងការរៀបចំសង្គម រវាងតំបន់សំខាន់ៗ ទាំងពីរនៃប្រទេសវៀតណាមនេះ ។ ដីសណ្តទន្លេមេគង្គបានក្លាយជា តំបន់ជួរមុខនាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ។ រហូតដល់ ស.វ. ទី ១៧ ទើបប្រជាជនវៀតណាម ចាប់ផ្តើមមករស់នៅតំបន់ ដីសណ្តខាងត្បូង ហើយតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គខាងក្រោម មិនទាន់មានមនុស្សរស់នៅឲ្យបានច្រើនកុះករ នៅឡើយទេរហូតដល់ ស.វ. ទី ១៩ ។

ដីភាពរស់នៅ មានភាពឆ្ងាយស្រួលនិងមានសុវត្ថិភាពនៅក្នុងតំបន់ភាគខាងត្បូងវៀតណាម ដែលស្មើនឹង មួយភាគបីនៃផ្ទៃប្រទេស ។ រីឯស្ថានភាពរស់នៅក្នុងតំបន់ភាគខាងជើង មានវិន័យតឹងរឹងជាងភាគខាងត្បូង ។ ភូមិឋាននៅភាគខាងត្បូង តែងតែមានលក្ខណៈបើកទូលាយនិងមិនសូវសហការគ្នា ហើយអនុញ្ញាតឲ្យបុគ្គលមាន គំនិតផ្តួចផ្តើមផ្ទាល់ខ្លួន និងការមិនសូវគោរពប្រតិបត្តិលើវប្បធម៌បុរាណ ។ ក្រោយមក នៅក្រោមការគ្រប់គ្រង របស់បារាំងសែស ដែលចាប់ផ្តើមដាក់នីមណ្ឌលនិគមនៅប្រទេសវៀតណាមក្នុងឆ្នាំ ១៨៥៩ តំបន់ខាងត្បូងដែល ហៅថា កូសាំងស៊ីន គឺជាផ្នែកដំបូងដែលត្រូវស្ថិតនៅក្រោមអាណានិគម ហើយតំបន់នេះស្ថិតនៅក្រោមការត្រួត ត្រារបស់អាជ្ញាធរបារាំងដោយផ្ទាល់ ។ ដូច្នេះហើយ បានជាតំបន់ភាគខាងត្បូងរងនូវឥទ្ធិពលបស្ចិមប្រទេស និង មានសេរីភាពនយោបាយ ច្រើនជាងតំបន់ផ្សេងៗ ទៀតនៅក្នុងប្រទេស ដែលត្រូវរកដាក់អាណាព្យាបាលនៅលើ ផ្នែកនោះនៅពេលក្រោយទៀត (អណ្តាមនៅភាគកណ្តាលនៃប្រទេសវៀតណាម និងតុនកីងនៅភាគខាងជើង) ។ បារាំងបានដាក់ចូលជាធរមានក្នុងច្បាប់របស់ខ្លួននៅពេលក្រោយមក ហើយបានត្រួតត្រាដោយប្រយោល តាម រយៈក្នុងការរដ្ឋការវៀតណាមក្នុងស្រុក ។

ដូច្នេះ យើងមានរបៀបសាមញ្ញពីក្នុងការដដែកពីភូមិសាស្ត្រប្រទេសវៀតណាម ។ យើងគិតដល់ភាគខាងជើង និងភាគខាងត្បូងថា បានចែកដាច់ពីគ្នាដោយខ្សែស្របទី ១៧ ។ ប្រការនេះសមស្របនៅក្នុងលក្ខខណ្ឌនយោបាយនា ពេលថ្មីៗ នេះ ។ ប្រការនេះសមហេតុផលទៅតាមប្រវត្តិសាស្ត្រផងដែរ ព្រោះប្រទេសវៀតណាម ចែកដាច់ពីគ្នាជា ពីរភាគនៅក្នុង ស.វ. ទី ១៧ និងទី ១៨ ផងដែរ ។ ប៉ុន្តែ ប្រជាជនវៀតណាមនិយាយយ៉ាងសាមញ្ញអំពីការបែងចែក ប្រទេសនេះជាបីផ្នែក គឺ ភាគខាងជើង ភាគកណ្តាល និងភាគខាងត្បូង ។ ហើយប្រការនេះសមហេតុផលផងដែរ

ខាងផ្នែកវប្បធម៌ និងភាសាវិទ្យា ទោះបីជាប្រជាជនយួនមានវប្បធម៌រួមមួយ មានបេតិកភណ្ឌប្រវត្តិសាស្ត្ររួម និងនិយាយគ្រាមភាសាចេញពីភាសារួមដែលអាចស្តាប់គ្នាបាន ។

ចំណុចសំខាន់នៅទីនេះ គឺថា រឿតណាម « បុរាណ » សំដៅមុនដំបូងទៅលើដីសណ្តទន្លេក្រហមនិងតំបន់វាលទំនាបមាត់សមុទ្រផ្នែកកណ្តាល ហើយសំដៅទៅលើទំនៀមទម្លាប់ ដែលធ្លាប់មាននៅក្នុងភាគទាំង ២ នេះ នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី ១៧ នោះ ។ ការពិភាក្សានេះមិនសំដៅដោយផ្ទាល់ទៅនឹងភូមិឋានដីសណ្តទន្លេមេគង្គឡើយ ។ តាមការពិត ពេលដែលបារាំងសែសចូលមកដំបូង តំបន់ដីសណ្តមេគង្គមានប្រជាជនយួនមួយភាគតូចប៉ុណ្ណោះដែលបានតាំងលំនៅនៅទីនោះ ។ បារាំងបានបើកឲ្យមានការតាំងលំនៅនៅដីសណ្តមេគង្គយ៉ាងច្រើន ដោយសារមានគម្រោងវិស្វកម្មធំៗ ដែលបូមដឹកកំល្យាប ដើម្បីធ្វើការដាំដុះ ។

ប្រជាជននៅប្រទេសរឿតណាម

រឿងស្តីពីបណ្តាជនជាតិទាំងឡាយនៅក្នុងប្រទេសរឿតណាមបច្ចុប្បន្ន ចាប់ផ្តើមឡើងនៅក្នុងតំបន់ភាគខាងជើង^(៤) ។ រាប់ពាន់ឆ្នាំកន្លងទៅ អម្បូរអូស្ត្រូណេស៊ី ដែលជាញាតិសន្តានឆ្ងាយនៃប្រជាជនដែនកោះអាស៊ីអាគ្នេយ៍ និងប៉ាស៊ីហ្វិក គឺជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់នៃចំនួនប្រជាជនដែលរស់នៅក្នុងតំបន់នេះ ។ ក្រោយមក ប្រហែលជា ៤ ទៅ ៥ ពាន់ឆ្នាំកន្លងទៅ ប្រជាជន ភាសា និងវប្បធម៌មួយចំនួន បានហូរចេញទៅក្រៅពីតំបន់ដែលឥឡូវនេះជាប្រទេសចិនភាគខាងត្បូង មកតាំងលំនៅនៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហើយបានលាយឡំនឹងអ្នកស្រុកដើម និងភាសារបស់ពួកគេ ។ ប្រជាជន ភាសា និងវប្បធម៌ទាំងឡាយនៅប្រទេសរឿតណាមខាងជើងនិងខាងត្បូងនេះ បានមកពីប្រភពចម្រុះដ៏សម្បូរបែប រួមទាំងឥទ្ធិពលផ្សេងៗ បន្ថែមទៀត ។ ភាសារឿតណាមជាភាសាស្ថិតនៅក្នុងអម្បូរភាសាមន-ខ្មែរ ដែលមានការជាប់ទាក់ទងគ្នានឹងភាសាខ្មែរ ។ ប៉ុន្តែ ឥទ្ធិពលអម្បូរភាសាតៃ (ដែលបង្កើតភាសាថៃនិងភាសាលាវនាពេលសព្វថ្ងៃនេះ) ធ្វើឲ្យមានស្បៀង (សម្លេងឡើងចុង) ហើយពាក្យសម្តីមួយចំនួនធំមកពីបណ្តាភាសាតៃទាំងនេះ^(៥) ។ ប្រជាជនរឿតណាមសម័យដើម មានលក្ខណៈស្រដៀងគ្នាច្រើនជាមួយនឹងប្រជាជនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលនៅជិតខាងខ្លួន ។ ឥទ្ធិពលពីចិនមានសារៈសំខាន់យ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែទើបតែមាននាពេលក្រោយមក ។ នៅពេលដែលពន្លុំ (វៃហ្សន) ភាសា និងវប្បធម៌ ចាប់ផ្តើមមានទំនាក់ទំនងគ្នានឹងច្របល់លាយឡំគ្នាទៅវិញទៅមក និងវិវឌ្ឍទៅយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងតំបន់ដែលឥឡូវនេះ ជាទឹកដីឥណ្ឌូចិនភាគខាងជើងនោះ ប្រមាណជាប្រាំពាន់ឆ្នាំកន្លងទៅ ទឹកដីមួយផ្នែកដ៏ធំនៃតំបន់នេះ ដែលឥឡូវជាដីសណ្តទន្លេក្រហម គឺស្ថិតនៅក្រោមទឹកនៅឡើយ ដោយសារតែកម្រិតកំពស់ទឹកសមុទ្រគ្របដណ្តប់តំបន់នេះ អស់រយៈកាលជាច្រើនសហស្សវត្សរ៍មកនោះ នៅមិនទាន់ស្រុកចុះអស់ទាំងស្រុងនៅឡើយទេ^(៦) ។ ចំពោះតំបន់ដែលទឹកសមុទ្របានស្រុកទៅអស់នោះ ក៏បានក្លាយជាទំនាបល្បាប់ ។ ប្រហែល ៣ ឬ ៤ ពាន់ឆ្នាំមុននេះ នៅតំបន់ភាគកណ្តាល តាមជើងភ្នំនិងជុំវិញជ្រលងទន្លេក្រហម មានប្រជាជនរស់នៅដែលមានវប្បធម៌ច្បាស់លាស់មួយ ដែលជាបុព្វបុរសរបស់ជាជនជាតិរឿតណាមបច្ចុប្បន្ន ។ បុរាណវិទូរឿតណាមបានតាមដានរកមើលស្លាកស្នាមដើមកំណើតប្រជាជនទាំងនេះ រហូតដល់តំបន់ទំនាបដែលលេចរូបឡើងនិងនៅក្នុងសម័យកាលប្រវត្តិសាស្ត្រផងដែរ ។

មានពេលមួយនោះ នៅក្នុងអំឡុង ស.វ. ទី ៧ មុនគ្រិស្តសករាជ នៅក្នុងនិងនៅម្តុំតំបន់ដែលទន្លេក្រហម

ហូរចុះមកពីតំបន់ភ្នំ កាត់តាមវាលទំនាប មានការកកើតបានជានគរមួយឈ្មោះ វ៉ាន់ឡាង (Van Lang) ដែល ត្រួតត្រាដោយរាជវង្សហ៊ុន (Hung)^(៧) ។ រាជាណាចក្រតូចមួយដែលមានវត្តមានប្រហែលជា ២៥០០ ឆ្នាំមក ហើយនេះ គឺជាផ្នែកមួយយ៉ាងសំខាន់នៃអតីតកាលដ៏រស់រវើកមួយរបស់ប្រទេសវៀតណាមបច្ចុប្បន្ន ។ បុរាណ- វិទូវៀតណាមទើបតែប្រទះឃើញនូវបុរាណដ្ឋាន ដែលស្តេចហ៊ុនធ្លាប់គ្រប់គ្រង (បារាំងសែសបានច្រានចោល រាជាណាចក្រវ៉ាន់ឡាង ដោយចាត់ទុកថា នោះគឺជារឿងព្រេងនិទានប៉ុណ្ណោះ) ឥឡូវនេះ គឺជាឧទ្យានជាតិមួយ មានស្នាកស្នាមដែលមានអាយុកាលច្រើនជាងពីរពាន់ឆ្នាំ ។

បើតាមរឿងព្រេង ជនជាតិវៀតណាមជាប់ខ្សែលោហិតមកពីសត្វនាគនិងទេពដីតា ។ នៅពេលដែលស្តេច នាគសមុទ្រឡាក (Lac) បានបុត្រាបុត្រី ១០០ ព្រះអង្គ ជាមួយម្ចាស់ក្សត្រីភ្នំ ដែលមានឈ្មោះដ៏ជាទេវតា ព្រះនាម អូរក៍ (Au Co) រួចមក ព្រះអង្គបានយាងត្រឡប់ទៅសមុទ្រវិញ ដោយនាំបុត្រចំនួនពាក់កណ្តាលទៅជាមួយផង ចំណែកម្ចាស់ក្សត្រីវិញ បានតាំងលំនៅនៅក្នុងដីតំបន់កណ្តាលនៃទន្លេក្រហមជាមួយបុត្រចំនួនពាក់កណ្តាលទៀត ។ បុត្រមួយព្រះអង្គបានក្លាយជាស្តេចដំបូងរបស់ប្រជាជនវៀតណាម ។ ស្តេចអង្គដំបូងនេះ ក្នុងចំណោមស្តេចរាជវង្ស ហ៊ុនទាំង ១៨ អង្គ បានដើរតួជាច្រើននៅក្នុងរឿងទេវកថានិងរឿងព្រេង និងជាទីសក្ការៈគោរពបូជាក្នុងភូមិវប្បធម៌ មកដល់គ្រិស្តសតវត្សរ៍ទី ២០^(៨) ។ មានរឿងតំណាលថា ព្រះរាជាហ៊ុនចុងក្រោយ គេ បានធ្វើអត្តឃាតនៅក្នុងឆ្នាំ ២៥៧ មុនគ្រិស្តសករាជ បន្ទាប់ពីចាញ់សង្គ្រាមជាមួយមេកន្ត្រាញជិតខាងមួយរូបនាភាគខាងជើង ។ មូលហេតុនេះ បានឈានឱ្យមានការកកើតព្រះរាជាណាចក្រថ្មីមួយឈ្មោះថា អូរឡាក (Au Lac) ដោយព្រះរាជាថ្មី ព្រះនាម អាន យឿងរឿង (An Dương Vương) បានស្ថាបនាបន្ទាយល្អវិចិត្រមួយនៅតំបន់កូឡា (Cố Loa) នៅក្បែរទីក្រុង ហាណូយពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ដោយមានការជួយជ្រោមជ្រែងពីព្រះអណ្តើកមាសមួយ ។

មេដឹកនាំវៀតណាមសម័យដើម ពូកែទាក់ទងជាមួយពិតព្រឹត្តិភាព ។ ពួកលោក គឺជាបញ្ចវត្តជាខ្ពស់ដែល អះអាងថា ខ្លួនមានទំនាក់ទំនងពិសេសជាមួយអារក្សអ្នកតាមួយ ហើយពួកលោកមានមហិទ្ធិបូទ្វិខ្លាំង អាចបញ្ចុះ បញ្ចូលឱ្យអារក្សអ្នកតានោះមកធ្វើជាអ្នកជួយថែរក្សាការពារព្រះនគរបាន ។ ស្តេចនាគសមុទ្រឡាកបានធ្វើជាអ្នក ការពារឱ្យព្រះនគររាជវង្សហ៊ុន ហើយព្រះអណ្តើកមាសជាអ្នកមើលការពារព្រះនគរអូរឡាក ។ បន្ទាប់ពីចែកឋាន ទៅ មេដឹកនាំដ៏មានអំណាច និងរឹបបុរសវប្បធម៌សំខាន់ផ្សេងៗ ទៀត បានក្លាយទៅជាអ្នកតាដ៏មានបូទ្វិអំណាច ដែលកូនចៅជំនាន់ក្រោយអាចពឹងពាក់បាន នៅពេលត្រូវការជាចាំបាច់ ។ ការចងចាំជាប្រវត្តិសាស្ត្រអំពីស្តេច រាជវង្សហ៊ុន និង ស្តេច អាន យឿងរឿង បានបន្តពីជំនាន់មួយទៅជំនាន់មួយទៀត ហើយបាននិទានតៗ គ្នា មិន ត្រឹមតែក្នុងរឿងទេវកថានិងរឿងព្រេងប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែតាមរយៈវត្តមានជារូបរាងនៅក្នុងទីសក្ការបូជារាប់រយ ពាន់របស់អ្នកស្រុកអ្នកភូមិ និងបូជនីយដ្ឋានជាច្រើន ។ នៅពីមុខបដិរូបដែលតំណាងឱ្យភាពរុងរឿងបរមបុរាណ ទាំងនេះ ពិធីបុណ្យផ្សេងៗ បានផ្សារភ្ជាប់ប្រជាជនវៀតណាមទៅនឹងអតីតកាលរួមមួយរបស់ពួកគេ និងចំពោះ ខ្លួនពួកគេម្នាក់ៗ ។

នៅឆ្នាំ ២០៨ មុន គ.ស. ព្រះរាជាណាចក្រថ្មីមួយឈ្មោះជាភាសាចិនកុកដីថា ណានយឿ (Nan Yue) និង ឈ្មោះជាភាសាវៀតណាមថា ណាមវៀត (Nam Việt) បានលេចរូបរាងឡើងនៅឆ្នេរសមុទ្រចិនភាគខាងត្បូង ។ មិនយូរប៉ុន្មាន ណាមវៀតច្បាំងដណ្តើមបានអូរឡាក ហើយដីសណ្តទន្លេក្រហមនិងវាលទំនាបតំបន់ឆ្នេរភាគខាង

ដើររបស់ប្រទេសវៀតណាមសព្វថ្ងៃ ក៏ត្រូវបានគ្រប់គ្រងដោយណាមវៀតដែរ ។ ក្រោយមក រាជវង្សហាន់ បានបង្រួបបង្រួមប្រទេសចិន ហើយនៅក្នុងឆ្នាំ ១១១ មុន គ.ស. ណាមវៀតបានស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ ចិន ។ វាលទំនាបភាគខាងជើងនៃវៀតណាម បានក្លាយជាខេត្តអាណានិគមរបស់ចិន តែពេលនោះ ទម្រង់ វប្បធម៌ប្រជាជនម្ចាស់ស្រុកស្ថិតនៅដូចដើម ហើយការដឹកនាំក្នុងមូលដ្ឋានទទួលបានការរំខានតិចតួចក៏ដោយ ។

នៅគ្រិស្តសតវត្សរ៍ទី ១ នៅពេលដែលពួកវង្សហាន់បានចំណុះខ្លួនកាន់តែច្រើន ហើយកាន់ តែមានភាពជឿជាក់លើខ្លួនឯង រចនាសម្ព័ន្ធអារក្សាសម្រាប់ស្រុកបានប៉ះទង្គិចគ្នាយ៉ាងស្រួចស្រាលទៅនឹងការទាម ទារឲ្យមានភាពដូចគ្នារបស់ពួកចិន ។ មានស្រ្តីភ្នំដែលមិនចុះញ៉មម្នាក់ឈ្មោះ ទ្រីង ត្រាក់ (Trung Trác) បាន ពន្យល់ឲ្យមានការតវ៉ាប្រឆាំង រួចហើយបះបោរឡើង ។ នាងគឺជាសមាជិកម្នាក់នៃវង្សហាន់ស្រុកព័កណើត និងតាមរយៈការរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍របស់នាងជាមួយវង្សហាន់ ។ ឪពុកនិងស្វាមីរបស់នាង គឺ លោកម្ចាស់ឡាក ស្នូតពូជតពូជ ។ នាង ទ្រីង ត្រាក់ និងប្អូនស្រីនាងម្នាក់ទៀតឈ្មោះ ទ្រីង ញី (Trung Nhi) បានបន់ស្រន់នៅឯទី សក្ការបូជាមួយកន្លែងនៅភ្នំហ៊ុន ជាទីដែលបុព្វបុរសរបស់នាងកាលពីមុនធ្លាប់បានគ្រប់គ្រងប្រទេសតាងនាមនៃ ស្តេចនាគ ។ ពួកនាងបានអធិដ្ឋានសុំប្រសិទ្ធពរជ័យក្នុងការបះបោរនេះ ។ នៅ គ.ស. ៤០ នាង ទ្រីង ត្រាក់ បាន ឡើងឋានជាព្រះមហាក្សត្រិយានី ក្រោយពីទ័ពបះបោររបស់ព្រះនាងបានដេញមន្ត្រីចិនឲ្យរៀសចេញទៅកាន់ ខេត្តក្វាងទុនបាត់អស់ទៅ ។ ប៉ុន្តែ ដោយសារកម្លាំងវាយបកជាបន្ទាន់មួយរបស់ចិន ពួកគេបានចូលមកដណ្តើម យកដីសណ្តទន្លេក្រហមទៅថ្វាយរាជវង្សហាន់បានវិញក្នុង គ.ស. ៤៣ ។ មានការតំណាលថា បងប្អូនស្រីទ្រីងបាន ធ្វើអត្តឃាត ។ គេនៅតែចងចាំជានិច្ចនូវនាងទាំង ២ រូបនេះ នៅក្នុងបទចម្រៀងនិងរឿងនិទានជាច្រើន ហើយ សព្វថ្ងៃនេះ នាងទាំងពីរនៅតែជានិមិត្តរូបនៃគុណតម្លៃរបស់វៀតណាមបុរាណ ។

ចំណេរកាលច្រើនទសវត្សរ៍និងសតវត្សរ៍តមក ចំនួនប្រជាជននៅដីសណ្តទន្លេក្រហមនិងវាលទំនាបឆ្នេរ ខាងជើង បានទទួលឥទ្ធិពលចិនបន្តិចម្តងៗ តាមបែបផ្សេងៗ ។ រីឯជនជាតិចិនដែលរស់នៅក្នុងតំបន់នោះវិញ ក៏បានទទួលឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងក្លាពីទំនៀមទម្លាប់និងទស្សនវិស័យប្រជាជនក្នុងស្រុកផងដែរ ។ ពន្ទ (ហៃហ្សូ) និង វប្បធម៌បានចូលលាយឡំគ្នា បង្កើតបានជារចនាសម្ព័ន្ធវៀតណាមភាគចិនថ្មីៗមួយក្រុម ។ អស់កាល ៧០០ ឆ្នាំ តំបន់ នេះក្លាយជាខេត្តយ៉ាវចូរ (Giao Châu) របស់ចិន ។ អត្តសញ្ញាណក្នុងស្រុកដែលប្លែកពីគេមួយ នៅតែអាចរក្សាទុក បានដូចដើម ។ ការបះបោរចេះតែកើតមានជាបន្តបន្ទាប់ បង្កើតបានជាពួកវីរបុរសថ្មីៗ មានបូជនីយដ្ឋានបន្ថែម និងមានរឿងព្រេងរឿងនិទានកាន់តែច្រើន ។ នៅក្នុងអំឡុង ស.វ. ទី ៩ មានការបះបោរកើតឡើងកាន់តែញឹក ញាប់ ហើយវប្បធម៌និងប្រពៃណីក្នុងតំបន់ ក៏ចាប់មានរូបរាងឡើងវិញផងដែរ ។ ដោយប្រទេសចិនកាន់តែចុះ អន់ថយ និងកើតកាលាហលក្រោមរាជវង្សថាង ដែលកំពុងបែកបាក់ស្រាប់ ទើបធ្វើឲ្យប្រជាជនវៀតណាម ទទួលបានឯករាជ្យនៅក្នុង គ.ស. ៩៣៩ ។ នៅប៉ុន្មានឆ្នាំដំបូងនៃឯករាជ្យ មិនទាន់មានស្តេចអង្គណាមួយអាច បង្រួបបង្រួមទឹកដីបាននៅឡើយទេ ។ ការដឹកនាំនៅក្នុងប្រទេសវៀតណាមមានភាពមិនច្បាស់លាស់ ដោយ ចំណុះលើការបែងចែកគោលនយោបាយស្របច្បាប់ពីរ ៖ ប្រពៃណីប្រជាជនម្ចាស់ស្រុក និងប្រព័ន្ធនយោបាយ និងវង្សហាន់បែបចិន ដែលធ្លាប់ទទួលបានក្នុងអំឡុងការគ្រប់គ្រងរបស់ចិនអស់មួយពាន់ឆ្នាំមកហើយនោះ ។ ពី មុនមក ស្តេចភាគច្រើនគឺជាយោធា ដែលការដឹកនាំផ្អែកលើភាពអង្គអាចក្លាហានរបស់ខ្លួន ។ នៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋាន

បែបនេះ ព្រះពុទ្ធសាសនាមានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការធ្វើឲ្យសង្គមរៀនរាលដាលមានស្ថិរភាពបាន ។

រហូតមកដល់រាជវង្សលី (Ly) (គ.ស. ១០០៧-១២២៥) ទើបមានការអភិវឌ្ឍចេញជារូបរាងឡើង នូវអ្វីដែល ពួកយើងសព្វថ្ងៃនេះគិតថា ជាប្រពៃណីទំនៀមទម្លាប់របស់រៀនរាលដាលមួយនោះ ។ បន្ទាប់ពីបានឡើងសោយរាជ្យ មិនយូរប៉ុន្មាន ស្តេចរាជវង្សលីអង្គទីមួយ បានផ្លាស់រាជធានីទៅកាន់តំបន់ដែលសព្វថ្ងៃនេះជាទីក្រុងហាណូយ ដែល ពេលនោះព្រះអង្គបានដាក់ឈ្មោះថា « នាគផុស » (ថាងឡុង Thàng Long) ។ នៅឆ្នាំ ១០៤៨ មានការបង្កើតឡើង នូវវប្បធម៌ព័ន្ធពាក់លើពិធីសែនព្រៃនដល់ពួកទេវតាដែលការពារផលដំណាំមួយ ដោយមានទាំងការស្ថាបនាទី សម្រាប់គោរពបូជាដល់ទេវតាដែលតំណាងឲ្យដីនិងគ្រាប់ធញ្ញជាតិ ហើយនិងមានការបង្កើតតួនាទីរបស់ព្រះរាជា ឲ្យធ្វើជាបព្វជិតខ្ពង់ខ្ពស់ថ្នាក់ជាតិខាងវិស័យកសិកម្ម ។ ស្តេចរាជវង្សលីមានសាក់សត្វនាគរាជជាសម្គាល់ ដែល បញ្ជាក់ឲ្យដឹងអំពីការតពូជពីស្តេចនាគដ៏ល្បីល្បាញនៃសមុទ្រឡាក និងស្តេចត្រកូលហ៊ុន ។ តាមការពិត ភាពរុង រឿងនៃរាជវង្សលី មានមូលដ្ឋានជំហុសនៅលើកម្លាំងចិត្តដែលមិនធ្លាប់មានពីមុនមក ដែលបានបង្កើតឡើងដោយ ការអន្តរាគមន៍ព្រលឹងវិរបុរសពីអតីតកាលដែលបានក្លាយជាអ្នកតាទាំងនេះ ឲ្យចេញមក ដើម្បីជួយគាំទ្រ និងធ្វើឲ្យការ ត្រួតត្រារបស់គេមានប្រសិទ្ធភាពនិងភាពស្របច្បាប់^(៩) ។ ហើយកម្លាំងផ្នែកស្មារតីដូចគ្នានេះ មានឥទ្ធិពលខ្លាំង សម្រាប់ការឡើងកាន់អំណាចរបស់មេដឹកនាំរៀនរាលដាលរហូតមកដល់ពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ។

ព្រះពុទ្ធសាសនាបានចម្រើនលូតលាស់ ។ មានស្តេចក្នុងរាជវង្សលីជាច្រើនអង្គ បានចំណាយពេលមួយភាគក្នុង ឆាកដីវិតរបស់ព្រះអង្គ រស់នៅក្នុងវត្តអារាម ហើយមានស្តេច ១ ព្រះអង្គទៀតបានធ្វើជាអ្នកដឹកនាំនិកាយសំខាន់មួយ ទៀតផង ។ ទស្សនៈមនោគមវិជ្ជារបស់ព្រះរាជវង្សលី ដូចឃើញមាននៅក្នុងកំណាព្យនាសម័យកាលនោះ គឺមាន អត្ថន័យស៊ីដេម្រៅខ្លាំងលើសាសនាព្រះពុទ្ធ ដោយកត់សម្គាល់នូវឥទ្ធិពលពុទ្ធសាសនាធានានិកាយ (ភាសារៀនរាលដាល ថា « ថៀនតុង » “Thiên tông”) ដែលផ្តោតខ្លាំងលើការទ្រង់ព្រាណ និងការត្រាស់ដឹង ជាជាងលើកម្លាំងបុរេពិល្យ ។ អនុបាទាន (សេចក្តីមិនប្រកាន់ចិត្តគំនិត) វិយោគ (ការប្រាសព្រាត់ពីបុគ្គល ឬអ្វីដែលស្រឡាញ់ពេញចិត្ត) និង រហស្សលទ្ធិ (លទ្ធិអំពីការរូបរួមគ្នាជាមួយអ្វីដែលជាទិព្វ) បែបបរមតិ (Paradoxical mysticism) គឺជាគុណធម៌ដែល បានជ្រួតជ្រាបក្នុងផ្នត់គំនិតជនជាតិរៀនរាលដាល^(១០) ។

ប៉ុន្តែ ក៏មានការជួយជំរុញឲ្យមានការសិក្សាខ្លះដែរ ទាក់ទងនឹងលទ្ធិខុងជឺ បន្ទាប់ពីបានឈប់នឹកនាអស់ ពេលមួយសតវត្សរ៍មកហើយនោះ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១០៧០ គេបានស្ថាបនាឡើងនូវវិហារអក្សរសិល្ប៍មួយ ដើម្បី ខូទ្ធិសដល់ខុងជឺ នៅនាគផុស (ស្លាកស្នាមរបស់វិហារនេះ នៅមានដល់សព្វថ្ងៃនេះនៅក្នុងទីក្រុងហាណូយ) ។ ក្នុង ឆ្នាំ ១០៧៥ មានរៀបចំការប្រឡងថ្នាក់ជាតិ ជាលើកដំបូងនៅក្រោមរដ្ឋអំណាចឯករាជរៀនរាលដាល ហើយនៅក្នុង ឆ្នាំ ១០៧៦ មានការបង្កើតឲ្យមានសាកលវិទ្យាល័យជាតិមួយផងដែរ ។ លទ្ធិខុងជឺបានចាប់ផ្តើមរស់រានឡើងវិញ នៅក្រោមការត្រួតត្រារបស់ស្តេចរាជវង្សលី ។

រាជវង្សលី ក្រោយមកត្រូវបានស្នងបន្តដោយរាជវង្សធីមួយទៀត គឺរាជវង្សត្រីន (Trần) (គ.ស. ១២២៥- ១៤០០) ។ បន្តិចម្តងៗ ប្រទេសរៀនរាលដាលមានការកើនឡើងនូវចំនួនប្រជាជននិងបានពង្រីកទឹកដីរបស់ខ្លួន ។ កងទ័ព ការិយាលយាធិបតេយ្យ និងប្រព័ន្ធការប្រឡង បានលូតលាស់បន្ថែមទៀត ។ ប៉ុន្តែ ស្តេចរាជវង្សត្រីន អង្គដំបូងៗ បានចំណាយកម្លាំងរបស់ទ្រង់យ៉ាងច្រើន នៅក្នុងកិច្ចការបរទេសនិងការការពារជាតិ ប្រយុទ្ធនឹង

ការគំរាមកំហែងពីភាគខាងជើង ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១២៨៤ ប្រទេសវៀតណាមទំនងជាធ្លាប់ចូលក្នុងគ្រោះកម្មនៃការ ដួលរលំដោយកម្លាំងទ័ពចិន ប៉ុន្តែ ដោយសារការដឹកនាំដ៏ឈ្លាសវៃនិងប៉ិនប្រសប់របស់មេទ័ពឈ្មោះ ត្រីន ហ៊ុន ដាវ (Trần Hưng Đạo) ពួកឈ្មានពានត្រូវបានបណ្តេញចេញពីទឹកដីវិញ ។

ក្នុងអំឡុងរាជវង្សត្រីន លទ្ធិខុងជឺនៅក្នុងមនោគមវិជ្ជារដ្ឋ នៅតែបន្តរីករាលដាលដែលព្រះពុទ្ធសាសនានៅ តែមានសារៈសំខាន់ ។ ក្រោយមក នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ១៤ នៅចំពេលដែលកំពុងមានវិបត្តិសង្គ្រាមនិងការបះ បោររបស់អ្នកស្រែ អាមាត្យដែលមានអំណាចរបស់ព្រះរាជាម្នាក់ បានដណ្តើមរាជបល្ល័ង្ក ។ នៅក្រោមការដឹកនាំថ្មី ដែលមិនមានប្រជាប្រិយភាពនេះ ប្រទេសវៀតណាមបានធ្លាក់ចូលក្នុងនឹមត្រួតត្រារបស់ចិនសាជាថ្មីម្តងទៀតនៅឆ្នាំ ១៤០៧ ។ ក្នុងរយៈពេលមួយ មានភ្នាក់ងាររដ្ឋបាលរាជវង្សមិន មកពីប្រទេសចិន បានរៀបចំយ៉ាងតឹងរ៉ឹងនូវរដ្ឋបាល ភូមិ ពិធីបុណ្យសាសនា របៀបរៀបចំសក់ របៀបស្លៀកពាក់ ការតាក់តែងនិងការផ្សព្វផ្សាយអក្សរសិល្ប៍ និងអ្វីៗ ដែលសំខាន់ផ្សេងៗ ទៀត ទាក់ទងនឹងវប្បធម៌ សេដ្ឋកិច្ច ឬនយោបាយ ។ ទាំងរាជវង្សមិន និងអ្នកដឹកនាំ វៀតណាមដែលបានផ្លាស់ចេញ សុទ្ធតែបានលើកតម្កើងឲ្យមានការផ្សព្វផ្សាយលទ្ធិខុងជឺបែបថ្មី (១១) ។

នៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះចៅ ឡេ ឡឺយ (Lê Lợi) ពួកឈ្មានពានចិនត្រូវបានបណ្តេញចេញ ហើយ រាជវង្សឡេ (Lê) បានកើតឡើងក្នុងឆ្នាំ ១៤២៨ ។ លទ្ធិខុងជឺបែបថ្មី (ដែលមានមូលដ្ឋានលើការបកស្រាយរបស់ អ្នកប្រាជ្ញចិនម្នាក់ឈ្មោះ ឈូស៊ី (Chu Hsi) នូវអក្សរសិល្ប៍ល្បីរបស់ចិនក្នុង ស.វ. ទី ១១) មានឥទ្ធិពលយ៉ាងសំខាន់ លើគំនិតរបស់ជនជាតិវៀតណាម ។ នៅក្នុងអំឡុង ៣៧ ឆ្នាំ (គ.ស. ១៤៦០-១៤៩៧) នៃការគ្រងរាជ្យរបស់ស្តេច ឡេ ថាញ់តុង (Lê Thánh Tông) ដ៏មហិមា លទ្ធិខុងជឺបែបថ្មីបានគ្របដណ្តប់មនោគមវិជ្ជាដទៃទៀតរបស់វៀត- ណាម ។ ប៉ុន្តែ រាជវង្សឡេបានធ្លាក់ចុះមកវិញយ៉ាងឆាប់រហ័ស ។ អស់រយៈពេលជិត ៣ សតវត្សរ៍ ដម្លោះផ្នែកក្នុង បានបំផ្លាញទ្រព្យសម្បត្តិនិងកម្លាំងរបស់ប្រជាជនវៀតណាម ។ មានរឹបបុរសចំនួនតិចតួច អក្សរសិល្ប៍ល្អៗ ស្តេច ស្តើង និងការបង្កើតថ្មីៗ ផ្នែកវប្បធម៌តែបន្តិចបន្តួចប៉ុណ្ណោះ ដែលលេចរូបរាងឡើងក្នុងពេលនោះ ។ ហេតុការណ៍ នេះកើតឡើងរហូតមកដល់ពាក់កណ្តាលទី ២ នៃ ស.វ. ទី ១៨ ទើបមានការប្រែប្រួលខ្លះឡើងវិញ ។ នៅពេល នោះ វប្បធម៌បុរាណត្រូវគេលើកយកមកបញ្ជាក់យ៉ាងរស់រវើកក្នុងអក្សរសិល្ប៍ភាសាវៀតណាម ។ មូលហេតុ សំខាន់មួយក្នុងការរស់ឡើងវិញនេះ គឺជាការពង្រីក និងការធ្វើឲ្យមានលក្ខណៈបទដ្ឋាននៃប្រព័ន្ធសរសេរ (ហៅថា « ដីណូម » “chữ Nôm” គឺ « អក្សរខាងត្បូង ») ដែលគេបានប្រើប្រាស់សម្រាប់ចម្លងភាសាវៀតណាម (១២) ។

នៅទសវត្សរ៍ចុងក្រោយនៃ ស.វ. ទី ១៨ ប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាមពោរពេញទៅដោយការបះបោររបស់ ពួកតៃស៊ីន (ឬ ត័ស៊ីន) (Tây Sơn) ដែលបានចាប់ផ្តើមដំបូងជាការរើបម្រះរបស់កសិករ ប្រឆាំងទៅនឹងស្ថានភាព ដែលគេមិនពេញចិត្តជាច្រើន ។ នៅឆ្នាំ ១៧៨៦ មេដឹកនាំការបះបោរ បានគ្រប់គ្រងប្រទេសវៀតណាមទាំង មូល ។ យុគសម័យរបស់តៃស៊ីន មានការដៃគក់រែកព្រៃច្រើននិងពិបាកយល់បានណាស់ ។ ចលនាបដិវត្តនេះ បញ្ជាក់នូវទោមនស្សយ៉ាងខ្លាំង ដែលកប់ជ្រៅក្នុងស្រទាប់សង្គមជនបទវៀតណាម ប៉ុន្តែក៏មានការពាក់ព័ន្ធគ្នានឹង ផលប្រយោជន៍ថ្មីៗ ខាងពាណិជ្ជកម្ម ផែនការសម្ងាត់របស់អាណិកជនចិន ជំនឿប្រឆាំងគ្នាខាងសាសនា និងការ រស់រានឡើងវិញនៃប្រពៃណីប្រជាជនម្ចាស់ស្រុក ដែលនាំឲ្យខូចប្រយោជន៍ដល់ធាតុផ្សំប្រទេស ជាពិសេស គឺ លទ្ធិខុងជឺបែបថ្មី ។ « ដីណូម » ដែលជាប្រព័ន្ធអក្សររបស់អ្នកស្រុក បានជំនួសអក្សរចិន ជាប្រព័ន្ធសរសេរផ្លូវ

ការ ។ គេបានរំលឹកឡើងវិញនូវបដិប្បនស្រីត្រកូលទ្រើតថា ជាវីរនារីនៃវប្បធម៌លំដាប់ទីមួយ ។

ប៉ុន្តែ នៅឆ្នាំ ១៨០២ រាជវង្សធឿន (Nguyen) បានគ្រប់គ្រងអំណាច ដោយប្រកាសទុកជាអសារបដិ ឬមោឃៈ នូវរាល់ការកែទម្រង់របស់ពួកតៃស៊ីន ។ ដោយយល់ឃើញថា ប្រវត្តិសាស្ត្ររៀនណាមនាពេលថ្មីៗ នោះ មានភាពធ្លាក់ចុះនិងខ្វះសណ្តាប់ធ្នាប់ ស្តេចរាជវង្សធឿនបានខិតខំយ៉ាងខ្លាំងក្លា ដើម្បីធ្វើឲ្យលទ្ធិខុនដីបែប ថ្មី បានចាក់គ្រឹះនៅក្នុងវប្បធម៌ជាតិ ។ នៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់រាជវង្សធឿន វប្បធម៌ប្រពៃណីរៀនណាម បានបិតនៅក្នុងទម្រង់ចុងក្រោយ ដែលជាវប្បធម៌មួយអាចស្ថិតនៅបន្តដល់ ស.វ. ទី ២០ បាន ដើម្បីធ្វើអន្តរកម្ម ជាមួយឥទ្ធិពលបស្ចឹមប្រទេស^(១៣) ។

ទស្សនៈជាប្រពៃណីរបស់ជនជាតិរៀនណាមចំពោះពិភពលោក

ជាច្រើនសតវត្សរ៍កន្លងទៅ លទ្ធិតារ ពុទ្ធសាសនា និងលទ្ធិខុនដី បានផ្សារភ្ជាប់គ្នា កែសម្រួលឲ្យស្របទៅតាម របៀបរបបរៀនណាម ដើម្បីដើរឲ្យបានស្របគ្នាជាមួយស្នាមចាស់នៃជំនឿអរូបី ដែលជាសាសនាបុរាណប្រពៃណី មួយយ៉ាងរបស់ជនជាតិរៀនណាម^(១៤) ។ នៅចុង ស.វ. ទី ១៥ លទ្ធិខុនដីបែបថ្មីក្លាយជាសាសនា ដែលមាន ឥទ្ធិពលគ្របដណ្តប់ ហើយកាន់តែមានសន្ទុះខ្លាំងនៅ ស.វ. ទី ១៩^(១៥) ។ លទ្ធិខុនដីបែបថ្មីនេះ ផ្តោតលើទំនាក់ ទំនងសមស្របនៅក្នុងសង្គម ប៉ុន្តែបើយោងលើធម្មជាតិនៃតថភាព គំនិតអំពីទម្រង់ត្រឹមត្រូវនៃទំនាក់ទំនងសង្គម មានមូលដ្ឋានលើគោលគំនិតទូលំទូលាយ ។

ទស្សនៈជាទូទៅរបស់រៀនណាមបុរាណ ផ្តោតជាមួយទៅលើគោលការណ៍លោកធាតុដែលផ្អែកលើធាតុ «យិន» (ភាសារៀនណាមថា âm «អ៊ឹម») និងធាតុ «យ៉ាង» (ភាសារៀនណាមថា dương «យ៉េង») ។ ធាតុ ទាំងពីរនេះ ត្រូវគេយល់ថា ជាកម្លាំងដ៏បូកពងដែលបង្កើតឲ្យមានអ្វីៗ ទាំងអស់នៅលើសាកលលោកយើងនេះ ។ បុរសគល់នៃទស្សនៈដែលជាឥទ្ធិពលដ៏ចំណាស់ និងចម្បងរបស់ចិន មានមកលើរៀនណាម បានក្លាយជារបៀប ដែលជនជាតិរៀនណាមសម្លឹងមើលពិភពលោក ហើយបានជ្រាបចូលជ្រៅទៅគ្រប់ប្រព័ន្ធទាំងអស់ ពោលគឺពី គ្រួសាររហូតដល់ស្ថាប័នរដ្ឋ ។ បញ្ញត្តិ «យិនយ៉ាង» នេះបានបកស្រាយពិភពលោកទាំងមូលតាមប្រព័ន្ធមួយ ដែល មានន័យសមហេតុផល ។ អ្វីមួយក៏ដោយ ក៏ជាកុំរូ ជារូបតាងឲ្យអ្វីមួយផ្សេងទៀតដែរ^(១៦) ។ ដោយផ្អែកលើការ សន្មតអំពីបែបបទនិងទម្រង់រូបមួយរបស់លោកធាតុ គំរូមួយនេះបានធ្វើឲ្យជនជាតិរៀនណាមយល់កាន់តែស៊ី ជម្រៅ និងដឹងអំពីវិធីទប់ទល់ជាមួយនឹងរចនាសម្ព័ន្ធជម្ពជាតិនៃលោកធាតុ ។

នៅក្នុងគ្រប់វិស័យទាំងអស់ នៅពេលណាគេអាចរកឲ្យមានតុល្យភាពសមរម្យមួយរវាងធាតុយិននិងធាតុ យ៉ាង ពេលនោះ ភាពសុខដុមនឹងកើតឡើង ហើយលទ្ធផលប្រកបដោយគុណសម្បត្តិមួយ ក៏នឹងកើតមានផង ដែរ ។ ប្រការនេះវាពិតដូចគ្នានៅក្នុងរាងកាយរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ ក្នុងគ្រួសារនីមួយៗ ក្នុងភូមិស្រុក និងនៅ ក្នុងប្រទេសជាតិទាំងមូល ។ ឧទាហរណ៍ ការព្យាបាលជម្ងឺ សំខាន់គឺត្រូវធ្វើយ៉ាងណាឲ្យមានតុល្យភាពគ្នារវាងធាតុ យិននិងធាតុយ៉ាង ទាំងក្នុងខ្លួនមនុស្ស និងរវាងមនុស្សម្នាក់ទៅមនុស្សម្នាក់ទៀត និងជាមួយពិភពលោកខាងក្រៅ ។ បើតាមជំនឿរបស់អ្នកស្រុក រាល់ចំណីអាហារទាំងអស់ គេជឿថា មាន «ធម្មជាតិសំខាន់» មួយ ដែលក្តៅខ្លាំង ក្តៅល្មម ត្រជាក់ល្មម ឬត្រជាក់ខ្លាំង ។ អាហារដែល «ក្តៅខ្លាំង» និង «ក្តៅល្មម» គឺធាតុយ៉ាង ចំណែកអាហារ

ដែល « ត្រជាក់ខ្លាំង » និង « ត្រជាក់ល្មម » គឺជាធាតុយ៉ាង ។ ដូច្នោះ របបម្ចាស់អាហារអាចធ្វើឲ្យមានតុល្យភាពបុរេ អតុល្យភាពរវាងធាតុយ៉ាងនិងធាតុយ៉ាងនៅក្នុងខ្លួនមនុស្សបាន^(១៧) ។

បើគេគិតថា ខ្លួនមនុស្សយើងគឺជាអតិសុខុមលោកនៃពិភពធម្មជាតិនោះ គេអាចគិតបានថា គ្រួសារក៏ជា អតិសុខុមលោកនៃសង្គមពិភពលោកផងដែរ ។ តុល្យភាពសមរម្យមួយរវាងធាតុយ៉ាងនិងធាតុយ៉ាងនៅក្នុងខ្លួន មនុស្ស និងតុល្យភាពដ៏សមរម្យមួយរវាងខ្លួនមនុស្សនិងបរិស្ថាន អាចបង្កើតឲ្យមានសុខភាពល្អនៅក្នុងខ្លួនមនុស្ស បាន ដូច្នោះ ទំនាក់ទំនងរវាងក្រុមមនុស្សខុសៗគ្នា ក៏នឹងអាចបង្កើតបានជាភាពចុះសម្រុងក្នុងសង្គមមួយ ហើយ អាចធ្វើឲ្យគ្រួសារ ភូមិស្រុក និងប្រទេសជាតិ មានសុភមង្គលនិងមានភាពរុងរឿងបាន ។ ទាំងប្រព័ន្ធអប់រំជាផ្លូវ ការ និងការប្រាស្រ័យទាក់ទងក្នុងគ្រួសារ សុទ្ធតែបានផ្តោតទៅលើការបង្រៀនក្មេងៗ ឲ្យយល់ដឹងអំពីការប្រព្រឹត្ត ត្រូវនៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌនេះ ។ ហើយក្របខ័ណ្ឌនេះ អាចបង្កើតជាមូលដ្ឋាននៃប្រព័ន្ធសង្គមមួយដែលបម្រើសង្គម រៀនណាមបានយ៉ាងល្អរាប់រយឆ្នាំកន្លងមក ។

បែបបទបុរាណនៃធាតុយ៉ាង គេអាចបកស្រាយថា ជានិយមរៀបរយទៅនឹងទ្រឹស្តីនិយន្តសាស្ត្រ (ប្រព័ន្ធ គ្រប់គ្រងដោយស្វ័យប្រវត្តិ ឬទ្រឹស្តីស៊ីវិលណេទិក)^(១៨) ។ ទ្រឹស្តីប្រព័ន្ធទំនើបមួយនេះ បានផ្តល់ឲ្យយល់កាន់តែ ច្បាស់អំពីប្រព័ន្ធលំនឹងថាមពលត្រូវតែដំណើរការយ៉ាងដូចម្តេច^(១៩) ។ សង្គមមិនមែនជាសំព័ន្ធកាយ ហើយក៏ មិនមែនជាគ្រឿងម៉ាស៊ីនដែរ ។ សង្គមគ្រាន់តែជាប្រព័ន្ធមួយ ដូចសំព័ន្ធកាយនិងគ្រឿងម៉ាស៊ីនជាប្រព័ន្ធផង ដែរ ។ សង្គមមនុស្សផ្សំឡើងដោយធាតុទាំងឡាយ ដែលក្នុងនោះ ធាតុផ្សំបញ្ចូលគ្នាសរុប វាជំជាធំ វាសំខាន់ ជាធំ និងវាខុសគ្នាពីធាតុនីមួយៗ ដែលនៅដាច់ពីគ្នា ។ នេះគឺដោយសារតែទំនាក់ទំនងរវាងធាតុនីមួយៗ អាច រក្សាទុកបានដោយយន្តការទំនាក់ទំនង និងការគ្រប់គ្រង ដែលពឹងផ្អែកលើលំហូរនៃព័ត៌មានស្តីអំពី « ប្រតិកម្ម តប » ដើម្បីឲ្យដំណើរការមានប្រសិទ្ធភាពទៅបាន ។

ទ្រឹស្តីនិយន្តសាស្ត្រ (ស៊ីវិលណេទិក) ប្រាប់ឲ្យយើងដឹងអំពីការវិភាគសង្គមតាមរយៈច្រើនយ៉ាង ÷ តាមរយៈការ ផ្តោតលើលក្ខណៈនៃប្រព័ន្ធ ដូចជាការវាស់ស្ទង់ពីដំណើរមិនប្រក្រតី និងចំនួនលើសសេចក្តីត្រូវការ និងលើគុណ តម្លៃដែលបំពេញមុខងារជាគោលការណ៍ប្រតិបត្តិ ដោយផ្តោតលើអត្ថន័យនិងមុខងារនៃប្រព័ន្ធដែលកំណត់ឲ្យ ដោយបរិបទមួយ ។ល។ លើសពីនេះទៅទៀត ទ្រឹស្តីនេះរំលឹកយើងឲ្យដឹងថា មានតែបរិបទ ពេលគឺទំនាក់ ទំនងទាំងមូល មិនមែនជាតែតែឯណាមួយទេ ដែលធ្វើការវិវឌ្ឍ^(២០) ។ ការចាប់អារម្មណ៍របស់ជំពូកនេះ គឺ ផ្តោតលើបរិបទវិវឌ្ឍន៍នៃគំនិតនៅក្នុងផ្នត់គំនិតជនជាតិរៀនណាមនា ស.វ. ទី ២០ ។

សង្គមរៀនណាមជាប្រព័ន្ធមួយនៃធាតុយ៉ាង

ក្នុងវប្បធម៌រៀនណាមបុរាណ យើងអាចរកឃើញគោលការណ៍ ឬគុណតម្លៃប្រតិបត្តិចំនួន ២ ក្នុងគ្រប់វិស័យនៃ សង្គម ។ ចំនួនទាំងពីរនេះ គេអាចប្រើធ្វើជាមូលដ្ឋានសម្រាប់គំរូរបស់សង្គមនិងវប្បធម៌ ។ មួយក្នុងចំណោម ពីរនោះ គឺធាតុយ៉ាង ចំណែកឯមួយទៀត គឺធាតុយ៉ាង ។ គេបញ្ជាក់លក្ខណៈរបស់ធាតុយ៉ាង ដោយសំដៅទៅ លើភាពគ្របដណ្តប់របស់បុរស ដែលមានតម្រូវការខ្ពស់ មានដំណើរស្វ័យស្របប្រក្រតី មានឋានានុក្រមសំប៉ាញ់និង តិចរឹង មានការប្រកួតប្រជែងនិងមានការប្រកាន់តាមវិន័យខ្ជាប់ខ្ជួន ដែលផ្តោតលើគោលការណ៍សម្រាប់ការ

ប្រព្រឹត្តិផ្នែកលើក្នុងនាទីសង្គមមួយ ។ គេសម្គាល់លក្ខណៈរបស់ធាតុយ៉ាង ដោយវាមាននិន្នាការទៅរកភាពស្មើគ្នា ភាពចេះបត់បែន ការចូលរួមពីស្ត្រី ភាពមិនសូវមានការប្រកួតប្រជែង ភាពមិនសូវមានជម្លោះ ផ្ដោតភាគច្រើន ទៅលើការយល់ចិត្តនិងសយម្បភាព (ភាពដែលកើតឡើងដោយឯងៗ ដោយគ្មានការព្រាងទុកជាមុន) ។

វប្បធម៌រៀនណាមបុរាណភាគច្រើន អង្គការសង្គម និងឥរិយាបថរបស់ជនជាតិរៀនណាម បានបញ្ជាក់ថា តុល្យភាពរវាងធាតុយ៉ាងនិងធាតុយ៉ាង គឺជាគំនិតចាក់ស្រែ (រួមមាន គុណតម្លៃ គំនិតអរូបិយប្រភេទផ្សេងៗ គ្នា និងវិធានការប្រតិបត្តិ ។ល។) ។ បើតាមអរូបិកម្មលំដាប់ខ្ពស់នេះ គេសង្កេតឃើញមានការតស៊ូមួយនៅក្នុងប្រព័ន្ធ នោះ បន្ទាប់ពីពេលចេះតែរំកិលទៅមុខ ។ នៅត្រង់កម្រិតនៃបរិបទវប្បធម៌ជាក់លាក់មួយ មានការផ្លាស់ប្តូរច្រើន បានកើតឡើង ។ តាមរយៈឧទាហរណ៍នៃរឿងនិទានខ្លីៗ អក្សរសិល្ប៍និងការស្រាវជ្រាវអំពីការរស់នៅរបស់ មនុស្ស បានជួយធ្វើឲ្យលក្ខណៈអរូបិកម្មនេះមានន័យគ្រប់គ្រាន់ ។ រួមសេចក្តីទៅ ធាតុយ៉ាងនិងធាតុយ៉ាងកើតមាន ជាមួយគ្នា ដែលជាធម្មតា ធាតុយ៉ាងគ្របដណ្តប់លើធាតុយ៉ាង ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលដែលធាតុយ៉ាងកាន់តែគ្រប ដណ្តប់ខ្លាំងលើសលប់ពេកនោះ វានឹងមានប្រតិកម្មតបតពីធាតុយ៉ាងនៅក្នុងប្រព័ន្ធសង្គម ហើយការផ្លាស់ប្តូរសង្គមក៏ កើតមានឡើង ។

ទំនាក់ទំនងគ្នារវាងប្រព័ន្ធសង្គមពិតប្រាកដ និងប្រព័ន្ធគំនិត គឺមានភាពពិតប្រាកដហើយមានសារៈសំខាន់ ។ ប៉ុន្តែ ទំនាក់ទំនងនេះ ក៏មានន័យសំខាន់ជាងនេះផងដែរ ។ ពិភពនៃឥរិយាបថដែលអាចសង្កេតបាន ហត្ថកម្ម និងពិភពនៃទស្សនៈយល់ឃើញ ដែលបង្កើតដោយវប្បធម៌ឬដោយការស្រមៃស្រមៃ បន្តបង្កើតនិងកែទម្រង់គ្នា ទៅវិញទៅមក ប៉ុន្តែនៅរក្សាបុរាណភាពសំខាន់នៃទំនាក់ទំនងរបស់វា ល្អឥតខ្ចោះក្តី មិនគ្រប់លក្ខណ៍ក្តី ក្នុង អំឡុងពេលនៃដំណើរការផ្លាស់ប្តូរ ។ នៅស្របពេលដែលពិភពទាំងពីរ ធ្វើចលនាជាមួយគ្នាអស់កាលយូរទៅ ពិភពនីមួយៗ ត្រូវបានស្ថាបនាបញ្ចូលគ្នាទៅវិញទៅមក ។ ដូច្នោះ ទម្រង់ជាក់លាក់ណាមួយនិងធាតុសំខាន់ៗ នៃ ប្រភេទពិភពណាមួយ ឬរបស់ពិភពទាំងពីរ អាចប្រែប្រួលក្លាយទៅជាធាតុសម្គាល់ទៅតាមពេលវេលា ប៉ុន្តែ ស្របពេល គ្នានេះដែរ ទំនាក់ទំនងជានិមិត្តរូបនៅតែបិទនៅតទៅទៀតដើម្បីជាធាតុបង្កប់តាមរយៈភាពផ្ទុយគ្នាសមហេតុ សមផល ។

ខ្ញុំជឿថា វាពិតជាមានតម្លៃធំធេងណាស់ក្នុងការសម្រួលមើលប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់រៀនណាមចូលទៅក្នុង ស.វ. ទី ២០ ដូចជាករណីមួយនៃទម្រង់ការប្រែប្រួលនៅជុំវិញតុល្យភាពរវាងធាតុយ៉ាងនិងធាតុយ៉ាង ។ អ្នកប្រាជ្ញសម័យ បរមបុរាណបានអះអាងរឿងនេះថា ជាធម្មជាតិនៃតថភាព ជាដំណើរសាកលមួយហៅថា «តារ» ។ យ៉ាងយ៉ាង នៃសង្គមរៀនណាមបុរាណ ដែលមានក្នុងគ្រួសារ ក្នុងអក្សរសិល្ប៍ ក្នុងសាសនា ក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ច រហូត ដល់ប្រព័ន្ធនយោបាយ គឺមាននៅក្នុងក្លាយនិងក្លាយផ្ទាល់ នូវធាតុផ្សំ ដែលផ្ទុយគ្នាយ៉ាងសមហេតុសមផល តែ ស្របពេលជាមួយគ្នានោះ ក៏មានមុខងារជាធាតុបំពេញបង្កប់គ្នា ដែលមានរចនាសម្ព័ន្ធដោយឡែករបស់ខ្លួន ។ ទាំងនេះអាចគិតបានថា ជាការញែកអនុប្រព័ន្ធពីរដែលកំពុងដំណើរការ នៅក្នុងផ្នែកណាមួយនៃប្រព័ន្ធសង្គម ទាំងមូល ។ នៅពេលណាដែលមានអនុប្រព័ន្ធនាមួយរឹងមាំជាចំពែក នោះនឹងបង្កើតឲ្យមានភាពតានតឹង ទុក្ខ ព្រួយនៅក្នុងសង្គម ហើយពេលនោះ នឹងមានប្រតិកម្មពីបុគ្គលនិងស្ថាប័ន ដើម្បីស្វែងរកបរិយាកាសសង្គមដែល សុខស្រួលជាងនេះ ។ លោក ហ្គ្រេហ្គ័រី ប៊ីស្តុន (Gregory Bateson) បានប្រៀបធៀបដំណើរការនេះទៅនឹង

ឧបករណ៍វាស់ស្ទង់កម្ដៅ^(២១) ។ គាត់បានលើកឡើងថា ចំណុចសំខាន់បំផុតនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រគឺ « ពេលដែល ឥរិយាបថមានការផ្លាស់ប្តូរ ។ នេះគឺជាពេលដែលមនុស្សទទួលបានការឈឺចាប់ដោយសារតែតម្លៃដែលពួកគេមាន ពីមុន » ។ គាត់បានបន្ថែមទៀតថា អ្វីដែលពិតជាសំខាន់នោះសម្រាប់បុគ្គលនិងសង្គមមនុស្សទាំងមូល គឺការប្រែ ប្រួលនៅក្នុងភាពលំអៀង ឬ ការដាក់នូវឧបករណ៍វាស់ស្ទង់សម្រាប់កម្រិតឥរិយាបថសង្គម^(២២) ។

ដោយសារតែមនុស្សប៉ុនប៉ងបង្កើតគុណតម្លៃ ដែលចាំបាច់ត្រូវបានជម្រើសក្នុងលក្ខខណ្ឌមិនច្បាស់លាស់ និងលក្ខខណ្ឌប្រកួតប្រជែងផងនោះ ការប៉ុនប៉ងទាំងនេះធ្វើឲ្យមានការកើនឡើងនូវជម្លោះនិងភាពតានតឹង មិន មែនតែនៅក្នុងក្រុមទេ ប៉ុន្តែជួនកាលមាននៅក្នុងបុគ្គលខ្លួនឯងផងដែរ ។ នៅក្នុងខ្លួនបុរស ស្ត្រី និងសង្គម មាន ចំណុចដែលអត់ធ្មត់ចំពោះភាពតានតឹង ហើយពេលដែលឡើងដល់ចំណុចនេះ អាចនាំឲ្យមានសកម្មភាពមួយចំនួន សម្រាប់បង្ការ ។ លទ្ធផលអាចជាការប្រែប្រួលខាងវប្បធម៌ ឬសង្គម រួមទាំងបដិវត្តន៍ផងដែរ ។ ប្រទេស វៀតណាមនា ស.វ. ទី ២០ បានបង្ហាញឲ្យឃើញនូវករណីចម្រុះចម្រាសដ៏ស្រួចស្រាលមួយក្នុងសង្គម ស្តីអំពីការ ដាក់កម្រិតលើសង្គម ។ នៅសម័យនោះ មានប្រជាជនជាច្រើនលាននាក់ទទួលបានការប៉ះទង្គិចយ៉ាងខ្លាំងក្លា ដោយ សារតែគុណតម្លៃចាស់របស់គេ នៅពេលដែលមានការកើតនៅឥរិយាបថថ្មីនេះ ។

ការប្រដូចសង្គមពិតប្រាកដទៅនឹងអត្ថន័យសំខាន់របស់លោក ប៊ីត្សន ស្តីអំពីការដាក់កម្រិតលើសង្គមនេះ គឺជាបណ្តុំនៃគុណតម្លៃដែលបុគ្គលនឹងប្រព្រឹត្តតាម ។ បុគ្គលទាំងនោះធ្វើអន្តរកម្មនិងទំនាក់ទំនងជាមួយគ្នា ស្រប ពេលដែលពួកគេបញ្ចូលនូវលទ្ធផលរបស់សកម្មភាពផ្ទាល់ខ្លួន ចូលទៅជាមួយផលនិងលទ្ធផលរបស់អ្នកផ្សេង ដើម្បីបង្កើតព័ត៌មានថ្មីមួយ ដែលក្រោយមក ពួកគេអាចកែប្រែឥរិយាបថរបស់ខ្លួនគេបាន ។ ជួនកាល ដូចក្នុង ប្រទេសវៀតណាម ស.វ. ទី ២០ អ៊ីចីង ដំណើរការនេះនាំឲ្យមនុស្សស្វែងរកការផ្លាស់ប្តូរក្រុមនៃការប្រព្រឹត្ត ។ ពួកគេនឹងអ្នកផ្សេងទៀត ត្រូវគេរំពឹងឲ្យសហការគ្នា និងផ្លាស់ប្តូរការដាក់កម្រិតរបស់សង្គម តាមរយៈលទ្ធផល នៃការផ្លាស់ប្តូរទម្រង់ចែកចាយគុណតម្លៃសម្រាប់សង្គមទាំងមូល ។ ចំពោះខ្ញុំ ដំណើរការនេះទំនងជាអាចកែប្រែ បានស្របតាមការពិពណ៌នានិងការវិភាគ របស់គោលគំនិតធាតុយ៉ិននិងធាតុយ៉ាង ។

ដើម្បីឲ្យងាយស្រួលយល់ធាតុយ៉ិននិងធាតុយ៉ាង និងគុណតម្លៃរបស់វា ជាញឹកញាប់ យើងហៅវាថា ជា « ប្រព័ន្ធ » ឬ « វិស័យ » នៅក្នុងជំពូកនេះ ។ យើងអាចមើលឃើញការរៀបចំសង្គមរបស់វៀតណាមបុរាណ ដូចជា ការដែលរក្សាបានតាមរយៈអន្តរកម្មរវាងប្រព័ន្ធខុសគ្នាទាំងពីរនេះ ។ បន្ថែមពីលើការប្រើប្រាស់ជាធម្មតារបស់ជន ជាតិវៀតណាម ខ្ញុំបានពង្រីកការគិតដោយប្រើប្រាស់នូវគោលការណ៍អរូបីមួយចំនួន ដែលជនជាតិវៀតណាម មិនធ្លាប់ធ្វើឬស្រមៃនោះ ។ នៅក្នុងជំពូកនេះ ខ្ញុំប្រើពាក្យយ៉ិននិងយ៉ាងក្នុងន័យធៀបប៉ុណ្ណោះ ។

រក្ខតបន្ទាប់ទៀតនេះ នឹងពិពណ៌នាអំពីស្ថានភាពរបស់ប្រព័ន្ធសង្គមវប្បធម៌វៀតណាម ដូចដែលមាននៅ ពេលដែលឥទ្ធិពលអាណានិគមបារាំងសែសចាប់ផ្តើមដាក់សម្ពាធលើវៀតណាមក្នុង ស.វ. ទី ១៩ និងដើម ស.វ. ទី ២០ ។ នេះគឺជាចំណុចចាប់ផ្តើមដ៏សំខាន់នៃប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាមដែលនឹងត្រូវរៀបរាប់ក្នុងជំពូកនេះ ។

គុណតម្លៃ និងទំនៀមទម្លាប់បុរាណរបស់ជនជាតិវៀតណាម

វប្បធម៌វៀតណាមបុរាណមានភាពសំបូរនិងមានការដឹងពុទ្ធលំទូលាយពីតម្លៃទាំងនេះ ។ នៅក្នុងការស្ទាបស្ទង់

ត្រួសៗ បន្ទាប់នេះ ខ្ញុំចាំបាច់ត្រូវបញ្ជាក់ជូននូវរូបភាពនៃប្រពៃណីរៀនសូត្រ ដែលខ្ញុំបានសម្រិតសម្រាំងយ៉ាង
 ប្រយ័ត្នប្រយ័ត្ននិងដែលឆាយយល់ ។ វាថែមទាំងធ្វើឲ្យយើងដឹងពីគុណសម្បត្តិ ដែលមានប្រើជាចម្បងនៅតំបន់
 ភាគខាងជើងនិងភូមិស្រុកនៅតំបន់ទំនាបកណ្តាលនាសតវត្សរ៍ទី ១៧ និងដើមសតវត្សរ៍ទី ២០ ដែលផ្តោតខ្លាំង
 លើវប្បធម៌ច្រើនជាងឥរិយាបថ ។ ខ្ញុំក៏ផ្តោតផងដែរលើបទដ្ឋាននិងរំលងចោលភាពមិនស្របគ្នាជាច្រើនទៀត ។
 ការដដែលដកអំពីធម្មជាតិពិតប្រាកដនៃសង្គមរៀនសូត្របុរាណ នៅមានការចម្រើនចម្រាសគ្នានៅឡើយ ។ ដូច្នោះ
 និយាយឲ្យឆាយស្រួលយល់ គឺថា មានទស្សនៈធំៗ ចំនួនពីរអំពីប្រទេសរៀនសូត្របុរាណ ។

ចំពោះអ្នកស្រាវជ្រាវជាច្រើន ជាពិសេស អ្នកប្រាជ្ញបារាំងជំនាន់មុនៗ ដែលបានចាប់ផ្តើមសិក្សាប្រទេស
 រៀនសូត្របុរាណបន្ទាប់ពីបានសិក្សាស៊ីដេម៉ាអំពីប្រទេសចិននោះ បានយល់ថា អនុប្រព័ន្ធធាតុយ៉ាង ហើយជា
 ពិសេសលទ្ធិខុងធីដីបែបថ្មី គឺជាប្រព័ន្ធរប្បធម៌បុរាណ ។ ហើយគេយល់ថា អនុប្រព័ន្ធធាតុយ៉ាង គឺជាធាតុរំខាន
 ដែលនាំឲ្យមានភាពតានតឹង ភាពច្របូកច្របល់ និងបង្កឲ្យគាំងដំណើរការនៅក្នុងប្រព័ន្ធទាំងមូល^(២៣) ។

ទស្សនៈថ្មីមួយទៀត មើលឃើញព្រះពុទ្ធសាសនានិងស្ថាប័នភូមិស្រុក ដែលមានសមភាពច្រើននោះ គឺជា
 អនុប្រព័ន្ធធាតុយ៉ាង ហើយជារៀនសូត្រពិតប្រាកដ និងតំណាងឲ្យវប្បធម៌ពិតប្រាកដរបស់ប្រជាជនភាគច្រើន ។
 តាមរយៈទស្សនវិស័យនេះ អនុប្រព័ន្ធធាតុយ៉ាង ដែលជាធាតុគ្របដណ្តប់ ជាធាតុដែលពុំមានតាំងពីយូរលង់ក្នុង
 ប្រវត្តិសាស្ត្រ និងមានភាពរាក់កែលក្នុងវិស័យវប្បធម៌ ហើយត្រូវគេមើលឃើញថា ជាទស្សនៈរបស់ពួកវរជន ។
 មានការដដែលដកពីភាគក្រៅថា ទម្រង់មួយនេះត្រូវបានពួកវណ្ណៈគ្រប់គ្រងប៉ុនប៉ងប្រើប្រាស់ ដើម្បីជាឧបករណ៍កេង
 ប្រវ័ញ្ចទៅលើប្រជាជន តែមិនបានទទួលជោគជ័យ ។ ទម្រង់នេះត្រូវបានគេដឹងពុសពុលសាយថា ជាការសរសេរ
 របស់ពួកវណ្ណៈវរជននិងបញ្ជាវណ្ណប្រទេសដែលតំណាងឲ្យវរជនភាគតិចទាំងនោះ ដើម្បីបម្រើឲ្យផលប្រយោជន៍
 ផ្ទាល់ខ្លួន^(២៤) ។

ទស្សនៈផ្ទាល់របស់ខ្ញុំខុសខ្លាំងពីទស្សនៈទាំងពីរនេះ ។ ខ្ញុំជឿថា យិនយ៉ាង គឺជាធាតុផ្សំនៃប្រព័ន្ធរប្បធម៌មួយ
 ដែលប្រជាជនរៀនសូត្រទាំងអស់មានចំណែក ។ ធាតុយ៉ាងនៃអ្នកកាន់លទ្ធិខុងធីដីបែបថ្មី និងធាតុយ៉ាងនៃអ្នកគោរព
 ពុទ្ធសាសនា លទ្ធិតារ និងជំនឿខាងដីវចល បានវិវឌ្ឍជាមួយគ្នា ដើម្បីបង្កើតប្រព័ន្ធមួយ ដែលយើងស្គាល់ថា ជា
 សាសនាព្រះបុរាណរបស់ជនជាតិរៀនសូត្រ ដែលជ្រួតជ្រាបគ្រប់ទិដ្ឋភាពនៃដីវចលរបស់ជនជាតិរៀនសូត្រ ។
 ធាតុយ៉ាងនិងធាតុយ៉ាងមានបង្កប់ក្នុងគ្រួសារ ភូមិ សាសនា និងសេដ្ឋកិច្ច^(២៥) ។ល។

ទាំងពីរនេះ គ្មានមួយណា « ត្រឹមត្រូវ » ឬ « ស្របច្បាប់ » ជាងមួយណាទេ ។ បើគ្មានមួយណាទេនោះ
 វប្បធម៌រៀនសូត្រនិងការគ្រប់គ្រងសង្គមរៀនសូត្រ ជួនកាល ខុសគ្នាពីអ្វីដែលធ្លាប់មានមក ។ បុគ្គល គ្រួសារ
 សង្គមផ្ទាល់ បានប្រែប្រួលក្នុងជំហរនៃមនោគមវិជ្ជាទាំងពីរនេះ ដែលខ្ញុំបានដាក់ឈ្មោះពួកវាថា ធាតុយ៉ាងនិងធាតុ
 យ៉ាង ។ នៅក្នុងគ្រប់ខណ្ឌបែបនេះ និងនៅក្នុងការធ្វើយតបទៅនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រនិងកាលៈទេសៈនោះ វាមានការ
 វិវឌ្ឍនូវគុណតម្លៃមួយមួយ ដែលបង្កើតបានជាបេះដូងនៃវប្បធម៌ជនជាតិរៀនសូត្របុរាណ ដែលនោះ គឺជា
 « បង្អួច » ដែលជនជាតិរៀនសូត្រមើលឃើញពិភពលោក និងបកស្រាយនូវអ្វីដែលពួកគេបានឆ្លងកាត់ ។ វិធី
 នៃការគិត និងការធ្វើ ត្រូវបានបណ្តុះជាគំនិតដល់កូនក្មេង ចាប់តាំងពីពួកគេកើតមកម៉្លោះ ហើយត្រូវបានរំលឹក
 បន្ថែមតាមវិធីសាស្ត្រច្រើនបែបយ៉ាងនៅក្នុងធាកដីវិត និងបានគ្របដណ្តប់លើជំនឿរបស់ជនជាតិរៀនសូត្រចំពោះ

ពិតពេល ថា មានរូបរាងយ៉ាងដូចម្តេច និងថា តើពួកគេត្រូវប្រព្រឹត្តខ្លួនយ៉ាងណាឱ្យសមរម្យ ។ រឿងបន្ទាប់ ទៀតនេះ គឺរឿង «មានកើតឡើង» នៅពេលដែលវប្បធម៌រៀនសូត្រនិងវប្បធម៌ស្និទ្ធស្នាលប្រទេសជប៉ុន មាន ព្រឹត្តិការណ៍ច្រើនណាស់ដែលគ្មានន័យអ្វីទាំងអស់ ប្រសិនមិនបានយោងព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះ ទៅនឹងគុណតម្លៃ ទាំងនេះទេ ។ យើងនឹងពិពណ៌នាអំពីគុណតម្លៃទាំងនេះត្រួសៗ នៅទីនេះ ។

ភាពសមហេតុផល (ភាសារៀនសូត្រណាមហៅថា «លី» “ly”)

ពិតពេលនិងអ្វីទាំងឡាយ ដែលមាននៅក្នុងលោកយើងនេះ សុទ្ធតែមានរចនាសម្ព័ន្ធដោយឡែករបស់វា ។ ដោយផ្អែកលើក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ វិចារណកម្ម ឬ «ភាពសមហេតុផល» («លី») ប្រមូលផ្តុំដោយការយល់ស្រប គ្នានៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធជាមូលដ្ឋានមួយ ដែលគ្រប់គ្រងពិតពេលទាំងមូល ។ ពាក្យថា «លី» មានន័យថា «ធម្ម- ជាតិនៃអ្វីមួយ» ។ «លី» ជាគោលការណ៍ដែលក្តោបក្តាយ ដោយផ្អែកលើការសង្កេតនិងបទពិសោធន៍ ដែល ធ្វើឡើងក្នុងបំណងផ្តល់នូវភាពរលូនជាមួយគ្នានៅក្នុងប្រព័ន្ធ ដោយកំណត់ទម្រង់ត្រឹមត្រូវនៃទំនាក់ទំនងទាំង អស់ ។ គោលគំនិត «លី» ធ្វើវិចារណកម្ម និងធ្វើឱ្យស្របច្បាប់នូវក្រឹត្យក្រមនៃធាតុក្រុមរបស់សង្គមនិងជាតិ ដោយធ្វើឱ្យធាតុក្រុមនោះឯង ជាផ្នែកមួយនៃរចនាសម្ព័ន្ធសំខាន់របស់ពិតពេល ដែលជាស្ថានភាពមួយមាន លក្ខណៈធម្មជាតិនិងមិនអាចកែប្រែបាន ។

ការកោតខ្លាចឪពុកម្តាយ និងការដឹងតុណា (ភាសារៀនសូត្រណាមហៅថា «ហៀវ» “hiéu” និង «អ៊ិន» “on”)

ទំនាក់ទំនងគ្រួសារ គឺជាបែបបទសម្រាប់ការរៀបចំសង្គមមួយ ។ ទាំងការចិញ្ចឹមបីបាច់បែរក្សាកូន និងការអប់រំក្នុង ប្រព័ន្ធ សុទ្ធតែបានសង្កត់ធ្ងន់លើការអប់រំចរិយាសម្បត្តិ ឱ្យប្រព្រឹត្តសមរម្យចំពោះសមាជិកគ្រួសារឯទៀត ។ ជា ដំបូងនិងសំខាន់ជាងគេនេះ គឺគេបង្រៀនកូនក្មេងឱ្យចេះកោតខ្លាចស្រឡាញ់ឪពុកម្តាយ ឱ្យចេះស្តាប់បង្គាប់ និង ចេះមានអាកប្បកិរិយាល្អចំពោះឪពុកម្តាយរបស់ខ្លួន ។ គេបង្រៀនប្រដៅក្មេងៗ ឱ្យចេះមានអារម្មណ៍យ៉ាងជ្រាល ជ្រៅថា ពួកគេបានដាក់គុណចំពោះឪពុកម្តាយខ្លួន បំណុលនេះជំនួសអាកប្បកិរិយាមិនអាចសង់អស់បាន ។ ក្មេងៗ ត្រូវខិតខំធ្វើឱ្យឪពុកម្តាយសប្បាយចិត្តគ្រប់ពេលតាមមធ្យោបាយណាក៏ដោយ ឱ្យតែអាចធ្វើទៅបាន ដើម្បីបង្កើន សុខុមាលភាពរបស់ពួកគាត់ ដើម្បីឱ្យស្របទៅតាមបំណងប្រាថ្នាទាំងអស់របស់ពួកគាត់ ដើម្បីបំពេញសេចក្តី ប្រាថ្នារបស់ពួកគាត់ ដើម្បីសម្រាលបន្ទុកការងារ និងកិច្ចលំបាករបស់ពួកគាត់ ហើយនិងដើម្បីធ្វើឱ្យស្របតាមបំណង ប្រាថ្នារបស់ពួកគាត់គ្រប់រឿងរ៉ាវទាំងអស់ មិនថាធំឬតូច ។ បើយើងសង្កេតមើលជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ និងប្រវត្តិសាស្ត្រ រាប់ពាន់ឆ្នាំមកហើយ យើងឃើញថា ក្មេងៗ ត្រូវបានរៀននូវទម្ងន់នៃគំរូមួយ ដែលខ្លួនត្រូវធ្វើដើម្បីក្លាយជាកូន ដែល «ចេះកោតខ្លាចឪពុកម្តាយ» ។ ទំនាក់ទំនងរវាងកូននិងឪពុកម្តាយ បានក្លាយជាស្នូលនៃវប្បធម៌រៀនសូត្រ ដែលមានច្រើនលើសលប់លើអ្វីៗ ផ្សេងទៀត ។

ទំនាក់ទំនងរវាងប្តីប្រពន្ធ (ភាសារៀនសូត្រណាមហៅថា «ដេ» “dê”)

បែបបទសម្រាប់ក្នុងនាទីសង្គមសំខាន់បន្ទាប់មួយទៀតគឺទំនាក់ទំនងរវាងបងប្អូនប្រុស ។ បងប្អូនត្រូវបង្រៀនចិញ្ចឹម បីបាច់ថែរក្សានិយមន័យប្អូនប្រុសរបស់ខ្លួន ។ ប្អូនប្រុសវិញត្រូវគោរពធ្វើតាម និងគាំទ្របងប្អូនរបស់ខ្លួន ។ ទំនាក់ ទំនងត្រឹមត្រូវរវាងបងប្អូននិងប្អូនប្រុស ត្រូវបានបកស្រាយបញ្ជាក់តាមរយៈសុភាសិតនិងរឿងព្រេងនិទានជាច្រើន ។ បើតាមរឿងព្រេងនិទាននេះ ចំណងរវាងបងប្អូន ជាញឹកញាប់ មិនដូចគ្នានឹងចំណងប្តីប្រពន្ធទេ ។ បងប្អូនប្រុសមិន គួរឲ្យមាននរណាម្នាក់ ឬអ្វីមួយ ជាពិសេស ស្ត្រី អាចមកជ្រៀតជ្រែកឡើយ ។ មានរឿងប្រជាប្រិយជាច្រើន លើក តម្កើងថែមទៀតនូវប្រការសំខាន់នៃមនោគមវិជ្ជារបស់ចំណងសាច់សារលាហិត ដោយបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់នូវការធ្វើ ផ្ទុយនឹងកាតព្វកិច្ចគ្រួសារ គឺផ្ទុយនឹងក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិនៅក្នុងលោក ។ ហើយការធ្វើខុសនឹងក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ គឺជាការប្រព្រឹត្តឥតខ្ចីមសារ និងនាំឲ្យមានគ្រោះថ្នាក់ ។

ខុសពីកូនក្មេងៗ នៅបស្ចឹមប្រទេសភាគច្រើន កូនក្មេងដែលជំងឺជំងឺក្តីនៅក្នុងគ្រួសាររៀនណាមបុរាណ បាន រៀនសូត្រពីភាពពឹងពាក់លើគ្រួសារ ការមានគេចិញ្ចឹមបីបាច់ មិនមែនរៀនសូត្រអំពីភាពឯករាជ្យស្រាវជ្រាវទេ ។ ពួកគេបានរៀនសូត្រអំពីសារៈសំខាន់នៃឋានានុក្រម មិនមែនរៀនសូត្រអំពីសមភាពទេ ។ ពួកគេបានរៀនសូត្រ អំពីវត្តមាន ដែលបានមកពីការគោរពប្រណិបត័ន៍ចំពោះអ្នកដែលមានឋានៈខ្ពស់ជាង មិនមែនរៀនសូត្រអំពីការ ជឿជាក់លើខ្លួនឯងទេ ។ ឧទាហរណ៍ជាករុស្ស៊ីសម្រាប់ពង្រីកបែបបទគ្រួសារចំពោះសង្គមនេះ គឺជាទំនាក់ទំនងរវាង បងប្អូនប្រុសនេះឯង ។ មនុស្សម្នាក់ត្រូវគោរពអ្នកមានអាយុច្រើនជាង ឬមានឋានៈខ្ពស់ជាង ឲ្យដូចទៅនឹងការ គោរពបងប្អូនរបស់ខ្លួន ។

ប្អូនប្រុសត្រូវទុកប្រយោជន៍ខ្លួនមួយអង្វើ និងត្រូវមានចរិយាមារយាទក្នុងទំនាក់ទំនងជាមួយបងប្អូនខ្លួន ។ ទោះបីយ៉ាងនេះក្តី បើតាមរឿងព្រេងនិទានរៀនណាម មានប្អូនប្រុសខ្លះដែរ អាចរកស៊ីមានបាន ទោះជាខ្លួន មិនបានគោរពសព្វគ្រប់តាមចរិយាមារយាទដែលបានកំណត់ក៏ដោយ ។ ពួកគេទទួលបានជោគជ័យពិតប្រាកដ ដោយសារពួកគេបានធ្វើតាមតួនាទីនៃការប្រព្រឹត្តិដែលច្បាប់កំណត់ ហើយដែលសមរម្យទៅតាមស្ថានភាពជាក់ លែងរបស់គេ ។ ពួកគេត្រូវតែខិតខំទោននិងផ្តាច់ចិត្តតាមបងប្អូន ដូចគ្នាទៅនឹងចំពោះឪពុកម្តាយដែរ ទោះបី ជាមានការលើកលែងខ្លះយ៉ាងណាក៏ដោយ ។ ក្នុងការដែលសុខចិត្តព្រមចំណុះទៅតាមការស្នើរបស់បងប្អូនខ្លួន ដែលជួនកាលមិនសមហេតុផលយ៉ាងណាក្តីនោះ ពួកគេនឹងបានសន្សំកុសលច្រើន ។ ប្អូនប្រុសមិនដែលទទួល បានជោគជ័យនោះទេ ប្រសិនបើពួកគេមានភាពក្លាហាន ឬភាពឈ្លាសវៃ ឬក៏ការជឿជាក់លើខ្លួនឯងពេក ។ បែបបទមនោគមវិជ្ជាមួយនេះ ត្រូវបានរៀនសូត្រពីសាលារៀន ពីគ្រួសារ ពីប្រពៃណីនិងពីទំនៀមទម្លាប់អ្នក ស្រុក ហើយវាគឺជាការធ្វើដើម្បីផ្តាច់ចិត្តទៅនឹងចំណងប្រាថ្នានៃអ្នកដែលមានឋានៈបុណ្យសក្តិខ្ពស់ជាងខ្លួន នៅ ក្នុងឋានានុក្រមសង្គមៈ កូនចំពោះឪពុកម្តាយ ប្អូនចំពោះបងប្អូន និងប្រពន្ធចំពោះប្តី ។

តួនាទីរបស់ភេទនីមួយៗ

ស្ត្រីកើតមក នឹងរស់នៅក្នុងគំនិតមួយ ដែលតម្រូវឲ្យគាត់បំពេញតួនាទីជាកូនស្រី ភរិយា និងមាតាយ៉ាងមាន របៀបរៀបរយ ។ តួនាទីរបស់ស្ត្រី គឺជាប្រភពនៃភាពតានតឹងនៅក្នុងសង្គម ។ ជារឿយៗ មានភាពខុសគ្នាចែក ដាច់គ្នាយ៉ាងខ្លាំងរវាងគោលការណ៍មនោគមវិជ្ជានិងតថភាពសង្គម ។ នៅក្នុងរឿងទេវកថា រឿងព្រេងនិទាន

និងប្រវត្តិសាស្ត្ររៀនសូត្រណាម មានពោរពេញទៅដោយរឿងនិទានអំពីស្រ្តីដែលខ្លាំង ឈ្មោះថា វិសាលី និងម៉ឺនម៉ាត់ ។ នៅក្នុងលំដាប់ខ្ពស់បំផុតនៃសង្គម បុរសនិងស្រ្តីជារៀងៗ ធ្វើការជាមួយគ្នា ។ ស្រ្តីបានបំពេញការងារលំបាកជាច្រើន ដោយប្រើកម្លាំង ហើយអ្នកខ្លះទៀតប្រកបរបររដ្ឋបាលរតិចតួច និងធ្វើជាសិល្បករនឹងដំនាញ ។

ទោះជាយ៉ាងណាក្តី តាមមនោគមវិជ្ជា បុរសគឺជាធាតុយុវជន ចំណែកឯស្រ្តីគឺជាធាតុយុវជន ។ ស្រ្តីចំណុះឱ្យបុរសទៅតាមបែបធម្មជាតិ ។ ដូចកូនក្មេងនិងប្អូនប្រុសដែរ ស្រ្តីត្រូវតែចេះស្តាប់បង្គាប់ ចេះជួយគាំទ្រ និងធ្វើតាមស្វាមីរបស់ខ្លួន ។ ស្វាមីរបស់ពួកគាត់ ត្រូវបង្រៀននិងគ្រប់គ្រងភរិយាខ្លួនឱ្យដូចទៅនឹងការធ្វើចំពោះប្អូនប្រុសនិងកូនរបស់ខ្លួនដូច្នោះដែរ ។

មាននិន្នាការបន្តមួយ ដែលចាក់បុរសគល់នៅក្នុងទស្សនៈបែបឋាននុក្រមនៃធាតុយុវជននិងធាតុយុវជន ដើម្បីនិយាយបន្ទាបឋានរបស់ស្រ្តី និងដាក់អំណាចពួកគាត់ឱ្យនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បុរស ។ ស្រ្តីត្រូវតែចេះឱនលំទោនចំពោះឪពុករបស់គាត់ ពេលគាត់នៅក្មេង ត្រូវចេះឱនលំទោនចំពោះស្វាមីគាត់ពេលគាត់រៀបការរួច និងត្រូវចេះឱនលំទោនចំពោះកូនប្រុសច្បងរបស់គាត់នៅពេលដែលគាត់ក្លាយជាស្រ្តីមេម៉ាយ ។ គំនិតដែលថាប្រុសមានភាពខ្ពង់ខ្ពស់ខ្ពស់មើលសេចក្តី កាន់តែមានឥទ្ធិពលខ្លាំងឡើង ។ «មានក្មេងប្រុសម្នាក់ ប្រសើរជាងមានក្មេងស្រី ១០ នាក់» (២៦) ។ «ស្រី ១០០ នាក់មិនថ្លៃស្មើនឹងពងស្វាសម្លាត់ផង» (២៧) ។ ពួកគេស្រឡាញ់និងចិញ្ចឹមបីបាច់ថែរក្សាកូនស្រី ប៉ុន្តែជាក់ស្តែងពួកគេពេញចិត្តកូនប្រុសជាង ។

ក្មេងប្រុសៗ ទទួលបានការយកចិត្តទុកដាក់ច្រើនជាងក្មេងស្រី ។ ក្មេងប្រុសៗ អាចធ្វើអ្វីមួយទៅតាមទំនើងចិត្តរបស់ពួកគេបាន និងអាចដើរហើរទៅណាមកណាបានសេរីជាងក្មេងស្រី ។ ក្មេងស្រីវិញ គេឱ្យនៅចាំផ្ទះមានភារកិច្ចជួយធ្វើការងារផ្ទះសំបែង និងស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងតឹងរ៉ឹងជាងក្មេងប្រុសៗ ។ ប្រសិនបើគ្រួសារមានប្រាក់កាសតិចតួច ប្រាក់ទាំងនោះនឹងត្រូវឱ្យទៅកូនប្រុស ដើម្បីរៀនសូត្រ ចំណែកកូនស្រីត្រូវនៅផ្ទះ ។ ប្រសិនបើកូនស្រីហ៊ានដកស្រែកថា «ហេតុអ្វីបងប្អូនប្រុសរបស់នាងអាចធ្វើបាន ប៉ុន្តែនាងធ្វើមិនបានដូចអីចឹង ?» ចម្លើយយ៉ាងងាយគឺ «ដោយសារតែពួកគេនោះឯងជាប្រុស» ។ ចម្លើយប៉ុណ្ណឹងមិនចាំបាច់មានការបកស្រាយអ្វីបន្ថែមទៀតឡើយ (២៨) ។

ក្រោយពេលរៀបការរួច ភរិយាត្រូវទៅរស់នៅជិត ឬជាមួយគ្រួសារខាងស្វាមី ។ ដូចនេះ ក្រុមគ្រួសារខាងស្រី ត្រូវតែបង្ហាត់បង្រៀនកូនស្រីឱ្យត្រៀមខ្លួនជាស្រេច ដើម្បីចាកចេញទៅរស់នៅជាមួយគ្រួសារខាងប្តីដែលនាងនឹងទៅរស់នៅអស់មួយជីវិតរបស់នាង ។ ជាពិសេស ចំពោះម្តាយរបស់កូនប្រុស ពួកគាត់ត្រូវតែប្រកួតប្រជែងជ្រើសរើសរកអនាគតកូនប្រុសស្រី ដែលមានស្វាមីកត្តិចំពោះកូនប្រុសពួកគាត់ ។

ផ្លូវត្រូវ (ភាសារៀនសូត្រណាមហៅថា « ងឿ » "nghĩa")

គោលការណ៍ប្រព្រឹត្តិដែលផ្តោតលើតួនាទីទាំងនេះរួមជាមួយ « ហៀវ » និង « ដេ » ដែលជាស្នូលនិងចងក្រងជាមួយគោលគំនិតរបស់ « អ៊ិន » ផងនោះ បានបណ្តុះនៅក្នុងជនជាតិរៀនសូត្រណាមនូវក្រមសីលធម៌តឹងរ៉ឹងមួយ និងកាតព្វកិច្ចចម្បងដែលមិនត្រូវប្រព្រឹត្តឱ្យមានកំហុស ។ មានគុណតម្លៃផ្សេងទៀតដែរ ដែលមានមុខងារក្នុងការជួយគាំទ្រនូវគុណតម្លៃសំខាន់របស់ធាតុយុវជនទាំងនេះ ។ គតិបណ្ឌិតឬការចេះដឹង ភាសារៀនសូត្រណាមហៅថា « ទ្រី » (tri)

ភាពសមរម្យ ភាសារៀតណាមហៅថា «លែ» (le) និងភាពស្មោះត្រង់បុស្ចធម៌ ភាសារៀតណាមហៅថា «ទិន» (tin) រួមទាំងភាពក្លាហាន ភាសារៀតណាមហៅថា «យុង» (dung) និងការតស៊ូ ភាសារៀតណាមហៅថា «ដី» (chi) ទាំងអស់នេះគឺជាគុណតម្លៃចម្បង ដែលបានជួយគាំទ្រនិងអនុវត្តកាតព្វកិច្ចចម្បងរបស់សង្គមឈរលើមូលដ្ឋាន «ហៀវ» និង «ដេ» ហើយបានជួយបន្ថែមធ្វើជាប្រទីបសម្រាប់សម្ព័ន្ធភាពរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ នៅក្នុងក្រុមផ្សេងៗ ទៀតនៃសង្គម ។ ភក្ដីភាព ភាសារៀតណាមហៅថា «ទ្រុង» (trung) ដែលជាការពង្រីកបន្ថែមនៃ «ហៀវ» ចំពោះទំនាក់ទំនងនៃវត្ថុមួយទៅនឹងម្ចាស់របស់វា ។

កាតព្វកិច្ចសំខាន់របស់សង្គម ត្រូវបានសង្ខេបដោយគុណតម្លៃរបស់ «ដឿ» ប្រហែលជាប្រែសម្រួលឱ្យស្រួលស្តាប់នោះគឺ «ការធ្វើត្រូវ» ។ «ដឿ» បញ្ជាក់ន័យ ករណីយកិច្ច យុត្តិធម៌ និងកាតព្វកិច្ច ។ «ដឿ» បណ្តុះឆន្ទៈឱ្យមនុស្សធ្វើអ្វីដែលខ្លួនត្រូវធ្វើ ដើម្បីបំពេញតាមកាតព្វកិច្ចសង្គមរបស់ខ្លួន ដើម្បីសង «អីន» ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹង «ហៀវ» និង «ដេ» ។ «ដឿ» ទាមទារវិចារណញ្ញាណស្ងប់ស្ងាត់នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធរបស់ «លី» ដែលជាធម្មជាតិនៃវត្ថុទាំងឡាយ ហើយទាមទារឱ្យមនុស្សម្នាក់ៗរស់នៅក្រោមច្បាប់ទម្លាប់ ដែលមិនអាចជឿសបាន មិនថាកាលៈទេសៈណាបុរេហេតុផលបុគ្គលយ៉ាងណានោះទេ ។ គោលគំនិត «ដឿ» ផ្អែកទាំងស្រុងលើការប្រព្រឹត្តនៅក្នុងតួនាទីសង្គមសំខាន់ៗ ។ ឧទាហរណ៍ «ដឿ» កំណត់បញ្ជាឱ្យកូនប្រុសគួរប្រព្រឹត្តយ៉ាងដូចម្តេច ចំពោះឪពុក ប្អូនប្រុសគួរប្រព្រឹត្តយ៉ាងដូចម្តេចទៅកាន់បងប្រុស ប្រជានុរាស្ត្រគួរប្រព្រឹត្តយ៉ាងដូចម្តេចទៅកាន់ស្តេច ជាដើម ។ល។ «ដឿ» បានរក្ខតចោលទំនាក់ទំនង និងការប្រព្រឹត្តដែលមិនមានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងតួនាទីយុទ្ធសាស្ត្រសង្គម ។

អារម្មណ៍និងមនោសញ្ចេតនា (ភាសារៀតណាមហៅថា «ទិញ» “tinh” និង «ញ៉ិន» “nhân”)

នៅត្រង់ស្នូលនៃក្របខ័ណ្ឌដ៏តឹងរ៉ឹងរបស់ជាតិយុវជន គឺជាគោលគំនិតដែលផ្ទុកទៅដោយគុណតម្លៃរបស់ «លី» «ហៀវ» «ដេ» និង «អីន» ។ ក្របខ័ណ្ឌសង្គមនេះ គឺជាលទ្ធិខុសពីបែបថ្មីដ៏មុតមាំ ផ្តោតលើបុរសជាធំ ផ្តោតលើតួនាទីជាជាងផ្តោតលើមនុស្ស ផ្តោតលើសុខុមាលភាពរបស់សហករណ៍ (គ្រួសារ ភូមិ ស្រុក ប្រទេសជាតិ) ជាជាងផ្តោតលើអារម្មណ៍ បំណងប្រាថ្នា ឬបញ្ហារបស់បុគ្គល ។ នៅស្របពេលដែល «លី» ទទួលបាននូវតំណែងនៃប្រព័ន្ធដែលគ្របលើគម្ពីរ ជាពិសេស ក្នុងចំណោមវេជន និងមានឥទ្ធិពលខ្លាំងនៅក្នុងតំបន់ភាគខាងជើង និងផ្នែកភាគកណ្តាលនៃប្រទេសរៀតណាម ។ ភាពខ្លាំងនិងភាពស្អប់ស្អើងរបស់ «លី» បានបង្កើតជាការជួយគ្នាខ្លាំងមួយ ទៅនឹងគុណតម្លៃនិងគោលគំនិតផ្សេងៗ ជាច្រើន ។ ការពិតទៅ យិននិងយ៉ាង មានភាពប្រឆាំងគ្នាអីចឹងមែន ប៉ុន្តែវិស័យទាំងពីរនេះមិនអាចខ្វះមួយណាបានទេ ព្រោះវាវិស័យបង្កប់គ្នាទៅវិញទៅមក ។ ក្នុងចំណោមវិស័យទាំងពីរនេះ បើកាលណាមួយណាមានភាពលើសលប់ច្រើនជាងម្ខាងទៀត នោះច្បាស់ជាមានបញ្ហាហើយ ។

វិស័យយ៉ាង គឺជាលក្ខខណ្ឌដែលធ្វើឱ្យមនុស្សម្នាក់ៗ មិនអាចទទួលបាននូវសេចក្តីត្រូវការផ្ទាល់ ។ នេះក៏ដោយសារតែមានគោលការណ៍គោរពតាមទំនៀមទម្លាប់យ៉ាងតឹងរ៉ឹង ដោយរិះគន់មិនត្រឹមត្រូវទៅលើអ្នកមិនគោរពទំនៀមទម្លាប់ ឬក៏ការរិះគន់លើស្ត្រី ហើយក៏ដោយសារតែគោលការណ៍នេះផ្តោតយ៉ាងសំខាន់លើតួនាទី

អត្តចរិតជាជាងមនុស្ស និងផ្ដោតលើក្រុមជាជាងមនុស្សម្នាក់ៗ ។ មានមតិវិចារកម្មយុទ្ធនេះហៅគោលការណ៍បែបនេះថា « អារក្សតចង្កៀត » ហើយសន្និដ្ឋានថា គោលការណ៍បែបនេះបានទៅរក « ភាពចូលមិនចុះ »^(២៩) ។ ពុទ្ធសាសនា សាសនាតាវ និងប្រពៃណីជនម្ចាស់ស្រុក រួមទាំងធាតុផ្សំនៃគំនិតរបស់លោក ខុងធី បានផ្តល់នូវគុណតម្លៃ ទំនៀមទម្លាប់ និងការអនុវត្តយ៉ាងទូលំទូលាយ ដែលបង្កបង្កើតបានជាលំនឹងរបស់ធាតុយិន តទល់នឹងឧបរិចនាសម្ព័ន្ធសង្គមដ៏ជំនឿមនៃធាតុយ៉ាង ។ អ្វីដែលជាការផ្ទុយគ្នាយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងវប្បធម៌វៀតណាម ពោលគឺក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃរបស់ជនជាតិវៀតណាម គឺរវាង « ជឿ » និង « ទិញ » ។ នៅស្របពេលដែល « ជឿ » គឺស្តីពីសីលធម៌ អភិសមាចារ និងករណីយកិច្ច « ទិញ » ឯណោះវិញ គឺស្តីអំពីអារម្មណ៍ ។ « ទិញ » គឺជាអ្វីដែលកើតឡើងដោយខ្លួនឯង មានភាពទោរទន់ទៅតាមការគិតរបស់បុគ្គល ដែលកើតពីសភាវគតិ មិនអាចស្មានទុកមុនបាន និងឆាប់រំជួលចិត្ត ។ គេតែងតែសំដៅ « ទិញ » ទៅនឹង « សេចក្តីស្នេហា » ហើយមិនតែប៉ុណ្ណោះ គេប្រើ « ទិញ » នេះ ដើម្បីបញ្ជាក់ន័យអំពីតណ្ហា មនោសញ្ចេតនា បំណងប្រាថ្នា ឬការរំជួលចិត្ត និងមន្ត្រីដែលយើង អាចហៅបានថា ជាការបញ្ជារបស់ចិត្ត ។ « ទិញ » ជាធាតុសម្រុះសម្រួលរបស់ « ជឿ » ដែរ ។

គុណតម្លៃដែលស្រដៀងគ្នានឹង « ជឿ » ប៉ុន្តែមានភាពភាពផ្ទុយគ្នាពី « ជឿ » នោះ គឺ « ញ៉ិន » ។ « ញ៉ិន » គឺជាគុណតម្លៃនៃមេត្តាធម៌ សប្បុរសធម៌ គុណធម៌ មនុស្សធម៌ សេចក្តីស្រឡាញ់ចំពោះមនុស្សលោក ។ « ញ៉ិន » ដូចគ្នានឹង « ទិញ » ដែលមានភាពពាក់ព័ន្ធនឹងសភាពធម្មជាតិនិងអារម្មណ៍ ។ « ញ៉ិន » តម្រូវឲ្យមានការចូលហួសពីបញ្ញត្តិរបស់ចិត្ត ដើម្បីប្រព្រឹត្តអំពើល្អទៅទៀត ព្រោះមនុស្សមានការអធ្យាស្រ័យយល់ចិត្តយល់ថ្លើម និងមេត្តាធម៌នៅក្នុងចិត្តរបស់ខ្លួន ។ ជាក់ស្តែង « ញ៉ិន » ចូកចូលគ្នាជាមួយការទូន្មានប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធសាសនា ដើម្បីរំលឹកមនុស្សដោយធ្វើឲ្យទៅកាន់គ្នា ឲ្យមានចិត្តមេត្តាធម៌ និងមានចិត្តសប្បុរសធម៌ ។ « ទិញ » និង « ញ៉ិន » ផ្តល់នូវគុណភាពខាងផ្លូវអារម្មណ៍ទល់នឹងភាពសមហេតុផលនៃភាពត្រឹមត្រូវនៅក្នុង « ជឿ » ។

ភាពសុខដុមមិនជាតំលាត់ ហើយនិងភាពសុខដុមពេញលេញ (ភាសាវៀតណាមហៅថា « លី » “ly” និង « ជឿ » “diêu”)

ប្រភពនៃភាពតានតឹងខ្លាំងមួយទៀត រវាងគុណតម្លៃរបស់ធាតុយិននិងធាតុយ៉ាង គឺការមើលឃើញពីភាពសុខដុមរមនា និងភាពសមហេតុផល តាមរបៀបពីរផ្សេងគ្នា ។ ភាពសុខដុមរមនា គឺជាគោលគំនិតសំខាន់ដែលមានគុណតម្លៃសំខាន់ទាំងក្នុងវិស័យធាតុយិននិងវិស័យធាតុយ៉ាង ។ ភាពសមហេតុផល គឺជាមូលដ្ឋានចាំបាច់ដើម្បីឈានទៅរកការសុខស្រួលមួយបាន ។ ប៉ុន្តែ ភាពសុខស្រួលនៃធាតុយ៉ាង ជានិច្ចកាលសំដៅត្រឡប់ទៅរកគោលគំនិត « លី » ពោលគឺគោលគំនិតទូលំទូលាយរបស់ត្រីត្យក្រុមធម្មជាតិ ដែលរួមមានបញ្ចូលទាំងពិភពលោកធម៌ ពិភពសង្គម និងពិភពធម្មជាតិ ។ « លី » គឺជាអ្វីដែលនឹងន ភាពថាវរៈ ដែលបុគ្គលនិងសង្គមត្រូវតែធ្វើតាម ។ ជំនឿខាងលោកធាតុនេះ គាំទ្រគោលគំនិតធាតុយ៉ាងទាំងស្រុង ។ មានចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់ មានផ្លូវត្រឹមត្រូវតែមួយដើម្បីនឹងធ្វើអ្វីៗ ហើយភាពសុខដុមរមនា គឺបានមកពីការអនុលោមទៅតាមអ្វីដែល « ត្រូវ » គឺអ្វីដែលស្របគ្នាទៅនឹង « លី » ។

ប៉ុន្តែ មានពាក្យមួយដែលមានន័យបែបម្យ៉ាងផ្សេងទៀតចំពោះពាក្យ « សមហេតុផល » ដែលមាននៅក្នុង

វិស័យធាតុយ៉ែននេះ ។ នៅប្រទេសវៀតណាម នេះគឺជាគុណតម្លៃរបស់ « ដៀវ » ។ ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុង សមាសនាមដែលសំដៅទៅលើពណ៌ចម្រុះ ការផ្សំសម្រុះឱ្យពីរោះក្នុងតន្ត្រី ការសម្រុះសម្រួលយោបល់ផ្ទុយគ្នា ការធ្វើជាអាជ្ញាកណ្តាលក្នុងរឿងដោះដូរ ។ « ដៀវ » តែងតែសំដៅទៅលើអន្តរកម្មនិងឆន្ទៈ ដើម្បីទទួលយកឬ កែសម្រួលដំហែរឬសកម្មភាពណាមួយរបស់ខ្លួន ដើម្បីឱ្យវាស៊ីគ្នាទៅនឹងស្ថានភាពមួយ ពោលគឺដើម្បីឱ្យចូលនឹង គេចុះ ។ ដើម្បីឱ្យឆ្ងាយយល់ គឺការបន្ថែមដំហែររបស់ខ្លួន ដើម្បីប្រយោជន៍នៃការស្រុះស្រួលគ្នារបស់សង្គម ។ « លី » កំណត់ន័យរបស់បទដ្ឋានបែបដាច់ខាតមួយ ឬជាក្របខ័ណ្ឌយោង រីឯដំនើរលើការបត់បែនទៅតាមកាលៈ ទេសៈ គឺជាខ្លឹមសារសំខាន់របស់ « ដៀវ » ។ « ដៀវ » ក្នុងនាមជាគុណតម្លៃ មានន័យថា « សមហេតុសមផល » គឺល្អម ចេះជាកណ្តាល ។ ចំពោះអ្នកដែលមិនយល់ពាក្យថា ល្អម ហើយដែលមានមហិច្ឆតាលោកលន់ខ្លាំងពេក ឬតឹងរ៉ឹងពេក ឬក៏ជឿជាក់លើខ្លួនឯងខ្លាំងពេក អាចនឹងនាំឱ្យមានការវិនាសដល់ខ្លួន ។ ការរិះរកឱ្យមានតុល្យភាព គ្នារវាងធាតុយ៉ែននិងធាតុយុវធាតុ រវាងកាតព្វកិច្ចនិងមនោសញ្ចេតនា ជួយកសាងជីវិតឱ្យសមល្អមទាក់ទិននឹងដោះដូរនិង ការវិនិច្ឆ័យ ។

អនុបរាជហើយនិងដំណើរការចូលរួម

វិសាលភាពធំមួយផ្សេងទៀតនៃភាពតានតឹងនេះ គឺភាពផ្ទុយគ្នារវាងការចូលរួមយ៉ាងសកម្មក្នុងសង្គម និងការមិន ចូលរួមធ្វើអ្វីសោះ ឬដកខ្លួនចេញពីសង្គម ។ បើតាមគំនិតនៃពុទ្ធសាសនាចិន « ការចូលរួមក្នុងកិច្ចការលោកិយ » និង « ការមិនចូលរួមក្នុងកិច្ចការលោកិយ » គឺផ្នែកដែលចែកដាច់ពីគ្នានិងដែលមិនអាចផ្សះផ្សាគ្នាបាន ។ ប៉ុន្តែ ជនជាតិវៀតណាមជាច្រើនបានខិតខំយ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីបញ្ចូលគំរូទាំងពីរនេះទៅក្នុងជីវភាពនិងក្នុងសង្គមរបស់ពួក គេ^(៣០) ។ លទ្ធផលដ៏បែបថ្មី និងវិស័យយុវធាតុស្រ្តី លើកទឹកចិត្តឱ្យមានភាពសកម្ម និងបង្កើតឱ្យមានការ ប្រកួតប្រជែង ។ ការបម្រើដល់ប្រយោជន៍សាធារណៈ គេមើលឃើញថា ជាកិត្តិយសនិងកាតព្វកិច្ច ។ ប៉ុន្តែ ធាតុផ្សំរបស់ពុទ្ធសាសនានិងសាសនាតាវ លើកតម្កើងការតាំងសមាធិនិងអកម្មភាព ព្រមទាំងមិនបានឱ្យតម្លៃ ឬ ថែមទាំងចំអកចំពោះការតស៊ូឥតន័យក្នុងការដាក់កំហិតឆន្ទៈរបស់ខ្លួនទៅលើតថភាពមួយ ដែលមិនមានការពាក់ ព័ន្ធនឹងឆន្ទៈរបស់មនុស្សម្នាក់នោះ ។

បញ្ញត្តិរបស់ « អឺន » ធ្វើឱ្យការបែងចែករវាងការចូលរួម និងការមិនចូលរួមនេះ មានថាមភាពខុសពីធម្មតា ហើយជារឿយៗ ធ្វើឱ្យមានការប៉ះពាល់ដល់ផ្លូវចិត្តយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងប្រទេសវៀតណាម ។ មនុស្សដែលមានតម្រិះ វិជ្ជា ក៏មានបំណងដកខ្លួនចេញពីការបំពុល និងការធ្វើឱ្យខាននៃភាពរីករវរបស់លោកនេះ ។ គាត់ចង់ដកខ្លួន ចេញពីការប្រកួតប្រជែងសង្គម ដើម្បីលុះរឹមុត្តិ ស្វែងរកភាពស្ងប់ស្ងាត់ និងការអភិវឌ្ឍខ្លួនឯង ។ ប៉ុន្តែ គេគ្មាន សិទ្ធិធ្វើអ្វីចំណងជានិច្ចកាលនោះទេ ។ បំណុលត្រូវតែមានការទូទាត់សង កាតព្វកិច្ចត្រូវមានការបំពេញនៅ ពេលករណីយកិច្ចតម្រូវ ។ មនុស្សថ្លៃថ្នូរម្នាក់ ត្រូវតែធ្វើយតបទៅតាមបទបញ្ជារបស់ « ដៀវ » ។

ម្យ៉ាងទៀត ជួនកាល នៅពេលដែលពិភពលោកផ្តាច់ការទំនាក់ទំនងគ្នា នៅពេលដែលគេមិនអាចសម្រេច បានភាពត្រឹមត្រូវនិងភាពសមរម្យ នៅក្រោមលក្ខខណ្ឌនាពេលបច្ចុប្បន្ននោះ បុរសឬស្ត្រីថ្លៃថ្នូរត្រូវដកខ្លួនចេញ ពីលោកនេះ ជាមធ្យោបាយនៃការបញ្ជាក់អំពីគុណតម្លៃដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ជាជាងចូលរួមក្នុងបរិបទដែលនាំឱ្យគុណតម្លៃ

ទាំងនេះត្រូវបានបញ្ជាក់ ។ មនុស្សជំពូកនេះ គឺអ្នកដែលដកខ្លួនចេញ ដើម្បីរកចាំឱកាសមកដល់ ។ ដោយមាន ទស្សនៈទៅលើពេលវេលាថា ជាការរំលង ទោះ ពួកគេរកចាំការរំលងត្រូវប្រមូលនៃឋានានុក្រមត្រឹមត្រូវមួយ របស់សង្គម ដែលពួកគេចូលរួមជាមួយដោយសេចក្តីថ្លៃថ្នូរនិងកិត្តិយស ។

អំណាចនៃក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ

ការរំលងត្រូវប្រមូលនៃវត្ថុឧបករណ៍ «សមរម្យ» បានធានាដោយដំណើរនៃយុត្តិធម៌ត្រឹមត្រូវ តាមសីលធម៌ដែល មាននៅលើពិតពេលយើងនេះ ។ ជាការជាក់ស្តែង ប្រជាជនរៀនសូត្រណាមទាំងអស់ជឿថា ពេលវេលាគឺរំលង ហើយការធ្វើឱ្យខុសពីក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ អាចនាំឱ្យមានអាយុខ្លី ។ ក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិនិងសណ្តាប់ធ្នាប់សមរម្យ នឹង បញ្ជាក់ខ្លួនវិញមិនខាន ។ ការប្រៀនប្រដៅក្នុងវត្ថុគ្រួសារ ការអប់រំដំបូង រឿងព្រេង សុភាសិត និងអក្សរសិល្ប៍ របស់អ្នកស្រុក បានបញ្ជាក់បង្រៀនក្នុង ៗ នូវការជឿតៗ គ្នា អំពីសុពលភាពនៃគោលការណ៍ក្រឹត្យក្រមនេះ ។ ក្នុង ៗ បានទទួលទស្សនៈបែបលោកធាតុមួយ ដែលបញ្ជាក់អំពីទំនាក់ទំនងរវាងការប្រព្រឹត្តនិងលទ្ធផលជាមួយ អាកប្បកិរិយានិងសំណាង ។ ប្រជាជននិងសង្គមដែលប្រព្រឹត្តសមស្របទៅតាមក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ នឹងទទួល រងផល ហើយចំពោះជនដែលរំលោភបំពានក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិនោះ នឹងជួបនូវគ្រោះមហន្តរាយ ។ ជាការពិត ការ ដែលពួកគេជួបគ្រោះមហន្តរាយនេះ គឺមិនមែនមានចំពោះតែខ្លួនគេប៉ុណ្ណោះទេ គឺមានដល់ក្រុមគ្រួសារ ហើយ ការដែលធ្វើឱ្យមានបញ្ហាអាក្រក់ដល់ក្រុមគ្រួសារ គឺមានន័យថា ជាបាបកម្មអាក្រក់បំផុត ។

គ្រួសារ ៖ ក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិជាក្នុងអតិសុខុមលោក

គ្រួសាររៀនសូត្រគឺជាពិតពេលក្នុងចម្ងាយ ។ អ្វីដែលពួកអ្នកបស្ចឹមប្រទេសហៅថា «គ្រួសារវត្ថុជំនួស» (គ្រួសារ ដែលមានតែឪពុកម្តាយនិងកូន) ត្រូវបានបញ្ចូលទៅក្នុង «គ្រួសារវត្ថុជំនួស» (ញាតិសន្តាន, បងប្អូន) និងគ្រួសារដែល យកតាមខាងខ្សែឪពុក ។ ការចេះស្រឡាញ់ញាតិសន្តាន មានរួមបញ្ចូលទាំងអ្នកដែលបានទទួលមរណភាព និងអ្នក ដែលពុំទាន់កើតនៅឡើយ ដោយដាក់ផ្តុំនៅក្នុងចំណងសាមគ្គី ខាងភាពសុខដុម ខាងស្មារតីនិងសម្ភារៈ^(៣១) ។

ជាដំបូងនិងសំខាន់ជាងគេ គេបង្រៀនក្នុង ៗ អំពី «ហៀវ» ដែលជាគុណធម៌សំខាន់របស់សង្គម ។ សេចក្តី ខ្វល់ខ្វែងអំពីការចង់តបស្នងនៃ «អីន» (ការតបស្នងគុណ) ទៅដល់ឪពុកម្តាយនិងបុព្វបុរស គឺជាកម្លាំងដ៏មាន មហិទ្ធិបូជន៍ខាងគុណធម៌ និងសមិទ្ធផល ។ តាមរយៈការប្រើប្រាស់ប្រែនិងពលកម្ម និងតាមរយៈគុណធម៌របស់ពួកគេ បុព្វបុរសបានប្រមូលកុសល ដែលជាផ្នែកមួយនៃមត៌ករបស់គ្រួសារ ដោយមានការប្រមើលមើលពីសំណាក់ពួក ទេវតា ។

មនុស្សណាដែលនៅរស់រានមានជីវិត គឺត្រូវជាប់បំណុលបុព្វបុរសរបស់មនុស្សនោះ មិនចំពោះថា មនុស្ស នោះបានបំពេញស្នាដៃធំធេងប៉ុណ្ណាឡើយ និងមិនចំពោះថា មនុស្សនោះរងទុក្ខវេទនាធ្ងន់ប៉ុណ្ណាឡើយ ។ មនុស្សនោះត្រូវតែអរគុណចំពោះបុព្វបុរស ចំពោះម្ហូបអាហារដែលមនុស្សនោះបរិភោគ ចំពោះគេហដ្ឋានដែល មនុស្សនោះរស់នៅ ប្តីឬប្រពន្ធរបស់មនុស្សនោះ ដីធ្លីរបស់មនុស្សនោះ សមាជិកភាពនៅក្នុងភូមិរបស់មនុស្ស នោះ ពិសេសជាងនេះទៅទៀតនោះ គឺចំពោះជីវិតមនុស្សនោះផ្ទាល់ ។ មនុស្សនោះទទួលបានផល ក៏ដោយសារ

តែការប្រមូលកុសលផលបុណ្យ ដែលសមាជិកក្រុមគ្រួសារបានខិតខំធ្វើអស់ពេលវេលាជាយូរណាស់មកហើយ និងពី កិត្តិសព្ទរបស់គ្រួសារ ។ ដោយជ័យជំនះតែបន្ថែមទម្រង់បំណុល តែមិនអាចសង្ខេបទាំងអស់ឡើយ ។ គ្រួសារ នីមួយៗ ត្រូវខិតខំធ្វើការធ្ងន់ ដើម្បីរក្សាចំណងទាក់ទងជាមួយអ្នកជិតខាង ជាមួយព្រៀងលាន និងជាមួយអ្នក ភូមិទាំងអស់ ។ បណ្តាញទាក់ទងនេះ ធ្វើឲ្យមនុស្សគ្រប់រូបទុកសម្រាប់ផលប្រយោជន៍របស់ក្រុមគ្រួសាររៀងៗ ខ្លួន ។ កាតព្វកិច្ចមានចំពោះអ្នកដែលមិនទាន់កើតនិងអ្នកដែលស្លាប់ទៅហើយផងដែរ ។ កាតព្វកិច្ចចម្បង គឺ មានចំពោះគ្រួសារផ្ទាល់ ហើយនេះគឺជាកិច្ចការដែលគ្មានទីបញ្ចប់ឡើយ ។

គោលការណ៍វប្បធម៌ គឺផ្តោតទៅលើក្រុមគ្រួសារដែលមានសមាជិកច្រើន ដែលដើរតួនាទីអង្គភាព តែមួយ មានការធ្វើសមាហរណកម្មគ្នាយ៉ាងល្អ និងមានការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធបែបពីលើចុះក្រោមផង ។ អំណាច ទាំងអស់ រួមទាំងកម្មសិទ្ធិទ្រព្យសម្បត្តិផង គឺជារបស់ឪពុកម្តាយ ហើយកូនចៅត្រូវតែស្តាប់តាមអ្វីដែលពួកគាត់ ចង់បាន ។ ការរំលោភបំពានទៅលើការគោរពករណីយកិច្ចជាតូន ដែលស្តែងឲ្យឃើញច្បាស់នោះ នឹងខុសច្បាប់ ហើយនឹងត្រូវទទួលទណ្ឌកម្មយ៉ាងដំណំពីអាជ្ញាធរ ប្រសិនបើមាននរណាម្នាក់រាយការណ៍ឲ្យដឹង ។ ធ្ងន់ជាងនេះ ទៅទៀតនោះ គឺថា នរណាម្នាក់ត្រូវបានគេរកឃើញថា មានកំហុសពាក់ព័ន្ធនឹងចរិយាមារយាទបែបនេះ នៅ ក្នុងក្រសែភ្នែករបស់សាធារណជន អ្នកនោះឯងនឹងទទួលរងនូវទម្រង់នៃភាពអាម៉ាស់អស់មួយជីវិត ។

ការគោរពបុព្វបុរស (ដូនតា) គឺដើម្បីពង្រឹងនិងផ្ទេរគំនិត ដើម្បីបង្កើតបានជាចំណងសាមគ្គីភាពរឹងមាំនៃ គ្រួសារមួយ ។ ចរិតលក្ខណៈនៃសង្គមប្រពៃណីរៀតណាម មានបុសគល់មកពីបំណងគ្រួសារនេះឯង ។ ភាពជា សមាជិក និងទីតាំងណាមួយនៅក្នុងគ្រួសាររបស់នរណាម្នាក់ គឺជាធាតុផ្សំសំខាន់នៃអត្តសញ្ញាណបុគ្គលនិងសង្គម ។ ការប្រារព្ធពិធីនៅក្នុងគ្រាន់ត្រូវរៀតណាមបុរាណ គឺមានភាពសម្បូររបែបនិងប្លែកៗ គ្នា ប៉ុន្តែពិធីបែបនេះ បើគេធ្វើ ចំពោះបុព្វបុរសពិសេសណាមួយនោះ គឺចាំបាច់ត្រូវមានការចូលរួមពីមនុស្សច្រើនគ្នា ដើម្បីធ្វើឲ្យពិធីនោះមានភាព អធិកអធមនិងសំខាន់ ។ បុណ្យខួបរំលឹកបុព្វបុរស ដែលបានចែកឋានទៅហើយនោះ ត្រូវគេធ្វើឡើងជារៀងរាល់ឆ្នាំ ហើយក្នុងពិធីនេះ មានការរៀបចំជារបស់របរសម្រាប់សែនជាលក្ខណៈផ្លូវការទៀតផង ។ អ្នកចូលរួមក្នុងពិធីនេះ អាចមានចំនួនជាមធ្យមឬច្រើន គឺអាស្រ័យទៅលើភាពជិតជិត ឬក៏ឋានៈរបស់បុព្វបុរសនោះ ហើយក៏អាស្រ័យទៅ លើទ្រព្យធនរបស់ជនដែលជាប់ខ្សែខាងឪពុក ។ អ្នកស្រី ឡេ ធីក្វេ (Lê Thị Quê) និយាយថា ៖

លោកអ្នកត្រូវតែចូលរួមក្នុងពិធីជួបជុំគ្រួសារណាមួយ ដើម្បីបានយល់ដឹងអំពីអារម្មណ៍ផលជនជាតិរៀតណាមមាន ចំពោះគ្រួសារពួកគេ ។ នៅក្នុងបរិយាកាសដែលពោរពេញទៅដោយការចងចាំ ប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់នេះ ឋាននុក្រុមគ្រួសារ ត្រូវបានគេស៊ើបសួរមើលយ៉ាងយកចិត្តទុកដាក់ ។ សមាជិកម្នាក់មិនចំពោះថា ឋានៈសង្គម គាត់ជាអ្វីនោះទេ ក៏មានកន្លែងរបស់គាត់មួយ នៅចំពីមុខអាសនៈជូនតា (កន្លែងកុងម៉ា) និងនៅតុជប់លៀង ទៅ តាមលំដាប់លំដោយនៃជំនាន់មនុស្ស និងតាមអាយុក្នុងចំណោមសមាជិកគ្រួសាររបស់គាត់នោះដែរ ។ នៅក្នុង បរិយាកាសបែបនេះ បុគ្គលម្នាក់ចាត់បង់នូវភាពជាខ្លួនឯង និងមានអារម្មណ៍ធ្ងន់ស្រាលនៅកន្លែងនោះឯង ។ នៅ ទីនោះហើយ ដែលគាត់ស្វែងរកនូវកម្លាំងជាក្រុម ។ អ្នកនោះឯងនឹងមិនផ្លាស់ប្តូរទីកន្លែងរបស់គាត់នៅក្នុងក្រុម នេះទេ ទោះបីជាទីកន្លែងដទៃទៀតល្អប្រសើរយ៉ាងណាក៏ដោយ^(៣២) ។

ខ្សែស្រឡាយខាងឪពុកដែលមានសមាជិកជាច្រើន និងមានភាពគួរឆោរ អាចមានការប្រមូលផ្តុំបែបនេះ

យ៉ាងហោចណាស់ រាប់សិបដងក្នុងមួយឆ្នាំដែរ ចំណែកឯគ្រួសារដទៃទៀត ក៏មានការជួបជុំគ្នាបែបនេះច្រើនដង ក្នុងមួយឆ្នាំដែរ ។ ប៉ុន្តែ ចំនួនមនុស្សដែលមកចូលរួម ភាពរៀបចំល្អិតល្អនៃពិធី ចំនួនម្ហូបចំណីនិងភេសជ្ជៈ ដែលយកមកសែននេះ គឺមានភាពខុសៗ គ្នាខ្លាំង ។ ដោយឥតខ្ចោះ គ្រួសារនីមួយៗ គប្បីតែមានដើម្បីចំណែក ដើម្បីប្រារព្ធពិធីនេះ ។ ដំនោះគេឲ្យឈ្មោះថា « ដើម្បីបង្កើតភ្នំ » ហើយដីដីស្រែស្រុកនេះ ទទួលបានការការពារ ដោយច្បាប់និងទំនៀមទម្លាប់ ។ ពិធីបែបនេះ គឺជាផ្នែកមួយនៃទំនាក់ទំនងដ៏រឹងមាំរបស់សង្គមដែលមានចំណង អន្តរការមូលដ្ឋាននិងភិរយាមារយាទ នៅក្នុងផ្នត់គំនិតអ្នកចូលរួមទាំងអស់ ។ ការដែលគ្រួសារមកជួបជុំគ្នាធ្វើពិធី រំលឹកខួបអ្នកដែលចែកឋានទៅហើយ គឺដើម្បីឲ្យគ្រួសារបានដឹងពីបុរសគល់នៃសាច់សារលាហិតរបស់ខ្លួន និងរឹតចំណងសាមគ្គីភាពគ្នាក្នុងគ្រួសារ និងបង្កើតចេតនាស្រឡាញ់ចំពោះគ្រួសារ ។ នៅក្នុងគ្រួសារនីមួយៗ អ្នកដែលនៅរស់ អ្នកដែលបានទទួលមរណភាព ហើយនិងអ្នកដែលមិនទាន់កើតផងនោះ បានចងក្លាប់គ្នាក្នុង ចំណងដែលបិតនៅក្នុងក្រឡិះដូងមួយនៃការពឹងពាក់គ្នាទៅវិញទៅមក ។

បុព្វបុរសនៅតែជាអ្នកចូលរួមយ៉ាងសកម្ម នៅក្នុងជីវភាពរបស់គ្រួសារ ពោលគឺចូលរួមចែករំលែកសេចក្តី សុខនិងទុក្ខ ក្រើនរំលឹកកុំឲ្យភ្នំអាក្រក់ និងទទួលបានកុំឲ្យលោកលន់ទ្រព្យសម្បត្តិ ។ ដូនតាទាំងនោះធ្វើការនៅឯ ឋានក្រោម ដើម្បីជួយគ្រួសារឲ្យមានសុខុមាលភាព ។ ដូនតានៅចាំឃ្នាំមើលនិងចាំជួយកូនចៅ ។ នៅពេល ប្រឈមមុខនឹងការសម្រេចចិត្តសំខាន់ណាមួយនោះ មានជនជាតិរៀនណាមួយចំនួន ជ្រើសរើសការនិយាយជា មួយសមាជិកគ្រួសារដែលស្លាប់ទៅហើយ ដើម្បីជួយការយោបល់ ។ បុព្វបុរសអាចជួយនិងផ្តល់ដំបូន្មាន ហើយ មានពេលខ្លះ ដាក់ទណ្ឌកម្មដល់កូនចៅខ្លួនទៀតផង ប៉ុន្តែទាំងអស់នេះគឺសុទ្ធតែដើម្បីគ្រួសារប៉ុណ្ណោះ ។

បើទុកបីជាគ្រួសារនីមួយៗ សុទ្ធតែបានប្រឹងប្រែងជួយខ្លួនឯង ដោយមិនចាំបាច់ពឹងពាក់អ្នកដទៃក៏ដោយ ក៏ ពួកគេនៅតែគិតពីការប្រកួតប្រជែងក្នុងសង្គម ជាជាងស្វែងរកភាពឯកោ ។ ការប្រកួតប្រជែងរវាងគ្រួសារ កើត មានឡើងនៅក្នុង « ប្រព័ន្ធរណ្ណៈ » មួយ ដែលបើកចំហ ធ្វើឲ្យគ្រួសារមានកិត្យានុភាពតាមឋានានុក្រម ដែលមាន តែសាធារណមតិប៉ុណ្ណោះជាអ្នកកាត់សេចក្តី ។ អ្នកភូមិធ្វើការវិនិច្ឆ័យដោយផ្អែកលើសមភាពនៃឋានៈនិងជំហរគ្រួសារ ទៅតាមអាកប្បកិរិយារបស់សមាជិកគ្រួសារ ។ ទ្រព្យសម្បត្តិ កម្រិតវប្បធម៌ ឋានៈ និងកិត្យានុភាព ក៏ជាកម្មបទ នៃការឲ្យតម្លៃលើគ្រួសារដែរ ប៉ុន្តែវាមិនមែនជាកត្តាកំណត់ដែលគេនិយមនោះទេ ។

មនុស្សកត់សម្គាល់អំពីកំហុសនិងគុណវិបត្តិ ហើយពួកគេបានដៃដៃកម្រិតរឿងហ្នឹង ។ មនុស្សមានការភ័យ ខ្លាចចំពោះការសើចចំអកនិងការនិយាយដើម ។ ដូច្នោះ មនុស្សត្រូវបង្ខំចិត្តស្វែងរកឋានៈខ្ពង់ខ្ពស់ តែពួកគេក៏ ត្រូវចំណាយច្រើនដែរ ។ ជាពិសេស ទំនាក់ទំនងគ្នាទៅវិញទៅមកពេលមានពិធីបុណ្យ រវាងគ្រួសារនិង សហគមន៍ភូមិ គឺជាឱកាសដែលសប្បុរសជនត្រូវតែបង្ហាញបង្ហាញ ដើម្បីបញ្ជាក់ពីភាពមានឋានៈរបស់ពួកខ្លួន និងធន ធានរបស់គ្រួសារ ។

នៅពេលគេកត់ឈ្មោះរបស់ក្មេងប្រុសម្នាក់ក្នុងបញ្ជីរបស់ភូមិ គេត្រូវតែធ្វើពិធីបុណ្យ និងដូនជំនួន ។ ពិធីបុណ្យសពចំណាយអស់ប្រាក់កាសច្រើនជាងនេះទៅទៀត ។ គ្រួសារដែលធ្លូរធ្លា ចំណាយប្រាក់កាសយ៉ាង ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ សម្រាប់រៀបចំពិធីកាន់ទុក្ខនិងបុណ្យសព ។ អាពាហ៍ពិពាហ៍មានភាពសំបុកច្រើន និង ចាយលុយក៏ច្រើនដែរ ។ ពេលគេពិនិត្យឲ្យបានដិតដល់ទៅលើការរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍ គេរកឃើញយ៉ាង

ច្រើនអំពីវប្បធម៌ប្រពៃណីនិងរបៀបប្រព្រឹត្តទៅរបស់សង្គមរៀនណាម ជាពិសេសចំពោះវេជននិងអ្នកដែល មានមហិច្ឆតាសង្គម ។

អាពាហ៍ពិពាហ៍

យើងអាចទុកការរៀបការថា មុនដំបូង ជាការចរចានិងការសម្រុះសម្រួលគ្នារវាងគ្រួសារពីរ ។ ដូច្នោះ ការជ្រើស រើសគូស្រករ គឺមិនមែនធ្វើឡើងដោយបុគ្គលម្នាក់ទេ គឺឪពុកម្តាយជាអ្នករើសឱ្យ ដោយជារឿយៗ មានចាស់ទុំ នៅក្នុងគ្រួសារជួយផងដែរ^(៣៣) ។ កូនក្រមុំ ច្រើនតែទៅរស់នៅជាមួយ ឬយ៉ាងហោចណាស់ ក៏រស់នៅក្បែរ ឪពុកម្តាយខាងប្តីរបស់នាង ហើយនាងត្រូវគោរពប្រណិប័តន៍ឪពុកម្តាយក្មេករបស់ខ្លួន ឱ្យលើសពីឪពុកម្តាយ បង្កើតខ្លួនទៅទៀត ។ ដោយសារនាងទៅរស់នៅក្នុងគ្រួសារខាងប្តី ក្នុងនាមជាអ្នកក្រៅម្នាក់ ដូច្នោះ នាងត្រូវ ផ្តល់ចិត្ត មិនមែនត្រឹមតែប្តីរបស់នាងតែម្នាក់នោះទេ គឺគ្រួសារទាំងមូល ហើយជាពិសេសនោះ គឺម្តាយក្មេករបស់ នាង ។

ចំពោះគ្រួសារទាំងសងខាង ប្រការសំខាន់ដែលត្រូវជៀសវាង គឺការធ្វើឱ្យគ្រួសារបាក់មុខ ដោយរងនូវ ភាពអាម៉ាស់ណាមួយ ដូចជាតាមរយៈការប្រកែកមិនព្រមទទួលយកអាពាហ៍ពិពាហ៍នៅកណ្តាលហ្វូងមនុស្សម្នា ជាច្រើន ដូច្នោះហើយបានជារឿយៗ គេត្រូវប្រើអ្នកចម្រើនឱ្យជួយក្នុងរឿងនេះ ។ គេមានការគិតគូរល្អិតល្អន់ ណាស់ មុននឹងសម្រេចរើសអនាគតគូស្រករណាម្នាក់ គឺគេត្រូវមើលអំពីធនធាន ចរិត សុដីរធម៌ កេរ្តិ៍ឈ្មោះ ឥទ្ធិពលអំណាច និងការរំពឹងទុកផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុទៅថ្ងៃខាងមុខរបស់គូស្រកររូបនេះ និងគ្រួសាររបស់គាត់ ។

ប្រពៃណីរបស់អ្នកស្រុក ច្រើនតែធ្វើការជ្រើសរើសនេះទៅដោយឆាយៗ (ដោយកាត់ចោលប្រពៃណីស្មុគ ស្មាញតាមបែបចិនចោលខ្លះ) តែសង្កត់ធ្ងន់លើពិធីភ្ជាប់ពាក្យ ។ របៀបជ្រើសរើសគូស្រករទាំងនេះ គេយកមក អនុវត្តជាសាធារណៈទៅហើយ និងបានក្លាយជាទំនៀមទម្លាប់របស់ជនជាតិរៀនណាមកាន់តែច្បាស់ និងកាន់តែ ចំណាយប្រាក់កាសច្រើន ។ គេរៀបចំពិធីភ្ជាប់ពាក្យឡើង ជាលក្ខណៈបង្ហាញឱ្យដឹងជាផ្លូវការ ឱ្យគេទទួលស្គាល់ ហើយមានការលើកជំនួនពីគ្រួសារកូនកម្លោះទៅជូនខាងគ្រួសារកូនក្រមុំ ។

ពិធីអាពាហ៍ពិពាហ៍ គេឱ្យឈ្មោះថា « រឿកយ៉ូវ » (ruóc dâu) ។ « រឿក » មានន័យថា « ទទួល » « ស្វាគមន៍ » « ដង្ហែ » ។ « យ៉ូវ » មានន័យពីរ គឺ « កូនក្រមុំ (ក្នុងពិធីមង្គលការ) » និង « កូនប្រសាស្រី » ។ ជន ជាតិរៀនណាមនិយាយថា « យកប្រពន្ធ » ឬ « តាំងគ្រួសារ » ប៉ុន្តែមិនដែលផ្សារភ្ជាប់ជាមួយនឹងពិធីអាពាហ៍ពិពាហ៍ ឡើយ ។ ហើយគេមិនដែលពួរគេនិយាយថា ពិធីរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍សំដៅលើ « ការស្វាគមន៍ភរិយាម្នាក់ » នោះ ដែរ ។ ជាទូទៅ គេតែងតែនិយាយថា « ស្វាគមន៍កូនប្រសាស្រី » ។ គួរនាំទីរបស់កូនក្រមុំក្នុងនាមជាកូនប្រសា ដែលកំណត់ដោយសង្គមនិងវប្បធម៌ គឺជំងឺគួរនាំទីរបស់នាងភរិយា ។ ប្រការដែលសំខាន់ជាងគេចំពោះគូ នាំទីរបស់នាង គឺនៅពេលដែលនាងត្រូវទៅរស់នៅជាសមាជិកថ្មីម្នាក់ជាមួយគ្រួសារថ្មីមួយ ។ ការដែលនាងអាច ធ្វើសមាហរណកម្មចូលទៅក្នុងគ្រួសារថ្មីរបស់នាងនោះឯងហើយជារឿងសំខាន់ខ្លាំង ។

ពិធីអាពាហ៍ពិពាហ៍មានការពាក់ព័ន្ធនឹងនិមិត្តរូបនិងតថភាពនៃការបញ្ជូនកូនក្រមុំ ពីគេហដ្ឋានរបស់នាងទៅ កាន់គេហដ្ឋានរបស់កូនកម្លោះ ។ កូនកម្លោះ ដោយមានមិត្តភក្តិនិងសាច់ញាតិគ្រួសារហែហមកំរុងផង ដើរជា

ក្បួនទៅកាន់ផ្ទះកូនក្រមុំ ដើម្បីសុំយករូបនាងនិងដង្ហែនាងទៅកាន់ផ្ទះរបស់ខ្លួន ។ ការណ៍នេះ មានពេលខ្លះអាច ធ្វើរហូតដល់ត្រូវកាត់ពីក្រុមមួយទៅក្រុមមួយទៀតផង ។ ខាងនារីៗ ចូលចិត្តរៀបការនៅជាមួយញាតិក្រុមផងរបស់ ជាមួយ ប៉ុន្តែគូអនាគតដែលសក្តិសមនឹងនាង មិនប្រាកដថា ជានិច្ចកាល អាចរកឃើញនៅក្នុងក្រុមនោះឡើយ ។ មានការរាយខ្សែចងស្នាក់ផ្លូវក្បួនដង្ហែនេះ ដើម្បីសុំឲ្យអ្នកដែលមកទទួលយកកូនក្រមុំ បង់ប្រាក់ជាមុនសិន ទើប អនុញ្ញាតឲ្យទៅ ។ អ្នកដែលចង់ខ្សែស្នាក់យកលុយនេះ គឺអ្នកនៅតាមក្រុម ក្រុមមនុស្សតាមក្រុមតូចៗ និងក៏មាន ក្រុមសាច់ញាតិចូលរួមផងដែរ ។ នៅពេលដែលគ្រួសារខាងកូនកម្លោះទៅផ្ទះខាងកូនក្រមុំ ពេលនោះ អាចមាន ការស្នាក់បញ្ឈប់ក្បួនដង្ហែនេះម្តងទៀត ដែលធ្វើឡើងដោយខាងបងប្អូនបង្កើតខាងកូនក្រមុំ ដើម្បីសុំលុយ « បើក មាត់ទ្វាររបស់ » ។ ការ « ស្នាក់ផ្លូវ » ទាំងនេះ បញ្ជាក់អំពីន័យជ្រាលជ្រៅនៃអត្តសញ្ញាណរួម ដែលសម្គាល់ក្រុម ទាំងនេះ ។ នៅឯគេហដ្ឋានកូនក្រមុំ កូនកម្លោះក្រាបថ្វាយបង្គំនៅចំពោះមុខអាសនៈដូនតា (កន្លែងកុំនឹងម៉ា) របស់ គ្រួសារកូនក្រមុំ មុនចាកចេញពីផ្ទះនេះទៅ ដោយពិធីនេះដូចគ្នាទៅនឹងអ្វីដែលគាត់បានធ្វើចំពោះដូនតារបស់គាត់ អីចឹងដែរ ។ ចុងបញ្ចប់ មានពិធីពិសាភេសជ្ជៈ ហើយបន្តិចក្រោយមក ក្បួននេះក៏ចេញដំណើរទៅ ។

ការដែលមានបងប្អូន មិត្តភក្តិ និងអ្នកដែលមកជួយផ្សេងៗ ទៀត នៅព័ទ្ធជុំវិញនាង គឺជានិមិត្តរូបនៃការ ការពារកូនក្រមុំពីខ្មោចបិសាចនៅតាមផ្លូវ ជាពិសេស នៅពេលដែលពិធីដង្ហែនេះ ធ្វើដំណើរត្រូវពីក្រុមមួយទៅ ក្រុមមួយ ។ គ្រួសារនិងក្រុម គឺជាក្រុមដែលបង្កើតជាលក្ខណៈវប្បធម៌ ដែលជាផ្នែកដ៏សំខាន់នៃសង្គម ។ កូនក្រមុំ លែងជាកូនស្រីទៀតហើយ និងនាងក៏មិនទាន់ជាកូនប្រសាបុត្រិយានៅឡើយដែរ ។ នៅពេលដែលត្រូវកាត់ពី គ្រួសារមួយទៅគ្រួសារមួយទៀត ឬពីក្រុមមួយទៅក្រុមមួយទៀត កូនក្រមុំស្ថិតនៅក្រៅវប្បធម៌ គឺនាងស្ថិតនៅ ក្នុងពិភពធម្មជាតិមួយ ដែលពោរពេញដោយគ្រោះថ្នាក់ ពោលគឺនាងក្លាយជាមនុស្សម្នាក់ដែលឯកោ គ្មានអំណាច និងនិយាយគ្រោះ ។

នៅឯគេហដ្ឋានរបស់កូនកម្លោះ នាងត្រូវធ្វើពិធីគោរពដូនតា ដូចអ្វីដែលកូនកម្លោះបានធ្វើនៅផ្ទះរបស់នាង ។ នៅខណៈនោះឯងហើយ ដែលកូនក្រមុំនិងកូនកម្លោះរៀបចំធ្វើពិធីដ៏ខ្លីមួយ ដែលធ្វើឲ្យពួកគេក្លាយជាស្វាមីនិង ភរិយា ។ បន្ទាប់មកទៀត មានពិធីពិធីដប់លៀងដ៏ធំមួយទៅតាមមធ្យោបាយរបស់គ្រួសារ ។ បន្ទាប់ពីភ្ញៀវចាក ចេញទៅ ប្តីប្រពន្ធហ្មោងប្តីនឹងចូលទៅក្នុងបន្ទប់ ដែលជាគ្រាដំបូងដែលអ្នកទាំងពីរចាប់ផ្តើមស្គាល់គ្នា ។ កូនក្រមុំប្តី ហ្មោងអាចមានការលំបាកក្នុងការចូលរួមចែករំលែកឲ្យបានពេញលេញ នូវជីវភាពមនោសញ្ចេតនាដ៏សម្បូរបែប ដែលចង់ភ្ជាប់ប្តី ឪពុកម្តាយភ្នែក បងប្អូនថ្មី និងដីដូនដីតាខាងប្តី ម្តាយមីនិងឪពុកមាខាងប្តី ទៅជាសម្ពន្ធភាពជិត ស្និទ្ធនៅក្នុងគេហដ្ឋាន ។ នៅក្នុងផ្ទះនោះ អាចមានសមាជិកគ្រួសាររស់នៅជុំគ្នាច្រើន ដែលធ្វើឲ្យនាងនិងប្តីនាងមាន ភាពជាឯកជនតិចតួច ដើម្បីបង្កើតភាពស្និទ្ធស្នាលជាលក្ខណៈប្តីប្រពន្ធបាន ។

មានតែពេលវេលាប៉ុណ្ណោះ ដែលបន្តិចម្តងៗ អាចធ្វើឲ្យនាងបញ្ចូលខ្លួនខាងផ្លូវសញ្ជាតនា ចូលទៅក្នុង គ្រួសារប្តីនេះបាន ។ ទាល់តែអស់ចំណេរកាលច្រើនឆ្នាំកន្លងផុតទៅ គឺទាល់តែនាងសម្រាលបុត្រដ៏តា និងចិញ្ចឹម បីបាច់ពួកវា ជួយមើលថែទាំអ្នកដែលឈឺថ្កាត់ អាចរកប្រាក់បាន ដែលនាងអាចជួយរួមចំណែករកទ្រព្យរួម និង បានបញ្ជាឲ្យឃើញពីពលិកម្មព្រមទាំងកត្តិភាពចំពោះគ្រួសារប្តីនេះសិន ទើបនាងអាចចាប់ផ្តើមទទួលបានមកវិញ នូវទំហំនៃការគាំទ្រខាងផ្នែកស្មារតី ។ ដូចគ្នាទៅនឹងករណីយកិច្ចរបស់កូនចំពោះឪពុកម្តាយ និងប្អូនៗ ចំពោះ

បង្ក ៗ ដែរ ប្រពន្ធគឺជាកូនប្រសាដែលត្រូវចេះជួយយកអាសានិទិចចេះស្តាប់បង្គាប់ ។

រឿងព្រេងប្រជាប្រិយរបស់អ្នកស្រុកវៀតណាម ច្រើនបញ្ជាក់ឲ្យឃើញអំពីគំរូនៃការធ្វើពលិកម្មដ៏ធំធេង របស់ភរិយាចំពោះស្វាមី ។ ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើភរិយាផិតក្បត់ ឬមិនស្តាប់បង្គាប់ស្វាមីនៅក្នុងរឿងព្រេងនោះ នាង តែងតែត្រូវទទួលការដាក់ទោសនិងមានគ្រោះមហន្តរាយកើតឡើង ។ ហើយមានរឿងនិទានជាច្រើន លើក ឡើងអំពីស្ត្រីដែលចេះចេសរើសរូស ច្រើនតែនាំមកនូវបញ្ហាមិនចេះចប់ ។ ប៉ុន្តែ សាច់រឿងមិនសូវបញ្ជាក់ឲ្យឃើញ ស្ត្រីគ្មានសមត្ថភាព ស្ត្រីចាប់ជឿសម្តីគេ ឬងាយស្រួលឲ្យគេត្រួតត្រា ។ នៅក្នុងរឿងនិទានខ្លះ គឺមានស្ត្រីមាន ប្រាជ្ញាឈ្លាសវៃ និងពូកែអត់ធ្មត់ ចេះជួយប្តីដែលប្រព្រឹត្តឆ្គាំឆ្គង ។

ដោយមានករណីយកិច្ចកំណត់ដោយក្រមនៃការប្រព្រឹត្តនិងគុណតម្លៃដែលគេបានរៀនកាលនៅពីតូច បញ្ជាក់អំពីការលើកមុខលើកមាត់ ភាពមេត្តាករុណាជាសាធារណៈ និងឋានៈការងារខ្ពស់ត្រដែត ដូចដែលមាន នៅក្នុងរឿងនិទាន និងនៅក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃរបស់អ្នកស្រុកវៀតណាម ថា បុរសវៀតណាម ហាក់ដូចជាខ្លះ ជំនាញខាងកិច្ចការសេដ្ឋកិច្ច បើប្រៀបធៀបទៅនឹងស្ត្រីវៀតណាម ។ គ្រួសារនីមួយៗ គឺដូចជាប្រទេសជាតិតូច មួយអីចឹង ។ ប្តី គឺដូចជាប្រមុខរដ្ឋ និងទទួលខុសត្រូវខាងកិច្ចការទាក់ទងបរទេស ចំណែកប្រពន្ធវិញ គឺជា រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ និងគ្រប់គ្រងលុយកាក់ ។ មានការបែងចែកការងារជាលក្ខណៈផ្លូវការ ហើយតួនាទី ផ្សេងៗ សុទ្ធមានគុណតម្លៃដោយឡែករបស់វា ។

ស្ត្រីមួយរូបដែល «ល្អ» គឺជាស្ត្រីដែលចេះធ្វើពលិកម្មខ្លួនឯង ចេះសន្សំសំចៃ ឧស្សាហ៍ នៅបរិសុទ្ធ ហើយ ដែលចេះធ្វើពលិកម្មខ្ពស់ចំពោះស្វាមីនាង ។ នាងគឺជាស្ត្រី «មិនល្អ» ប្រសិនបើនាងហ៊ានសម្លឹងមើលប្រុសតែ ម្នាក់ផ្សេងទៀត ។ ជនជាតិវៀតណាមមានភាពលេចធ្លោខ្លាំងលើសគេ ខាងមានស្ត្រីជំរាមមិនស្មើភាពក្នុងការ វិនិច្ឆ័យទៅលើការប្រព្រឹត្តខាងមេបុនកម្មរបស់បុរសនិងស្ត្រី ។ ជំនឿ គុណតម្លៃ ភរិយាបឋម និងបទដ្ឋានដែល ពាក់ព័ន្ធនឹងការប្រព្រឹត្តមេបុនទាំងអស់នេះ មានការទាក់ទងគ្នាយ៉ាងជិតជិតទៅនឹងគោលគំនិតដ៏លើសលប់នៃ គ្រួសារ ហើយត្រូវពង្រឹងបន្ថែមដោយគុណតម្លៃនៃ «ហៀវ» ។

កាតព្វកិច្ចជាចម្បងរបស់ «ហៀវ» គឺផ្តល់កូនចៅប្រុស ជាអ្នកថែរក្សាបន្តការគោរពបូជាដូនតា ។ ការ សន្សំយល់ការជាឪពុករបស់កូនក្នុងគ្រាន់ត្រូ គឺជាការនាំឲ្យមានកង្វល់ឥតឧបមា ហើយភាពជាម្តាយមិនដែល ត្រូវបានគេលើកមកនិយាយនោះទេ ។ វិសមភាពភេទកើតឡើងដោយជឿសមិនរួច ពីភាពខុសគ្នានៃរចនាសម្ព័ន្ធ រវាងបុរសនិងគ្រួសាររបស់គាត់ ហើយរវាងស្ត្រីនិងគ្រួសារទាំងសងខាងរបស់នាង ដែលមួយ គឺគ្រួសារព័កំណើត និងមួយទៀត ជាគ្រួសារក្រោយពេលរៀបការ ។ តម្រូវការចាំបាច់របស់គ្រួសារ តម្រូវឲ្យទាំងបុរស ទាំងស្ត្រី ធ្វើការបម្រើ ប៉ុន្តែតម្រូវការនេះមានភាពខុសគ្នាខ្លាំងរវាងភេទពីរនេះ ។ មានមនុស្សតិចតួចណាស់ បានសួរនាំ អំពីមូលដ្ឋាននៃជីវភាពសង្គម ដែលបានដាក់សុខុមាលភាពរបស់គ្រួសារ ដំរាងបំណងប្រាថ្នានិងការចង់បានរបស់ បុគ្គលម្នាក់ៗ ។

បុណ្យតិត ៖ ពិធីបុណ្យប្រចាំឆ្នាំរបស់គ្រួសារ

ការចូលមកដល់នៃបុណ្យចូលឆ្នាំ (បុណ្យតិត Tết) បង្កើតជាវិធីសម្រាប់ច្រើនលើសលប់នៃការធ្វើសមាហរណកម្ម ។

អ្នកស្រុកនាំគ្នារៀបចំយ៉ាងយូរទុកជាមុនសម្រាប់បុណ្យចូលឆ្នាំដោយបរិយាកាសរំពឹងទុកយ៉ាងរីករាយ ។ នៅពេលថ្ងៃបុណ្យ មានបុព្វបុរសនឹងមកលេង ហើយគ្រួសារទាំងមូលនឹងមកជួបជុំគ្នា ។ ដើម្បីស្វាគមន៍ឆ្នាំថ្មី គ្រួសារមួយជាចំខាតត្រូវរៀបចំទទួលនៅពីមុខអាសនៈដូនតា ។ នេះគឺការប្រារព្ធពិធីមួយយ៉ាងសំខាន់របស់គ្រួសារដែលនៅរស់ ។ ពលរដ្ឋអាមេរិកាំងមានការលំបាកនឹងយល់អំពីថា តើបុណ្យតិច មានសារៈសំខាន់យ៉ាងណានោះណាស់ ។ បុណ្យតិច ប្រៀបដូចបុណ្យណូអែល បុណ្យប៉ាក ពេលយប់ឈានចូលថ្ងៃបុណ្យចូលឆ្នាំ បុណ្យថ្ងៃអំណរគុណ ព្រះ និងថ្ងៃទី ៤ កក្កដា (ថ្ងៃខួបការបានឯករាជ្យ) របស់ជនជាតិអាមេរិកាំង ទាំងអស់នេះគឺមានរួមគ្នាពីបុណ្យតែមួយគត់ ។ ការប្រារព្ធពិធីតិចជាមួយក្រុមគ្រួសារ គឺមានសារៈសំខាន់ខ្លាំងណាស់ ព្រោះការប្រារព្ធនេះ គឺជាផ្នែកមួយនៃភាពជាជនជាតិរៀតណាមត្រឡាំង និងជាមនុស្សពេញលក្ខណៈ ។ នៅពេលដែលថ្ងៃចូលឆ្នាំចូលមកដល់ សំឡេងលាន់កងរំពងនៃស្ទូរផ្ទះផាវ និងស្ទូរជួង ពុទ្ធវិញកូមី ។ ក្នុងប្រទេសទាំងមូល គេស្តាប់តែសំឡេងស្រែកហោរក្នុងនិងទៅកាន់បុព្វបុរសនិងពពួកទេវតា យ៉ាងសប្បាយអធិកធិ ដោយសម្លេងធ្វើយូធីត្នា នឹងបង្រួបបង្រួមជនជាតិរៀតណាមឲ្យទៅជាប្រជាជនតែមួយ ជុំវិញស្នូលវប្បធម៌របស់ពួកគេ ។

កូមិហានបែបបុរាណរបស់ជនជាតិរៀតណាម

កូមិហាននិងប្រទេសជាតិ អាចប្រៀបដូចជាគ្រួសារធំមួយ ហើយគ្រួសារគឺជាប្រទេសជាតិតូចបូកូមិហានតូចមួយ ។ នៅតំបន់ភាគខាងជើងនិងរៀតណាមកណ្តាល (ប៉ុន្តែមិនមែននៅក្នុងតំបន់ខាងត្បូង ដែលមានប្រជាពលរដ្ឋទើបមកតាំងលំនៅ និងមានមនុស្សរស់នៅតិចជាងខាងជើង) កូមិហានមានសភាពបិទជិតនិងជាសហគមន៍រួម ដោយមានកម្រិតស្វ័យភាពខ្ពស់^(៣៤) ។ កូមិករទាំងអស់នៅដាច់ពីកូមិផ្សេងៗ ទៀត ខណ្ឌចែកដោយវាលស្រែ ។ ផ្ទះសំបែងក្នុងកូមិច្រើនតែនៅផ្តុំគ្នា ដោយមានរបងដើមឫស្សីក្រាស់នៅព័ទ្ធជុំវិញផ្ទះទាំងនោះ ជាលក្ខណៈរូបវន្ត និងជានិមិត្តរូបធ្វើឲ្យសហគមន៍នៅដាច់ចេញពីតំបន់ជនបទដែលនៅក្បែរនោះ និងស្ថិតនៅដាច់ចេញពីសហគមន៍ដទៃទៀតផង ។ នៅក្នុងតំបន់មានអ្នកស្រុករស់នៅ គេអាចចូលទៅបានតែតាមខ្លោងទ្វារដែលមានគុបតែងផ្កាក្តី ជាខ្លោងទ្វារដែលរឹតមាំសម្រាប់ការពារ និងខ្លោងទ្វារដែលជានិមិត្តរូប ហើយខ្លោងទ្វារនេះនឹងត្រូវបិទចាក់សោនៅពេលយប់ ។ ខ្លោងទ្វារនេះគឺជាមុខមាត់របស់កូមិ ដែលបង្ហាញទៅដល់ពិភពលោក ដែលជាសញ្ញាខាងក្រៅមួយនៃអត្តសញ្ញាណ និងបដិរូបនៃការគោរពខ្លួនឯងជាសហគមន៍ ។ នៅខាងក្នុង មាន « ឱញ » (dinh) ដែលជាបេះដូងរបស់កូមិ ។ « ឱញ » ធ្លាប់ជាមជ្ឈមណ្ឌលរៀបចំពិធី និងជាសាលាកូមិ ។

កន្លែងនេះហើយ គឺជាទីដ៏ប្រសើរនៃការផ្សារបញ្ចូលគ្នានៃនយោបាយនិងសាសនារបស់ដីភាពអ្នកកូមិ ។ ដីភាពបែបសាសនានៅឯ « ឱញ » កើតឡើងនៅជុំវិញសេចក្តីគោរពនៃអ្នកតាថែរក្សាកូមិ (អ្នកតាចាស់ស្រុក) ដែលចាត់តាំងដោយព្រះរាជា ដើម្បីធ្វើជានិមិត្តរូបបង្ហាញថា សហគមន៍នេះពិតជាទទួលបាននូវឋានៈជាផ្លូវការថាជាកូមិមួយ គឺអង្គការរដ្ឋបាលពាក់កណ្តាលស្វ័យភាព ។ អ្នកតាបានផ្តល់ឲ្យនូវបង្គោលសម្រាប់អត្តសញ្ញាណកូមិ និងធ្វើតំណាងជានិមិត្តរូបនៃ « ប្រវត្តិសាស្ត្រ ប្រពៃណី គោលការណ៍សីលធម៌ ក្រមនីត្យានុកូល និងសេចក្តីប្រាថ្នារបស់កូមិទាំងមូល »^(៣៥) ។ « ឱញ » ក៏ជាកន្លែងសម្រាប់ពិធីបុណ្យដប់លៀង សម្រាប់ការធ្វើសក្តារបូជាជាសាធារណៈនិងឯកជន សម្រាប់ពិធីបុណ្យសាធារណៈទាំងអស់ទាំងខាងអាណាចក្រនិងផ្លូវសាសនា ។

រៀនរាល់ឆ្នាំ អ្នកភូមិរៀបចំពិធីជាច្រើន ដើម្បីថ្វាយនូវគ្រឿងសក្ការបូជាទៅដល់អ្នកតា ដោយពិធីនេះ រៀបចំយ៉ាងឧឡារិកក្រៃលែង ។ ពិធីទាំងនេះ សហគមន៍ជាអ្នកធ្វើក្នុងនាមសហគមន៍ និងសម្រាប់សហគមន៍ ដោយបញ្ជាក់នូវគុណតម្លៃ សេចក្តីត្រូវការ និងកត្តាដែលរស់រានរួមទាំងអស់ ។ នេះគឺជានិមិត្តរូបដ៏មានអត្ថន័យ ។ ដោយផ្ដោតខ្លាំងទៅលើអ្នកតាចាស់ស្រុក សកម្មភាពនៃពិធីរបស់អ្នកភូមិនៅឯ « ឪពុក » ធ្វើឡើងដើម្បីជានិមិត្តរូប តំណាងឱ្យភាពពឹងអាស្រ័យគ្នារបស់សមាជិកទាំងអស់របស់ភូមិ ហើយមិនមែនគ្រាន់តែដើម្បីគ្នានឹងគ្នានោះទេ គឺ ដើម្បីកម្លាំងខាងក្រៅផងដែរ ពោលគឺកម្លាំងធម្មជាតិ កម្លាំងអធិធម្មជាតិ និងសង្គម ដែលរៀបចំនិងត្រួតត្រាបាន យ៉ាងពេញលេញដោយក្រុមសមូហភាព មិនមែនដោយសមាជិកបុគ្គលណាម្នាក់ឡើយ ។ ប្រពៃណីគោរពអ្នកតា នេះ ឆ្លុះបញ្ចាំងភូមិទាំងមូល ស្តីអំពីមុខងារដែលសម្តែងឡើង ដោយទំនៀមទម្លាប់បុព្វបុរសសម្រាប់គ្រួសារ រៀនរាល់ ។

មិនមែនអ្នកដែលរស់នៅក្នុងភូមិទាំងអស់ ដែលជាសមាជិករបស់ភូមិ ដែលតំណាងឱ្យសហករណ៍ស្របច្បាប់ ត្រឹមត្រូវ ឬជាសមាជិករបស់ «សហធម្មចារី» ដែលរៀបចំពិធីឡើងអ្នកតានោះទេ ។ ទាំងឯកសិទ្ធិនិងកាតព្វកិច្ច មាន ការពាក់ព័ន្ធគ្នាទៅនឹងសមាជិកភាពរបស់ភូមិ ហើយសមាជិកភាពនេះ មិនមែនអ្នកគ្រប់គ្នាទទួលបានដោយឥតគិត ថ្លៃនោះឡើយ ។ ភាពខុសគ្នាដ៏ធំមួយនៅក្នុងភូមិ គឺមានរវាងអ្នកដែលជាសមាជិក និងអ្នកដែលមិនមែនជា សមាជិក ។ ជាផ្លូវការ សមាជិកភាពមានចំពោះតែបុរសៗ ប៉ុណ្ណោះ ហើយបុរសៗ នោះត្រូវតែមានដើមកំណើត និងជំងឺជីវិតនៅក្នុងភូមិនោះទៀតផង ។

ក្នុងនាមជាសហករណ៍មួយ ភូមិគឺជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិដី ។ ទោះជាបំណែកនៃដីដីដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់ សមូហភាពអាចមានភាពខុសៗ គ្នាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏កម្មសិទ្ធិរួមគ្នាបែបនេះគឺជាលក្ខណៈសំខាន់មួយ នៃភូមិករ សមូហភាពរបស់ប្រជាជនរៀនរាល់បុរាណ ។ ដីភូមិត្រូវតែចែកសាជាថ្មីរៀនរាល់បីឆ្នាំម្តង ដោយផ្តល់ដីឱ្យគ្រប់ គ្រាន់ដល់អ្នកក្រីក្រខ្លាំងនិងសង្កត់ពាក់ទាំងឡាយដែលបានបម្រើដល់ភូមិ ។ ដីដីមួយចំនួនត្រូវបានជួលឱ្យអ្នកភូមិ ក្នុងតម្លៃគិតត្រូវមួយ ដើម្បីបង្កើនប្រាក់ចំណូល ។ ប្រព័ន្ធចែកដីនេះ ជួយធ្វើឱ្យមានសាមគ្គីភាពក្នុងភូមិ ។ គ្មាន នរណាម្នាក់ដែលនៅក្រៅភូមិមានសិទ្ធិកាន់កាប់ដីភូមិ ឬប្រកបការងារលើដីភូមិរបស់ភូមិបានឡើយ ។ អ្នកស្រុក អាចមានការខ្វែងគំនិតគ្នាក្នុងចំណោមអ្នកស្រុកគ្នាឯងដែរ ប៉ុន្តែពួកគេមានការសាមគ្គីភាពស្ម័គ្រចិត្ត ពេលមានរឿង ជាមួយអ្នកខាងក្រៅ ។ ភូមិមានការទទួលខុសត្រូវរួមក្នុងការបង់ពន្ធអាករ ទៅឱ្យអាជ្ញាធរថ្នាក់លើ ផ្តល់ជាក់ណែន យោធានិងពលកម្មដល់រដ្ឋាភិបាល ។ ភូមិស្រុកណាដែលបានបំពេញគ្រប់ទៅតាមកាតព្វកិច្ចទាំងនោះ ភូមិស្រុក នោះនឹងមិនត្រូវគេរំខានទេ ។ អ្នកខាងក្រៅសូម្បីតែរដ្ឋាភិបាលកណ្តាល ត្រូវដោះស្រាយបញ្ហាអ្វីមួយជាមួយភូមិ ពុំមែនជាមួយសមាជិកដែលជាបុគ្គលម្នាក់ៗ នោះទេ ។ មានតែតាមរយៈភូមិនេះឯង ដែលមនុស្សម្នាក់អាចមាន សិទ្ធិពេញលេញក្នុងការចូលរួមជាសមាជិករបស់សង្គម ។

ស្ថានភាពនៃហានុក្រមក្នុងភូមិ ៖ សាមគ្គីភាព និងការប្រកួតប្រជែង

សមាជិកភូមិមានឋានៈទៅតាមឋានុក្រមគឺជំរុំមួយ ដោយធ្វើយតបទៅតាមឈ្មោះឋានៈសង្គម ។ លំដាប់ខ្ពស់ ជាងគេនៃឋានុក្រមនេះ មានឈ្មោះថា « ក្រុមប្រឹក្សាអ្នកមានមុខមាត់ » ។ បើទោះបីជាឋានៈនិងលក្ខណៈវិនិច្ឆ័យ

ក្នុងការផ្តល់ឋានៈ មានភាពខុសគ្នាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏គ្រប់ភូមិទាំងអស់សុទ្ធតែមានឋានៈក្រុមឋានៈរបស់ខ្លួន ហើយមានក្រុមប្រឹក្សាអ្នកមានមុខមាត់នៅខ្ពស់ពីលើគេ ។ នៅខាងក្រោមក្រុមប្រឹក្សាអ្នកមានមុខមាត់ គឺមានចាស់ ព្រឹទ្ធាចារ្យក្នុងភូមិ ហើយនៅក្រោមចាស់ទុំទាំងនេះ មានមនុស្សពេញវ័យនៅក្នុងភូមិ ។ នៅក្នុងផ្នែកដ៏ធំទូលាយ នៃលំដាប់ថ្នាក់ មានការបែងចែកខុសៗ គ្នាច្បាស់លាស់ជាច្រើនទៀត ។ ឋានៈទាំងនេះ គឺជាតំណែងតាមលំដាប់ សក្តិ ហើយរាល់កិច្ចការទាំងអស់នៅ « ឱញ » ត្រូវពាក់ព័ន្ធនឹងពិធីសារល្អិតល្អន់ ដោយគោរពតាមលំដាប់ឋានៈ នេះយ៉ាងទៀងទាត់ និងមានការសម្តែងជាលក្ខណៈនិមិត្តរូប ។ នៅក្នុងពិធីផ្លូវការ មិនអាចមានមនុស្សពីរនាក់ ដែលមានឋានៈស្មើគ្នាបានទេ ។

នៅក្នុងបរិបទជាក់ស្តែងនៃទំនាក់ទំនងជានិមិត្តរូបនៅកន្លែង « ឱញ » នេះហើយ ដែលសាមគ្គីរបស់ភូមិ ត្រូវបានគេសម្តែងឲ្យឃើញយ៉ាងពេញទំហឹង ហើយការប្រកួតប្រជែងចាប់ផ្តើមមានភាពស្រួចស្រាលខ្លាំង ។ ឋានៈក្រុមរួមនិងសកម្មភាពផ្លូវការ ដែលពាក់ព័ន្ធគ្នា បានជួយលើកស្ទួយសាមគ្គីភាព និងបានផ្តល់នូវអត្ថន័យនៃ អត្តសញ្ញាណនៅក្នុងភូមិ ក៏ដូចជានៅក្នុងគ្រួសារអីចឹងដែរ ។ ប៉ុន្តែ ខុសពីនៅក្នុងគ្រួសារ ឋានៈក្នុងភូមិត្រូវបាន ប្រគល់ឲ្យ មិនមែនទទួលបានពីកំណើតនោះទេ ។

ឋានៈភូមិមិនមែនជាអង្គការរដ្ឋបាលមួយនោះទេ ។ ក្រុមប្រឹក្សាអ្នកមានមុខមាត់ ជាអ្នកគ្រប់គ្រងការងារភូមិ ប៉ុន្តែមិនមែនដើរតួជាអង្គការនីតិប្រតិបត្តិនោះទេ ។ មន្ត្រីភូមិអនុវត្តតាមបំណងរបស់ក្រុមប្រឹក្សា ។ ដើម្បីក្លាយ ជាមន្ត្រីភូមិបាន ជារឿយៗ គឺជាការលំបាកមួយ ហើយមានបន្ទុកទទួលខុសត្រូវច្រើន ប៉ុន្តែមានអំណាចពិតប្រាកដ តិចតួចណាស់ និងបានប្រាក់កម្រៃក៏ស្តួចស្តើងដែរ ។ ប៉ុន្តែ តំណែងជាមន្ត្រី អនុញ្ញាតឲ្យមនុស្សណាម្នាក់អាច ឡើងឋានៈក្នុងឋានៈក្រុម ដែលផ្តល់ជាច្រកចូលទៅកាន់ក្រុមប្រឹក្សាអ្នកមានមុខមាត់ដែលមានអំណាចនិង កិត្យានុភាពពិតប្រាកដ ។

ហានុក្រម និងសេដ្ឋកិច្ច « កិត្យានុភាព »

សេដ្ឋកិច្ច « កិត្យានុភាព » មានកប់យ៉ាងជ្រៅនៅក្នុងឋានៈក្រុម ដែលបានបញ្ជាក់នៅក្នុងការគោរពបូជាចំពោះ អ្នកតាចាស់ស្រុក ។ នេះគឺជាផ្នែកមួយនៃរចនាសម្ព័ន្ធ ដែលមានការក្រកួតប្រជែងនិងតឹងរ៉ឹង ។ មុខតំណែងជាក់ ស្តែងនៅក្នុងឋានៈក្រុមនេះ គឺពិតជាមានសារៈសំខាន់ណាស់ចំពោះអ្នកភូមិ ។ ពួកគេប្រកួតប្រជែងយ៉ាងខ្លាំងក្លា ដើម្បី « ហូបខាងលើ » និង « អង្គុយពីមុខ » គ្នានៅឯពិធីដប់លៀងនៅក្នុងឱញ ។ បន្ទាប់ពីការរៀបចំពិធីដប់លៀង សំខាន់ៗ រួចរាល់មក នឹងមានពិធីដប់លៀងដ៏ធំមួយ ដែលគេរៀបចំឡើងនៅឯឱញ សម្រាប់សមាជិកភូមិទាំង អស់ ។ ពិធីដប់លៀងនេះបានកំណត់ទីតាំងរបស់មនុស្សក្នុងភូមិ ដូចដែលពិធីសែនដូនបានកំណត់ទីតាំងរបស់ មនុស្សនៅក្នុងគ្រួសារនិងខ្សែស្រឡាយខាងឪពុកនីមួយៗ ។ ការរៀបចំកន្លែងអង្គុយនៅក្នុងពិធីដប់លៀង និង ការបែងចែកម្ហូបនៅក្នុងពិធី គឺមានរៀបរាប់លំអិតឲ្យស៊ីគ្នាទៅនឹងមុខតំណែងសំខាន់ៗ នៅក្នុងឋានៈក្រុមនេះ ។ ឋានៈត្រូវបានគេបញ្ជាក់ឲ្យឃើញ តាមរយៈនរណាអង្គុយនៅតុណា បុរសប៉ុន្មាននាក់ដែលត្រូវហូបអាហារមួយថាស រួមគ្នាបាន នរណាទទួលបានផ្នែកណានៃសាច់ដែលត្រូវបែក ។ ការលំអិតនេះមានភាពខុសៗ គ្នា ប៉ុន្តែគ្រប់ភូមិ ទាំងអស់សុទ្ធតែមានលក្ខណៈពិសេសបែបនេះដែរ ។

លោក ឆៀន ខាក់វៀន (Nguyễn Khắc Viện) បានប្រាប់ឲ្យដឹងថា នៅក្នុងភូមិរបស់គាត់ ៖
 បន្ទប់ពិធីគោរពអ្នកតាមចាស់ស្រុកចប់ទៅ ក្បាល ចំពុះ និងទីបំផុតនៃក្បាលរបស់មាន់ឈ្មោល ដែលគេយក
 មកបូជានោះ គេយកទៅដាក់ទុកសម្រាប់អ្នកដែលមានមុខមាត់ខ្ពស់បំផុត ។ សូមទេវតាជួយអ្នកដែលយក
 ចំណែកមួយនៃសំណែនសម្រាប់ខ្លួនឯង ... ! អ្នកផងក៏បញ្ចប់ពីអ្នកមានមុខមាត់ ដែលបានប្រព្រឹត្តបទល្មើស ដើម្បី
 យកទីបំផុតនៃក្បាលមាន់ឈ្មោលនោះ ។

មិនមែនដោយសាររឿងឱជារស ដែលបុរសទាំងអស់នោះប្រកួតប្រជែងបែបជ្រុលពេកដូច្នោះទេ ។
 អ្នកមានមុខមាត់ម្នាក់ៗ ប្រកួតប្រជែងជាមួយអ្នកដទៃ ដើម្បីយកក្បាលមាន់ដែលគេបូជានៅក្នុងពិធីនេះ ទៅផ្ទះឲ្យ
 បាន ព្រោះនៅក្នុងក្រសែភ្នែកភរិយា កូន និងអ្នកជិតខាងរបស់គាត់ ក្បាលមាន់គឺជាកស្ថុតាងដែលមិនអាចប្រកែក
 បានថា គាត់ពិតជាមនុស្សដែលមានកិត្តិយសបំផុតនៅក្នុងភូមិ^(៣៦) ។

ប្រពៃណីនៃជនជាតិវៀតណាម ទទួលស្គាល់គោលការណ៍វាមានក្រុមសង្គម និងយកចិត្តទុកដាក់យ៉ាង
 ខ្លាំងអំពីមុខមាត់និងឋានៈ ។ ការទាមទារដើម្បីលើកតម្កើងឋានៈណាមួយ ត្រូវអ្នកភូមិដទៃទៀតពិនិត្យអាកប្បកិរិយា
 និងតាមដានយ៉ាងឆ្លៀតឆ្លាត ។ ការរំលោភបំពានគ្នានៃណាមួយទៅនឹងបែបបទសមរម្យ គឺអាចនឹងបង្កបំផ្លាញភាព
 របស់គ្រួសារមួយយ៉ាងខ្លាំងបាន ។ ព្រោះថា អ្នកភូមិតម្រូវឲ្យបង្កើត «ពន្ធុ» លើកិត្យានុភាព ដោយពួកគេចេះតែ
 ទាមទារការជួយឧបត្ថម្ភផ្នែកសង្គមកិច្ចនិងហិរញ្ញវត្ថុ ។ តម្លៃនៃឋានៈ កិត្យានុភាព និងការគោរពពីសំណាក់អ្នក
 ផង តម្រូវឲ្យបានប្រុងប្រយ័ត្នជានិច្ច ឲ្យអនុលោមទៅតាមបទដ្ឋានរបស់ភូមិ និងឲ្យបង្អួតក្នុងសប្បុរសធម៌ ។ ប្រសិន
 បើមនុស្សណាមិនធ្វើឲ្យសមស្របតាមឋានៈដែលខ្លួនចង់បាននោះ មនុស្សនោះក៏ត្រូវបាត់បង់ការគោរពពីអ្នកដទៃ ។

គ្រប់ក្រុមគ្រួសារទាំងអស់ សុទ្ធតែត្រូវចំណាយប្រាក់កាសម្ព័ន្ធម្នាល ដូចជា ការចុះឈ្មោះកូននៅក្នុងបញ្ជីផ្លូវ
 ការរបស់ភូមិ ពិធីបុណ្យសព អាពាហ៍ពិពាហ៍ ជាដើម ។ គ្រួសារនីមួយៗ អាចរៀបចំពិធីដូច្នោះបានដោយឲ្យអស់
 ប្រាក់តិចក៏បាន ឬត្រូវចំណាយប្រាក់ច្រើនក៏បាន ប៉ុន្តែរាល់សកម្មភាពសាធារណៈនីមួយៗ គឺជាសេចក្តីថ្លៃការណ៍
 មួយប្រាប់ឲ្យដឹងអំពីឋានៈនិងកិត្យានុភាពរបស់គ្រួសារខ្លួន ។ ជាមួយ ការប្រព្រឹត្តិបែបនេះ សង្ខេបនូវកិត្យានុភាព
 របស់បុគ្គល និងជាពិសេសរបស់ក្រុមគ្រួសារ ។ សម្រាប់អ្នកដែលមានកិត្យានុភាពល្បី និងមានតំណែងក្នុងសង្គម
 ដែលត្រូវការពារ ឬសម្រាប់អ្នកដែលកំពុងព្យាយាម ដើម្បីបានឋានៈនៅក្នុងវាមានក្រុម ពួកគេមានជម្រើសតិច
 ណាស់ ។

ទោះបីជាតំណែងទៅតាមឋានៈទាំងនេះត្រូវបានទទួលដោយការខំប្រឹងក៏ដោយ ក៏ទំនៀមទម្លាប់ភូមិនៅតែ
 ទាមទារឲ្យមានការទទួលស្គាល់ពីអ្នកផង ។ ការឡើងទៅក្នុងវាមានក្រុមបាន គឺតម្រូវឲ្យឧបត្ថម្ភពិធីដប់លៀងជា
 ច្រើន (« ឡេខាវវ៉ង » “lễ khao vọng”) ។ បើសមាជិកណាម្នាក់ឆ្លើយតបទៅនឹងលក្ខណៈវិនិច្ឆ័យសម្រាប់ការឡើង
 ឋានៈបាន សមាជិកនោះត្រូវតែរៀបចំនូវការប្រគល់ជូនអ្វីមួយនៅឯឱញ និងរៀបចំពិធីដប់លៀងមួយបន្ទាប់មក ។
 នេះអាចមានន័យថា ត្រូវរៀបចំពិធីដប់លៀងជូនសមាជិកភូមិទាំងមូលដោយខ្លួនគាត់តែម្តង ពោលគឺដោយចាយ
 ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ក្រុមគ្រួសារគាត់ ជាអ្នកដែលត្រូវចំណាយលើពិធីនេះ ។ ប្រសិនបើនេះជាឋានៈមួយខ្ពស់នោះ
 ពិធីនេះកាន់តែត្រូវចំណាយប្រាក់ច្រើនថែមទៀត ។

ការខ្វល់ខ្វាយទាក់ទងនឹងមុខមាត់ ឋានៈ និងកិត្យានុភាពនេះ ដែលគេឃើញក្នុងពិធីសែនសំណែន ពិធី

ឆ្លងវ័យ និងពិជ័យទៀតដែលជាទម្លាប់អ្នកស្រុក បានបញ្ជាក់ឲ្យឃើញពីអភិសមាចារជាទូទៅនៅក្នុងភូមិ ដែល តម្រូវមនុស្សក្នុងភូមិ ឲ្យមានចិត្តទូលាយជាសាធារណៈ តែឲ្យមានភាពអត្តខាតជាឯកជន។ ទំនៀមទម្លាប់នៅតាម ភូមិជាច្រើន បានបញ្ជាក់ឲ្យឃើញថា មានការប្រតិបត្តិរូបអភិសមាចារបែបនេះ ។ មានការពិស្តារខុសៗ គ្នា តែ គោលការណ៍មិនខុសគ្នាទេ ។ គឺជាតួនាទីរបស់អ្នកដែលមានធូរធារ និងចង់បានមុខមាត់ខ្ពស់ក្នុងសង្គម ឲ្យចែក ចាយច្រើនជាងក្រុមគ្រួសារដទៃទៀត ។ ក្រុមគ្រួសារយកចិត្តទុកដាក់ណាស់ ចំពោះអ្វីដែលអ្នកស្រុកគិតនិង និយាយអំពីពួកខ្លួន ។ ពួកគេក៏មានជំនឿលើសំណាង ហើយយល់ថា មានចិត្តទូលាយនាំមកនូវសំណាងល្អ ។ ដូច្នោះហើយ នៅក្នុងក្រសែក្នុងអ្នកភូមិ ពួកគេចំណាយដោយឥតស្តាយ ដោយហេតុតែទំនៀមទម្លាប់តម្រូវឲ្យ ពួកគេធ្វើអីចឹង ។

ការខ្វល់ខ្វាយអំពីមុខមាត់និងកិត្តិយសនេះ មិនមែនតម្រូវតែអ្នកដែលមានទ្រព្យហូរហៀរទេ ឲ្យយកមួយ ផ្នែកធ្វើបុណ្យធ្វើទាន ប៉ុន្តែមានអ្នកផ្សេងមួយចំនួនទៀត ក៏មានការស្នាក់ស្នើក្នុងការបញ្ជាក់ឲ្យគេឯងដឹងអំពី ភាពក្រីក្ររបស់ខ្លួនដែរ ។ មនុស្សមិនព្រមទទួលអំណោយមនុស្សធម៌បានយ៉ាងងាយឡើយ ។ ពួកគេខំរស់នៅ យ៉ាងសន្សំសំចៃបំផុតបើអាចធ្វើបាន និងខិតខំរក្សាឲ្យបាន ឲ្យគេឃើញអំពីលក្ខណៈធម្មតា។^(៣៧) ។ គេគ្រប់គ្នា ត្រូវតែពឹងអាស្រ័យលើខ្លួនឯងនិងធ្វើពលិកម្មខ្លួនឯង ។ អ្នកទាំងឡាយណាដែលមិនចេះពឹងពាក់លើខ្លួនឯង ក៏ ត្រូវអ្នកជិតខាងរិះគន់ ។ គោលការណ៍ដែលណែនាំការប្រព្រឹត្តរបស់ក្រុមគ្រួសារ ក៏ត្រូវយកអនុវត្តជាមួយភូមិ ផងដែរ ។ ដូចអង្គភាពសមូហភាពដែលខ្វល់អំពីមុខមាត់របស់ពួកខ្លួន ភូមិទាំងមូលក៏បញ្ជាក់រក្សាភារកិរិយាពឹង អាស្រ័យលើខ្លួនឯងនិងពលិកម្មខ្លួនផងដែរ ។ អ្នកភូមិសុខចិត្តលំបាករេទនាខ្លាំង តែមិនឲ្យបាក់មុខដោយសារតែ ការសុំជំនួយពីអ្នកខាងក្រៅឡើយ^(៣៨) ។

បញ្ហាសំខាន់នៃមុខមាត់ និងបំណងប្រាថ្នាចង់បានកិត្យានុភាព ហើយនិងការចង់ឲ្យមហាជនទទួលស្គាល់នេះ ដែលមានការជាប់ពាក់ព័ន្ធគ្នានឹងជំនឿដែលថា អំពើល្អនឹងនាំមកនូវសំណាងល្អ ធ្វើឲ្យមានយន្តការប្រឹងប្រែង ដោយខ្លួនឯងនិងកម្រិតវិន័យខ្លួនឯងនេះឡើង ។ អ្នកភូមិទាំងឡាយណាដែលមានទ្រព្យហូរហៀរ ត្រូវបង្ខំចិត្តឲ្យ ចែកចាយមួយផ្នែកជាថ្នូរនឹងកិត្យានុភាព រីឯអ្នកទាល់ត្រូវឃើញ មានការពិបាកក្នុងការទទួលយកទាន ហើយសុខ ចិត្តទទួលតែក្នុងករណីដែលទំលប់ផុតប៉ុណ្ណោះ ។

គោលការណ៍ជាមូលដ្ឋាននៃការចែកធនធានដែលគេបាន អាចសង្ខេបឲ្យខ្លីថា ជា « ការចែករំលែក ពីអ្នកដែលចង់បានមុខមាត់ ទៅឲ្យអ្នកដែលសុខចិត្តបាក់មុខ » ។ ទាំងសេចក្តីត្រូវការចាំបាច់ ទាំងលទ្ធភាពក្នុង ការចំណាយប្រាក់បាន គឺជាការប៉ាន់ប្រមាណដោយខ្លួនឯង ដែលកម្រិតដោយការជំរុញពីអំណាចផ្លូវចិត្ត ។ ជន ជាតិរៀតណាមជាច្រើននិយាយនឹងភេសជ្ជៈសេចក្តីសៅហ្មងដោយមតិសាធារណៈ ដែលបញ្ជាក់តាមរយៈការនិយាយខ្សឹប ខ្សៀវ ការចំអកមើលងាយ ឬការតិះរៀល ។

សេដ្ឋកិច្ចល្មមតែបង្កប់ការចិញ្ចឹមជីវិត

នៅក្នុងភូមិ មានអង្គភាពនិងសកម្មភាពជាច្រើន ដែលបញ្ជាក់ឲ្យទម្លាប់មួយខុសគ្នាពីអ្វីដែលបានរៀបរាប់ខាង លើ ។ ជនជាតិរៀតណាមបុរាណ គឺជាមនុស្សដែលចូលចិត្តមានក្តីគ្នា ហើយភូមិទាំងអស់សុទ្ធតែមានក្រុមសង្គម

ខុសៗ គ្នា ។ ឧទាហរណ៍ មានភ្នំបនីងសមាគមសម្រាប់អ្វីៗ គ្រប់យ៉ាង ចាប់ពីការបង្ហោះខ្លែង រហូតដល់ការចិញ្ចឹមសត្វឲ្យចេះច្រៀង ភ្នំសម្រាប់ទាហានចាស់ៗ សម្រាប់មនុស្សដែលកើតឆ្នាំដូចគ្នា សម្រាប់សិស្សដែលមានគ្រូដូចគ្នា^(៣៩) ។ បើទោះជាពួកគេមានភាពខុសៗ គ្នាយ៉ាងនេះក្តី ហើយការវាស់ស្ទង់ដំណើរមិនប្រក្រតី នៅក្នុងប្រព័ន្ធជាតុយិន មានខ្ពស់ក្តី ក៏មានក្រុមដែលមានប្រភេទខុសៗ គ្នាជាច្រើន មានចរិតលក្ខណៈពិសេសមួយចំនួនដូចគ្នាដែលធ្វើឲ្យពួកគេមានជាតុយិនពីធម្មជាតិយ៉ាងច្បាស់ ។

ផ្ទុយគ្នានឹងជាតុយ៉ាង ដែលមានលើសនៅក្នុងពិភពគ្រួសារនិងភូមិ ដែលសម្គាល់ដោយភាពខុសគ្នាខាងក្នុងនិងការប្រកួតប្រជែងឋានៈយ៉ាងស្រួចស្រាលនោះ ក្រុមយិនមានរចនាសម្ព័ន្ធជួររលុយនិងមានសមភាព ។ ក្រុមទាំងអស់ គឺជាក្រុមស្ម័គ្រចិត្តនិងមិនផ្លូវការ ក្រុមទាំងអស់សុទ្ធតែបានបញ្ជាក់ពីសហប្រតិបត្តិការនិងសាមគ្គីភាពនិងក្រុមទាំងអស់មានយន្តការកាត់បន្ថយការប្រកួតប្រជែង និងមិនលើកទឹកចិត្តឲ្យមានជម្លោះណាមួយ ហើយភាពខុសគ្នាខាងក្នុងមានតិចតួច ។ ភាពជាអ្នកដឹកនាំ ជារឿយៗ ត្រូវផ្លាស់ប្តូររវេនគ្នា ឬ ត្រូវទៅតាមអ្នកមានបទពិសោធន៍យូរឆ្នាំ ។ ការចំណាយនៃសមាជិកភាពត្រូវមានការដាក់បញ្ចុះតម្លៃនិងស្មើគ្នា ។ ក្រុមនេះផងដែរ គឺសម្រាប់ស្ត្រី ។ ជាចុងបញ្ចប់ នៅពេលដែលវិស័យយ៉ាង គឺជាចំណុចបង្កើននៃការយកចិត្តទុកដាក់របស់រដ្ឋ រួមទាំងក្រុមនីត្យានុកូលផង ក្រុមយិនទាំងនេះទំនងជាកើតឡើងដោយឯកឯង ហើយរដ្ឋអំណាចមិនអើពើចំពោះសមាគមទាំងនេះ ។ គ្មានសមាគមណាមួយត្រូវបានបង្កប់ដោយច្បាប់ឬដោយវប្បធម៌ទេ ។

អ្នកភូមិរស់នៅដោយពួកគេដោយក្រុមយ៉ាងស្ងៀមស្ងាត់នៅក្នុងភូមិ ហើយនៅមាត់ច្រកចូលនៃក្រុមទាំងនេះខ្លោងទ្វារមានសម្គាល់នូវព្រំដែនសន្តិសុខស្រួល ។ ក្រុមនីមួយៗ សុទ្ធតែមានសមាជិកភាពនៅក្នុងបញ្ជីផ្លូវការ និងមានប្រធានបោះឆ្នោតដោយខ្លួនផ្ទាល់ ដើម្បីបម្រើជាអ្នកសម្របសម្រួល រវាងក្រុមនិងអាជ្ញាធរភូមិ ។ ក្រុមមួយចំនួន មានបូជនីយដ្ឋានរបស់ខ្លួនផ្ទាល់ សាងសង់ដោយប្រើធនធានផ្ទាល់ខ្លួន ដើម្បីគោរពបូជាអ្នកតាមួយរូបឬទេវតាមួយព្រះអង្គ ទៅតាមជំនឿដែលខ្លួនជ្រើសរើស ។ តែក្រុមខ្លះមិនមានឋានៈស្របច្បាប់ណាមួយទេ ហើយសមាជិកភាពមានភាពបើកចំហ ។ នរណាម្នាក់ក៏អាចចូលក្នុងក្រុមអ្នកដឹកនាំណាមួយ ដោយមិនចាំបាច់ចូលជាសមាជិកភូមិជាមុនទេ ។ សូម្បីចំណែកផ្លូវដើរនៅក្នុងតំបន់មួយ ជួនកាលត្រូវមានបញ្ជីសមាជិកភាព មានប្រធានរបស់ខ្លួន និងកិច្ចប្រជុំ និងការប្រារព្ធពិធីបុណ្យរបស់ខ្លួន ។ ចំណែកផ្លូវ លើសពីតំបន់អ្នកដឹកនាំ គឺជាក្រុមតទល់មុខគ្នា ដែលគេម្នាក់ៗ សុទ្ធតែស្គាល់គ្នាទៅវិញទៅមកយ៉ាងច្បាស់ ហើយការជួយគ្នាទៅវិញទៅមក គឺជារឿងសាមញ្ញមួយនិងធ្វើទៅដោយមិនផ្លូវការ ។ ការជួយគ្នាទៅវិញទៅមកក្រៅផ្លូវការនេះ គឺជាចរិតលក្ខណៈនៃសេដ្ឋកិច្ច ដើម្បីបង្កប់ការចិញ្ចឹមជីវិតដែលស្របគ្នាទៅនឹងសេដ្ឋកិច្ចកិច្ចការភាពដូចបានពោលមកខាងលើ ។

ភូមិស្ទើរតែទាំងអស់ មានកន្លែងដាច់ដោយឡែកមួយធ្វើជាទីផ្សារខាងក្រៅ ជាធម្មតា ស្ថិតនៅខាងក្រៅរបងឫស្សី ដែលកំណត់ភូមិ ។ នេះបញ្ហាឲ្យឃើញពីឋានៈទាបនៃពាណិជ្ជកម្ម ដែលទុកសម្រាប់ស្ត្រីនិងជនបរទេស ។ ទីផ្សារនេះពាក់ព័ន្ធនឹងការលក់ដូរតូចតាច ជាពិសេសគឺការលក់បន្តនូវទំនិញក្នុងស្រុក ។ ស្ត្រីរកប្រាក់ចំណូលបន្ថែមសម្រាប់គ្រួសារ តាមរយៈការទិញប្រេង ឬស្តុកក្នុងបរិមាណតិច រួចហើយលក់វាចេញវិញដោយតម្លៃខ្ពស់ជាងនេះបន្តិច និងដោយការធ្វើចំណីអាហារសម្រាប់លក់ ឬលក់បន្តបន្តិច និងផ្ទៃឈើពីស្នូលច្បារ ហើយតាមធម្មតាបានប្រាក់ចំណេញតិចណាស់ ។

គ្រួសារសឹងតែទាំងអស់ ចូលរួមក្នុងការយកចំណេញពីវាលស្រែដែលនៅព័ន្ធជុំវិញភូមិ ។ ប្រសិនបើដំណាំស្រូវមិនសូវបានផល អ្នកភូមិទាំងអស់ដំណាំផ្សេងៗទៀត ។ ប្រសិនបើអាចធ្វើបាន អ្នកគ្រប់គ្នា ទាំងជាងដែក ជាងកាត់សក់ សុទ្ធតែខិតខំធ្វើស្រែចម្ការ ។ ស្រែមាលាក្រែកនៃភាពអត់ឃ្មាននៅលើអន្ទាលតាមប្រាណគ្រប់ នាទី ។ ស្រូវអង្ករ ទោះមានប៉ុន្មានក៏មិនដែលថាមានច្រើនហួសដែរ ហើយការធ្វើស្រែទោះលំបាកយ៉ាងណា ក៏ត្រូវតែធ្វើដែរ ។ ប៉ុន្តែ មានគ្រួសារជាច្រើនដែលមិនអាចចិញ្ចឹមជីវិតបានពីការធ្វើស្រែ ហើយមានគ្រួសារជាច្រើនខ្លះខាតប្រាក់កាសមិនចេះចប់ ។ ឧស្សាហកម្មក្នុងភូមិផ្តល់នូវមធ្យោបាយមួយឲ្យអ្នកភូមិអាចប្រើពេលវេលា បន្ថែម ដើម្បីរកលុយកាក់បន្ថែម ។ នេះគឺជាសហគ្រាសគ្រួសារ ។ កម្លាំងពលកម្មមិនបាច់បង់លុយ គ្រួសារទាំងមូលធ្វើការយ៉ាងហត់នឿយទាំងអស់គ្នា ប៉ុន្តែផលកម្រៃដែលបានមក គឺមានបន្តិចបន្តួចប៉ុណ្ណោះ ។

នៅក្នុងភូមិមានឯកទេសកម្ម ដែលមានកម្រិតខ្ពស់ជាទីបំផុត^(៤០) ។ លើសពីអ្វីៗ ដែលភូមិនីមួយៗ មានដោយផ្ទាល់ខ្លួន ដូចជា ជាងដែកម្នាក់ ជាងឈើម្នាក់ ជាដើមនោះ ភូមិនីមួយៗ ចង់មានឯកទេសពិសេសរបស់ខ្លួនមួយ ។ នៅក្នុងភូមិខ្លះ បុរសពេញកម្លាំងមានជំនាញជាងទង ជាងកាត់សក់ ជាងសំណង់ ជាងជួសជុលគ្រប់មុខ ឬគ្រូថ្នាំបុរាណ ។ ភូមិផ្សេងៗ ទៀត ផ្តោតលើការផលិតក្រដាស ឆត្រ ឆ្នាំង សំណាញ់ ឬម្ហូប ។ នៅមានជំនាញពិសេសជាងនេះទៀតក្នុងជំនាញដែលបានរៀបរាប់ខាងលើ ។ ការផលិតនូវផលិតផលអ្វីតែមួយ ជារឿយៗ ពាក់ព័ន្ធនឹងការរើសរករបស់ភូមិជាច្រើន ភូមិនីមួយៗ មានការមើលផ្តាច់លើការផលិតមួយផ្នែក រូបមន្តណាមួយ បច្ចេកទេសអ្វីមួយ ឬវត្ថុធាតុដើមណាមួយ ។ ជាថ្មីម្តងទៀត នេះគឺជាហេតុនិងផលនៃសាមគ្គីភាពរបស់ភូមិ ។ សិប្បករឬជាងដែលចូលរួមក្នុងប្រភេទការងារដូចគ្នានៅក្នុងភូមិ ជារឿយៗ តែងតែរៀបចំក្រុមខ្លួនជាសមាគមអ្នកមានវិជ្ជាជីវៈដូចគ្នាមួយ (សាជីវកម្ម) ។ សាជីវកម្មនេះចែករំលែកចំណេះដឹងនៅក្នុងក្រុម ប៉ុន្តែមិនចែករំលែកវាជាមួយអ្នកខាងក្រៅទេ ។ សាជីវកម្មទាំងនេះក៏មានមុខងារជាសមាគមអញ្ជូនស្រ្តី៖ គឺជួយសមាជិកទៅវិញទៅមកដែរ ។ នៅពេលដែលមានគ្រោះអាសន្នអ្វីមួយកើតឡើង គេនឹងពឹងពាក់ជំនួយរបស់សាជីវកម្ម ។

សាជីវកម្ម គឺជាទម្រង់សមាគមជួយគ្នាទៅវិញទៅមកមួយក្នុងចំណោមសមាគមទាំងឡាយ ដែលឃើញមាននៅក្នុងប្រទេសវៀតណាមបុរាណ ។ មានសមាគមសម្រាប់បុណ្យសពនិងកប់សព ឬសមាគមពិសេសដទៃទៀតសម្រាប់ជួយក្នុងគ្រប់កាលៈទេសៈបន្ទាន់ណាមួយ ដែលត្រូវការចេញប្រាក់កាសភ្លាមៗ ។ សូម្បីតែក្រុមសម្រាប់ប្រារព្ធពិធីបុណ្យចូលឆ្នាំថ្មីក៏មានដែរ ។ តាមផ្ទះសំបែងនីមួយៗ គេបរិច្ចាគប្រាក់កាសបន្តិចបន្តួចរាល់ខែ ហើយនៅរាល់ដំណាច់ឆ្នាំ គេទិញរបស់ឆ្នាំថ្មីៗ ចែកទៅឲ្យសមាជិកបន្តិចម្នាក់ ។ ប្រភេទអង្គភាពដែលមានភាពសាមញ្ញមួយក្នុងមុខងារជួយគ្នាទៅវិញទៅមកនេះ គឺឲ្យឈ្មោះថា « យ៉ាប » (giáp)^(៤១) ។ អង្គភាព « យ៉ាប » នេះប្រហែលត្រូវបានរៀបចំឡើង ដោយផ្អែកលើខ្សែស្រឡាយ ឬឈ្មោះត្រកូលរួមមួយ ដោយសមាជិកនៅក្នុងភូមិផងរបងជាមួយគ្នា ឬក្រុមភូមិតូចៗ ការគោរពបូជាអ្នកតាណាមួយ ឬចំណងសម្ពន្ធភាពរួមផ្សេងទៀត ។ « យ៉ាប » គឺជាអង្គភាពសាជីវកម្ម ដែលមានទ្រព្យសម្បត្តិផ្ទាល់របស់ខ្លួន មានការប្រារព្ធពិធីបុណ្យរបស់ខ្លួន និងសមាជិកមានឋានៈតាមបែបឋានានុក្រមរបស់ខ្លួន ។ ប៉ុន្តែ លំដាប់លំដោយឋានៈនៅក្នុងអង្គភាព « យ៉ាប » ផ្អែកទាំងស្រុងលើលំដាប់លំដោយរបស់ឈ្មោះ ដូចមានចុះនៅលើបញ្ជីផ្លូវការរបស់ភូមិ ។ « យ៉ាប » មិនគិតអំពីទ្រព្យសម្បត្តិ ឬឋានៈ

គឺអ្នកដែលបានចូលសមាជិកភាពមុន ដែលអាចអង្គុយឱ្យស្រស់លើគេ និងពិសាអាហារមុនអ្នកទាំងឡាយផ្សេងទៀត ដែលបានចូលជាសមាជិកក្នុងអង្គភាព «យ៉ាប» ក្រោយៗ គាត់ ។ បើទោះជាបានចូលរួមជាសមាជិករបស់ «យ៉ាប» បានន័យថា ត្រូវចំណាយប្រាក់ក៏ដោយ ក៏ការចំណាយទាំងនេះជានិច្ចកាលមានការគ្រប់គ្រងនិងចែករំលែកចំនួនស្មើគ្នា ។ គ្មានពាក់ព័ន្ធនឹងការបាត់ ឬទទួលបានភិក្ខុភាពអ្វីទេ ដូច្នោះការប្រកួតប្រជែងគ្នាអស់លុយកាក់ច្រើន គឺគ្មានទេ ។ ក្រុមជួយគ្នាទៅវិញទៅមកផ្សេងៗ ទៀត ក៏អីចឹងដែរ ។ នេះគឺជាសភាពនៃសេដ្ឋកិច្ចប្រៀបធៀបដ៏រីកចម្រើន និងជាអ្វីដែលខ្ញុំហៅថា វិស័យយិននៃដីវភាពអ្នកភូមិ ។

សេដ្ឋកិច្ចនយោបាយយំដ

សេដ្ឋកិច្ចភិក្ខុភាព (ដែលមានការពាក់ព័ន្ធគ្នាជាមួយនឹងការគោរពបូជាចំពោះអ្នកតាចាស់ស្រុក) កេណ្ឌ «ពន្ធ» លើឋានៈនិងភិក្ខុភាពនេះ ។ ប្រព័ន្ធនេះត្រូវបានកំណត់ដោយទម្ងាប់និងការប្រកួតប្រជែងដ៏ហួសហេតុមួយ ។ ធាតុផ្សំរបស់ប្រព័ន្ធនេះ មានសភាពបិទជិតនិងទំនងជាមានការបែងចែកគ្នាខ្លាំង ។ ការប្រកួតប្រជែងគ្នាទៅវិញទៅមក មិនមានតុល្យភាពទេ ។ យន្តការខុសៗ គ្នា និងទំនៀមទម្លាប់ក្នុងស្រុកកេណ្ឌយកចំណេញពីឋានៈនិងភិក្ខុភាពនេះ ។ នេះបង្កបង្កើតបានជាប្រព័ន្ធសុខុមាលភាពភូមិ ដោយចៀសវាងយ៉ាងគ្រាន់បើ មិនឱ្យមានបញ្ហាមនុស្សបញ្ជើក្អែក ។ ប៉ុន្តែ មិនមានការអ្នកអាងអំពីភាពក្រីក្ររួម និងចេតនាចង់ទទួលបានភាពស្មើគ្នាឡើយ ។ ភាពស្មើគ្នាពិតប្រាកដ គឺត្រូវគេយល់ថា ធ្វើឱ្យមានអស្ថិរភាព ព្រោះវាផ្ទុយគ្នាទៅនឹងត្រឹមត្រូវក្រុមធម្មជាតិរបស់ពិភពលោក ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត មុខងារធានារ៉ាប់រងរបស់ភូមិ មានផ្តល់ឱ្យនៅក្នុងបរិបទនៃសេដ្ឋកិច្ចល្មមចិញ្ចឹមជីវិត ដែលស្របគ្នានឹងមុខងារនៃសេដ្ឋកិច្ចភិក្ខុភាព និងបំពេញប្រៀបធៀបសេដ្ឋកិច្ចភិក្ខុភាពនេះ ។ ដូចយើងបានឃើញស្រាប់ហើយ សេដ្ឋកិច្ចល្មមចិញ្ចឹមជីវិត ពាក់ព័ន្ធនឹងស្ថាប័នខុសៗ គ្នាសុទ្ធសាធពីសេដ្ឋកិច្ចភិក្ខុភាពហើយផ្អែកលើគោលការណ៍ខុសៗ គ្នាជាច្រើនទៀត ។

ដោយធ្វើការបន្តបន្ទាប់គ្នា សេដ្ឋកិច្ចល្មមចិញ្ចឹមជីវិត និងសេដ្ឋកិច្ចភិក្ខុភាព ដូចគ្នាទៅនឹងធាតុយិននិងធាតុយុំដដែរ ពោលគឺជាផ្នែករួមបញ្ចូលគ្នាក្នុងប្រព័ន្ធសុខុមាលភាពតែមួយ ហើយអាចធ្វើឱ្យភូមិមានជីវិតចិត្តបរិបូណ៌បាន ទោះបីនៅក្នុងបរិយាកាសមិនទៀង និងប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ក៏ដោយ ។ តាមពិតទៅ គោលការណ៍ដែលផ្ទុយគ្នា ការប្រកួតប្រជែងនិងការសហការ ឋានានុក្រមនិងភាពស្មើ ជម្លោះនិងសាមគ្គីភាព គឺមានមុខងារជាផ្នែកបំពេញប្រៀបធៀបនៃសេដ្ឋកិច្ចនយោបាយ ។ រចនាសម្ព័ន្ធខ្លោះនេះ បង្ហាញពីចរិតលក្ខណៈមនោគមវិជ្ជានិងសន្តិមរបស់ប្រទេសរៀតណាមបុរាណ ។

ផ្នែកយំដនៃសាសនាក្នុងភូមិ

ការគោរពបូជាចំពោះដូនតានៅក្នុងគ្រួសារ និងការគោរពបូជាចំពោះអ្នកតាចាស់ស្រុកនៅក្នុងភូមិ គឺធាតុយុំដដែលគ្រប់គ្រងដោយមនុស្សប្រុស ត្រូវបានបញ្ជាដោយវប្បធម៌ មានឋានានុក្រម មានទម្រង់ផ្លូវការ និងច្រើនតែមានការប្រកួតប្រជែងគ្នា ។ វិស័យយិននៃសាសនា ពាក់ព័ន្ធគ្នានឹងសកម្មភាពច្រើនរបស់ស្ត្រី និងមានភាពអាចជ្រើសរើសបាន មានសមភាពច្រើនជាង មានភាពក្រៅផ្លូវការច្រើនជាង មានការសហការគ្នាច្រើនជាង និង

មានការប្រកួតប្រជែងគ្នាតិចជាងវិស័យយុវជន ។

ក្រុមគ្រួសារនីមួយៗ បកស្រាយខ្លឹមសារ និងការប្រារព្ធពិធីបុណ្យរបស់ខ្លួន ទៅតាមការពេញចិត្ត សេចក្តីត្រូវការ និងសមត្ថភាពរបស់ខ្លួន ។ ផ្ទះលំនៅខ្លះមានអាសនៈដូនតា និងអង្គជំនុំជម្រះ ឬមានតិច ឬក៏គ្មានសោះ ។ គេអាចឃើញអង្គជំនុំជម្រះប្រភេទខុសៗ គ្នា នៅតាមគោលដៅរបស់អ្នកស្រុក សម្រាប់គោលការណ៍និងអ្នកតាមសាសនាតារា ពុទ្ធសាសនា ទេវកថាប្រជាប្រិយ ប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាម និងរឿងព្រេងក្នុងស្រុក ។ អង្គជំនុំជម្រះអង្គរសុំជំនួយពីអ្នកតាណាមួយ ច្រើនតែមានដើម្បីគោលបំណងជាក់លាក់មួយ ។ គេជឿថា ព្រលឹងរបស់មេទ័ពដែលចែកឋាន រួចបានក្លាយជាអ្នកតា ខ្លាំងពូកែសម្រាប់ការពារផ្ទះសំបែងពីខ្មោចព្រាយចិសាច ។ ទេពជីតានៃចិត្តមេត្តា គឺព្រះនាងគង់ស៊ីអ៊ឹម (ក្លានអ៊ឹម Quan Âm) ជួយស្រ្តីនិងកុមារជាពិសេស ហើយប្រឆាំងនឹងគ្រោះថ្នាក់នៃការធ្ងន់ទន្ធន៍ ។

មានស្រ្តីមួយចំនួនមានអារម្មណ៍ថា ត្រូវបានគេហៅទៅបម្រើដល់ទេពជីតា ដូចជា ព្រះនាងខ្មៅមកពីឋានសួគ៌ទី ៧ ឬម្ចាស់ក្សត្រីប្រយករបស់ពួកអមតជន ។ ជម្ងឺតម្កាត់និងសំណាងអាក្រក់ កើតឡើងចំពោះស្រ្តីដែលមិនធ្វើយតបទៅនឹងការកោះហៅនេះ ។ ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើមានការគោរពបូជាបានដោយស្មោះស្ម័គ្រវិញនោះ ទេពជីតាប្រយាយទ័ពនោះ នឹងនាំមកនូវសុខុមាលភាពល្អនិងសំណាងល្អ ។ ជំនឿលើទេវតាអារក្សអ្នកតា ច្រើនកើតមានឡើងនៅជុំវិញបាតុក្កតបែបនេះ ។ ការគោរពបូជាទាំងនោះ អាចបូកបញ្ចូលគ្នារវាងព្រឹត្តិការណ៍សាសនាជាមួយនិងសកម្មភាពសង្គម ដូចជាពិធីជប់លៀងប្រចាំឆ្នាំ^(៤២) ។

ព្រះពុទ្ធសាសនា គឺជាផ្នែកមួយដែលលេចឡើងច្បាស់ នៃសាសនារបស់ជាតិយើង ។ វត្តមាននៅគ្រប់កន្លែងនៅក្នុងប្រទេសវៀតណាមបុរាណ ប៉ុន្តែ គ្មាន « សហធម្មចារី » ពិតប្រាកដទេ គឺពុំមានឧបាសកដើរវត្តពិតប្រាកដ ។ អ្នកដែលចូលរួម គឺធ្វើទៅតាមចិត្តនិងចង់ ហើយអ្នកមានជំនឿភាគច្រើន មិនមានភាពទៀងទាត់ចំពោះវត្តណាមួយដោយឡែក ។ ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលជាប្រព័ន្ធជំនឿនិងគំនិតយ៉ាងជាក់លាក់មួយ មានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងនិងយូរអង្វែងនៅក្នុងប្រទេសវៀតណាម ប៉ុន្តែស្ថាប័នពុទ្ធសាសនា ជាពិសេស តួនាទីនិងឥទ្ធិពលរបស់គណៈសង្ឃ ម្តងរីកចម្រើន ម្តងចុះអន់ថយជាហូរហែ ។ ព្រះសង្ឃក្នុងឋានៈជាព្រះសង្ឃ គ្មានតំណែងអ្វីមួយច្បាស់លាស់នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធសង្គមនៃភូមិ និងមានឥទ្ធិពលតិចតួចប៉ុន្មានផងនៅក្នុងកិច្ចការភូមិ បើទោះបីជាព្រះសង្ឃអង្គណាដែលមានទេពកោសល្យនិងគុណធម៌ អាចមានឥទ្ធិពលខ្លាំងយ៉ាងណាក្តី ។ វត្តអារាមទទួលបានការចាប់អារម្មណ៍និងទទួលជំនួយឧបត្ថម្ភច្រើនពីស្រ្តីចំណាស់ៗ ជារឿយៗ គឺស្រ្តីមេម៉ាយ ។ សមាគមស្រ្តីពុទ្ធសាសនិកមានស្ទើរតែនៅគ្រប់ភូមិ ដែលមានអ្នកដឹកនាំសមាគមនេះគ្រាន់តែរៀងរាល់ឆ្នាំ ។ ក្រុមជាច្រើនទាំងនេះ រៀបចំពិធីម្តងក្នុងមួយឆ្នាំ ហើយច្រើនតែជាពិធីជប់លៀង^(៤៣) ។

ការរួមបញ្ចូលក្នុងប្រទេសជាតិ

ស្តេចទាំងឡាយក្នុងរាជវង្សឆ្នើម ដែលចាប់ផ្តើមឡើងរសាយរាជ្យនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨០២ មាននិន្នាការខ្លាំងចម្លែកលើជាតិយុវជន ដើម្បីប្រតិកម្មតបទៅនឹងស្ថានភាព ដែលកើតមានឡើងមុនការគ្រប់គ្រងរបស់រាជវង្សនេះ ។ ស្តេចរាជវង្សឆ្នើមស្ទើរតែស្ថាបនាឲ្យមានលំដាប់លំដោយល្អជាងមុន ឲ្យត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់ ឲ្យមានការរួបរួមគ្នាជាង

មុន និងឲ្យជាសន្តិមដែលមានការរៀបចំតឹងតែងជាងមុន ។ ស្តេចរាជវង្សឆៀនបានសម្រេចព្រះទ័យឲ្យប្រើកាសា
 ចិនជាភាសាផ្លូវ ឲ្យអនុម័តប្រើក្រមនីត្យានុកូលតឹងតែងជាងមុន ដែលបានដាក់តំណែងស្ត្រីឲ្យស្ថិតនៅទាបជាងពី
 ពេលណាៗ ទាំងអស់ បានរឹតត្បិតសាសនាព្រះពុទ្ធ បានប្រកាសឲ្យប្រើកម្ពុជលទ្ធិខុនដីបែបថ្មីទៅតាមរូបភាពជា
 ច្រើន ដែលផ្សារភ្ជាប់ទំនាក់ទំនងរវាងអ្នកក្នុងនិងមន្ត្រី ឲ្យត្រឹមត្រូវទៅតាមតួនាទីទំនៀមទម្លាប់តាមគម្ពីរ និងមាន
 សាមគ្គីភាពសន្តិមច្រើនជាងមុនដោយអនុលោមទៅតាម « លី » និង « ជឿ » ។

ស្តេចក្នុងសន្តិវង្សឆៀន បានស្ថាបនាព្រះរាជវាំងនៅក្នុងតំបន់រ៉េ (Hué) ដែលយកគំរូតាមវាំងចិនក្នុងក្រុង
 ប៉េកាំង ។ គោលការណ៍ឋានៈរបស់សន្តិម បានបង្ហាញឲ្យឃើញតាមរយៈរចនាបថនិបរិវេណរបស់ព្រះរាជវាំង ។
 ស្ថាបត្យកម្មនិងការរៀបចំទីតាំងសាងសង់ លើកស្ទួយឲ្យមានភាពសុខដុមរមនាជាមួយនឹងក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ ដោយ
 ការរៀបចំអន្តរកម្ម និងការរៀបចំរបៀបប្រព្រឹត្តក្នុងពិធីបុណ្យ^(៤៩) ។ ព្រះរាជវាំងតំណាងជាមេដឹកនាំការគោរព
 បូជាបួនយ៉ាង ដូចជា ការគោរពបូជាចំពោះទេវតាក្នុងឋានសួគ៌ ការគោរពបូជាចំពោះព្រះបិតា ការគោរពបូជា
 ចំពោះលោកតាខុនដី និងការគោរពបូជាចំពោះកសិកម្ម ។ ព្រះរាជវាំងរបស់ទ្រង់ ផ្ដោតលើការដឹកនាំពិធីសាសនា
 ឲ្យនៅពីលើមុខធារនីតិប្រតិបត្តិនិងនីតិប្បញ្ញត្តិ ។ ព្រះរាជសកម្មភាពសាសនារបស់ទ្រង់ ផ្សារភ្ជាប់និងធ្វើ
 សមាហរណកម្មជាមួយ ព្រះរាជនាទីរូបរបស់ទ្រង់ ជាព្រះរាជារបស់អ្នកស្រុក និងជាអធិរាជបែបចិន ។

ក្នុងឆ្នាំ ១៨០៨ គេបានសាងសង់មហាគ្រឹះពិសេសមួយឡើង នៅខាងក្រៅរាជធានីរ៉េ សម្រាប់ឧទ្ទិសបូជា
 ដល់ឋានសួគ៌និងផែនដី ។ ទីតាំងសាងសង់នេះ ក៏យកតាមលំនាំរចនាបថនៅប្រទេសចិនដែរ ដោយមានទីលាន
 រាជវង្សដ៏មូល (ធាតុយ៉ាង) សម្រាប់ឧទ្ទិសបូជាដល់ឋានសួគ៌ ចំណែកឯទីលានរាជបួនជ្រុងមួយទៀតដែលតូចជាង
 (ធាតុយិន) សម្រាប់ឧទ្ទិសបូជាដល់ផែនដី ។ មានតែព្រះរាជា ឬតំណាងផ្លូវការរបស់ទ្រង់ប៉ុណ្ណោះ ដែលអាច
 ប្រារព្ធពិធីឧទ្ទិសបូជាដល់ឋានសួគ៌បាន ពោលគឺផ្តល់ជានិមិត្តរូបនៃតួនាទីដោយឡែករបស់ទ្រង់នៅក្នុងសន្តិម ជា
 តំណាងតែមួយគត់ដែលអាចទាក់ទងនឹងអព្វតហេតុធម្មជាតិនិងអព្វតហេតុអភិធម្មជាតិបាន ។

ការគោរពបូជាចំពោះព្រះបិតាក៏មានការប្រារព្ធយ៉ាងហ្មត់ចត់ផងដែរ ក្នុងទីក្រុងរបស់រាជាធិរាជ ។ ព្រះរាជា
 មានភាពហ្មត់ចត់យ៉ាងចម្លែកក្នុងការប្រណិបត្តន៍ចំពោះព្រះបិតា ដើម្បីចម្រើនគុណភាពនៃការបានកុសលផលបុណ្យ
 របស់ព្រះអង្គឯង និងដើម្បីធ្វើជាគំរូនិងជាគ្រូសម្រាប់ប្រជារាស្ត្ររបស់ទ្រង់ ។ ការគោរពបូជាចំពោះកសិកម្ម ផ្ដោត
 លើទីគោរពបូជានៅខាងក្រៅ ដែលមានរាជបួនជ្រុងស្មើ (ធាតុយិន) ដែលធ្វើដើម្បីឧទ្ទិសបូជាដល់ព្រះភូមិនិងព្រះ
 ព្រះព្រហ្ម និងរដូវកាលទាំងបួន ។ ព្រះរាជាផ្ទាល់ព្រះអង្គ ជាអ្នកប្រារព្ធពិធីនៅទីនេះរៀងរាល់និទាយរដូវ រួច
 ហើយបញ្ជាឲ្យមន្ត្រីថ្នាក់ខ្ពស់រាស់ដើម្បីជូន ដើម្បីធ្វើជានិមិត្តសញ្ញានៃការចាប់ផ្តើមរដូវកាលកសិកម្មមួយទៀត ។
 ស្របពេលជាមួយគ្នានេះដែរ តំណាងរបស់ព្រះរាជាក៏ធ្វើពិធីនេះនៅតាមខេត្តនីមួយៗ ។

មានវិហារសាសនាខុនដីនៅក្នុងទីក្រុងផង និងនៅតាមខេត្តផងដែរ ។ គេប្រារព្ធពិធីឧទ្ទិសដ៏ពិរាជក្នុង
 មួយឆ្នាំ គឺក្នុងនិទាយរដូវ (រដូវស្លឹកឈើលាស់) និងក្នុងសរទរដូវ (រដូវស្លឹកឈើជ្រុះ) ។ ព្រះរាជាធ្វើជារាជាធិបតី
 ក្នុងពិធីទាំងនេះនៅក្នុងរាជធានី ហើយមន្ត្រីខេត្តធ្វើត្រាប់តាមសកម្មភាពរបស់ទ្រង់នៅទូទាំងប្រទេស ។ មានទី
 សក្ការបូជាបែបនេះនៅក្នុងឃុំជាច្រើន និងនៅក្នុងភូមិមួយចំនួន ដែលមានអ្នកប្រាជ្ញចម្លងនូវក្បួនទាំងនេះ ។

ប្រទេសជាតិទាំងមូល មានការរៀបចំយ៉ាងល្អិតល្អន់ទៅតាមលំដាប់ថ្នាក់ឋាននុក្រម ទៅតាមការចម្លង តាម

ទម្លាប់ក្នុងដួងចិត្តនេះ ហើយទម្លាប់ទាំងនេះ គឺជាការចម្លងពីក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិរបស់ភពផែនដី ។ សទិសភាពនៃសកម្មភាពជានិមិត្តរូបនិងពិធីសាសនានាំឲ្យមានសាមគ្គីភាព នៅក្នុងសង្គមនិងរវាងវណ្ណៈនានា ។ ស្តេចផ្ទៀងផ្ទាត់លេចយល់ដឹងយ៉ាងឈ្លាសវៃថា កូនប្រុសដែលយកចិត្តទុកដាក់នឹងករណីយកិច្ចរបស់ខ្លួន នឹងក្លាយទៅជាមន្ត្រីដ៏ស្មោះត្រង់ក្នុងស្រុក ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាច្បាប់របស់រដ្ឋដាក់ទោសប្បញ្ញត្តិលើការរំលោភបំពានទៅលើទំនៀមទម្លាប់កាន់ទុក្ខ ហើយជូនជាវគ្គនៃដល់ក្រុមគ្រួសារណា ដែលអាចបង្រួបបង្រួមកូនចៅប្រាំជំនាន់នៅក្រោមដំបូលតែមួយបាន ។ ការិយាលយាធិបតេយ្យបានយកទំនៀមទម្លាប់គ្រួសារមកអនុវត្តតាម យ៉ាងហ្មត់ចត់ ដើម្បីពង្រឹងនិងធ្វើសមាហរណកម្មក្រុមគ្រួសារ ដោយការធ្វើឲ្យប្រសើរឡើងនូវអារម្មណ៍ក្នុងចំណោមសមាជិកខ្លួនឲ្យគិតថា ជាសមាជិករបស់មហាគ្រួសារតែមួយ ។

បណ្តាញស្មុគស្មាញបែបឧបមាឧបមេយ្យនៃទំនាក់ទំនងរវាងឪពុកទៅកូន និងពីបងប្រុសទៅប្អូនប្រុសបង្កើតបានជាប្រទេសជាតិ ហើយធាតុផ្សំទាំងឡាយត្រូវបានចងភ្ជាប់គ្នាក្លាយជាភាគពួកចូរវិញទៅមក ។ គ្រួសារនីមួយៗ ប្រៀបដូចជាជាតិតូចមួយដែរ ។ ភូមិគឺជាក្រុមគ្រួសារធំមួយ ។ ការិយាលយាធិបតេយ្យជាតិ ត្រូវបានរៀបចំក្នុងរង្វង់និមិត្តរូបនៃគ្រួសារនេះឯង ។ រចនាសម្ព័ន្ធនីមួយៗ បង្ហាញឲ្យឃើញអំពីគំរូបុសគល់នៃធាតុយិននិងធាតុយ៉ាំង ហើយរចនាសម្ព័ន្ធទាំងនេះ មានរូបរាងទៅតាម « លី » ដែលជាគំរូប្បធម៌នៃក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិរបស់លោកធាតុ ។ នៅលើកំពូលនៃរចនាសម្ព័ន្ធទាំងនេះ ព្រះរាជាក្លាយជាបដិរូបកម្មនៃក្រឹត្យក្រមសីលធម៌នៅក្នុងសង្គមរៀតណាម ដោយផ្អែកលើការរំលាយបញ្ចូលគ្នានៃទេវកថាជនម្ចាស់ស្រុក ជាមួយនឹងគំនិតភាវនិងគំនិតខុសដ៏បែបថ្មី ។ ការទទួលខុសត្រូវសំខាន់បំផុតរបស់ទ្រង់ គឺការខំប្រឹងប្រែងប្រើភាពជាអ្នកដឹកនាំខាងផ្នែកស្មារតីតាមរយៈពិធីបុណ្យនិងតាមរយៈគំរូផ្ទាល់ព្រះអង្គ ។

បន្ទុកដែលនៃភាពជាអ្នកដឹកនាំខាងផ្នែកសីលធម៌ ស្ថិតមួយកម្រិតនៅលើនាម៉ឺនជាន់ខ្ពស់ លើវេជនភូមិនិងលើមេគ្រួសារ ។ គេគិតថា ពួកគេត្រូវតែប្រៀនប្រដៅនិងដឹកនាំដោយបង្ហាញនូវឧទាហរណ៍ប្រកបដោយគុណធម៌ ដូចជាឪពុក ឬបងប្រុស ។ មេអង្គភាពរដ្ឋបាលណាក៏ដោយ ត្រូវតែនាំមកនូវភាពសុខដុមរមនានិងវិបុលភាព ជូនវិស័យរបស់ខ្លួន តាមមធ្យោបាយនៃវិវត្តភាពប្រកបដោយគុណធម៌ និងអភិបាលកិច្ចរបស់ខ្លួន ។ ដូច្នោះ ស្រុកមួយ ខេត្តមួយ ចាត់ទុកដូចជាគ្រួសារមួយ ។

ផុតពីក្បួនអធិកអធម និងពិធីដែលគួរឲ្យទាក់ភ្នែក និងការដាក់បំណងនិមិត្តរូបដែលបិទបាំងមន្ត្រី អ្នកប្រាជ្ញនិងព្រះរាជវាំងពីប្រជានុរាស្ត្រនេះទៅ មានប្រព័ន្ធដំណើរការឥតថ្លៃឡើយ មួយរវាងព្រះរាជានិងប្រជានុរាស្ត្ររបស់ទ្រង់ ។ រដ្ឋអំណាចរៀតណាមសម្រេចបាននូវប្រតិបត្តិការ ដែលមិនចំណាយច្រើននេះ ដោយការគ្រប់គ្រងតាម « អំណាចពិនិត្យផ្ទៀងផ្ទាត់ និងអំណាចបង្ក្រាបដោយថាហេតុ ប៉ុន្តែមិនមែនអំណាចប្រតិបត្តិទេ »^(៤៥) ។ រដ្ឋនេះផ្សព្វផ្សាយខ្ពស់គតិ តាមរយៈមធ្យោបាយជាច្រើន ត្រួតពិនិត្យកិរិយាមារយាទ និងដាក់ទណ្ឌកម្មលើការប្រព្រឹត្តខុសគន្លង និងខិតខំរក្សាឲ្យបាននូវភាពសុខដុមរមនា ជាមួយនឹងក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ តាមរយៈសកម្មភាពតាមក្បួនពិធីបុណ្យជាទៀងទាត់ ។ ក្រសួងសំខាន់បំផុតរបស់រដ្ឋាភិបាលនេះ មិនមែនក្រសួងយុត្តិធម៌ ក្រសួងហិរញ្ញវត្ថុ ឬក្រសួងការពារជាតិទេ ។ ក្រសួងនេះ គឺជាក្រសួងរឹត (ក្រសួងពិធីបុណ្យ)^(៤៦) ។

ប្រព័ន្ធដំណើរការបែបសន្សំសំចៃនេះ អាចមានទៅបាន ដោយសារតែរដ្ឋមិនពាក់ព័ន្ធដោយផ្ទាល់ជាមួយ

បុគ្គល គ្រួសារ ខ្សែស្រឡាយ ក្រុមតូចៗ ឬអង្គការក្នុងស្រុកណាមួយទេ ។ មន្ត្រីការិយាល័យធានារ៉ាប់រងរបស់រដ្ឋពាក់ព័ន្ធជាមួយនឹងភូមិ ចំណែកឯភូមិខ្លួនឯងផ្ទាល់ ដឹកនាំ សម្របសម្រួល និងគ្រប់គ្រងការប្រព្រឹត្តិរបស់អ្នកភូមិ ។ ហើយភូមិខ្លួនឯងផ្ទាល់ ពាក់ព័ន្ធជាមួយគ្រួសារ មិនមែនជាមួយបុគ្គលទេ ។ ក្រុមគ្រួសារទាំងមូល ត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះការប្រព្រឹត្តិរបស់សមាជិកគ្រួសារខ្លួន^(៤៧) ។ បុគ្គលក្នុងគ្រួសារត្រូវបានគ្រប់គ្រងយ៉ាងដិតដល់ មិនមែនត្រឹមតែពីសំណាក់មេគ្រួសារម្នាក់ប៉ុណ្ណោះទេ តែពីសមាជិកគ្រួសារទាំងអស់ផង ជាពិសេសពីសំណាក់អ្នកដែលជារៀមច្បងរបស់បុគ្គលនេះ ។ ការប្រព្រឹត្តិគ្នាផ្ទាល់របស់បុគ្គលម្នាក់ ធ្វើឲ្យឈឺចាប់ដល់មនុស្សរាល់គ្នា ហើយគេគ្រប់គ្នាយល់ដឹងអំពីរឿងនេះ ដូចគ្នានេះដែរ ពួកគេរាល់រូបសុទ្ធតែដឹងថា ក្រុមគ្រួសារទាំងមូលនឹងទទួលប្រយោជន៍ទាំងអស់គ្នា នៅពេលមានសមាជិកគ្រួសារណាម្នាក់ទទួលបានជោគជ័យអ្វីមួយ ។

ដោយសារតែគ្រួសារគ្រប់គ្រងការប្រព្រឹត្តិរបស់សមាជិកខ្លួន ក្រុមគ្រួសារដែលនេះត្រូវបានគ្រប់គ្រងទាំងពីសំណាក់មេភូមិ និងពីមតិសាធារណជន ប្រយោជន៍បំពេញមុខងារតាមមធ្យោបាយមួយ ដែលបង្កើនភាពអាចសម្រេចផលបាន និងកិត្យានុភាពរបស់ភូមិទាំងមូល ។ ទាំងគ្រួសារ ទាំងភូមិ គឺជាសហគមន៍ដែលដំណើរការដូចសហគមន៍ ដែលក្នុងនោះ ផលប្រយោជន៍បុគ្គលស្ថិតនៅក្រោមផលប្រយោជន៍រួម ។ ក្នុងសង្គមបែបនេះ អ្វីដែលពួកបស្ចិមប្រទេសយល់ថា ជាសេរីភាពផ្ទាល់ខ្លួន ត្រូវបានគេបង្រៀមយ៉ាងហ្មត់ចត់ដូចអ្វីដែលលោក ពីយែរហ្គ្រូរ (Pierre Gourou) ហៅថា « ការត្រួតត្រាបែបចៅហ្វាយនាយនៃមតិសាធារណៈ ទៅលើដីរីតឯកជនរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ » ។ ក៏ប៉ុន្តែ លក្ខណៈបែបនេះនៅបានផ្តល់ជាកម្លាំងរុញច្រាននិងបានដាក់វិន័យលើយន្តការស្ថាប័ន ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងសុខុមាលភាព និងការចែករំលែកធនធាន ។ ពុំសូវមានការបង្ខិតបង្ខំដើម្បីរក្សាទុកប្រព័ន្ធនេះឲ្យនៅដដែលទេ ។ សង្គមបានតម្រូវឲ្យប្រជាជនប្រព្រឹត្តតាមរបៀបនេះ ហើយដីភាពនៅក្នុងគ្រួសារនិងភូមិ មានអត្ថរសពន់ប្រមាណ និងធ្វើឲ្យពេញចិត្តពេញថ្លើមច្រវែល ។ ប្រជាជនរៀនរាល់ក្នុងសង្គមបុរាណ ត្រូវបានសង្គមកំណត់មិនឲ្យតស៊ូ ដើម្បីឯករាជភាពបុគ្គលទេ ។ ពួកគេពិតជាបានរៀនសូត្រ ដើម្បីចេះគ្រប់គ្រងនិងឲ្យតម្លៃលើទំនាក់ទំនង ដែលចារឹកដោយការចិញ្ចឹមបីបាច់ ភាពនៅក្នុងចំណុះគេ និងកាតព្វកិច្ចរួម ។ ហើយពួកគេមានមោទនភាពក្នុងការធ្វើតាមបញ្ជារបស់ « គេ » ។

ជោគជ័យនិងជំនួយនៃប្រព័ន្ធបែបបុរាណ

រួមសេចក្តីមក គឺជាទស្សនៈរួមជាទូទៅរបស់ពិភពលោក និងប្រព័ន្ធនៃគុណតម្លៃ ដែលធ្វើឲ្យប្រព័ន្ធបែបប្រពៃណីមួយនេះ ដំណើរការទៅបាន ។ ទំនាក់ទំនងគ្រួសារ ការអប់រំក្នុងប្រព័ន្ធប្រពៃណី ទំនៀមទម្លាប់អ្នកស្រុក អក្សរសាស្ត្រតាមតំបន់ដែលលូតលាស់នៅចុង ស.វ. ទី ១៨ និងនៅ ស.វ. ទី ១៩ ដែលបានផ្សព្វផ្សាយពាសពេញផ្ទៃប្រទេស ពីសំណាក់អ្នកនិទានរឿងដែលដើរត្រាច់ចរ និងសារព័ត៌មាន ដែលធ្វើឲ្យមានគុណភាពគ្នាយ៉ាងល្អ រវាងចំណូលចិត្តរបស់ប្រជាជន និងបញ្ញត្តិរដ្ឋាភិបាល ។ ទាំងអស់នេះសំដៅទៅរកគោលដៅតែមួយ គឺដើម្បីពង្រឹងលោកធាតុរួមមួយ ដែលរចនាសម្ព័ន្ធសង្គមទាំងមូលពីផ្នែកទៅលើទស្សនៈជ្រួតជ្រាបមួយនៃក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ ។

នៅចំកណ្តាលនៃទស្សនៈអំពីសាកលលោកនេះ មានសេចក្តីស្នើសុំបង្រួមសំខាន់មួយដែលចែងថា កម្រិត

ដែលគេអនុលោមទៅតាមក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ ទាំងពាក្យពេចន៍ ទាំងអំពើ ត្រូវតែមានផលវិបាកដ៏ជ្រាលជ្រៅនិង មិនអាចជៀសបាន ។ បើសិនជាមានការប្រាសចាកពីតួនាទីនៃការប្រព្រឹត្តត្រឹមត្រូវណាមួយកើតឡើង ក្រឹត្យក្រម ធម្មជាតិត្រូវបានរំលោភបំពាន ដូច្នោះត្រូវមានយន្តការប៉ះប៉ូវរៀបចំឲ្យមានគុណភាពឡើងវិញ ដែលអាចទុកថា មានតថភាពដូចទំនាញផែនដី ឬពន្លឺព្រះចន្ទផែនដី ។ បងប្រុសដែលគេប្រើវិញ ករិយាដែលមិនស្តាប់បង្គាប់ អាចារ្យលោកលន៍ និងអ្នកប្រព្រឹត្តខុសឆ្គងសាសនា នាំមកនូវអកុសលកម្មចំពោះខ្លួនឯង ។ ប៉ុន្តែ ជួនកាល ការ ប្រព្រឹត្តខុសឆ្គង អាចនាំមកនូវអកុសលដល់សមាជិករួមរបស់ក្រុមទាំងអស់ ដ្បិតអីនៅក្នុងក្រុមនេះ គេត្រូវចែក រំលែកគ្នា ទាំងការស្តីបន្ទោស និងការលើកសរសើរផង ។ ផ្ទុយមកវិញ គ្រួសារដែលមានគុណធម៌ ដោយរក្សា បានតាមក្រឹត្យក្រមធម្មជាតិ តាមរយៈតួនាទីនៃការប្រព្រឹត្តត្រឹមត្រូវ តាមរយៈការធ្វើតាម « ហៀវ » និង « ដេ » តាមរយៈភាពស្មោះស្ម័គ្រ និងភាពសប្បុរស ក៏នឹងចម្រើនចម្រើន និងទទួលបានជោគជ័យល្អព្រមទាំងអំណោយ ដែលសមនឹងទទួលបានពីទេព្វាទាំងឡាយ ។

លោកធាតុរួមនេះ ដោយរួមផ្សំគ្នាជាមួយបំណងប្រាថ្នាទូទៅដើម្បីកិត្យានុភាព កន្លងចង់បានមុខមាត់ និង ភាពឆាប់រំញោចទៅនឹងការរិះគន់ បានធ្វើឲ្យរៀបរស់នៅរបស់ជនជាតិវៀតណាមស្ថិតក្នុងក្របខ័ណ្ឌសីលធម៌ដ៏ ខ្លាំងក្លាមួយ ។ មតិសាធារណជន ទោះជាពេលខ្លះហាក់ដូចជាមិនគ្រប់គ្រាន់ឬមិនសមស្របក៏ដោយ ក៏នៅតែបាន ដាក់កំហិតយ៉ាងប្រគុក្ស ទៅលើការអនុវត្តអំណាចនយោបាយនិងសេដ្ឋកិច្ច ។ ទោះបីជាមានករណីបុគ្គលដែល មានមហិច្ឆតា កាមតណ្ហា អាត្មានិយម ជាច្រើនយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏សង្គមអាចរក្សាបាននូវសមត្ថភាពដើម្បីកែ តម្រូវខ្លួនឯង គឺនៅក្នុងន័យរបស់ប្រព័ន្ធមួយដែលផ្តោតលើគុណតម្លៃ ការកែតម្រូវខ្លួនឯង និងការគ្រប់គ្រងបញ្ហា ខ្លួនឯង ។

នៅទីបំផុត ប្រព័ន្ធនេះបានបរាជ័យ ប្រហែលជាដោយសារតែជាផ្នែកមួយនៃការផ្តោតខ្លាំងជ្រុលពេកលើធាតុ យ៉ាងនៃរាជវង្សឆ្នើម ។ កាលដើមពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍ទី ១៧ មានកើតឡើងនូវការបះបោររបស់កសិករជា ច្រើន ។ អំពើពុករលួយ ភាពក្រីក្រ និងភាពអយុត្តិធម៌ បានបង្កើនបង្កើតប្រទេស ។ ហើយពួកបារាំងសែសបាន ដាក់អាណានិគមលើប្រទេសវៀតណាម ។ ជាយូរទេសវត្សរ៍ គេនិយមស្តីបន្ទោសប្រព័ន្ធរប្បធម៌វៀតណាមបែប បុរាណ ដូចបានពិពណ៌នាខាងលើថាជា « ប្រព័ន្ធសក្តិកម្ម » « អប្បិយជំនឿ » និងឧបករណ៍មួយ ដែលពួកវេជ្ជសាស្ត្រ គ្នាយកមកប្រើ ដើម្បីកែប្រែវិញជិះជាន់លើវណ្ណៈតូចទាប ។ យើងមិនគួរឲ្យការបរាជ័យនិងកង្វះខាតដែលឥតសង្ស័យ នៃប្រព័ន្ធប្រពៃណីនោះ ធ្វើឲ្យយើងមើលមិនឃើញនូវអំណាចនៃភាពសមហេតុផលរបស់ប្រព័ន្ធនេះ ឬវិសាលភាព ដែលប្រព័ន្ធនេះបានជ្រាបចូលនិងបន្តមាននៅក្នុងកម្រិតជ្រៅបំផុតនៃវប្បធម៌វៀតណាមនោះឡើយ ។

សូម្បីតែបច្ចុប្បន្ននេះ គ្មាននរណាម្នាក់អាចយល់ដឹងបានស៊ីដម្រៅអំពីការប្រព្រឹត្តរបស់ប្រជាជនវៀតណាម នាពេលសព្វថ្ងៃបានទេ ប្រសិនបើពួកគេមិនបានខិតខំត្រិះរិះពិចារណាទៅលើវប្បធម៌ប្រជាជនវៀតណាមបែប ប្រពៃណីទេនោះ ។ ប្រសិនបើពួកគេអាចរកវិធីយល់ដឹងអំពីសាកនាដកម្មដែលកើតមាននៅប្រទេសវៀតណាម ពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៥០ ដល់ ១៩៧០ ហើយដែលពួកគេបានចូលស្ទង់នោះ ពួកគេត្រូវតែចាប់ផ្តើមយល់ថា ប្រទេស វៀតណាមនាស.វ. ទី ២០ នេះ មានការប្រាណិក្ខាររវាងចាស់និងថ្មី រវាងប្រតិកម្មផ្សេងគ្នាចំពោះបរាជ័យនៃប្រព័ន្ធ វប្បធម៌បុរាណ និងការរក្សាបាននូវវប្បធម៌នេះ នៅក្នុងចិត្តនិងផ្នត់គំនិតរបស់ប្រជាជនវៀតណាម រួមទាំង អ្នកទាំងឡាយដែលអំពាវនាវខ្លាំង ឲ្យបោះបង់ប្រព័ន្ធនេះចោលផងដែរ ។

ជំពូកទី ៥

អត្ថបទស្រាវជ្រាវ

ទស្សនៈរបស់ខ្ញុំចំពោះជនជាតិភាគតិចចៀកឈាម

ស្រាវជ្រាវនិងពន្លឺដោយ ៖ យោគ ស្រីវង

ជានិស្សិតចូលរួមក្នុងកម្មវិធី បណ្តុះបណ្តាលសម្ភារៈការងារអង្គការស្រីវង ជំនាន់ទី ១ ដែលរៀបចំដោយ
មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ក្រោមការជួយឧបត្ថម្ភពីមូលនិធិ "ក្តីហ្វូលីវ" ។

សេចក្តីផ្តើម

មានពាក្យចម្លែកៗជាច្រើនៗ និងយាយអំពីជនជាតិវៀតណាមធ្វើអំពើអាក្រក់ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងចំពោះជនជាតិខ្មែរ ។ ជួនកាលគេចោទថា ជនជាតិវៀតណាមដាក់ថ្នាំបំពុលក្នុងទឹក ឬដុតបំផ្លាញជម្រកអនាធិបតេយ្យនៅទីក្រុងភ្នំពេញជាដើម (ស្ម័គ្រម្តង លេខ ២៥៥៨ ថ្ងៃទី ២២ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ២០០១) ។ ជាមួយនេះ គេក៏តែងមានយោសនាប្រឆាំងនឹងវៀតណាមពីសំណាក់ក្រុមបក្សប្រឆាំងផងដែរ ។ ការប្រើប្រាស់រោងហោរសាស្ត្រនយោបាយប្រឆាំងនឹងវៀតណាមនេះ ធ្វើឡើងក្នុងបំណងទាក់ទាញអារម្មណ៍ប្រជាជនខ្មែរឲ្យយកចិត្តទុកដាក់លើវត្តមានរបស់ជនជាតិវៀតណាមក្នុងប្រទេស ហើយជួនកាល ក៏បណ្តាលឲ្យមានការពុំជឿទុកចិត្តគ្នា អវិភាព អំពើឃាតកម្មទៀតផង ។ ហេតុដូច្នេះហើយ គេអាចលើកជាសំណួរថា « តើអ្វីជាបុសគល់នៃឧបទ្វរហេតុសង្គមនេះ ? » ដែលជាសំណួរនឹងត្រូវឆ្លើយក្នុងអត្ថបទស្រាវជ្រាវនេះ ។

ដើម្បីឆ្លើយនឹងសំណួរនេះ គេចាំបាច់ត្រូវត្រឡប់មើលប្រវត្តិសាស្ត្រថ្មីៗ អំពីទំនាក់ទំនងរវាងប្រទេសទាំងពីរ ។ គេក៏ត្រូវចាប់អារម្មណ៍ផងដែរលើប្រវត្តិនៃការធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ និងការឈ្លានពានព្រំដែនខ្មែរពីសំណាក់វៀតណាម ហើយម្យ៉ាងទៀត លើកង្វះសមត្ថភាពរបស់គណបក្សកាន់អំណាចនៅកម្ពុជា ក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហារសើបទាំងនេះ ។ ចំណុចទាំងនេះ នឹងត្រូវលើកយកមកពិភាក្សាជាបន្តបន្ទាប់ ។ ផ្នែកទី ១ នៃអត្ថបទនេះ នឹងផ្តោតលើព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រមួយចំនួន ដែលទាក់ទងទៅនឹងទំនាក់ទំនងរវាងប្រទេសទាំងពីរ ទំនាក់ទំនងដែលតែងបណ្តាលឲ្យប្រជាជនកម្ពុជាជួបប្រទះនូវជីវិតដ៏លំបាកវេទនា និងដែលគេមិនអាចបំភ្លេចបាន ។ ភាពក្រៀមក្រិននិងទុក្ខសោកទាំងនេះ ដែលតែងចម្លងពីមួយជំនាន់ទៅមួយជំនាន់តាមរយៈការនិទានតន្ត្រី ឬសាលារៀនតែងតែធ្វើឲ្យជនរួមជាតិ រួមប្រវត្តិសាស្ត្រនិងវប្បធម៌ មានកំហឹង^(១) ។

មន្ទិលសង្ស័យដែលមានកប់ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រនិងវប្បធម៌នេះ ត្រូវបានធ្វើឲ្យកាន់តែរីកធំឡើង ដោយសារនយោបាយកម្ពុជា ដែលដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការបណ្តាលឲ្យមានអសន្តិសុខខួរក្បាល និងដែលជាប្រធានបទសម្រាប់ការពិភាក្សានៅក្នុងផ្នែកទី ២ ។ បញ្ហាមិនចេះចប់អំពីរឿងព្រំដែន ការហូរចូលនៃអន្តោប្រវេសន៍វៀតណាម និងអសមត្ថភាពរបស់រដ្ឋាភិបាលក្នុងការរកដំណោះស្រាយសមស្រប ដែលមនុស្សមួយចំនួនភ័យខ្លាចអំពីការបាត់បង់នូវអត្តសញ្ញាណជាតិខ្លួននោះ នឹងត្រូវលើកយកមកពិភាក្សា ។ បរាជ័យរបស់រដ្ឋាភិបាលនេះ បានផ្តល់នូវបរិយាកាសកាន់តែទូលាយដល់គណបក្សប្រឆាំង ក្នុងការប្រើប្រាស់រោងហោរសាស្ត្រប្រឆាំងនឹងវៀតណាមជាផ្នែកដ៏គួរឲ្យទាក់ទាញមួយក្នុងកម្មវិធីនយោបាយរបស់គេ ។ ក្នុងន័យនេះ ប្រជាជនដែលមានការស្អប់ខ្ពើមជាប់ខ្លួនរហូតមក ត្រូវបានអ្នកនយោបាយដឹកនាំឲ្យឈានទៅរកការធ្វើឲ្យល្អកករនូវទំនាក់ទំនងរវាងក្រុមជនជាតិទាំងពីរ ទោះជាអ្នកនោះចង់ឬមិនចង់ក៏ដោយ ។ បន្ថែមលើនេះទៀត ភាពខុសគ្នាផ្នែកវប្បធម៌ ដែលតែងតែធ្វើឲ្យមានការរំខានចំពោះគ្នាទៅវិញទៅមក នឹងត្រូវយកមកសិក្សាក្នុងជំពូកចុងក្រោយ ដើម្បីរកឲ្យឃើញនូវតួនាទីរបស់វាក្នុងបញ្ហានេះ ។

អ្នកទាំងឡាយណា ដែលមានខ្សែស្រឡាយជាវៀតណាមរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា មិនថាអ្នកនោះមានកំណើតក្នុងប្រទេស ឬធ្វើអន្តោប្រវេសន៍មកពីណាមកនោះទេ តែងតែត្រូវបានចាត់ទុកដោយប្រជាជនខ្មែរថា

ជាជនអន្តោប្រវេសន៍រៀនណាម ។ ការធ្វើចំណាត់ថ្នាក់មិនមានភាពច្បាស់លាស់នោះទេ ។ អ្នកខ្លះបែងចែកជនជាតិរៀនណាមរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាជាបីក្រុម ដោយផ្អែកជាមូលដ្ឋានលើរយៈពេលដែលគេរស់នៅក្នុងនោះ រួមមាន អ្នករស់នៅទីនេះរាប់ជំនាន់មកហើយនិងដែលអាចនិយាយភាសាខ្មែរបានយ៉ាងល្អ អ្នកដែលមកតាំងលំនៅតាមជនជាតិរៀនណាមដែលរិលមកកម្ពុជាវិញក្រោយឆ្នាំ ១៩៧៩ និងអ្នកចូលមកក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្នុងបំណងធ្វើជំនួញក្នុងរយៈពេលកំណត់មួយ ។ អ្នកខ្លះទៀត គ្រាន់តែបែងចែករវាងអ្នករស់នៅយូរនិងអ្នកទើបមកដល់ថ្មីប៉ុណ្ណោះ (ប៊ែត្រង់ដ ១៩៩៦) ។ ពាក្យ « រៀនណាម » និង « អន្តោប្រវេសន៍ » មានន័យដូចគ្នាក្នុងអត្ថបទនេះសំដៅទៅលើអ្នកដែលមានខ្សែស្រឡាយរៀនណាម ព្រោះថាប្រជាជនខ្មែរមិនបានចាប់អារម្មណ៍អំពីឋានៈខុសគ្នានៃជនជាតិរៀនណាមទាំងនោះទេ ។

ដូច្នោះ ជនជាតិរៀនណាមមួយណាក៏ដោយ អាចជាគោលដៅនៃការប្រកាន់ពូជសាសន៍ ។ ចំណុចសំខាន់គឺថា ការពុំជឿទុកចិត្តនិងស្អប់ខ្ពើមជនជាតិភាគតិចរៀនណាមទាំងមូល ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយយ៉ាងទូលំទូលាយតាមប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយនិងជ្រាបចូលក្នុងបេះដូងប្រជាជនខ្មែរ ។ ដោយសារមូលហេតុនេះហើយ សារព័ត៌មាននិងបទសម្ភាសជាប្រភពចម្បងពីរ សម្រាប់ការសិក្សានេះ ។ បទសម្ភាសត្រូវបានធ្វើឡើងភាគច្រើនជាក្រុមពិភាក្សា ព្រោះថា ការសម្ភាសម្នាក់ទល់ម្នាក់ពុំបានផ្តល់ផ្នែកសម្រាប់ការសិក្សាប្រភេទនេះឡើយ ។ អ្នកផ្តល់សម្ភាស រួមមានខ្មែរចំនួន ១២ នាក់ដែលមានអាយុចម្រុះនិងទាំងពីរភេទ និងជនជាតិរៀនណាមចំនួន ៩ នាក់ដែលតាំងលំនៅនៅក្នុងពេញនិងសៀមរាប ។ ខ្ញុំក៏សូមសារភាពថា ការសិក្សានេះដែលមានទំហំធំនិងលំបាកសម្រេចឲ្យបានរួចហើយនោះ បានជួបប្រទះនូវការលំបាកមួយចំនួនក្នុងការស្វែងរកចម្លើយអវិជ្ជមាន ដែលរៀនណាមមានចំពោះជនជាតិខ្មែរ ទោះជាជនអន្តោប្រវេសន៍មួយចំនួន ពិតជាមានការយល់ឃើញដូច្នោះក៏ដោយ ។ ផ្ទុយទៅវិញ យើងបានរកឃើញជារឿយៗ នូវការយល់ឃើញអវិជ្ជមានរបស់ប្រជាជនខ្មែរចំពោះជនជាតិរៀនណាម ទាំងក្នុងកិច្ចសម្ភាស ទាំងក្នុងសារព័ត៌មាន ។

ការមិនជឿទុកចិត្តដែលប្រវត្តិសាស្ត្របានបង្ហាញដល់ទុក

ជំពូកនេះនឹងបង្ហាញថា តើប្រវត្តិសាស្ត្រទាក់ទងនឹងមតិជាតិនិយមរបស់ខ្មែរ មានឥទ្ធិពលយ៉ាងណាលើការយល់ឃើញរបស់ប្រជាជនចំពោះអ្នកជិតខាងរៀនណាម ។ អតីតកាលបានកន្លងផុតទៅក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែស្រមោលអន្តកាលរបស់អតីតកាលនេះ នៅតែតាមលឿនប្រជាជនខ្មែរគ្រប់រូប ពិសេសអ្នកដែលបានទទួលការសិក្សាយ៉ាងហោចថ្នាក់មធ្យមសិក្សាកម្រិត ១ និងអ្នកដែលបានធ្វើកាត់ផ្តាស់នូវភាពសាហាវយង់ឃ្នង ដែលរៀនណាមបានប្រព្រឹត្តិ ។ ព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងនេះបានកំណត់នូវគំនិតអវិជ្ជមានរបស់អ្នកជាតិនិយមខ្មែរ និងប្រជាជនសាមញ្ញចំពោះជនជាតិរៀនណាម ។ ទស្សនៈរបស់ខ្មែរយល់ឃើញថា ពេលវេលាមិនដើរហួសផុតពីរដ្ឋរបស់ខ្លួនឡើយ (មេរៀនរបស់លោក ភីប៊ី ហាំម៉ិរ ១៨ កក្កដា ២០០៥) ។ ក្នុងន័យនេះ អតីតកាលមិនគ្រាន់តែកន្លងផុតទៅធម្មតានោះទេ ប៉ុន្តែវាអាចប្រតិស្ឋានជាថ្មីម្តងទៀតគ្រប់កាលទាំងអស់ ។

មេរៀនដែលគេពុំដែលបំភ្លេច

អតីតកាលគឺពិតជាមេរៀនដ៏ល្អដែលត្រូវរៀនសូត្រ ។ ប្រជាជនគ្រប់រូបព្យាយាមចងចាំ មិនត្រឹមតែភាពល្អល្បីល្បាញ ដែលបុព្វបុរសរបស់ខ្លួនបានបន្សល់ទុកនោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងបទពិសោធន៍ប្រកបដោយទុក្ខវេទនាទាំងឡាយ ដែលពួកគាត់បានជួបប្រទះក្នុងបំណងចៀសវាងឲ្យផុតទៅថ្ងៃមុខ ។ ល្បីល្បាញនយោបាយដែលកម្ពុជាតែងតែចាញ់ បានធ្វើឲ្យប៉ះពាល់យ៉ាងមហិមាលើការគិតរបស់ខ្មែរចំពោះភាគីមួយទៀតដែលពាក់ព័ន្ធ ។ អ្នកជាតិនិយមដែល បានចាប់កំណើតឡើងយ៉ាងហោចណាស់នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៣០ និងដែលឈានដល់កំពូលនៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ បានចាប់ផ្តើមបង្កើតកំហឹងក្នុងខ្លួនប្រជាជនខ្មែរ ដោយប្រើប្រាស់វេហារសាស្ត្រនយោបាយរបស់គេ ដែលទាក់ទង នឹងទំនាក់ទំនងពីអតីតកាលរវាងប្រជាជាតិទាំងពីរ ។ ការសិក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រមិនមានបំណងលើកទឹកចិត្តឲ្យមាន ការស្តាប់ខ្លឹម ឬវិនិច្ឆ័យឲ្យឃើញថា អ្នកណាត្រូវអ្នកណាខុសនោះទេ តែជាការប្រឹងប្រែងដើម្បីយល់ឲ្យកាន់តែ ច្បាស់អំពីអតីតកាលប៉ុណ្ណោះ ។ តែទោះយ៉ាងណាជាមួយគ្នានេះ វាក៏បានបង្កើតឲ្យមានការយល់ឃើញអវិជ្ជមាន លើភាគីម្ខាងទៀត ដែលទទួលជ័យជំនះ និងដែលបានធ្វើឲ្យខូចខ្ចីនូវអត្តសញ្ញាណជាតិនិយមសេចក្តីថ្លៃថ្នូររបស់ គេ ដូចលោក នួន ឃៀន (១៩៨៧: ក) បានអះអាងថា ៖

« គឺអំពើ ឬព្រឹត្តិការណ៍ [ប្រវត្តិសាស្ត្រ] ទាំងនេះហើយ ដែលបង្កើតនូវសម្បជញ្ញៈខ្មែរ ។ ជនជាតិខ្មែរសម័យនេះ ជាលទ្ធផលនៃអតីតកាល ឬជាលទ្ធផលនៃសម្បជញ្ញៈខ្មែរនេះឯង » ។

នៅពេលជាមួយនោះ ប្រជាជនចាប់ផ្តើមគាស់កាយទំនាក់ទំនងពីអតីតកាល រវាងប្រទេសទាំងពីរ ពេល សង្គ្រាមត្រជាក់ឡើងដល់កម្រិតកំពូលក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ដើម្បីធ្វើឲ្យអ្នកស្នេហាជាតិទាំងឡាយប្រុងប្រយ័ត្ន ចំពោះអ្នកដឹកនាំរបស់ខ្លួន ។ ការនិយាយតៗ គ្នាអំពីភាពឃោឃៅរបស់ទាហានវៀតណាម ក្នុងរយៈពេលនៃ ការពង្រីកអំណាចរបស់គេលើកម្ពុជាក្នុងសតវត្សរ៍ទី ១៧ និង ១៨ កាន់តែមានសភាពតឹងតែងនៅពេលមានការ រីកសាយភាយរបស់កងទ័ពវៀតណាមមកក្នុងទឹកដីកម្ពុជាក្នុងសង្គ្រាមវៀតណាម (គ.ស. ១៩៤៥-១៩៧៥) ។ មុន នោះ ប្រជាជនធ្លាប់រងគ្រោះពីការបង្ខិតបង្ខំយ៉ាងសាហាវព្រៃផ្សៃ ឲ្យដឹកទំនប់ព្រែកវិញតេ (ឆណ្ឌលរី ២០០៥: ១២៧) ដោយនៅពេលនោះ ទាហានយួនបានបើកទ្វារទឹកយ៉ាងតក់ក្រហល់ ដោយពុំបានឲ្យដំណឹងដល់កម្មករខ្មែរ ជាមុន និងបណ្តាលឲ្យមានការបាត់បង់ជីវិតជាច្រើន ។ លើសពីនេះទៀត យួនចោទថា កម្មករខ្មែរខ្ជិលប្រមូល ពួកទាហានយួនបានកប់ខ្មែរទាំងរស់ និងយកក្បាលខ្មែរមកធ្វើជាកំណល់ជើងក្រានដាំតែ ។ ទាំងនេះសុទ្ធតែជា បទពិសោធន៍ដែលមិនអាចបំភ្លេចបាន ហើយដែលប្រជាជនខ្មែរតែងព្យាយាមនិទានតៗ ឲ្យអ្នកជំនាន់ក្រោយស្តាប់ (ហ៊ុន ស៊ីថាន គ្មានកាលបរិច្ឆេទ ទំព័រទី ១៤៥-៥២) និងដែលតែងធ្វើឲ្យយុវជនមានកំហឹង ។ ពេលសួរថា តើ គាត់មានអារម្មណ៍យ៉ាងណាចំពោះវៀតណាម អ្នករត់ម្នាក់បាននិយាយថា « មិនស្តាប់វៀតណាមទេ ប៉ុន្តែស្តាប់ យួនដែលបង្ខំឲ្យប្រជាជនខ្មែរដឹកព្រែក »^(២) ។

ប្រវត្តិនៃការដឹកព្រែកនេះ កើតឡើងក្នុងអំឡុងដោយវៀត (ប្រទេសយួន) ដាក់អាណាព្យាបាលលើប្រទេស កម្ពុជា ជាលើកដំបូងនៅពាក់កណ្តាលទី ១ នៃសតវត្សរ៍ទី ១៩ ។ នៅពេលនោះ ពេលប្រទេសអណ្តាមមានការរីក ចម្រើនខ្លាំង គេក៏បានបន្តការឈ្លានពានប្រទេសខ្មែរពីទិសបូព៌ាមក ។ ក្នុងចន្លោះឆ្នាំ ១៨៣៥-១៨៤០ អុធិ ទៀង

មិញយ៉ាង មេបញ្ជាការយោធាយួន ដែលស្ថិតក្រោមការបញ្ជាផ្ទាល់ពីព្រះចៅយ៉ាឡុង នៅក្រុងហេ បានដឹកនាំទ័ព ឈ្លានពានប្រទេសខ្មែរក្នុងបេសកកម្មមួយដែលគេឲ្យឈ្មោះថា « បេសកកម្មបណ្តុះបណ្តាលអរិយធម៌ » ឬដូចដែល លោក ឆាណូលរ៉េហៅថា បេសកកម្ម « រៀនសូត្រសាសនាសម័យកម្ពុជា » ។ យួនមិនបានស្តារឡើងវិញនូវហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ ដែលខ្មែរខ្លាំងដោយសារសង្គ្រាមគេវាយជាមួយសៀមនោះទេ ហើយព្រះពុទ្ធសាសនាដែលជាជំនឿរបស់ខ្មែរក៏ គេមិនខ្វល់នឹងយកចិត្តទុកដាក់កសាងឡើងវិញដែរ ។ ផ្ទុយទៅវិញ គេបានចាប់ផ្តើមសាបព្រះឲ្យមានការប្រតិបត្តិ ប្រពៃណីវប្បធម៌យួន ។ ជាលទ្ធផល ប្រជាជនខ្មែរដ៏ច្រើនក្រោមការដឹកនាំរបស់អតីតព្រះសង្ឃមួយចំនួន បាន ក្រោកឡើងវាយប្រឆាំងនឹងសង្គ្រាមយួន (ឆាណូលរ៉េ ២០០៥ : ១២៩-៤៥) ។ ការបំផ្លិចបំផ្លាញលើសាសនានិងការ គាបសង្កត់អសីលធម៌ទាំងនេះ ត្រូវបានចាស់ៗ ជំនាន់មុននិទានតៗ គ្នា និងចារនៅក្នុងសៀវភៅប្រវត្តិសាស្ត្រ ទៀតផង (ត្រីង ឆា ១៩៧៤ : ១៥២-១៥៣) ដែលក្នុងជំនាន់ក្រោយអាចរៀនសូត្រនិងចែករំលែកទុក្ខវេទនា ទាំងនោះបាន ។

ក្រោយពីបេសកកម្មបណ្តុះបណ្តាលអរិយធម៌របស់រៀនសូត្រណាម ប្រទេសកម្ពុជាបានក្លាយជាកន្លែងមួយដែល អាណានិគមបារាំងសម្រេចបានបំណងសាបព្រះអរិយធម៌របស់គេម្តង ។ ដោយសារតែការសម្រេចចិត្តរបស់បារាំង ក្នុងការដាក់ប្រទេសកម្ពុជាក្នុងអាណាព្យាបាលរបស់គេ ព្រោះថាប្រសិនបើមិនដូច្នោះទេ ប្រហែលជាពុំមានប្រទេស កម្ពុជាសព្វថ្ងៃនេះដែរទេ ។ ប៉ុន្តែទោះយ៉ាងណា ចំណូលចិត្តរបស់បារាំងក្នុងការ ប្រើប្រាស់កម្លាំងពលកម្មរៀនសូត្រណាមក្នុងរដ្ឋបាលរបស់គេនៅកម្ពុជា (បៀង ១៩៧៣ : ២៣០-៣៥) និងសេចក្តីសម្រេច ចិត្តក្នុងឆ្នាំ ១៩៤៩ ដើម្បីភ្ជាប់បណ្តាខេត្តខ្មែរភាគខាងត្បូងទាំងឡាយទៅឲ្យប្រទេសរៀនសូត្រណាម មិនបានធ្វើឲ្យខ្មែរ សប្បាយចិត្តនោះទេ ។ ជនជាតិខ្មែរដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន និងអ្នករស់នៅជាជនជាតិភាគតិច លើទឹកដីរបស់ខ្លួននៅក្នុងស្ថិតិ មិនបានយល់ស្របនឹងការសម្រេចដែលមានលក្ខណៈនយោបាយនោះទេ ប៉ុន្តែ ពួកគេពុំមានជម្រើសអ្វីផ្សេងទៀតឡើយ ។ ផលលំបាកនៃមរតកអាណានិគមទាំងនោះ នៅតែមានជីវិតយ៉ាង ប្រត្យក្សរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។

ជនជាតិភាគតិចខ្មែរនៅរៀនសូត្រណាមខាងត្បូង ត្រូវពុះពារគ្រប់បែបយ៉ាងសម្រាប់ការរស់នៅរបស់ពួកគេ ក្រោមសេរីភាពដ៏តូចចង្អៀតក្នុងការប្រតិបត្តិសិទ្ធិនិងជំនឿសាសនា ។ ពួកគេត្រូវស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងដ៏តឹង រឹតពីសំណាក់មន្ត្រីបក្សថ្នាក់មូលដ្ឋាន ហើយការប្រមូលផ្តុំផ្សេងៗ ត្រូវមានការអនុញ្ញាតនិងត្រួតពិនិត្យយ៉ាងហ្មត់ ចត់ពីសំណាក់មន្ត្រីបក្ស^(៣) ។ នេះមិនមែនជារឿងថ្មីនោះទេ ។ នៅសម័យអាណានិគមនិយមបារាំង ខ្មែរក្រោម មិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យប្រតិបត្តិជំនឿដូចខ្មែរកណ្តាលឡើយ^(៤) ។ ជាក់ស្តែង នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩២០ ក្នុង ដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់ព្រះសង្ឃខ្មែរទៅក្នុងស្ថិតិ ស្ថិតិព្រះសង្ឃជាម្ចាស់ផ្ទះបានស្នើសេចក្តីអនុញ្ញាតពីទេសាភិបាល ក្នុងស្ថិតិខ្មែរប្រតិបត្តិជំនឿជាប្រពៃណីរបស់ខ្លួន ដូចជា ពិធីបុណ្យសព និងសកម្មភាពព្រះពុទ្ធសាសនាផ្សេងៗ ដូចដែលធ្លាប់មានរហូតមក (តម្លងសុតិយា ១៩២៧) ។ ក្នុងកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងដើម្បីសេរីភាព សិទ្ធិមនុស្ស និងសាសនា ព្រះសង្ឃជួនកាលដុតខ្លួនឯង ដែលជាសកម្មភាពនយោបាយល្បីល្បាញដែលមានបន្តរហូតមកដល់ ពេលថ្មីៗ នេះ ។ លោក សាំង ម៉ាកសាឌី (១៩៧៣ : ១-១០០) បានរំលឹកឡើងវិញនូវទុក្ខវេទនាដែលជនជាតិខ្មែរ ភាគតិចនៅរៀនសូត្រណាមបានរើប្រទះ ។ គាត់សង្កត់ធ្ងន់ថា ជនជាតិភាគតិចខ្មែរខុសពីក្រុមជនជាតិភាគតិចដទៃ

ត្រូវប្រឈមមុខនឹងការប្រកាន់ពូជសាសន៍ ការធ្វើទារុណកម្ម និងចាប់រំលោភពីសំណាក់វៀតណាម និងដុតខ្លួន ឯងជាដើម ។ ជារួម គាត់ចង់បញ្ជាក់ប្រាប់ថា យួនដែលជាសត្រូវប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រជាជនខ្មែរ តែងមានការ ភ័យខ្លាចថា ប្រទេសកម្ពុជាថ្ងៃណាមួយនឹងយកដីរបស់ខ្លួនពីគេមកវិញ ។ « កូសាំងស៊ីនជាដែនដីខ្មែរ ... ត្រូវ ប្រគល់ឲ្យខ្មែរវិញ » នេះជាអ្វីដែលគាត់ទទួល និងដែលជាចំណងជើងសៀវភៅរបស់គាត់ទៀតផង ។ ស្នាដៃ របស់លោក សាំង ម៉ាកសាធី មិនបានផ្តល់នូវលទ្ធផលគួររីករាយនោះទេ ប៉ុន្តែជាការស្តាប់ខ្លឹមចំពោះសត្រូវជាជន ជាតិវៀតណាម ។

ការបាត់បង់ទឹកដីខ្មែរកូសាំងស៊ីន កាលពីថ្ងៃទី ៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៤៧ ត្រូវបានគេប្រារព្ធពិធីរំលឹកខួបក្រៀម ក្រំជារៀងរាល់ឆ្នាំនៅក្រុងភ្នំពេញ ។ សេចក្តីទុក្ខរេទនារបស់ខ្មែរភាគតិច និងការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សនិងសាសនា ពីសំណាក់វៀតណាមត្រូវបានគេអានដាក់ឱ្យស្រពិចស្រពិលឲ្យលាន់ព្រំព័ទ្ធក្នុងចំណោមអ្នកចូលរួមដ៏ច្រើនគរុលោក ដែលចង់ចែករំលែកនូវអារម្មណ៍កណ្តោចកណ្តើរ ។ អំពីអមនុស្សធម៌ទាំងអស់នេះ ទោះយ៉ាងណា ត្រូវបាន រដ្ឋាភិបាលវៀតណាមបដិសេធនិងបែរជានិយាយថា ទាំងអស់សុទ្ធតែជាការអះអាងរបស់អ្នកនយោបាយខ្មែរជ្រុល- និយម ដែលចង់នាំឲ្យមានអសន្តិសុខនិងអវិភាពក្នុងប្រទេសប៉ុណ្ណោះ (តម្លាដាដេសី លេខ ២៤ ចុះថ្ងៃ ១៣ មិថុនា ២០០២) ។

ទស្សនៈរបស់ពលរដ្ឋខ្មែរប្រឆាំងនឹងវៀតណាម ឡើងដល់កំពូលក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ ពេលរបប នយោបាយប្រឆាំងរាជានិយមពីរ គឺ សាធារណរដ្ឋខ្មែរ និងកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ឡើងកាន់អំណាចបន្តបន្ទាប់ គ្នា ។ អន្តោប្រវេសន៍វៀតណាមនៅពេលនោះ ត្រូវបានរដ្ឋាភិបាលកម្ពុតយ៉ាងងាយស្រួល ព្រោះថាជនជាតិនេះ ចូលចិត្តប្រមូលផ្តុំតាំងទីលំនៅក្នុងភូមិបណ្តែតទឹកតាមជុំវិញបឹងធំៗ និងទន្លេ (ហូត្រៃស្តែន ២០០៣ : ១៥៥) ។ ប៉ុន្តែ ទោះយ៉ាងណា នយោបាយប្រឆាំងវៀតណាមរបស់រដ្ឋាភិបាលខ្មែរចុងក្រោយនេះ មិនមានអាយុកាលវែងឡើយ ព្រោះការចូលដៃរបស់វៀតណាមជាថ្មីម្តងទៀតនៅក្នុងនយោបាយរបស់ខ្មែរ ។ អ្នកខ្លះនិយាយថា ការពាក់ព័ន្ធ របស់វៀតណាម គឺជាការឈ្នានពាន (ម្សិរស ១៩៩៧) ចំណែកអ្នកខ្លះទៀត បែរជាផ្តល់នូវភាពត្រូវគ្នាដ៏ចំពោះ វត្តមានរបស់វៀតណាម ។ ទោះយ៉ាងណា ការខ្វែងគំនិតគ្នានេះហួសពីទំហំនៃអត្ថបទនេះ ។ អ្វីដែលទំនងជាមិន អាចប្រកែកបាន គឺថា ពីដើមទឹមក មានអំណរគុណចំពោះទាហានវៀតណាម ចំពោះកិច្ចសហប្រតិបត្តិការជាមួយ អតីតមន្ត្រីខ្មែរក្រហមមួយក្តាប់តូចក្នុងការផ្តល់រំលឹកបង្គំ ប៉ុល ពត ។ ដោយហេតុដូច្នេះហើយ ក្នុងរយៈពេលប៉ុន្មាន ឆ្នាំដំបូងនៃការកសាងប្រទេស ទស្សនៈអវិជ្ជមាន (អវិភាព) ចំពោះវៀតណាម ហាក់ដូចជាពុំមានភាពច្បាស់លាស់ ។

ការពាក់ព័ន្ធរបស់វៀតណាមកាន់តែជ្រៅទៅៗ ក្នុងនយោបាយកម្ពុជានាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ ទោះយ៉ាងណា បានញ៉ាំងឲ្យមានការបាត់បង់ជំនឿយ៉ាងហោចណាស់ចំពោះខ្មែរមួយចំនួន ។ បក្សពួកបក្សប្រជាជនបានថ្លែងអំណរ គុណយ៉ាងខ្លាំងដល់វៀតណាម ដែលបានទម្លាក់ខ្មែរក្រហមចេញពីអំណាច និងផ្តល់អំណាចដល់ពួកគេ ចំណែក ក្រុមផ្សេងទៀតបានរិះគន់រហូតមកនូវការជ្រៀតជ្រែករបស់វៀតណាមក្នុងនយោបាយកម្ពុជា និងរិះគន់បក្ស ប្រជាជនដែលខ្ជិលខ្ជាចចំពោះវៀតណាម ។ ការពាក់ព័ន្ធរបស់វៀតណាមនេះ បានបណ្តាលឲ្យមានការហូរ ចូលរបស់ជនជាតិវៀតណាមក្នុងចំនួនច្រើនលើសលប់ ដែលមិនធ្លាប់មានពីមុន ទាំងនោះរួមមាន ទាំងអ្នកចាក ចេញក្នុងសម័យ ប៉ុល ពត និងអ្នកចំណូលថ្មីកាន់តែងាយស្រួល (បែរត្រង់ដី ១៩៩៦) ។ តថភាពនេះ គឺជាការ

ព្រួយបារម្ភរបស់ក្រុមអ្នកជាតិជនជាតិភាគតិចអស់ ។

ក្រៅពីនេះ ការឈ្លានពានទឹកដីកម្ពុជាក្នុងអំឡុងការគ្រប់គ្រងរបស់គ្រូឆ្មារ ១៩៨០ បន្ថែមលើ អ្វីដែលគេធ្លាប់បានធ្វើក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទៅ បាននាំឱ្យមានការកម្រើកឡើងវិញនូវភាពជាសត្រូវ ។ រដ្ឋាភិបាល កុម្មុយនីស្តខ្មែរ ដែលលើកបន្តបដោយរៀនសូត្រ បានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាទ្វេភាគីមួយចំនួន ដែល បណ្តាលឱ្យបាត់បង់ទឹកដីយ៉ាងច្រើន (ស៊ាន ប៉េងសែ ២០០២ : ១-១២២) ។ ថាតើការអះអាងនេះត្រឹមត្រូវដល់ កម្រិតណានោះ នៅទាមទារឱ្យមានការសិក្សាបន្ថែមទៀត ។

« យួន » ជាពាក្យដេរមន្ត្រីក្នុងសង្គ្រាមស៊ីវិលខ្មែរ

អត្ថន័យដើមនិងផ្នែកវេយ្យាករណ៍របស់ពាក្យ « យួន » ដែលខ្មែរតែងប្រើសព្វថ្ងៃ សំដៅលើរបស់គ្រប់សព្វដែល មិនល្អសម្រាប់គេ ត្រូវបានសិក្សាដោយអ្នកស្រាវជ្រាវមួយចំនួន ។ ប្រភពព័ត៌មានសាសាស្ត្រខ្មែរមួយ បានអះអាង ថា ពាក្យ « យួន » ត្រូវបានប្រើពីដំបូងដោយជនជាតិចាម ដែលពីមុនរស់នៅក្នុងដែនដីរៀនសូត្រណាមកណ្តាល បច្ចុប្បន្ន ដោយសំដៅលើក្រុមកុលសម្ព័ន្ធ « យឿ » រស់នៅក្នុងតំបន់តូចតាត ភាគខាងត្បូងប្រទេសចិន និងត្រូវជា ហានូយសព្វថ្ងៃ ប្រជាជនខ្មែរបានប្រើពាក្យនេះតាមចាម ដោយពីដំបូងពុំមានន័យរើសអើងណាមួយឡើយ ប៉ុន្តែ ការប្រើប្រាស់នោះ ក៏ត្រូវបានទទួលការចាប់អារម្មណ៍ខ្លាំងឡើងពីសំណាក់សកម្មជនសិទ្ធិមនុស្សនិងអ្នកនយោបាយ មួយចំនួន មុនពេលមានការបោះឆ្នោតគាំទ្រដោយអង្គការសហប្រជាជាតិ នាឆ្នាំ ១៩៧៣ (កែវ ប៊ុនរដ្ឋីន ១៩៧៦ : ៥០-៥២) ។ បន្ថែមលើនេះទៀត លោក សែកហ្សូ ជូង (១៩៧៣ : ២២៥-២៣០) បានយល់ស្របថា ពាក្យ « យួន » នេះ ដែលមានកំណើតនៅឥណ្ឌា និងយកមកប្រើប្រាស់ដោយប្រជាជនមួយចំនួននៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ រាប់បញ្ចូល ទាំងខ្មែរផងនោះ មានន័យដើមមិនលំអៀងឡើយដោយសំដៅលើ « ជនបរទេស » ។ អត្ថបទក្នុងទស្សនវិស័យ ភ្នំពេញ **ភម្មុជសុទិយា** ដែលចុះផ្សាយកាលពីឆ្នាំ ១៩៧០ (បោះពុម្ពផ្សាយដោយព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជា) ក៏មានប្រើពាក្យ « យួន » ជាផ្លូវការសម្រាប់សំដៅលើជនជាតិរៀនសូត្រណាម ដោយពុំមានឡើងអ្វីឡើយ (ហ. តាត ១៩២៨ ក, ១៩២៨ ខ, ១៩២៨ ក, ១៩២៨ ខ) ។ លើសពីនេះទៀត **របបព្រះបាទសីហនុ** បោះពុម្ពលើកទី ៥ កាលពីឆ្នាំ ១៩៦៧-១៩៦៨ (ទំព័រទី ៧៥៥) ដោយពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ មានបញ្ចូលតែពាក្យ « យួន » ជាមេពាក្យ ប៉ុន្តែបែរជាពុំមាន បញ្ចូលពាក្យ « រៀនសូត្រណាម » ឬ « យឿណាម » ជាមេពាក្យទៅវិញ ៖

យួន ន. ជាតិមនុស្សអ្នកដែនកុងកង់, ដែនអណ្តូម, ដែនកូសង់ស៊ីន : យួនកុងកង់, យួនអណ្តូម, យួនកូសង់ស៊ីន ; ពាក្យសាមញ្ញច្រើនហៅយួនកុងកង់ថា យួនហានូយ, ហៅយួនអណ្តូមថា យួនហ្វេ, ហៅយួនកូសង់ស៊ីនថា យួន ព្រៃនគរ ។

នេះសបញ្ជាក់ឱ្យឃើញថា ពាក្យនេះមានប្រើនៅក្នុងសង្គមខ្មែររហូតមក ដោយពុំទំនងជាមានន័យលំអៀង អ្វីឡើយ^(៥) ។ ទោះយ៉ាងណា ការវិវត្តនៃស្ថានភាពនយោបាយក្នុងប្រទេសខ្មែរនេះ បានធ្វើឱ្យពាក្យនេះមានន័យ ពុំច្បាស់លាស់ទៅវិញ ។

សព្វថ្ងៃ សម្រាប់ប្រជាជនខ្មែរ ពាក្យ « យួន » និង « រៀនសូត្រណាម » ជាពាក្យពីរមានន័យផ្សេងគ្នា ដោយ « យួន » សំដៅលើអន្តោប្រវេសន៍រៀនសូត្រណាមដែលគេមិនចូលចិត្ត រីឯ « រៀនសូត្រណាម » សំដៅលើអ្នកជិតខាងជាតិ

រៀនណាម ដែលគេមិនមានគំនិតលំអៀងទៅរក ។ ពាក្យ «យួន» ប្រហែលជាមិនមានន័យភាសាសាស្ត្រច្បាស់លាស់ទាំងក្នុងអក្សរសាស្ត្រខ្មែរនិងរៀនណាមនោះទេ ។ ទោះជាយ៉ាងណា ពាក្យនេះបានផ្តល់មកនូវអត្ថន័យអវិជ្ជមានដល់ប្រជាជនខ្មែរនិងរៀនណាមជាច្រើននៅពេលសព្វថ្ងៃនេះ ។ គេតែងប្រុងប្រយ័ត្នពេលជួបជាមួយមិត្តភក្តិរៀនណាម ប្រសិនបើមិនដូច្នោះទេ ពាក្យ «យួន» ដែលមិនមានន័យល្អនោះ អាចនឹងត្រូវហូរចេញពីបច្ចុប្បន្នរបស់គេដោយចៃដន្យ និងដែលនឹងធ្វើឲ្យភាគីរៀនណាមមិនសប្បាយចិត្តឡើយ ។ អ្នកខ្លះនិយាយថា ជនទាំងនេះមិនគួរនឹងហៅថា «រៀនណាម» ទេ ព្រោះថាជនជាតិទាំងនេះបាន ឈ្លានពានប្រទេសកម្ពុជាពីអតីតកាលនិងកំពុងត្រួតត្រាកម្ពុជាក្រោមនៅឡើយ^(៦) ។

ពាក្យ «យួន» នេះ ប្រជាជនខ្មែរតែងតែយកមកប្រើដើម្បីហៅអន្តោប្រវេសន៍រៀនណាមក្នុងន័យអវិជ្ជមានហើយវាមានន័យផ្ទុយស្រឡះនឹងពាក្យ «រៀនណាម» ។ ស្ត្រីរៀនណាមម្នាក់មានអាយុជិត ២០ ឆ្នាំ និងធ្វើការនៅហាងកាហ្វេរៀនណាមមួយនៅក្នុងក្រុងភ្នំពេញ បានឲ្យដឹងថា នាងមានការក្រែកក្រាមយ៉ាងខ្លាំងពេលភ្ញៀវរបស់នាងម្នាក់បានហៅនាងថា «យួន» ព្រោះថាវាជាពាក្យដេរឫមាថ^(៧) ។ ផ្ទុយទៅវិញ ពាក្យ «រៀនណាម» ដែលមិនមានន័យរើសអើងឬអវិភាពនោះ មិនសូវពេញនិយមក្នុងការប្រើប្រាស់នោះទេ^(៨) ។ ប្រជាជនខ្មែរហៅអ្នកទាំងនោះថា «យួន» ព្រោះថាពួកគេមិនពេញចិត្តនឹងអ្វីដែលរដ្ឋាភិបាលរៀនណាមដោះស្រាយបញ្ហាផ្សេងៗជាមួយនឹងរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា តថភាពទាំងនោះ រួមមាន ករណីអន្តោប្រវេសន៍រៀនណាមជាច្រើនរស់នៅខុសច្បាប់នៅលើទឹកដីកម្ពុជា ភាពយឺតយ៉ាវ ឬបរាជ័យរបស់កម្ពុជាក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហាការឈ្លានពានព្រំដែនពីសំណាក់រៀនណាម អន្តោប្រវេសន៍ និងការអភិវឌ្ឍយឺតនៅកម្ពុជាធៀបនឹងរៀនណាម ។

ការមិនជឿទុកចិត្ត ប្រៀបដូចជាគំនិតមានព័កព័ណ័តរបស់ខ្មែរចំពោះរៀនណាម ដែលពួកគេយល់ថា មិនដែលធ្វើល្អចំពោះជាតិសាសន៍ខ្មែរសោះឡើយ ។ វត្តមានរបស់ទ័ពរៀនណាមរាប់ម៉ឺននាក់នៅប្រទេសកម្ពុជាក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ បានធ្វើឲ្យមានគេយល់អំពីយុទ្ធសាស្ត្រទ័ពរបស់រៀនណាម ។ ប្រជាជនខ្មែរបានដាក់ឈ្មោះឲ្យស្រមោចក្រហមម្យ៉ាង (ស្រមោចភ្លើង) ដែលអាចទិចឲ្យចុកមួយសន្ទុះថា «ស្រមោចយួន» តាមយុទ្ធវិធីទ័ពរៀនណាមដែលរុលទៅមុខកាន់តែច្រើន ពេលឃើញមិត្តរួមអារុដគេណាម្នាក់ត្រូវបានសម្លាប់ ។ ប្រជាជនខ្មែរស្តាប់សត្វនេះណាស់ ព្រោះថាពេលអ្នកណាដើរជាន់វាមួយឬសំបុករបស់វា ស្រមោចដទៃទៀតមិនបានរត់ចេញនោះទេ ប៉ុន្តែកាន់តែរត់ចូលមកសំដៅខាំគេ^(៩) ។ ទោះយ៉ាងណា អ្នកខ្លះអះអាងផ្សេងពីនេះថា ឈ្មោះស្រមោចនេះត្រូវបានគេដាក់ ដោយយោងលើពណ៌ក្រហមរបស់វា ពណ៌ដែលពេញនិយមនៅប្រទេសកម្ពុយនីស្ត ដូចរៀនណាមនេះ^(១០) ។ មិនខ្វល់ថា ឈ្មោះស្រមោចនេះមានប្រភពមកពីណានោះទេ ពុំមានអ្នកណាចូលចិត្តស្រមោចយួននេះឡើយ ។ ប៉ុន្តែ ពេលនិយាយដល់ «សម្បូរយួន» យើងប្រហែលជាពុំអាចថា ពាក្យនេះមានបង្កប់នូវអត្ថន័យល្អឬអាក្រក់នោះទេ ។

ពុំមានឯកសារណាអះអាងអំពីប្រវត្តិនៃពាក្យ «យួន» និង «រៀនណាម» ឲ្យបានស្បាស់លាស់ទេ ប៉ុន្តែស្ថានភាពសព្វថ្ងៃបានបង្ហាញច្បាស់ថា ពាក្យទាំងពីរនេះពុំមែនជាសទិសន័យនឹងគ្នាឡើយ ។ ពាក្យ «យួន» ទទួលបាននូវប្រជាប្រិយភាពយ៉ាងខ្លាំង ច្រើនម្រាប់រាល់របស់របរ និងទំនិញមិនល្អមិនធន់ ជាគំនិតដែលមិនប្រាកដថា មានអំណះអំណាងគ្រប់ករណីនោះ ។ ពេលមនុស្សម្នាក់ប្រាប់ទៅមិត្តម្នាក់ទៀតថា «ឈឺធ្មេញ» ចម្លើយអាច

ថា « នោះក៏ព្រោះតែអ្នកនោះមានធូញយួន » ។ បើឈឺក្រពះក៏ព្រោះតែក្រពះ នោះជាក្រពះយួនដែរ ។ ផលិតផលខ្លះ ដែលឆាយបាក់បែក មិនខ្វល់ថា ផលិតនៅទីណា ប្រាកដឡើយក៏អាចជារបស់យួនដែរ ។ អ្វីដែលមានពាក្យ « យួន » សុទ្ធតែអាចក្រក់ប្តូរអ្នក ។ មនុស្សធម្មតាក៏យល់ដូច្នោះ ឯអ្នកនយោបាយក៏មានការយល់ឃើញស្រដៀងគ្នាដែរ ។

ការប្រើប្រាស់វេហារសាស្ត្រប្រឆាំងរឿតណាមដោយអ្នកនយោបាយខ្មែរ

ជំពូកនេះ នឹងសិក្សាអំពីថា តើវេហារសាស្ត្រប្រឆាំងនឹងរឿតណាមរបស់អ្នកនយោបាយខ្មែរ បានប៉ះពាល់យ៉ាងណាទៅលើប្រជាជនខ្មែរ និងជនជាតិភាគតិចរឿតណាម ដែលត្រូវជាប់ផុតផ្នែកនយោបាយនិងវប្បធម៌ក្នុងលំហដ៏តូចចង្អៀតមួយ ចន្លោះប្រទេសកំណើតរបស់គេនិងប្រទេសដែលគេកំពុងរស់នៅ ។ អ្នកនយោបាយខ្មែរ ជាអ្នកដឹកនាំក្នុងការញុះញង់ឲ្យប្រជាជនដែលមានស្នាមអនុស្សាវរីយ៍ខ្មៅឆឺត ពួកគេបានជួបប្រទះសូត្រកាន់តែស្តាប់ កាន់តែមានគំនិតអវិជ្ជមានចំពោះជនជាតិរឿតណាម ។ បញ្ហាអន្តោប្រវេសន៍ខុសច្បាប់និងការឈ្លានពានព្រំដែនពីសំណាក់រឿតណាម ត្រូវបានទទួលស្គាល់ទាំងបក្សកាន់អំណាចនិងបក្សប្រឆាំង ប៉ុន្តែកន្លះសមត្ថភាពរបស់បក្សដឹកនាំក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហាក្តៅកុកទាំងនេះ បានផ្តល់នូវបរិយាកាសកាន់តែធំទូលាយដល់បក្សប្រឆាំងឲ្យទទួលបាននូវការគាំទ្រពីមហាជន ។ អន្តរទំនាក់ទំនងរវាងបញ្ហាក្តៅក្រហាយទាំងនេះ ដែលនឹងត្រូវលើកយកមកពិភាក្សាលម្អិតជាបន្តបន្ទាប់ខាងក្រោម នឹងអាចរួមចំណែក ធ្វើឲ្យមានការយល់ដឹងកាន់តែច្បាស់អំពីបុស្ចលដែលនាំឆ្ពោះទៅរកអាកប្បកិរិយាចំពោះរឿតណាមដែលខ្មែរមានបច្ចុប្បន្ន ។

បញ្ហាអន្តោប្រវេសន៍និងបញ្ហាព្រំដែនដែលមិនចេះចប់

បញ្ហាអន្តោប្រវេសន៍ ត្រូវបានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងកម្មវិធីនយោបាយរបស់គណបក្សធំទាំងបី សម្រាប់ការបោះឆ្នោតតំណាងរាស្ត្រ ។ គណបក្សនីមួយៗ សន្យាថា នឹងដោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពជាមួយនឹងបញ្ហានេះ ពេលដែលឈ្នះឆ្នោត (ឆ្នាំ១៩៩៧) ។ ការរយោសនានយោបាយនេះបានទាក់ទាញការគាំទ្រពីមហាជនយ៉ាងច្រើន អ្នកទាំងនោះភាគច្រើនដឹងខ្លួនក្រោយមកថា ខ្លួនត្រូវបានគេបោកប្រាស់ ។ ដូច្នោះហើយបញ្ហាដែលមិនទាន់ដោះស្រាយនេះ នៅតែជាការព្រួយបារម្ភរបស់ប្រជាជនខ្មែរជាច្រើន ដែលយល់ឃើញថា វាពុំមែនជាជម្ងឺធម្មតានោះទេ ។

ប្រជាជនខ្មែរមិនដែលជឿលើអាកប្បកិរិយារមនារបស់ភាគីរឿតណាមនោះទេ ព្រោះថាគេបានរៀននូវមេរៀនដូចតម្លាចច្រើនពីប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ អន្តោប្រវេសន៍រឿតណាមមករស់នៅទីនេះ ដោយស្ងប់ស្ងាត់តែដំបូងប៉ុណ្ណោះ ដល់យូរទៅគេនឹងក្លាយជាគ្រោះថ្នាក់ដល់អត្តសញ្ញាណខ្មែរ (នួន ឃ្យឺន ១៩៨៩ : ១-២៦) ។ ជាក់ស្តែងនៅសតវត្សរ៍ទី ១៧ ចាប់ពីពេលមានទំនាក់ទំនងជាមួយគ្នាមក រឿតណាមត្រូវបានព្រះរាជាខ្មែរព្រះរាជទានឲ្យតាំងលំនៅក្នុងដីមួយកន្លែងទំហំសមល្មម ដោយដាក់កិច្ចសន្យាថា នឹងប្រគល់ដីមកឲ្យខ្មែរវិញនៅពេលណាដែលក្រុងដែលនោះត្រូវការ ។ សំណាងអាក្រក់ រឿតណាមពុំដែលបានប្រគល់ដីនោះត្រឡប់ឲ្យខ្មែរវិញឡើយ ដោយអះអាងថា ពួកគេបានតាំងលំនៅទីនោះយូរយារណាស់មកហើយ ។ ទោះរហូតមកដល់ឥឡូវនេះ អតីតកាល

នេះនៅតែប៉ះពាល់យ៉ាងខ្លាំងដល់ការគិតរបស់ខ្មែរមួយចំនួន ។ ពេលសួរថា ហេតុអ្វីបានជារៀនណាមួយចូលចិត្ត មករស់នៅក្នុងទឹកដីខ្មែរ ជាឧទាហរណ៍ ស្ត្រីអាយុ ២៧ ឆ្នាំម្នាក់មកពីខេត្តកំពង់ចាម បានឆ្លើយថា គេគ្មានចាប់ អារម្មណ៍អ្វីក្រៅពីដីរបស់ខ្មែរឡើយ^(១១) ។

មនុស្សខ្មែរទូទៅចង់ឲ្យមានការដោះស្រាយចំពោះជម្លោះទឹកដីនិងអន្តោប្រវេសន៍ ដែលនោះក៏ជាផ្នែកសំខាន់ មួយនៃគោលនយោបាយរបស់គណបក្សនយោបាយដែរ ។ ពាក្យ « យួន » ត្រូវបានគេបន្តិឡើងជារឿយៗ តាម សុន្ទរកថារបស់អ្នកនយោបាយមកពីគណបក្សប្រឆាំង ក្នុងអំឡុងវេយសនាបោះឆ្នោត ។ ទោះបីវាហារសាស្ត្រ ប្រឆាំងរៀនណាមួយនេះ ត្រូវបានក្រុមសិទ្ធិមនុស្សនិងរដ្ឋាភិបាលរៀនណាមួយរិះគន់ ដោយអះអាងថា វាមិនស្របទៅ នឹងគោលការណ៍សិទ្ធិមនុស្សសកលនិងកិច្ចព្រមព្រៀងទ្វេភាគីរវាងរៀនណាមួយនិងកម្ពុជា ពាក្យដេរឬទេចចំពោះ អន្តោប្រវេសន៍រៀនណាមួយ នៅតែត្រូវបានគេចែកផ្សាយយ៉ាងទូលាយតាមប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយពេលវេយសនា ។ នៅក្នុងភូមិមួយក្រៅក្រុងភ្នំពេញ សម្តេចក្រុមព្រះ ព្រះប្រធានគណបក្ស ហ៊ុនស៊ីនប៊ុច^(១២) ថ្ងៃឆ្លងតាមឧត្តរស្រីសព្វ ខ្លាំងៗ ទៅកាន់អ្នកគាំទ្ររបស់ព្រះអង្គថា ៖

ប្រសិនបើយើងបោះឆ្នោតឲ្យត្រូវគណបក្ស យួននឹងចាកចេញ ប៉ុន្តែប្រសិនបើយើងជ្រើសរើសគណបក្សខុស យួននឹងមានកាន់តែច្រើន (ឆ្នាំពេញប៉ូស្ត ១៧-២៣ កក្កដា ១៩៩៨) ។

អ្វីដែលសំខាន់ដូចគ្នានេះដែរ គឺបញ្ហាព្រំដែនសព្វថ្ងៃនេះ ។ បញ្ហានេះទំនងជាមិនអាចទៅរួចនោះទេ សម្រាប់ប្រជាជនខ្មែរឲ្យបំភ្លេចចោលនូវការបាត់បង់ទឹកដីជាបន្តបន្ទាប់របស់សតវត្សរ៍មកហើយនោះ ។ អតីតកាល ដ៏យូរលង់ ត្រូវបានរំលឹកឡើងវិញនិងធ្វើឲ្យកាន់តែឆាប់ឆាប់ឡើង ដោយព្រឹត្តិការណ៍ដែលកំពុងកើតមានបច្ចុប្បន្ន ។ ការរំលោភព្រំដែនត្រូវបានរាយការណ៍ជារឿយៗ ដោយក្រុមប្រឆាំង ដែលមនុស្សជាច្រើនគិតថា ជាអ្នកយក ចិត្តទុកដាក់អំពីទឹកដីកម្ពុជា ។ មនោសញ្ចេតនានេះមិនប្រាកដថា ត្រូវទាំងអស់នោះទេ ព្រោះថាបក្សកាន់អំណាច ក៏យកចិត្តទុកដាក់លើបញ្ហាព្រំដែននោះដែរ ដូចដែលមានចែងនៅក្នុងកម្មវិធីនយោបាយរបស់គេ (យោងដូច ខាងលើ) ប៉ុន្តែ គ្រង់ថា ការសន្យានោះត្រូវបានគេយកទៅអនុវត្តឬអត់នោះ គឺជារឿងមួយផ្សេងទៀត ។

ប្រជាជនខ្មែរតែងជាអ្នកចាញ់ទៅហើយ ។ ពួកគេត្រូវចាកចេញពីដីរបស់ខ្លួនសម្រាប់សន្តិសុខនិងសុវត្ថិភាព ផ្ទាល់ខ្លួន ។ ប្រជាជនខ្មែររស់នៅតាមព្រំដែន តែងឧកចិត្តនឹងអ្វីដែលរដ្ឋាភិបាលរៀនណាមួយនិងកម្ពុជាដោះស្រាយ អំពីបញ្ហាព្រំដែនសព្វថ្ងៃនេះ ។ ពេលមានជម្លោះដីធ្លីជាមួយរៀនណាមួយដែលជាអ្នកជិតខាង ឬអ្នកមកពីទីឆ្ងាយក្នុង ប្រទេសរៀនណាមួយ ប្រជាជនខ្មែរពុំដឹងថា ធ្វើអ្វីនោះទេ ក្រៅពីចាកចេញពីដីរបស់ខ្លួន ។ បុរសខ្មែរអាយុ ៦៦ ឆ្នាំមួយរូប ដែលតែងដាំដុះលើដីរបស់គាត់ និងធ្លាប់ទាំងបង់ពន្ធដីទៅឲ្យរបបសង្គមរាស្ត្រនិយម (គ.ស. ១៩៥៤- ១៩៦៧) ត្រូវបានជនជាតិរៀនណាមួយបង្ខំឲ្យចាកចេញពីដីនោះ ។ នេះគ្រាន់តែជាករណីមួយ ក្នុងចំណោមករណី យ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ដែលរដ្ឋាភិបាលខ្មែរមិនមានសមត្ថភាពដោះស្រាយ (យោងដូចខាងលើ) ។

ប្រជាជនខ្មែរជាច្រើនទៀត ក៏ចែករំលែកនូវទុក្ខក្រៀមក្រងដូចគ្នានេះដែរ ។ គេមិនដែលមានគំនិតចង់ឲ្យ មានការបាត់បង់អត្តសញ្ញាណរបស់គេបន្តិចណាឡើយ អារម្មណ៍ទូទៅដែលបក្សប្រឆាំង តែងលើកយកមកសម្តែង និងគាំទ្រ ។ ប្រជាជនតែងមានបីតិសោមនស្សនឹងសុន្ទរកថានយោបាយជាតិវិទ្យា ។ ពេលសម្តេចក្រុមព្រះ នរោត្តម រណបូទិ៍ ប្រកាសថា « បោះឆ្នោតឲ្យហ៊ុនស៊ីនប៊ុច គឺដូចជាបោះឆ្នោតដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាទឹកដី » កសិករ

អាយុ ២៥ ឆ្នាំម្នាក់ ដែលមានការប្តេជ្ញាចិត្តដូចគ្នានេះ បានបន្តិកបរិញ្ញាថា « ចង់បានដីដែលបាត់បង់មកវិញ » (ភ្នំពេញប៉ូស្ត ១៩៩៨ ការបោះឆ្នោត) ។ នៅមានករណីជាច្រើនទៀត ដែលប្រជាជនកម្ពុជាតែងចាញ់គេ ករណីទាំងនេះរដ្ឋាភិបាលប្រទេសទាំងពីរត្រូវទទួលខុសត្រូវ ។

អសមត្ថភាពរបស់រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាក្នុងការដោះស្រាយរាល់បញ្ហាខាងលើ

រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាមិនដែលមានសមត្ថភាពដោះស្រាយបញ្ហាអន្តោប្រវេសន៍និងជម្លោះព្រំដែនជាមួយវៀតណាមនោះទេ ។ កន្លះគោលនយោបាយរបស់រដ្ឋាភិបាល និងអំពើពុករលួយនៅព្រំដែន បានធ្វើឲ្យចំនួនអន្តោប្រវេសន៍វៀតណាមដែលមិនបានចុះបញ្ជីកើនឡើង (មិនសន្សំ និង ខោរ ២០០៣: ២៣៣-៣៤) ។ ពេលដែលបញ្ហាកាន់តែធ្វើឲ្យមានសភាពតឹងតែង ដោយការរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍ឆ្លងសាសន៍ និងកន្លះការចាប់អារម្មណ៍ពីរដ្ឋាភិបាលអន្តោប្រវេសន៍គឺពិតជាការព្រួយបារម្ភរបស់អ្នកនយោបាយមួយចំនួន ដែលខ្លាចបាត់បង់អត្តសញ្ញាណជាតិ ។ លោក សុន ឆ័យ អ្នកតំណាងរាស្ត្រមកពីបក្សសមរង្ស៊ី ជាឧទាហរណ៍ បានថ្លែងថា ៖

ប្រសិនបើបានវិធានការតឹងតែងពីរដ្ឋាភិបាលទេនោះ កម្ពុជាក្នុងពេលឆាប់ៗ ខាងមុខ នឹងឈានទៅរកបញ្ហាមួយកាន់តែធ្ងន់ ។ យើងនឹងក្លាយជាជនជាតិភាគតិចលើទឹកដីផ្ទាល់របស់ខ្លួន (តម្លាចជនលិខិត ៦-៧ កក្កដា ២០០២) ។

ពិតណាស់ថា គណៈកម្មាធិការជាតិមួយដឹកនាំដោយលោក វ៉ា គឹមហុន សមាជិកគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជាត្រូវបានបង្កើតឡើងក្នុងបំណងដោះស្រាយបញ្ហាព្រំដែនជាមួយប្រទេសជិតខាង ។ ទោះជាយ៉ាងណា ប្រជាជនជាច្រើននឹងបក្សប្រឆាំង មិនត្រេកអរនឹងអ្វីដែលស្ថាប័ននេះបាននិងកំពុងធ្វើនោះទេ ។ និយាយពីផ្នែកនយោបាយ គណៈកម្មាធិការនេះ ជារឿយៗ ប្រឆាំងនឹងសេចក្តីស្នើផ្សេងៗ ពីបក្សប្រឆាំង ចំណែកបក្សប្រឆាំងកំពុងចុះចិត្តវិញដែរ ទោះជាមានតថភាពនយោបាយនេះ គណៈកម្មាធិការតែងស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការប្តេជ្ញាចិត្តឆ្ពោះទៅរកផលប្រយោជន៍ជាតិ ។ គេមិនដែលទទួលយកសំណើរបស់បក្សប្រឆាំងទៅពិចារណានោះទេ ជាក់ស្តែង សំណើសុំឲ្យធ្វើនិរាករណ៍នូវសន្និសីទនិងអនុសញ្ញាទូទាត់ទាំងឡាយ ដែលធ្វើឡើងក្នុងរយៈពេលគ្រប់គ្រងរបស់វៀតណាមក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៨០ (ស៊ាន បេងសៃ ២០០២ និង ២០០៣) ដែលបានធ្វើឲ្យបាត់បង់ទឹកដីរបស់ខ្មែរយ៉ាងច្រើននោះ ។

កន្លះសមត្ថភាពរបស់រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ការបាត់បង់ទឹកដីក្នុងប៉ុន្មានទសវត្សរ៍កន្លងទៅ និងការរំលោភមិនចេះចប់ពីសំណាក់វៀតណាមលើអធិបតេយ្យនិងបូរណភាពកម្ពុជា មិនលើកទឹកចិត្តឲ្យប្រជាជនខ្មែរមានទំនាក់ទំនងដោយមេត្រីភាពជាមួយវៀតណាមឡើយ ។ ឧទាហរណ៍ ក្នុងចន្លោះឆ្នាំ ១៩៩៨ និង ២០០២ និស្សិតមហាវិទ្យាល័យយ៉ាងច្រើនតែងចូលរួមធ្វើបាតុកម្មអហិង្សានិងដុតកង់ឡាននៅមុខសាកលវិទ្យាល័យ ឬកន្លែងដទៃទៀតពេលប្រតិភូវៀតណាមមកភ្នំពេញ ។ ទោះជានិស្សិតទាំងនេះ ត្រូវបានគេស្គាល់ដោយសារចលនាប្រឆាំងវៀតណាម ពួកគេមិនដែលពេញចិត្តនឹងដំណោះស្រាយរបស់រដ្ឋាភិបាលឡើយ ។ ផ្ទុយទៅវិញ ពួកគេត្រូវបានទទួលទណ្ឌកម្មពីមន្ត្រីសាកលវិទ្យាល័យ ជាការធ្វើយឺតបន្តិចការពាក់ព័ន្ធនឹងនយោបាយរបស់គេ ដែលជាមនុស្សមានបំណងដោះស្រាយភាពខ្សឹកខ្សួលជាតិប៉ុណ្ណោះនោះ ។ ចលនាដូចគ្នានេះ មិនត្រូវបានគេអនុញ្ញាតឲ្យមាននោះទេ ចាប់ពីមានកុបកម្មប្រឆាំងថៃនៅដើមឆ្នាំ ២០០៣ មក^(១៣) ។

លើសពីនេះទៀត រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាមិនបានព្រងើយកន្តើយនោះទេ ប៉ុន្តែមិនមានសុច្ឆន្ទៈនិងសមត្ថភាពក្នុង

ការដោះស្រាយទុក្ខវេទនារបស់ប្រជាជនដែលបាត់បង់ដីទៅខាងវៀតណាម ការហូរចូលអន្តោប្រវេសន៍ខុសច្បាប់ វៀតណាម និងភាពកណ្តោចកណ្តើរនៃការបាត់បង់អត្តសញ្ញាណនោះ ។ ទោះជាមានការបង្កើតគណៈកម្មការ ជាតិទទួលបន្ទុកផ្នែកព្រំដែន ទឹកដីកម្ពុជានៅត្រូវបានប្រទេសជិតខាងរំលោភមិនចេះឈប់ ។ វាហាក់បីដូចជា ពួកគេមានសេចក្តីលំអៀង ឬស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលរបស់វៀតណាម ។ បើមិនដូច្នោះទេ ការពង្រឹងច្បាប់មិនត្រូវ បានគេបំពេញនៅក្នុងរបបនេះឡើយ ។ ឧទាហរណ៍ អ្នកនេសាទវៀតណាម ៤៣ នាក់ និងទូកនេសាទចំនួន ១៥ គ្រឿង ដែលចូលនេសាទខុសច្បាប់ក្នុងដែនទឹកកម្ពុជា ត្រូវបានដោះលែងទៅវិញ ។ ក្រោយពីការបង្ខំឱ្យ ទុកមួយរយៈពេលខ្លីមក ពីព្រោះនគរបាលគិតថា ពួកគេទាំងនោះគ្រាន់តែមករកក្តាមខ្យងប៉ុណ្ណោះ (តម្រូវការសេចក្តី ក្បាល ២០ លេខ ៦២ ថ្ងៃពុធ ទី ៧ ឧសភា ២០០១) ។ ក្នុងបញ្ហានេះ អ្នកនេសាទខ្មែរម្នាក់បាននិយាយដោយតូច ចិត្តនឹងរដ្ឋាភិបាលថា ៖

ធម្មតាវានឹងទូកនេសាទវៀតណាមអាចចូលក្នុងដែនទឹកកម្ពុជាបាន ប៉ុន្តែប្រសិនបើវាមកជាចូលទៅខាងវៀត- ណាមវិញ តែងមានរឿងធំជាដរាប (តម្រូវការសេចក្តី ក្បាល ២៤ លេខ ៥៣ ថ្ងៃទី ១៥ សីហា ឆ្នាំ ២០០២) ។

កង្វះសមត្ថភាពនេះបានធ្វើឱ្យប្រជាជនមានអារម្មណ៍ខកចិត្តនឹងរដ្ឋាភិបាលរបស់ខ្លួន និងស្តាប់អ្នកជិតខាង ដែលអាចឆក់ឱកាសនេះមកធ្វើជាប្រយោជន៍បាន ។

ក្រៅពីកង្វះសមត្ថភាពនេះ គណបក្សកាន់អំណាច មិនដែលបានបំពេញការសន្យារបស់ខ្លួនធ្វើឡើង រាល់មុន ពេលការបោះឆ្នោត ក្នុងរឿងដោះស្រាយបញ្ហាអន្តោប្រវេសន៍ ។ រហូតមក ក្រសួងមហាផ្ទៃបានកោះប្រជុំអភិបាល ខេត្ត មកពិភាក្សារឿងជនអន្តោប្រវេសន៍រស់ក្នុងដែនដីកម្ពុជា ប៉ុន្តែកិច្ចប្រជុំលើកទី ៣ នៅដើមខែកក្កដា ២០០២ មិនបានផ្តល់ផ្លូវឡើយ ។ វាបែរជានាំឱ្យមានការឆេះដុំស្តាប់ខ្លឹមទៅវិញ ។ នៅពេលនោះ លោក ស៊ូ ភិរិទ្ធ ដែលជាអភិបាលខេត្តកំពង់ឆ្នាំង បានមានប្រសាសន៍ថា ៖

« ខ្ញុំស្តាប់ជនអន្តោប្រវេសន៍ដែលរស់នៅលើផ្ទះបណ្តែតទឹកតាមបឹងទន្លេសាប ព្រោះថា ពួកគេបានបំផ្លាញបរិស្ថាន ដូច្នោះ យើងព្យាយាមដោះស្រាយបញ្ហានេះ [គាត់មានប្រសាសន៍សំដៅលើជនជាតិវៀតណាមដែលរស់តាមដងស្ទឹង] ចង់ ឱ្យអន្តោប្រវេសន៍បរទេសទាំងអស់ គោរពច្បាប់អន្តោប្រវេសន៍របស់យើង » (តម្រូវការសេចក្តី ក្បាល ២៤ លេខ ២៦ ថ្ងៃទី ៩ កក្កដា ២០០២) ។

សុខុមាលភាពរបស់ប្រជាជនត្រូវតែជាភាគពួកចូលរួមរបស់រដ្ឋាភិបាលនីមួយៗ ប៉ុន្តែប្រហែលជាតិចតួច ប៉ុណ្ណោះសម្រាប់រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ។ គម្រោងសង់ទំនប់វារីអគ្គិសនីយ៉ាលីក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៣ និងសេសាន ៣ ក្នុងឆ្នាំ ២០០២ ដោយពុំបានសិក្សាជាមុនពីផលប៉ះពាល់អវិជ្ជមាន បានធ្វើឱ្យប្រជាជនកម្ពុជារស់នៅក្រោមខ្សែទឹក ដួប ផលលំបាកជាច្រើន ។ ប្រជាជននិងសត្វពាហនៈត្រូវធ្លាក់ជាច្រើនប្រភេទ ទឹកបឹងត្រូវបំពុល ត្រីស្លាប់ និង ទឹកជំនន់ជាដើម ។ ការសិក្សាមួយចំនួនរបស់អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលបានបញ្ជាក់ថា ៖

ទំនប់សេសាន ៣ ស្តីតែនោះបានទទួលការប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំងពីសំណាក់អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលនិងអ្នកភូមិនៅខេត្ត ស្ទឹងត្រែងនិងរតនគិរី ដោយអ្នកទាំងនោះបានអះអាងថា ទំនប់មួយទៀតនៅតាមដងទន្លេសេសានត្រើយខាងវៀត- ណាម បានធ្វើឱ្យមានទឹកជំនន់និងធ្វើឱ្យខូចគុណភាពទឹក (តម្រូវការសេចក្តី ក្បាល ២៤ លេខ ២៨ ថ្ងៃទី ១១ កក្កដា ២០០២) ។

ផលលំបាកដែលបានមកពីគម្រោងសាងសង់ទំនប់វារីអគ្គិសនីនេះ ពិតជាអនុផលនៃកិច្ចព្រមព្រៀងទ្វេភាគី នៃរដ្ឋាភិបាលទាំងពីរ ដែលត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះជនរងគ្រោះកម្ពុជា ។

ការស្វែងរកប្រជាប្រិយភាពនិងអំណាចនយោបាយ

គណបក្សប្រឆាំងឆ្នោតល្អមិនធ្លាប់សង្កត់ធ្ងន់លើកង្វះសមត្ថភាពរបស់រដ្ឋាភិបាល និងការគំរាមកំហែងដែលជា លទ្ធផលចំពោះបូរណភាពនិងអធិបតេយ្យជាតិ ។ ប្រជាជនគ្រប់រូបតាមបណ្តារបស់ក្រុមប្រឆាំង គួរត្រូវដឹងនិងយក ចិត្តទុកដាក់លើទំនាក់ទំនងរបស់ក្រុមបក្សកាន់អំណាចជាមួយរៀតណាម និងវត្តមានរបស់ជនជាតិរៀតណាមលើ ទឹកដីខ្មែរ ។ ទោះបី ១០ ឆ្នាំក្រោយពីការដកទ័ពរៀតណាមចេញពីកម្ពុជា នាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ លោក ហ៊ុន សែន នៅតែប្រើអង្គការរៀតណាមដែល ។ ការហូរចូលកាន់តែកើនឡើងនៃទាហានរៀតណាម អាចនឹងមានន័យ ថា សង្គ្រាមនឹងកើតឡើងក្នុងប្រទេសរវាងខ្មែរនិងយួន ដែលនឹងបើកការវាយប្រហារ ដើម្បីលេបយកទឹកដីខ្មែរ តាមរយៈ ហ៊ុន សែន (គំនិតតូនខ្មែរ ក្បាល ២ លេខ ៥១ ថ្ងៃទី ៧-១០ មិថុនា ដកស្រង់ក្នុង តណ្ហាសង្គម ថ្ងៃ ទី ៨-១៤ មិថុនា ១៩៧៧) ។ មួយខែក្រោយពីការចុះផ្សាយមក សង្គ្រាមបានកើតឡើង ពិតមែនតែមិនមែនរវាង ប្រជាជាតិទាំងពីរនោះទេ គឺរវាងខ្មែរនិងខ្មែរប៉ុណ្ណោះ ។

មួយឆ្នាំបន្ទាប់ពីដោះស្រាយប្រជាប្រិយភាព មានការរៀបចំការបោះឆ្នោតសាកលជាលើកទី ២ ដែលគ្រប់គណបក្ស នយោបាយទាំងអស់ត្រូវរួចរាល់ដើម្បីយោសនា ។ ជួនកាល អ្នកនយោបាយគ្រាន់តែចង់ស្តីបន្ទោសឱ្យរដ្ឋាភិបាល ក្នុងការបរាជ័យយកច្បាប់អន្តោប្រវេសន៍ទៅអនុវត្ត ប៉ុន្តែ បែរជាបានធ្វើឱ្យមានការកម្រើកពីអ្នកដែលមិនចូល ចិត្តស្តាប់ពាក្យ «យួន» ទៅវិញ ។ តាមសកម្មជនសិទ្ធិមនុស្សខ្លះ ការប្រើប្រាស់ពាក្យដេរឫមាថនេះ អាចបំភិត បំភ័យអ្នកដែលមានស្រឡាយរៀតណាម ។ លោក សម រង្ស៊ី ប្រធានគណបក្សប្រឆាំង បានបដិសេធថា លោក មិនបានបន្ទាចអ្នកមានជាប់ខ្សែស្រឡាយយួនទាំងនោះ ដោយមានប្រសាសន៍ថា ៖

មានបំណងសំដៅលើតែរដ្ឋាភិបាលបច្ចុប្បន្នប៉ុណ្ណោះ ដែលខកខានមិនការពារឯករាជ្យ អធិបតេយ្យ និងបូរណភាព ទឹកដី ។ មិនមានបំណងសំដៅចំពោះប្រទេសណាមួយឬបុគ្គលណានោះឡើយ (ត្រីពេញម៉ូស្ត្រី ថ្ងៃ ១៧-២៣ កក្កដា ១៩៩៧) ។

សូម្បីក្រោយពីការបោះឆ្នោត ជនជាតិរៀតណាមដែលមិនដឹងអ្វីសោះក្នុងដំណើរការរាប់សន្លឹកឆ្នោតនោះ ត្រូវទទួលរងគ្រោះ ដោយសារអ្នកនយោបាយនិងក្រុមបាតុករមួយចំនួន ។ បាតុករខ្លះបានទាក់ទាញមនុស្សជា ច្រើនឱ្យចូលរួម ដែលនៅពេលជាមួយនោះ រៀតណាមត្រូវបានគេចោទប្រកាន់ថា បានបំពុលទឹក និងត្រូវបាន វាយសម្លាប់ ព្រមទាំងដេរឫមាថនឹងពាក្យ «យួន» ទៀតផង ។ បាតុករខ្លះហៅលោក ហ៊ុន សែន ថា «អាយ័ង យួន» ចំណែកអ្នកខ្លះទៀតស្រែកថា «វ៉ៃយួន» ។ ទោះជារៀតណាមមិនមានអ្វីពាក់ព័ន្ធក្នុងរឿងនេះក៏ដោយ គេបានទទួលនូវការដេរឫមាថយ៉ាងខ្លាំង ។ លើសពីនេះទៀត ស្តាប់មិត្តភាពកម្ពុជារៀតណាម^(១៤) នៅក្នុងពេញ ត្រូវបានវាយបំបែកខ្លះ និងដុតក្នុងបំណងសងសឹកនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់រៀតណាមពីអតីតកាល ។ បាតុករបាន គិតថា លោក ហ៊ុន សែន ជាអ្នកលួចបន្លំក្នុងការបោះឆ្នោត និងត្រូវចុះចេញពីតំណែងនិងព្រមទាំងបានចោទ ប្រកាន់ថា ៖

ហ៊ុន សែន កំពុងនឹងសងគុណយួន ។ មិនចង់ឲ្យបរទេស [វៀតណាម] រស់នៅក្នុងប្រទេស ដោយគ្មានច្បាប់ឡើយ (យោងដូចខាងលើ) ។

មិនត្រឹមតែជនជាតិវៀតណាមប៉ុណ្ណោះទេ ដែលត្រូវរងគ្រោះដោយនយោបាយកម្ពុជានោះ ប្រជាជនខ្មែរ ខ្លួនឯងមួយគត់ក៏ត្រូវបានអ្នកនយោបាយប្រើប្រាស់ដើម្បីបង្កឲ្យមានការភ័យខ្លាចនិងកំហឹង ។ កំហឹងដែល មានក្នុងផ្នត់គំនិតប្រជាជនរួចស្រេចទៅហើយ អាចត្រូវបញ្ជាបានយ៉ាងងាយ ដោយរវាងហោរសាស្ត្រនយោបាយដែល អ្នកនយោបាយយល់ឃើញថា សំខាន់ក្នុងរបបសកកម្មស្វែងរកប្រជាប្រិយភាពនិងអំណាចរបស់ខ្លួន ។ អំពីបញ្ហា នេះ លោក ចូអិល ឆារនី (Joel Charney) អ្នកតំណែងនៅនៅប្រទេសកម្ពុជាយូរឆ្នាំមកហើយ បានអះអាងថា វប្បធម៌ នយោបាយក្នុងប្រទេសនេះ គឺអំពីហិង្សា ហើយអ្នកនយោបាយតែងប្រើប្រាស់ប្រជាជនសម្រាប់សេចក្តីល្អិត អំណាចនយោបាយជ្រុលរបស់ខ្លួន ដោយមានប្រសាសន៍ថា ៖

ភាពពាន់ពឹងរវាងប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើននឹងសហគមន៍ជនជាតិភាគតិចនៅពុំទាន់បានដោះស្រាយនៅឡើយ ។ ការចងចាំរបស់ខ្មែរអំពីការត្រួតត្រារបស់វៀតណាម អាចបង្ហាញតាមរយៈការកាប់សម្លាប់ប្រកាន់ពូជសាសន៍ជា រឿយៗ ដែលតែងលើកទឹកចិត្តដោយរវាងហោរសាស្ត្ររបស់អ្នកនយោបាយខ្មែរក្នុងការស្វែងរកប្រជាប្រិយភាពនិង អំណាចរបស់ខ្លួន (ភ្នំពេញប៉ុស្តិ៍ ១៨ កញ្ញា - ១តុលា ១៩៩៨) ។

លក្ខណៈសម្គាល់ខ្លះរបស់វៀតណាមនៅកម្ពុជា

ភាពខុសគ្នាផ្នែកវប្បធម៌ គឺជាកត្តាមួយក្នុងចំណោមកត្តាជាច្រើន ដែលបណ្តាលឲ្យមានការយល់ច្រឡំរវាងមនុស្ស ។ ជំពូកនេះសិក្សាលើថា តើភាពខុសប្លែកយ៉ាងណា ផ្នែកភាសា ការស្លៀកពាក់រូបរាងកាយ និងការរស់នៅដែលគេឃើញ ច្បាស់រវាងវៀតណាមនិងខ្មែរ ប៉ះពាល់យ៉ាងណាលើអន្តរកម្មប្រចាំថ្ងៃរវាងប្រជាជនខ្មែរជាក្រុមភាគច្រើន និង ជនជាតិភាគតិចវៀតណាម ។

ភាសា

ភាសាវៀតណាមដែលមានសំនៀង (សម្លេងឡើងចុះ) មិនបានធ្វើឲ្យត្រចៀកខ្មែរស្រណុកស្រួលនោះទេ ។ វៀតណាមក៏មានអក្ខរណ៍ដូចគ្នាដែរ ពេលស្តាប់និងប្រើភាសាខ្មែរ ។ មិនរាប់បញ្ចូលនូវភាពខុសគ្នាផ្នែក វេយ្យាករណ៍និងភាសាសាស្ត្រ ល្បឿននៃភាសានិយាយរវាងភាសាទាំងពីរខុសគ្នាយ៉ាងខ្លាំង ។ ស្ត្រីវៀតណាមម្នាក់ មានអាយុប្រមាណជាង ៤០ ឆ្នាំ ដែលជាឈ្មួញខាងអាជីវកម្មផ្ទះផ្ទាល់ដែរ អាចនិយាយខ្មែរបានខ្លះ ជាឧទាហរណ៍ បាន ច្រាប់ឲ្យដឹងថា គាត់នឿយហត់នឹងនិយាយខ្មែរណាស់ ព្រោះថាវាយឺតពេកប្រៀបធៀបនឹងភាសាវៀតណាម^(១៩) ។ ដូចគ្នានេះដែរ ប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើនមានអារម្មណ៍ដូចគ្នា ពេលស្តាប់វៀតណាមនិយាយភាសារបស់គេ ។ កង្វះ ការអត់ឱនឲ្យគ្នាទៅវិញទៅមក អាចនឹងនាំមកនូវលទ្ធផលអាក្រក់យ៉ាងងាយ ។

ការចេះនិយាយភាសាក្នុងស្រុក ប្រហែលជាទុនមួយយ៉ាងប្រសើរសម្រាប់ជនអន្តោប្រវេសន៍ក្នុងការបញ្ចូល ខ្លួនទៅក្នុង និងប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតក្នុងប្រទេសមួយទៀត ។ ជនជាតិវៀតណាមក្នុងប្រទេសខ្មែរ ក៏មិនជា ករណីលើកលែងដែរ ។ អន្តោប្រវេសន៍វៀតណាម ដែលចាកចេញពីប្រទេសកំណើតខ្លួន ក្នុងបំណងស្វែងរក

ផលប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ច គួររៀនភាសាអ្នកស្រុក បើមិនដូច្នោះទេ ពួកគេមិនមានឱកាសច្រើននឹងទទួលស្គាល់ ពីសំណាក់ក្រុមភាគច្រើននោះទេ (ថែវត្រង់ ១៩៩៦) ។ ជួនកាល ប្រសិនបើគេអាចមានលទ្ធភាពផ្គត់ផ្គង់បាន គេអាចយកចំណេញក្នុងការរកស៊ី មិនត្រឹមតែជាមួយសមាជិកទាំងឡាយរបស់ក្រុមភាគតិចរបស់គេប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែជាមួយប្រជាជនអ្នកស្រុកអោយផងដែរ ។ ជនជាតិវៀតណាមមួយចំនួន ត្រូវជួបឧបសគ្គផ្នែកវប្បធម៌និងភាសា ក្នុងការរស់នៅរបស់ខ្លួននៅក្នុងសង្គមមួយថ្មី (តម្លាដា ២០០២) ។

ក្រៅពីបញ្ហាឲ្យមានការខកខានក្នុងការធ្វើសមាហរណកម្មជនជាតិភាគតិចទៅក្នុងសង្គម ភាពខុសគ្នាផ្នែក ភាសា កង្វះការអត់ឱន និងគំនិតចង់ខ្ពស់លើសគេ គឺជាកត្តាមួយចំនួនដែលបាននាំឆ្ពោះទៅរកជីវិតមិនមាន សុខដុមរមនាក្នុងភាពជាអ្នកដិតខាងនឹងគ្នា ។ មិនមានប្រជាជនខ្មែរច្រើនទេ ដែលចង់តាំងលំនៅដិតសហគមន៍ ជនជាតិវៀតណាម ហើយការរស់នៅក្នុងផ្ទះជាមួយគ្នាកាន់តែមិនអាចទៅរួចទៀត ។ ពេលដែលសួរថា តើគាត់ អាចរស់នៅជាមួយវៀតណាមក្នុងផ្ទះជាមួយគ្នាបានទេ ស្រ្តីខ្មែរម្នាក់ឆ្លើយថា នោះជារឿងដែលមិនអាចទៅរួច នោះទេ ព្រោះថាភាសាវៀតណាមរញ្ជើញនិងដំបីដំបា^(១៦) (ពាក្យវៀតណាមដែលមានន័យថា « គួត ») ។ ដូច គ្នានេះដែរ វៀតណាមក៏មិនប្រាកដជាមានភាពស្រណុកស្រួលជាមួយពាក្យពេចន៍ជាភាសាខ្មែរនោះផងទេ ដូច ដែលស្រ្តីវៀតណាមម្នាក់ឲ្យដឹងថា ៖

ខ្មែរមិនសប្បាយចិត្តនឹងពួកវៀតណាមនិយាយភាសាវៀតណាម ដែលជាភាសាគេមិនយល់ ។ ពួកគេចង់ដឹងនូវអ្វីៗ ដែល វៀតណាមនិយាយគ្នា និងខ្លាចវៀតណាមនិយាយអាក្រក់ពីខ្លួន ។ ពួកខ្មែរចង់ឲ្យយើងរៀននិងនិយាយខ្មែរ ចុះហេតុអ្វីបាន ជាខ្មែរមិនរៀនវៀតណាមវិញទៅ? ^(១៧) ។

ពុំមានការលើកទឹកចិត្តណាមួយសម្រាប់ឲ្យអ្នកស្រុករៀនភាសាវៀតណាមនោះទេ ប៉ុន្តែវៀតណាមដែល រស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា រៀនភាសាខ្មែរជាករណីផ្ទុយស្រឡះពីនោះ ។

ការប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិត

ខុសពីភាសា ភាពខុសគ្នាក្នុងការប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតរវាងជនជាតិវៀតណាមនិងខ្មែរមិនអាចចែកដាច់ពីគ្នាស្រឡះបាន ទេ ប៉ុន្តែជារឿយៗ គេអាចសម្គាល់បាន ។ ជាជនអន្តោប្រវេសន៍ស្របច្បាប់ ឬមិនស្របច្បាប់ និងជាវៀតណាម កើតនៅកម្ពុជា ពួកគេកម្រើសអើងការងារណាស់ ។ ការងាររបស់គេសម្រាប់បុរស អាចមានពីការរកស៊ីជំនួញ ថ្នាក់មធ្យម និងសម្រាប់ស្រ្តី ពីស្រ្តីពេស្យាដល់ទៅការរើសសំរាម សម្រាប់មនុស្សទាំងពីរភេទនេះ មិននិយាយដល់ អ្នកជំនួញធំៗ ទាំងឡាយ ដែលមានខ្សែស្រឡាយជាមួយអ្នកនយោបាយខ្មែរជាន់ខ្ពស់ ឬអ្នកបើកសហគ្រាសធំៗ ឡើយ ។ ហើយនេះក៏មិនមានន័យថា ពុំមានខ្មែរណាម្នាក់ប្រកបរបរដូចពោលមកខាងលើនេះដែរ ។

ជំនួញខ្នាតតូចមួយចំនួនក្នុងចំណោមនោះ ត្រូវបានទទួលការមើលរំលងដោយប្រជាជនខ្មែរ ព្រោះគេគិត ថា គេពុំអាចរកបានលុយច្រើន ឬអ្នកដទៃអាចមើលឆោយគេដោយសារជំនួញនេះ ។ ផ្ទុយទៅវិញ ជនជាតិ វៀតណាមប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិត ពីមុខរបរតូចតាចទាំងនេះ បានប្រសើរជាងអ្នកស្រុក ។ ការងារទាំងនេះ រួម មាន ការរើសអេតចាយ ការដើរលក់ទំនិញបន្តិចបន្តួចតាមផ្លូវ ធ្វើកូនសោតាមតូប ឬធាក់កង់សំអាតស្បែកដើង ធ្វើក្រចកដៃក្រចកដើង និងដេរស្បែកដើងជាដើម ។ វាមិនអាចទៅរួចនោះទេ សម្រាប់ប្រជាជនខ្មែរយ៉ាងច្រើន

ឲ្យប្រកបរបរគួរខ្មាសអៀនទាំងនេះ^(១៨) ។

ជំនួញមួយចំនួនទៀត ត្រូវបានដំណើរការភាគច្រើនក្នុងសហគមន៍រៀនណាម តែជួនកាលក៏ក្នុងចំណោមសហគមន៍ខ្មែរផងដែរ ។ សកម្មភាពជំនួញប្រចាំថ្ងៃអាចឆ្ងាយមើលឃើញនិងសម្គាល់បាន រួមមានដូចជា លក់សម្លៀកបំពាក់ ផ្លែឈើ និងការហូរ ចំណែកខ្លះទៀត ធ្វើជាជាងឈើ កម្មករសំណង់ និងជាងម៉ាស៊ីន ជាដើម ។ ផលិតផលរបស់ពួកគេ ទោះគុណភាពយ៉ាងណាក៏ដោយ មានសភាពក្រៅស្អាតទាក់ភ្នែក ហើយតែងមានតម្លៃថោកជាងទំនិញខ្មែរ ។ សេវាកម្ម គឺពិតជាត្រូវបានអ្នកជិតខាងនិងអតិថិជនខ្មែរសរសើរប្រាកដមែន ហើយជួនកាល ប្រណែននិងភាពប៉ិនប្រសប់របស់រៀនណាមទាំងនោះផង^(១៩) ។ ជនជាតិរៀនណាមនៅទីក្រុងចូលចិត្តប្រកបរបររវាងលើនេះសម្រាប់ចិញ្ចឹមជីវិត ដែលភាគច្រើនខុសពីរៀនណាមដែលរស់នៅតាមជនបទ ។

ប្រភពមួយទៀត ដែលពេញនិយមសម្រាប់ឲ្យអន្តោប្រវេសន៍រៀនណាមនៅជនបទ រកលុយចិញ្ចឹមជីវិតគឺការនេសាទនៅតាមដងបឹងទន្លេសាប ។ ជាតិសាសន៍នេះ ដែលបញ្ចូលខ្លួនជាមួយវប្បធម៌ចាម មានជំនាញធ្វើការនៅក្នុងទឹក ខុសពីប្រជាជនខ្មែរដែលចូលចិត្តការងារលើគោកច្រើនជាង (ការបង្រៀនរបស់លោក ឌីហ្វឡូប ខែកក្កដា ២០០៥ នៅមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា សៀមរាប) ។ អ្នកទាំងនោះរស់នៅតាមភូមិបណ្តែតទឹក ដែលធ្វើឲ្យខូចបរិស្ថាននិងបំពុលទឹកឲ្យកខ្វក់ ។ ការនេះ អាចទាំងផ្តល់ឱកាសល្អឲ្យអាជ្ញាធរមូលដ្ឋានគ្រប់គ្រងយកលុយពីប្រជាជនបណ្តែតទឹកទាំងនោះផង (តម្លៃជីវិត ៦-៧ កក្កដា ២០០២) ។

ក្នុងករណីនេះ វប្បធម៌ខ្លាចបាក់មុខរបស់ខ្មែរ (មេរៀនរបស់លោក ភីប៊ី ហាំម៉ិរ ១៨ កក្កដា ២០០៥ នៅមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា សៀមរាប) តាមរយៈការបំពេញការងារនិងប្រកបរបរតូចតាច គួរឲ្យខ្មាសគេទាំងនេះ បានធ្វើឲ្យមានការមើលឆ្ងាយលើប្រជាជនរៀនណាម ដែលប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតដោយមុខជំនួញនេះ ។ តាមពិតទៅជនជាតិភាគតិចរៀនណាម គួរត្រូវបានអបអរសាទរនិងជូនរង្វាន់ជាអារម្មណ៍ស្និទ្ធស្នាលចំពោះទេពកោសល្យដែលគេមាន ។ រៀនណាមទាំងនេះ ពិសេសស្ត្រីនិងក្មេងស្រី មិនទាំងលាក់បំបាំងនូវអត្តសញ្ញាណរបស់គេ ដើម្បីបង្រៀនខ្លួនកាន់តែស្រួលចូលទៅក្នុងសង្គមថ្មីផង ។ ពួកគេនៅតែបន្តរស់នៅជាជនជាតិរៀនណាមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។

អ្វីដែលកាន់តែគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ទៀតនោះ គឺថា ប្រជាជនខ្មែរមួយចំនួន ពិតជាបន្តរកតម្លៃវប្បធម៌របស់រៀនណាម ដោយធ្វើការសន្និដ្ឋានជាទូទៅថា ក្មេងស្រីរៀនណាមដល់អាយុ ១៥ ឆ្នាំ តែងរកស៊ីចិញ្ចឹមជីវិត ឬចិញ្ចឹមគ្រួសារដោយធ្វើជាស្រីពេស្យា^(២០) ។ គំនិតនេះ ទោះយ៉ាងណា មិនត្រូវបានគាំទ្រដោយប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើននោះទេ ដូចដែលព្រះសង្ឃមួយអង្គពិភាក្សាជាមួយនោះដែរ បានប្រឆាំងថា ៖

ការអះអាងនេះធ្វើឡើងដោយមិនមានភស្តុតាងអ្វីទាំងអស់ ។ មិនមែនក្មេងស្រីរៀនណាមអាយុលើសពី ១៥ ឆ្នាំទាំងអស់ចិញ្ចឹមជីវិតដោយធ្វើជាស្រីពេស្យានោះទេ ។ ការពិតគឺថា តែងមានមូលហេតុជាច្រើននៅពីក្រោយ ដែលបានបង្ខំគេឲ្យទៅរកស៊ីនៅបនពេស្យាចារ ដូចជាស្រីខ្មែរមួយចំនួនដែរ^(២១) ។

យោបល់នេះ បានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់នូវការយល់ឃើញអវិជ្ជមានចំពោះក្មេងស្រីរៀនណាម ដែលចូលចិត្តស្លៀកសម្លៀកបំពាក់ដេកម្យ៉ាង ដោយសន្និដ្ឋានថា ពួកគេជាស្រីបម្រើផ្លូវភេទ ។ មានខ្មែរមួយចំនួនប្រើពាក្យ

«ស្រីពេស្យា» ប្រដូចនឹងស្រីវៀតណាម (តម្កល់សៀវភៅ ថ្ងៃទី ៦-៧ កក្កដា ២០០២) ។

សម្លៀកបំពាក់និងជំរុំបរាជ័យខាងក្រៅ

ក្នុងពិភពលោកដែលមានការផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងលឿននេះ រកភាពខុសគ្នារវាងខ្មែរនិងវៀតណាម ផ្នែកសម្លៀកបំពាក់ និងសំបកក្រៅ មិនមែនជាការងាយស្រួលទេ ដោយហេតុថា វប្បធម៌របស់សាសន៍ទាំងពីរនេះបានជះឥទ្ធិពលឲ្យ គ្នាទៅវិញទៅមករាប់សតវត្សមកហើយ ។ អន្តរឥទ្ធិពលផ្នែកវប្បធម៌នេះ ពុំអាចបដិសេធបានឡើយ ព្រោះថា ការធ្វើដំណើររបស់វប្បធម៌ឆ្លងកាត់ទ្វីប កើតមានរាប់សតវត្សមុនទៅទៀត (ការបង្រៀនរបស់អ្នកស្រី ធីណា អូលីយ៉ែរ នៅមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា សៀមរាប ២០០៥) ។ ខ្មែរនិងវៀតណាមក៏ឆ្លងគ្នាដែរ ។ សម្លៀកបំពាក់ ក្នុងករណីនេះ ដែលជាផលិតផលនៃពិភពលោក ដែលមានទំនាក់ទំនងផ្នែកឧស្សាហកម្មកាន់តែខ្លាំង ប្រាកដជា មិនមែនជាសញ្ញាណល្អមួយដើម្បីអះអាងថា អ្នកពាក់វាជាអ្នកណានោះទេ ។ ហើយវាកាន់តែលំបាកលើសនេះទៅ ទៀត ក្នុងការរកភាពខុសគ្នារវាងក្រុមជាតិសាសន៍ទាំងពីរដោយសំបកក្រៅនោះ ។ លើសពីនេះទៀត វាកាន់ តែលំបាកទ្វេដងទៀត សម្រាប់ឲ្យមនុស្សម្នាក់ផ្តាច់ចេញទាំងស្រុងពីបុរសគល់របស់ខ្លួន ឬពីអត្តសញ្ញាណផ្ទាល់ របស់ខ្លួន ។

ស្រីវៀតណាមភាគច្រើន គ្រប់គ្រងអាយុទាំងអស់ ដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ហាក់បីដូចជាមាន មោទនភាពនឹងអត្តសញ្ញាណរបស់ខ្លួន ក្នុងការពាក់សម្លៀកបំពាក់ប្រពៃណីរបស់គេ ក្នុងទីសាធារណៈ ដែលអាច ធ្វើឲ្យខុសប្លែកពីអ្នកស្រុកទូទៅ ។ ស្រីវៀតណាមម្នាក់ដើរថា ស្រីៗ វៀតណាមចូលចិត្តឈុតគេនោះ មិនថា ផលិតនៅកម្ពុជា ឬនាំចូលមកពីវៀតណាមនោះទេ ព្រោះថាវាជាសម្លៀកបំពាក់ប្រពៃណីវៀតណាម ដែលយក គំរូតាមចិន^(២២) ។

ទោះជាវៀតណាមមួយចំនួនអាចនិយាយខ្មែរយ៉ាងស្អាតដូចខ្មែរក៏ដោយ ពួកគេជួនកាលនៅតែត្រូវប្រជាជន ខ្មែរស្តាប់ខ្លឹមដដែល ពេលដែលស្លៀកពាក់សម្លៀកបំពាក់ប្រពៃណីនោះ ។ ស្រីវៀតណាមម្នាក់នៅភ្នំពេញស្លៀក ឈុតគេនោះ ត្រូវបានអ្នកលក់ត្រីខ្មែរដេរថា «មេយួន^(២៣)» ពេលសួរថ្ងៃហើយមិនទិញ ។ ក្រោយពីនោះទៀត គាត់ត្រូវបានអ្នករត់ម៉ូតូខុបខ្មែរម្នាក់ដឹកទៅដាក់ប៉ុស្តិ៍នគរបាល ព្រោះអ្នកម៉ូតូខុបឃើញស្លៀកពាក់ឈុតដេក ស្មាន ថា ជាវៀតណាមរស់នៅខុសច្បាប់^(២៤) ។

គំនិតដែលថា កំណត់អត្តសញ្ញាណវៀតណាមដោយសំបកក្រៅងាយស្រួលនោះ មិនប្រាកដថា ត្រូវទាំងអស់ នោះទេ ។ ជួនកាល គេអាចស្គាល់វៀតណាមបានតាមរយៈមុខ ត្របកភ្នែក និងសម្បុរ^(២៥) ។ ប្រុសវៀតណាមក៏ ស្ថិតក្នុងបុគ្គលិកលក្ខណៈដូចគ្នានេះដែរ ព្រមជាមួយសញ្ញាពិសេសមួយចំនួនទៀតនៅលើសក់ ។ គេចូលចិត្តទុក សក់វែងដោយមិនតម្រង់បុរសនោះឡើយ ដែលជាម្ចាស់មួយដែលប្រហែលជាទុកឲ្យសមនឹងលក្ខខណ្ឌការងាររបស់ គេ ។ ហើយប្រសិនបើគេកាត់ខ្លី ជួនកាលមានម្ចាស់តម្រង់ដើរដៃប្រពៃណីវៀតណាម^(២៦) ។ សរុបសេចក្តីមក ទោះ យ៉ាងណា គេទទួលស្គាល់ជាសាកលថា បុគ្គលិកលក្ខណៈទាំងនេះ មិនអាចយកទៅប្រើចំពោះគ្រប់បុគ្គលទាំងអស់ ជាវៀតណាមនោះទេ ព្រោះថាពួកគេមានខ្សែជីវិតខុសគ្នានិងតាំងនៅក្នុងស្ថានភាពខុសគ្នាទៀតផង ។ ទោះជា

មានការលំបាកក្នុងការកំណត់អត្តសញ្ញាណ ភាពខុសគ្នាផ្នែកវប្បធម៌ គឺពិតជាបុសគល់មួយក្នុងចំណោមបុសគល់ ជាច្រើនដែលនាំមកនូវអារម្មណ៍មិនចូលចិត្តគ្នា (ថ្ងៃ ១៧៧៣: ២២៥-២៣៥) ។

ធាតុបីក្នុងចំណោមធាតុជាច្រើន ដែលបង្កើតឱ្យមានភាពខុសគ្នាផ្នែកវប្បធម៌រវាងជនភាគតិចរៀតណាម និងជនភាគច្រើនខ្មែរប៉ុណ្ណោះ ត្រូវលើកយកមកពិភាក្សានៅទីនេះ ។ ភាសាអាចចាត់ទុកជាសញ្ញាសម្គាល់ចម្បង បំផុតសម្រាប់ជនជាតិរៀតណាម ចំណែកធាតុពីរទៀត មានការប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិត និងសំបកខាងក្រៅមាន តួនាទីបន្ទាប់ ។ លើសពីនេះទៀត តួនាទីដែលកត្តាផ្សេងទៀតដូចជា សាសនា និងចម្រៀងរក្ខត ជាដើម អាច មានក្នុងបញ្ហាអភិភាពរវាងគ្នានេះ អាចជាប្រធានបទស្រាវជ្រាវមួយដោយឡែកទៀត ។

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

អ្វីដែលត្រូវឱ្យក្លាកម្តើមនោះគឺថា អន្តរទំនាក់ទំនងរវាងប្រជាជនខ្មែរនិងរៀតណាមរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និង ហួសពីនេះ ត្រូវឱនលំទោនទៅតាមការបកស្រាយប្រវត្តិសាស្ត្រនៃទំនាក់ទំនងរវាងក្រុមអំបូរជាតិសាសន៍ទាំង ពីរ ។ ក្នុងបញ្ហានេះ ខ្មែរប្រកាន់យ៉ាងខ្ជាប់ថា រៀតណាមត្រូវទទួលខុសត្រូវយ៉ាងហោចណាស់នូវផ្នែកណាមួយ សម្រាប់ការធ្លាក់ចុះរបស់អាណាចក្រខ្មែរនាសម័យអង្គររហូតមក (ស្ថិតិកម្ពុជា ២០០១) និងការភ្ជាប់ដែនដីភាគខាង ត្បូងនៃអតីតអាណាចក្រនេះ ទៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ខ្លួនរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។ អ្វីដែលប្រជាជនខ្មែរ បានរៀនសូត្រតាមប្រវត្តិសាស្ត្ររហូតមក មិននិយាយនឹងរលុបបាត់ពីបេះដូងទៅវិញនោះទេ លើកលែងតែក្រុម ជាតិសាសន៍ទាំងពីរព្រមរួមគ្នាដោះស្រាយអភិភាព ដែលមានរាប់សតវត្សរ៍មកហើយនេះ ។

ទំនាក់ទំនងនិងជម្លោះយូរអង្វែងមកហើយនោះ បានផ្តល់ជាលទ្ធផលដល់រៀតណាមនូវអំណោយមួយដ៏ អសោចមានឈ្មោះថា « យួន » ។ ទោះបីជាពាក្យនេះត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ពីដំបូង ដោយមានន័យមិនលំអៀង សំដៅត្រឹមលើជនជាតិបរទេស ឬក្រុមមនុស្សព្រៃភ្នំនៅតំបន់តូចតាចក៏ដោយ ក៏ឥឡូវនេះ ន័យនោះបានប្រាស ចាកសភាពដើមរបស់ខ្លួនអស់ទៅហើយ ។ ពេលណាដែលគេប្រើពាក្យយួននេះ គ្រប់គ្នាតែងយល់នូវន័យដេរ ប្រមាថរបស់វា ហើយបរិយាកាសមិនសប្បាយរីករាយនឹងលេចឡើងយ៉ាងក្រឡែកចំពោះទាំងខ្មែរ ទាំងរៀតណាម ។ ដូច្នោះ ប្រសិនណាបើមានសមាជិកណាម្នាក់ចេញពីក្រុមអំបូរខ្មែរចង់រាប់អានជាមួយក្រុមជនជាតិរៀតណាម គេ ត្រូវប្រយ័ត្នខ្ជាប់ក្រែងពាក្យអពមន្តលនេះហូរចេញឯងៗ ពីបួរមាត់របស់គេ ដែលនឹងអាចធ្វើឱ្យខូចមិត្តភាពរបស់ គេដោយហេតុ ។

ទោះយ៉ាងណា មិត្តភាពរវាងគ្នាឆ្លងសាសន៍មិននិយាយស្រួលនឹងមាននោះទេ ព្រោះថាវាមិនអាស្រ័យទាំងស្រុង លើកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់បុគ្គលប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែក៏អាស្រ័យលើកត្តាសង្គមនយោបាយផងដែរ ។ ស្ថានភាពកាន់ តែមានសភាពធ្ងន់ ដោយបញ្ហាមួយចំនួន កំពុងបន្ត និងដែលមិនបានដោះស្រាយ ក្នុងនោះ រួមមាន អន្តរប្រកែកស្រុក រៀតណាម ការរំលោភព្រំដែនពីសំណាក់រៀតណាម និងនយោបាយក្នុងស្រុករបស់កម្ពុជា ដែលជាលទ្ធផលនៃ បញ្ហាទាំងពីរខាងដើម ។ ដោយហេតុថា បក្សកាន់អំណាចមិនទំនងជាមានការប្តេជ្ញាចិត្តមុតមាំនឹងដោះស្រាយ បញ្ហាខ្លះនិងទាំងនេះឆាប់ៗ បក្សប្រឆាំងបន្តទទួលបានបរិយាកាសកាន់តែធំ ដើម្បីបំពេញសំឡេងវាហារសាស្ត្រ

ប្រឆាំងនឹងរៀតណាម សម្រាប់បំណងនយោបាយរបស់គេ ។ ជាលទ្ធផល សមាជិកនៃក្រុមអំបូរទាំងពីរនឹងលំបាក រកឲ្យឃើញ នូវមធ្យោបាយប្រសើរ ដើម្បីរឹតចងទំនាក់ទំនងរបស់ពួកគេ ដែលជាប្រការមួយត្រូវរដ្ឋាភិបាលទាំង ពីរទទួលខុសត្រូវ ។

រដ្ឋាភិបាលជាភ្នាក់ងារតែមួយគត់ ដែលមានមធ្យោបាយគតិយុត្តនិងអាជ្ញាធរគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់កម្ចាត់បង្ក នូវបញ្ហាសង្គមទាំងនេះ ។ ច្បាស់ណាស់ថា ការប្រើប្រាស់ប្រវត្តិសាស្ត្រសម្រាប់នយោបាយលំបាកនឹងស្រមៃថា ជាមូលហេតុចម្បង ដែលប្រៀបដូចការយកឈើចាក់ដំបៅចាស់នៃភាពមិនជឿជាក់នឹងការស្តាប់ខ្លឹម ដែលប្រ- ជាជនខ្មែរមានជាមរតករហូតមក ប៉ុន្តែនេះជាការពិត ។ ទោះយ៉ាងណា អត្ថបទនេះមិនមានបំណងបន្តបង្កប់ឲ្យ បំភ្លេចប្រវត្តិសាស្ត្រនោះទេ ហើយលើកសរសើរឲ្យមានការប្រើប្រាស់ប្រវត្តិសាស្ត្រអាក្រក់ៗ តាមអំពើចិត្តក្នុង ឆាកនយោបាយនោះក៏ដដែរ ។ រដ្ឋាភិបាលនៅតែជាមគ្គុទ្ទេសក៍ដំបំផុតក្នុងការដោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព អំពីបញ្ហាព្រំដែននិងអន្តរប្រទេសន៍ខុសច្បាប់ ដែលជាបញ្ហាគ្មានរដ្ឋណាមួយបណ្តោយឲ្យនៅក្រៅច្បាប់នោះទេ ។

ប្រសិនបើបញ្ហាដែលកើតឡើងម្តងហើយម្តងទៀតនេះ ត្រូវបានដោះស្រាយត្រឹមត្រូវ អ្នកនយោបាយប្រាកដ ជានឹងលែងមានឱកាសបញ្ចេញការយោសនាជាតិសាសន៍និយម ដើម្បីចោទប្រកាន់រដ្ឋាភិបាលបានទៀតហើយ ។ ប្រវត្តិសាស្ត្របានបង្ហាញនូវភស្តុតាងគ្រប់គ្រាន់ថា អ្នកនយោបាយជាកត្តាចម្បងអុជអាលឲ្យមានអវិភាពដូចដែល លោក ឆាង សុធី រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងព័ត៌មានក្នុងរបប លន់ នល់ (គ.ស. ១៩៧០-១៩៧៥) បានមានប្រសាសន៍ថា ៖

គេត្រូវស្តីបន្ទោសអ្នកនយោបាយឲ្យច្រើនជាងប្រវត្តិសាស្ត្រ ព្រោះថាអ្នកដឹកនាំខ្មែរជាច្រើនបានលើកទឹកចិត្តខ្មែរឲ្យ ស្តាប់អ្នកជិតខាងដ៏ធំរបស់ខ្លួន [រៀតណាម] (ឆ្នាំពេញប៉ូស្តិ ថ្ងៃទី ១២-១៧ កញ្ញា ១៩៩៨) ។

និយាយម្យ៉ាងទៀត ដំណោះស្រាយស្របច្បាប់ត្រឹមត្រូវមួយលើបញ្ហារៀតណាមរស់នៅកម្ពុជានឹងព្រំដែន មានន័យថា ជាការផ្តល់យុត្តិធម៌ដល់ទាំងអ្នកក្នុងស្រុក ដល់ទាំងអ្នកចំណូលស្រុកជារៀតណាមផងដែរ ។

លើសពីនេះទៀត គេក៏ត្រូវយកចិត្តទុកដាក់ដោះស្រាយភាពខុសគ្នាផ្នែកវប្បធម៌ផងដែរ ព្រោះថាវាក៏ពិត ជាបានដើរតួនាទីមួយក្នុងការធ្វើឲ្យភាពសុខដុមរមនាត្រូវរងឆ្ការរងឆ្កើផងដែរ ។ ភាសា សម្លៀកបំពាក់និងសំបក ក្រៅ ហើយនិងការចិញ្ចឹមជីវិត ចំណុចបីក្នុងចំណោមភាពខុសគ្នាជាច្រើនដែលគេអាចរកឃើញ ពិតជាបានផ្តល់ នូវមរៀនល្អៗ ឲ្យយល់ពីតួនាទីដែលវប្បធម៌មានក្នុងបញ្ហានេះ ។ ដើម្បីឲ្យចំណងរវាងគ្នានឹងគ្នាមានសុខដុមរមនា ពិសេស អ្នករស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាខុសច្បាប់ឬស្របច្បាប់ មិនមែនជាបញ្ហាកាបសម្លាប់ក្រុមអំបូរសាសន៍ដទៃ ដូចដែលប្រវត្តិសាស្ត្របានបង្រៀននោះទេ តែជាការខិតខំប្រឹងប្រែងស្វែងរកមធ្យោបាយផ្លូវច្បាប់ ដើម្បីធ្វើ សមាហរណកម្មអ្នកមានសិទ្ធិគ្រប់គ្រាន់ ក្នុងការរស់នៅ និងដំណោះស្រាយការទូត សម្រាប់អ្នកដទៃទៀត ។

ជំពូកទី ១ ៖ ឧស្សាហូបនីយកម្មនិងការជះឥទ្ធិពល

អំណាចផ្សេងទៀតដែលទាក់ទងនឹងប្រធានបទនេះ

- ខីស្តូមែន, ចេន្ទីហ្គីរ (Cushman, Jennifer) និង វ៉ាងកុងវូ (Wang Gungwu) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៨៨ *Changing Identities of the Southeast Asian Chinese since World War Two* [បទប្បវត្តន៍អក្ខរកម្មសង្គ្រោះសេដ្ឋកិច្ចនៃចិនអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ចាប់តាំងពីសង្គ្រាមលោកលើកទី ២] ហុងកុង ។
- ដូណឺរ, រីធាដ (Doner, Richard) គ.ស. ១៩៩១ “Approaches to the Politics of Economic Growth in Southeast Asia” «ដំណោះស្រាយចំពោះនយោបាយកំណើនសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍» *Journal of Asian Studies* [ព្រឹត្តិបត្រសិក្សាអាស៊ី] ៥០,៤ (វិច្ឆិកាគ.ស. ១៩៩១) ទ. ៨១៨-៨៤៩ ។
- ប៊ែលូឡូ, វ៉ាល់ដេន (Bello, Walden) និង រ៉ូហ្សិនហ្គែលដ៍ ស្តេហ្គាទី (Rosenfeld, Stephanie) គ.ស. ១៩៩០ *Dragons in Distress: Asia's Miracle Economies in Crisis* [ពួកនាគនៅក្នុងគ្រោះថ្នាក់ ៖ អេកូណូមីសេដ្ឋកិច្ចរបស់អាស៊ីនៅក្នុងស្ថានភាពវិនាស ចម្បង សាន់ហ្វ្រានស៊ីស្កូ ។
- ប៊ោអ៊ែរ, ចូអេន្ទ (Bauer, Joanne) និង ប៊ែលូ ដេនៀល (Bell, Daniel) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៩៩ *The East Asian Challenge for Human Rights* [ការប្រឈមរបស់អាស៊ីបូព៌ាដើម្បីសិទ្ធិមនុស្ស] ខេមប្រីដហ្ស៊ី (Cambridge) ។
- ប្រូក, ទីមូធី (Brook, Timothy) និង លឿង វ៉ាន់ហ៊ី (Luong Van Hy) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៩៩ *Culture and Capitalism: The Shaping of Capitalism in Eastern Asia* [ប្រយុទ្ធសិទ្ធិមូលធននិយម ៖ ការកើតឡើងនៃប្រព័ន្ធប្រមូលធននិយមនៅតំបន់ អាស៊ីបូព៌ា] អាន្តអាហារប៊ិរ (Ann Arbor) ។
- ម៉ាក់រ៉ូ, រូធី (McVey, Ruth) គ.ស. ១៩៩២ *Southeast Asian Capitalists* [ជនប្រមូលធននិយមអាស៊ីអាគ្នេយ៍] អ៊ីថាក ។
- យ៉ូស៊ីហារ៉ា គុនិអូ (Yoshihara Kunio) គ.ស. ១៩៨៨ *The Rise of Ersatz Capitalism in Southeast Asia* [ការកើតឡើងនៃប្រព័ន្ធប្រមូលធននិយមក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍] ស៊ីឡូប៊ី ។
- ហែល, គ្រីស្តូហ្វ (Hale, Christopher) គ.ស. ២០០១ “Indonesia’s National Car Project Revisited: The History of Kia Timor Motors and Its Aftermath” «[ការពិចារណាឡើងវិញអំពីគម្រោងផលិតរថយន្តក្រុងក្រីម៉ាគីរបស់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ៖ ប្រវត្តិ និង ផលសម្រេចរបស់ក្រុមហ៊ុនផលិតរថយន្តក្រីម៉ាគី]» *Asian Survey* [ព្រឹត្តិបត្រអន្តរកម្មអាស៊ី] ៤១,៤ (កក្កដា-សីហាគ.ស. ២០០១) ទ. ៦២៩-៦៤៩ ។
- ហ្គូដម៉ង់ត៍, ហ្វ្រង់ស៊ីវ (Godement, François) គ.ស. ១៩៩៩ *The Downsizing of Asia* [ការបន្ថយចំនួនបុគ្គលិករបស់អង្គការ អាជីវកម្មនៃតំបន់អាស៊ី] ញូយ៉ក ។
- ហ្គូស្លីង, ភីមី (Gosling, Peter) និង លីម លីណា (Lim, Linda) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៨៧ *The Chinese in Southeast Asia* [ជន ចិននៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍] អាន្តអាហារប៊ិរ ។
- ហ្គ្រីដឺរ, វិល្លីម (Greider, William) គ.ស. ១៩៩៨ *One World, Ready or Not: The Manic Magic of Global Capitalism* [ពិភព លោកតែមួយក្រៅប្រទេសចោលយុទ្ធសាស្ត្រ ៖ ចេនបន្តដំបូងហ្វឹកនៃប្រមូលធននិយមពិភពលោក] ញូយ៉ក ។
- អុង, អៃហ្វា (Ong, Aihwa) និង ណូនីនី ដូណាល់ដ៍ (Nonini Donald) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៩៧ *Ungrounded Empires: The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism* [ប្រតិបត្តិការស្នាក់នៅ ៖ នយោបាយប្រយុទ្ធសាស្ត្រនៃអន្តរកម្ម ប្រទេសនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍] ញូយ៉ក ។

ជំពូកទី ២ ៖ ឥទ្ធិពលនៃ « អព្វតហេតុ » សេដ្ឋកិច្ចនៅលើមនុស្ស

អំណាចផ្សេងៗទៀតដែលពាក់ព័ន្ធនឹងប្រធានបទនេះ

- ១ ក្រូឌ, រ៉ូប៊ីន (Broad, Robin) គ.ស. ១៩៩៣ *Plundering Paradise: The Struggle for the Environment in the Philippines* [ការប្តូរដីស្រែចម្រុះ ៖ ការកសាងដីឃ្លីប៊ីប៊ីស្ថាននៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន] ប៊ែរឃ្លែយ ។
- ២ ពិនឆេស, ម៉ែឌីល (Pinches, Michael) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៩៩ *Culture and Privilege in Capitalist Asia* [វប្បធម៌ និងបុព្វសិទ្ធិ នៃបណ្តាប្រទេសមូលដ្ឋាននិយមអាស៊ី] ឡងប្រ៊ែ ។
- ៣ រ៉ូដេន, ហ្គេរី (Rodan, Garry), ហ្គេរីសុន ខេវីន (Hewison Kevin) និង រីឆាដ រ៉ូប៊ីន (Robison Richard) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៩៧ *The Political Economy of South-East Asia: An Introduction* [សេដ្ឋកិច្ចនយោបាយនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ៖ ការបង្ហាញឱ្យស្គាល់] ម៉ែលប៊ែន (Melbourne) ។
- ៤ រ៉ូប៊ីន, រីឆាដ (Robinson, Richard) និង ហ្គីដមែន ដេវីដ ហ្គេដ. ហ្សេ. (Goodman David S. G.) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៩៦ *The New Rich in Asia: Mobile Phones, McDonald's and Middle-Class Revolution* [ពួកអ្នកមានថ្មីនៅអាស៊ី ៖ បដិវត្តន៍នូវស្តុកស្តម្ភ ម៉ាកដូណាល់ដ៍ និងចន្លោះថ្នាក់កណ្តាល] ឡងប្រ៊ែ ។
- ៥ វ៉ុលហ្វ, ដាយអេន (Wolf, Diane) គ.ស. ១៩៩២ *Factory Daughters: Gender, Household Dynamics, and Rural Industrialization in Java* [កូនស្រីក្នុងរោងចក្រ ៖ យេនឌ័រ ថាមពលថ្នាក់ក្រសារ និងឧស្សាហូបនីយកម្មនៅតំបន់ជនបទនៅក្នុងតោះជ្វា] ប៊ែរឃ្លែយ ។
- ៦ ស្កត, ចេមស៍ សេ. (Scott, James C.) គ.ស. ១៩៩៥ *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance* [អាវុធនៃរបស់អ្នកទន់ខ្សោយ ៖ ទម្រង់ប្រឆាំងប្រឆាំងរបស់កសិករនៅថ្ងៃរបស់ពួកគេ] ញូហេវីន (New Haven) ។
- ៧ ស្តីនុន, ម៉ែឌីល (Stenson, Michael) គ.ស. ១៩៨០ *Class, Race and Colonialism in West Malaysia* [ចន្លោះ ពូជសាសន៍ និងអណ្តាណិកមនិយម នៅម៉ាឡាយ៉ាខាងលិច] ស័នត៍លូសៀ (St. Lucia) ឃ្វីនស៍ឡេនដ៍ (Queensland) ។
- ៨ ហ្វីសដ៍, ហ្វីលីព (Hurst, Philip) គ.ស. ១៩៩០ *Rainforest Politics: Ecological Destruction in South-East Asia* [គោលនយោបាយព្រៃស្តុក ៖ ការបំផ្លិចបំផ្លាញព្រៃឆ្នេរនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍] ឡងប្រ៊ែ ។
- ៩ ហ្សេនុន, ម៉ារី គ្រីស្តីណា ប្លង់ក៍ (Szanton, Maria Cristina Blanc) គ.ស. ១៩៧២ *A Right to Survive: Subsistence Marketing in a Lowland Philippine Town* [សិទ្ធិក្នុងការរស់រានមានជីវិត ៖ ការប្រកបរបររបរកសិកម្មនៅក្នុងប្រទេសម៉ាឡេស៊ីទំនាបមួយ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន] យូនីវ័រស៊ីតឺ រដ្ឋព័នស៊ីលវ៉ានី ។
- ១០ អុង, អៃហ្វា (Ong, Aihwa) គ.ស. ១៩៨៧ *Spirits of Resistance and Capitalist Discipline: Factory Women in Malaysia* [ស្ត្រីកសិករនៃការកសាងអគ្គី និងចល័តក្នុងប្រទេសមូលដ្ឋាននិយម ៖ កម្មករស្ត្រីរោងចក្រនៅក្នុងប្រទេសម៉ាឡេស៊ី] អាណូប៉ានី ។
- ១១ វូ យ្យេនលី (Wu, Yuan-li) និង ឈុន ឈីអ៊ូ (Chun-Hsi Wu) គ.ស. ១៩៨០ *Economic Development in Southeast Asia: The Chinese Dimension* [ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ៖ ចំណុចភាពទន់ខ្សោយរបស់ជនជាតិចិន] ស្តេនហ្វ្រង់ ។
- ១២ អូស៊ីម៉ា, ហារី តេ. (Oshima, Harry T.) គ.ស. ១៩៨៧ *Economic Growth in Monsoon Asia* [កំណើនសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីខ្សាច់រដូវ] កូឡូ ។

ជំពូកទី ៣ ៖ រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យបណ្តាញនិងវិបត្តិភាពស្របច្បាប់នៅក្នុងប្រទេសថៃ

កំណត់ចំណាំ

- (១) ប្រេម តិណសូលានន្ទ (ប្រេម តិណសូលានន្ទ Prem Tinsulanond) ឬ ប្រេម តិណសូលានន្ទ (ប្រេម តិណសូលានន្ទ) (អក្ខរាវិរុទ្ធទី ២ នេះ មិនសមស្របតាមអក្ខរាវិរុទ្ធជាផ្លូវការ) តាមភាសាសៀម ថា /ប្រេម ទិន-ស៊ីឡាណុន/ ឬ /ប្រេម ទិន-ឡុះស៊ីឡាណុន/ ។
- (២) ទក្សិណ ដិនវ៉ត្រៃ (តាក់សិន ឌីណាវ៉ាត្រ Thaksin Shinawatra) តាមភាសាសៀម ថា /ថាក់ស៊ិន ឈិន-ណៈវ៉ាត់/ ។
- (៣) នយោបាយថៃបានផ្លាស់ប្តូរទៅរកភាពបើកចំហច្រើនជាងមុន ដោយសារតែមានការបោះឆ្នោត ដឹកនាំដោយនិស្សិត ប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាលយោធានាថ្ងៃ ១៤ តុលា ឆ្នាំ ១៩៧៣ ។ ការបើកចំហនយោបាយ នៅរយៈពេលនោះ ត្រូវបាន បញ្ចប់ដោយសារតែមានការបង្ក្រាបយ៉ាងយឺតយ៉ាវទៅលើចលនានិស្សិត នាថ្ងៃទី ៦ តុលា ឆ្នាំ ១៩៧៦ ។ សម្រាប់ព័ត៌មាន លំអិត សូមរកមើល ម៉ូរ៉េល (Morell) និង ជ័យអន្ល័ន្ត (គ.ស. ១៩៨១) ។
- (៤) ថ្មម កិត្តិខ្វរ (ធនុម កិត្តិកាចុរ៉ា Thanom Kittikachorn) តាមភាសាសៀម ថា /ថៈណុម យ៉ិត-ទិខៈចន/ ។
- (៥) ប្រកាស ចារុស្យ័រ (ឬ ចារុស្យ័រ) (ប្រភាស ចារុស្យ័រ Praphas Charusathien) តាមភាសាសៀម ថា /ប្រៈផាត ចារុសៈចៀន/ ។
- (៦) ព្រះរាម ទី ៥ គឺជាព្រះចៅ ចុឡាលង្ក័រណ៍ ដែលបានទទួលព្រះបរមនាមក្នុងរាជ្យ ថា ព្រះបាទសម្តេចព្រះចុល្លចម ក្លៅចៅយូហ្គ ... ។ ព្រះអង្គបានសោយរាជ្យពី គ.ស. ១៨៦៩ ដល់ គ.ស. ១៩១០ ។ គេទទួលស្គាល់ព្រះអង្គថា ជាស្តេច ដ៏អស្ចារ្យបំផុតរបស់ប្រទេសថៃ ហើយក៏ជាគំរូសម្រាប់ព្រះចៅ ភូមិពល (ព្រះរាម ទី ៧) ។
- (៧) វេជ្ជបណ្ឌិត ប្រវេស វ៉ាស៊ី (ប្រវេស វ៉ាស៊ី Prawase Wasi តាមភាសាសៀម ថា /ប្រៈវ៉េត វ៉ាស៊ី/) គឺជាមនុស្សដែល គួរឲ្យកត់សម្គាល់ម្នាក់ ។ ឈ្មោះរបស់លោកល្បីខ្លួនខ្លាញ់នៅក្នុងចំណោមរដ្ឋបុរសទាំងឡាយ ។ លោកជាវេជ្ជបណ្ឌិត និង ជាអ្នកស្រាវជ្រាវ ដែលទទួលបានមេដាយ « ម៉ាកសែស (Magsaysay) » ហើយក៏បិតនៅលំដាប់ខ្ពស់ក្នុងបណ្តាញ ស្ថាប័នក្រៅរដ្ឋាភិបាល និងស្ថាប័នការិយាល័យរាជធានីប្រទេសថៃ ។ លោកថែមជាមនុស្សដ៏សំខាន់ជុំវិញពីក្រោយនូវការបង្កើត រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៧៧ ។
- (៨) អានន្ទ ប៉ាន្យារជុន (អានន្ទ ប៉ាន្យារជុន Anand Panyarachun តាមភាសាសៀម ថា /អាណាន់ ប៉ាន់យ៉ាវ៉ិយុន/) ជា អតីតឯកអគ្គរាជទូតថៃប្រចាំនៅសហរដ្ឋអាមេរិក និងអង្គការសហប្រជាជាតិ ។ លោកក្លាយជានាយករដ្ឋមន្ត្រី មិនតាម រយៈការបោះឆ្នោត ចំនួនពីរដងក្នុងអំឡុងពេលមានវិបត្តិ ឆ្នាំ ១៩៩១-១៩៩២ ។ ក្រោយមក លោក អានន្ទ ធ្វើជាប្រធាន គណៈកម្មការព្រាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនាឆ្នាំ ១៩៩៦-១៩៩៧ ហើយបានធ្វើការនៅក្នុងក្រុមការងារអន្តរជាតិដឹកនាំដោយលោក ភូហ៊ី អាណាន់ ដើម្បីស្នើសុំឲ្យមានការកែទម្រង់អង្គការសហប្រជាជាតិក្នុងឆ្នាំ ២០០៤ ។
- (៩) ស៊ុន ស្គី ជនៈវ៉េត (ស្គី ជនៈវ៉េត Sarit Thanarat) តាមភាសាសៀម ថា /សៈរិត ថៈណៈវ៉ាត់/ ។
- (១០) ធានីន្ទ ត្រៃយីវិដៀរ (ធានីន្ទ ត្រៃយីវិដៀរ Thanin Kraivixian) តាមភាសាសៀម ថា /ថានិន ត្រៃយីវិដៀន/ ។
- (១១) ចម្លង ស្រីមឿង (ចម្លង ស្រីមឿង Chamlong Srimuang) តាមភាសាសៀម ថា /ចាំឡុង ស៊ីមឿង/ ។
- (១២) ចំណុចនេះបានមកពីសៀវភៅដិតចេញផ្សាយរបស់លោក ហ្គីល ហែនដ៍លេយ (Paul Handley) ស្តីអំពីព្រះ មហាក្សត្រថៃ ដែលនឹងបោះពុម្ពដោយរោងពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យយ៉េល ។ ខ្ញុំរីករាយណាស់ដោយបានទទួលការអនុញ្ញាត ឲ្យយោងទៅសៀវភៅនេះ ។

(១៣) ក្នុងសៀវភៅរបស់លោក ហែនដ៍លេយ៍ ។

(១៤) ជ័យអន្តន្ត សមុទ្រវណិជ្ជ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช Chai-Anan Samudavanija) តាមភាសាសៀម ថា /ឆៃអៈណាន់ សៈមុត-វ៉ិ:និត/ ។

(១៥) សាស្ត្រាចារ្យ កបកៀ (๒๐๐๓ : ๒๕๗) ផ្អែកលើកំណត់ចំណាំដកចេញពីទីភ្នាក់ងារព័ត៌មានបារាំង (អា.វ៉ិហ្វ.ប៊េ Agence France Presse) ២៦ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៨៤ ។

(១៦) ពិជ័យ រត្តកុល (พิชัย รัตตกุล Pichai Ratakul) តាមភាសាសៀម ថា /តិវៃ រ៉ាត់តៈកុន/ ។

(១៧) នៅក្នុងសៀវភៅដែលនឹងចេញផ្សាយឆាប់ៗ របស់លោក ហែនដ៍លេយ៍ ។

(១៨) ដដែល ។

(១៩) ជាតិជាយ ជុណ្ណៈវណ (ชาติชาย ชุณหะวัณ Chatchai Choonhawan) តាមភាសាសៀម ថា /ឆាត-ឆាយ ឈុន-ហៈវ៉ាន់/ ។

(២០) នៅក្នុងសៀវភៅដែលនឹងចេញផ្សាយឆាប់ៗ របស់លោក ហែនដ៍លេយ៍ ។

(២១) សុចិន្តា គ្រាប្រយូន (สุจินดา คราประยูร Suchinda Kraprayoon) តាមភាសាសៀម ថា /សុជិន្តា គ្រាប្រៈយួន/ ។

(២២) អំពើហិង្សាបានកើតឡើងនៅក្នុងរាត្រីថ្ងៃទី ១៧ ឧសភា ប៉ុន្តែរាជរាំងមិនបានកោះហៅអ្នកបង្កើតរឿងរហូតដល់ថ្ងៃទី ២០ ឧសភា ។

(២៣) នៅក្នុងសៀវភៅដែលនឹងចេញផ្សាយឆាប់ៗ របស់លោក ហែនដ៍លេយ៍ ។

(២៤) ឈួន លឹកក័យ (ชาน หลีกภัย Chuan Leekpai) តាមភាសាសៀម ថា /ឈួន លឹក-ផៃ/ ។

(២៥) ដកស្រង់ចេញពីការកត់ត្រារបស់ខ្ញុំ (អ្នកនិពន្ធ) ពីការផ្សាយសុន្ទរកថាបន្តផ្ទាល់តាមទូរទស្សន៍លេខ ៧ នាថ្ងៃទី ២ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៩២ ។ មានការសង្ស័យមួយចំនួនចំពោះអំណះអំណាងរបស់លោក ឈួន ដែលថា ការទាក់ទងរបស់គាត់ បានបណ្តាលឱ្យមានការអន្តរាគមន៍ដោយផ្ទាល់ពីរាជរាំងនៅថ្ងៃទី ២០ ឧសភា ។ ពីព្រោះលោក ឈួន មិនមែនជាមនុស្ស តែម្នាក់គត់ដែលគាំទ្រអន្តរាគមន៍នោះទេ ។

(២៦) ពាន់សក្តិ វិញ្ញវត្ថន៍ (พันศักดิ์ วิญญรัตน์ Pansak Vinyarat) តាមភាសាសៀម ថា /ពាន់សាក់ វិន-យ៉ៈវ៉ាត់/ ។

(២៧) ជវលិត យ៉ុងចៃយុធ្វ (ชวลิต ยงใจยุทธ Chavalit Yongchaiyudh) តាមភាសាសៀម ថា /ឆ:វ៉ៈលិត យ៉ុង-ចៃយុត/ ។

(២៨) គណបក្ស « ក្តីសង្ឃឹមថ្មី » ហាក់ដូចជាសង្ឃឹមបង្កើតឱ្យមានការបោះឆ្នោតជាទូទៅមួយ ដែលក្នុងនោះគណបក្ស ខ្លួនអាចនឹងឈ្នះ ។

(២៩) ស្មាន់ ខួរប្រសាសន៍ (सनัน จอร์ปราศาศน์ Sanan Kachornprasat) តាមភាសាសៀម ថា /សៈណាន់ ខៈចនៈ-ប្រៈសាត/ ។

(៣០) សូមអានកាសែត **ណេឡាន់ស៊ុនស្វែន** (นชั่นสุดสัปดาห์ Nation Weekend ណេឡាន់ចុងសប្តាហ៍) អត្ថបទរបស់ លោក គដស៊ីប អំពីការវិភាគ ដែលសំដៅសន្មតថា ជាអន្តរាគមន៍របស់លោក ប្រេម ។ លោក ស្មាន់ បានបញ្ជាក់ជា មួយរូបខ្ញុំថា គាត់មិនដែលបានពិភាក្សាជាមួយនឹងលោក ឈួន អំពីចលនានេះទេ ។

(៣១) លោក ជវលិត គឺជាអតីតអ្នកដឹកនាំក្រុមយោធាមួយហៅថា « ទាហានប្រជាធិបតេយ្យ » ។ រាជរាំងបានចាត់ទុក ក្រុមនេះថា ជាអ្នកទោរទន់ទៅកាន់របបសាធារណរដ្ឋ ។

(៣២) បន្តារ សិល្បអាជា (บรรหาร ศิลปอาชา Banharn Silp-archa) តាមភាសាសៀម ថា /បាន់ហាន សុន-ឡ្យៈ-ប៉ៈអាត/ ។

(៣៣) ជាការណែនាំហាក់ដូចជាច្បាស់ណាស់ថា រាជរាំងពាក់ព័ន្ធក្នុងការបណ្តេញលោក ជាតិជាយ (១៩៩១) និងលោក ជវលិត (១៩៩៧) ។ វាដូចទៅនឹងករណីលោក បន្តារ (១៩៩៦) ។ អ្នកខ្លះទៀតជឿថា រាជរាំងក៏គាំទ្រការដកលោក ឈួន ក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៥ ដែរ ទោះបីជាករណីនេះ ខ្ញុំមិនយល់ស្របក៏ដោយ ។

- (៣៤) វីរពស្ស រាមាង្កុរ (วีรพงษ์ รามางกูร Virabongsa Ramangkura) តាមភាសាសៀម ថា /វីរៈជុង រ៉ាម៉ាង្កុរ/ ។
- (៣៥) សម្រាប់ព័ត៌មានលំអិត សូមអានអត្ថបទ “PM pulled back from the brink?” « នាយករដ្ឋមន្ត្រីត្រូវបានគេទាញចេញ ឆ្ងាយពីច្រាំងប្រហារ? » ការសែត **បាចតតម្រីស្ត្រី** ចុះថ្ងៃទី ២២ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៧ ។ ម៉ៃខ័ណ វ៉ាទីតីយ៉ូទីស (Michael Vitikio-tis) “Democracy first” « ចូរមានប្រជាធិបតេយ្យមុនគេ » **ទស្សនាវដ្តីហ្វារអ៊ីស្តឺនអេកូណូមិចរីវិយូ** (Far Eastern Economic Review) ចុះថ្ងៃទី ៦ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩៧ ។
- (៣៦) សុរយុទ្ធ ចុលានន្ទ (สุรยุทธ์ จุลานนท์ Surayud Chulanont) តាមភាសាសៀម ថា /ស៊ីរៈយុត ជុឡាណុន/ ។
- (៣៧) ពាក្យសម្តីនេះ គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍មែនទែន ជាពិសេសនៅពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ។ ពាក្យនេះបានធ្វើឱ្យលោក សុរយុទ្ធ ឡើងតំណែងជាបន្តបន្ទាប់ ទៅជាមេបញ្ជាការកងទ័ព និងក្រោយមកទៀត ជាសមាជិកក្រុមប្រឹក្សាព្រះមហាក្សត្រ (គណៈអង្គមន្ត្រី) នាពេលលោក សុរយុទ្ធ ចូលនិវត្តន៍ ។ គួរឱ្យស្តាយណាស់ដែលលោក ដើរអន្តរាគមន៍ ផ្តល់ការសង្ខេបទស្សនៈរបស់គាត់តែមួយយូរនៅក្នុងកិច្ចសម្ភាស ហើយមិនបានផ្តល់សេចក្តីយោងឡើយ ។
- (៣៨) ខ្ញុំបានចូលរួមក្នុងពិធីថ្ងៃសុខ្ហែកថានេះដោយផ្ទាល់នៅទីក្រុងបាណកក នាថ្ងៃទី ២ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩៥ ។
- (៣៩) ក្សេម វត្សនជ័យ (เกษม วัฒนชัย Kasem Watanachai) តាមភាសាសៀម ថា /កៈសេម វ៉ាត់ចៈណៈវៃ/ ។
- (៤០) ពលាករ សុវណ្ណរដ្ឋ (พลากร สุวรรณรัฐ Palakorn Suwanarat) តាមភាសាសៀម ថា /ផៈឡៈកន ស៊ីវ៉ាន់ណៈវ៉ាត់/ ។
- (៤១) កំណត់បណ្តាញការ៖ អត្ថបទនេះ សរសេរឡើងក្នុងឆ្នាំ ២០០៥ ។ នៅប្រទេសថៃ ស្ថានភាពមិនសុខស្រួល ។ លោក ទក្សិណ មានប្រជាប្រិយភាពក្នុងតំបន់ជនបទភាគច្រើន តែជាទីសម្តែងរបស់ប្រជាជនកាន់សាសនាអ៊ីស្លាមនៅភាគខាងត្បូង និងអ្នកបាណកកមួយចំនួន (វណ្ណៈកណ្តាលមិនទុកចិត្តគាត់ឡើយ) ។ នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០០៦ លោក ទក្សិណ បានរំលាយ រដ្ឋសភា ហើយមានការជ្រើសរើសបោះឆ្នោតធ្វើឡើងនៅខែមេសា តែគណបក្សប្រជាជនប័ត្យ គណបក្សជាតិថៃ និង គណបក្សមហាជន មិនព្រមចូលរួម ។ គណបក្សថៃវ៉ាក់ថៃ (ថៃស្រឡាញ់ថៃ) ដឹកនាំដោយលោក ទក្សិណ បានឈ្នះការ បោះឆ្នោត ។ នៅខែឧសភា តុលាការរដ្ឋធម្មនុញ្ញបានប្រកាសថា ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរាស្ត្រខែកុម្ភៈមុន នេះ មិនស្របច្បាប់ ហើយគេបានគ្រោងទុកឱ្យមានការបោះឆ្នោតសាជាថ្មីនៅខែតុលា ។ តែ នៅថ្ងៃទី ១៩ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ២០០៦ កងទ័ពថៃដឹកនាំដោយឧត្តមសេនីយ សន្ធិ បុណ្យយវ៉តកលិន (สนธิ บุญยรัตกลิน Sonthi Boonyaratkalin) បានធ្វើរដ្ឋប្រហារ ។ អ្នកធ្វើរដ្ឋប្រហារនេះ បានបង្កើត « គណៈបដិរូបការគ្រប់គ្រងក្នុងប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមានព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ជាប្រមុខ » ក្រោយមក ហៅថា « គណៈមន្ត្រីភាពបិតថេរបស់ជាតិ » ។ នៅពេលកើតរដ្ឋប្រហារ លោក ទក្សិណ ស្ថិតនៅក្រុងញ៉ូយ៉ក ស.រ.អា. ក្រោយមក បានទៅកៀសខ្លួននៅទីក្រុងឡុងដ្រី ប្រទេសអង់គ្លេស ។ នៅ ថ្ងៃទី ១ ខែតុលា អ្នកធ្វើរដ្ឋប្រហារបានដាក់លោក សុរយុទ្ធ ចុលានន្ទ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីស្តីទី ។ នៅចុងឆ្នាំ ២០០៦ និង នៅឆ្នាំ ២០០៧ មានអំពើភេរវកម្មជាច្រើនបានកើតឡើង ដោយមានគ្រាប់បែកផ្ទុះច្រើនកន្លែង ។ នៅខែសីហា ឆ្នាំ ២០០៧ ប្រជាជនថៃបានយល់ព្រមនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីមួយតាមរយៈប្រជាមតិជាលើកដំបូងក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រថៃ ។

ឯកសារពិគ្រោះ

១ កបក្សី សុវណ្ណទត្ត-ពៀរ (กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร Kobkua Suwannathat-Pian) គ.ស. ២០០២ “The monarchy and constitutional change since 1972” « [រាជាធិបតេយ្យនិងការផ្លាស់ប្តូររដ្ឋធម្មនុញ្ញតាំងពីឆ្នាំ ១៩៧២] » ដឹងខិន ម៉ាក់ខារហ្គុ (បណ្តាញការ) *Reforming Thai Politics* [ការតែងតាំងប្រទេសថៃ] កូរេនហាក ត្រីស្ថានបោះពុម្ព អិន.អែ.អេស. (NIAS Press) ទ. ៥៧-៧១ ។

ដូចនេះនិងការប្រឆាំង ញូហេរីន រដ្ឋកុណ្ឌិទិទឹត គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យ យើល ។

១ ជាហ្គ, រ៉ូប៊ីត អេ. គ.ស. ១៩៨២ *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs Control* [ទ្រឹស្តីនៃរបបប្រជាធិបតេយ្យ លេខបញ្ជី ៖ ស្វ័យភាពនៃនីតិវិធីគ្រួសារ ញូហេរីន រដ្ឋកុណ្ឌិទិទឹត គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យ យើល ។

១ ណក, ដេវីដ (Knocke, David) គ.ស. ១៩៩៤ *Political Network: The Structural Perspective* [បណ្តាញនយោបាយ ៖ ទស្សនវិស័យបែបបទសាស្ត្រ] ខេមប្រីដហ្ស៍ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យខេមប្រីដហ្ស៍ ។

១ ណិលស្កន, ម៉ែខីល អ័ស. (Nelson, Michael H.) គ.ស. ២០០២ “Thailand’s house elections of 6 January 2001: Thaksin’s Landslide victory and lucky escape” «[ការបោះឆ្នោតជាតិនៅប្រទេសថៃនៅថ្ងៃទី ៦ មករា ឆ្នាំ ២០០១ ៖ ថ្មបាក់របស់ទក្សិណ និងការ គេចខ្លួនប្រកបដោយសំណាង]» ក្នុងសៀវភៅចងក្រងដោយ ម៉ែខីល អ័ស. ណិលស្កន (បណ្ណាធិការ) *Thailand’s New Politics: KPI Year-book 2001* [នយោបាយថ្មីរបស់ប្រទេសថៃ ៖ សៀវភៅប្រចាំឆ្នាំ ២០០១ អំពីសង្គមស្រុកស្ទឹងស្រែចម្រាប់សង្គមស្រុក] បាងកក វាយតឡូតីស ទ. ២៨៣-៤៤១ ។

១ ទ័ក្ស ឆ្លើមរៀរណ (កាមី ធីតិមធីបរណ Thak Chaloemtiarana) គ.ស. ១៩៧៩ *Thailand: The politics of Despotic Paternalism* [ប្រទេសថៃ ៖ នយោបាយបិតានិយមដ្ឋានគោរព] បាងកក សមាគមវិទ្យាសាស្ត្រសង្គមនៃប្រទេសថៃ និងវិទ្យាស្ថានថៃក្តី ។

១ បូរី, កាមីរីន អេ. (Bowie, Katherin A.) គ.ស. ១៩៩៧ *Rituals of the national Loyalty: An Antropology of the State and the Village Scout Movement in Thailand* [ពិធីប្តេជ្ញាភាពស្មោះត្រង់ចំពោះជាតិ ៖ ការសិក្សាអំពីសភាពនៃរដ្ឋ និងបទពិធី ភាសាបុរាណសាស្ត្រប្រទេសថៃ] ញូយ៉ក គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យកូឡុំប៊ឺ ។

១ ប៊ិណ្ឌិច, រ៉ែនហាដ្ត (Bendix, Reinhardt) គ.ស. ១៩៧៨ *Kings or People: Power and the Mandate to Rule* [ស្តេចឬប្រជាជន ៖ អំណាច និងអំណាចដើម្បីគ្រប់គ្រង] ប៊ឺរឃ្យេយ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យកាលីហ្វ័រញ៉ា ។

១ បេខ័រ, គ្រីស (Baker, Chris) និង ផាសុក ពង្សរ៉ែពិចិត្រ (Pasuk Phongpaichit) គ.ស. ២០០៥ *A History of Thailand* [ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសថៃ] ខេមប្រីដហ្ស៍ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យខេមប្រីដហ្ស៍ ។

១ ប៉េឡេធី, ម៉ៅរីតស៊ីយ៉ូ (Peleggi, Maurizio) គ.ស. ២០០២ *Lords of Things* [ម្ចាស់របស់វត្ថុទាំងឡាយ] ហូណូលូ រដ្ឋហាវ៉ៃ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យហាវ៉ៃ ។

១ ប្រវេស វ៉ះស៊ី (ปราวะเวศ วะสี Prawase Wasi) គ.ស. ២០០២ “An overview of Political reform” «[ភាពទូទៅនៃកំណែទម្រង់ នយោបាយ]» នៅក្នុងសៀវភៅចងក្រងដោយ ដឹងខិន ម៉ាក់ខារហ្គូ (បណ្ណាធិការ) *Reforming Thai Politics* [ការតែងតាំងនយោបាយ ថៃ] កូរ៉េនហាក គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ព អិន.អេ.អេស. (NIAS Press) ទ. ២១-៣៥ ។

១ ប្រីហ្សៀ, រ៉ូស្ស (Prizzia, Ross) គ.ស. ១៩៨៥ “Thailand in transition: the role of oppositional forces” «[ប្រទេសថៃនៅ ក្នុងអន្តរកាល ៖ តួនាទីរបស់កម្លាំងប្រឆាំងគ្នា]» បណ្ណាល័យសិក្សាស្រាវជ្រាវនិងប្រឹក្សានៃសភាពនៃសហរដ្ឋអាមេរិក លេខ ៣២ ហូណូលូ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យហាវ៉ៃ ។

១ ប្រីធីសាណ ជុំពាល (พฤษทิศาน ฐุมพถ Prudhisana Jumbala) គ.ស. ១៩៩៨ “Constitutional reform amidst economic crisis” «[កំណែទម្រង់រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៅកណ្តាលវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច]» *Southeast Asian Affairs* [ទិដ្ឋភាពអាស៊ីអាគ្នេយ៍] ស៊ីឡូប៊ី ស្ថាប័ន សិក្សាគំរូអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ទ. ២៦៥-៩១ ។

១ ម៉ាក់ខារហ្គូ, ដឹងខិន (McCargo, Duncan) គ.ស. ១៩៩៧ *Chamlong Srimuang and the new Thai politics* [លោក ចម្លង ស្រីមេឡី និងនយោបាយថ្មីរបស់ថៃ] ឡុងដ្រី ហ្គីស្ត (Hurst) ។

១ ម៉ាក់ខារហ្គូ, ដឹងខិន គ.ស. ២០០១ “Populism and reformism in contemporary Thailand” «[ប្រជាធិបតេយ្យនិងកំណែទម្រង់ និយមក្នុងប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្ន]» *South East Asia Research* [ព្រឹត្តិបត្រស្រាវជ្រាវតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍] លេខ ៩ (១) ទ. ៨៩-១០៧ ។

ប្តូរនយោបាយនៅក្នុងប្រទេសថៃ ៖ ប្រជាធិបតេយ្យនិងការចូលរួម ឡង់ដ្រី រុកឡីដហ្ស៍ ទ. ៥៨-៧៤ ។

១ អុល្លន, ម៉ែនឌីវ (Olson, Mancur) គ.ស. ២០០០ *Power and Prosperity* [អំណាចនិងភាពរុងរឿង] ញ៉ូយ៉ក ប៊ែស៊ីកប៊ុក (Basic Books) ។

២ ហ្សាក់សុន, ភីឌីវ (Jackson, Peter) គ.ស. ១៩៩៩ “Royal Spirits, Chinese gods and magic monk; Thailand’s boom-time religions of prosperity” «[រាជអ្នកតា ទេវតាចិន និងព្រះសង្ឃប្រកបដោយបារមី ៖ សាសនាទាំងឡាយនៅប្រទេសថៃនាសម័យរីកចម្រើនខាងសេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងសម្បូរសប្បាយ]» *South East Asia Research* [ការស្រាវជ្រាវអាស៊ីអាគ្នេយ៍] លេខ ៧ ភាគទី ៣ ទ. ២៤៥-៣០០ ។

៣ អែណឌីវ, បេណេឌិកត (Anderson, Benedict) គ.ស. ១៩៧៨ “Studies of the Thai State: the state of Thai studies” «[ការសិក្សាអំពីរដ្ឋថៃ ៖ សភាពនៃការសិក្សាអំពីថៃ]» ក្នុងសៀវភៅចងក្រងដោយ អេលីហ្ស័យ ឃី. អាយ៉ាល (Elizier B. Ayal) (បណ្ណាធិការ) *The study of Thailand* [ការសិក្សាអំពីប្រទេសថៃ] អាទេន រដ្ឋអោហៃយោ មជ្ឈមណ្ឌលសិក្សាអន្តរជាតិ សាកលវិទ្យាល័យអោហៃយោ កម្មវិធីសិក្សាគំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ទ. ១៩៣-២៤៧ ។

ជំពូកទី ៤ ៖ របៀបដែលជនជាតិវៀតណាមសម្លឹងមើលពិភពលោក

កំណត់ចំណាំ

- (១) កំណត់បណ្ណាធិការ ៖ នៅឆ្នាំ ២០០៧ ប្រទេសវៀតណាមស្ថិតនៅលំដាប់ទី ១៣ ក្នុងចំណោមប្រទេសមានចំនួនប្រជាពលរដ្ឋច្រើនជាងគេនៅក្នុងពិភពលោក ។
- (២) កំណត់បណ្ណាធិការ ៖ នៅឆ្នាំ ២០០៧ ប្រទេសវៀតណាមមានប្រជាជនច្រើនជាង ៨៥ លាននាក់ ។
- (៣) រ៉ាំបូ (Rambo) គ.ស. ១៩៧៣ ផ្តល់ការបរិយាយយ៉ាងក្លោះក្លាយអំពីភាពខុសគ្នាខាងបរិស្ថានធម្មជាតិ និងការដុះដុះពុល ដែលបណ្តាលឱ្យមានភាពខុសគ្នាជាច្រើននៅក្នុងការរៀបចំសង្គម ។
- (៤) ផ្នែកនេះ គឺការសង្ខេបយ៉ាងច្រើន និងការកែប្រែបន្តិចបន្តួចនូវអត្ថបទរបស់លោក ចេមីហ្សុន (Jamieson) គ.ស. ១៩៨១ ទ. ៣៧-១៩៩ បន្តិចបន្តួច ។ សូមអាន វីតម៉រ (Whitmore) គ.ស. ១៩៨៦ អំពីប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាមសង្ខេបផងដែរ ។
- (៥) អស្សិន (Osborne) គ.ស. ១៩៨៤ ទ. ១២០ ។ ផាម ឌីកយ៉ូង (Phạm Đức Dương) គ.ស. ១៩៨២ ។
- (៦) សូមអាន ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨១ ។
- (៧) សូមអាន ចេរីមី ដេវីឌសុន (Jeremy Davidson) គ.ស. ១៩៧៥ និង ឆ្លៀន ខាក់វៀន (Nguyễn Khắc Viện) (គ្មានកាលបរិច្ឆេទ) ។
- (៨) សូមអាន ថីលរ៉ា (Taylor) គ.ស. ១៩៨៣ ដើម្បីយល់ប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាមដើមសម័យលំអិត ។
- (៩) សូមអាន ថីលរ៉ា គ.ស. ១៩៨៨ ។
- (១០) សម្រាប់ឧទាហរណ៍អំពីកំណាព្យបកប្រែនេះ សូមអាន ឆ្លៀន ឌីកប៊ីច (Nguyễn Ngọc Bích) គ.ស. ១៩៨៥ ទ. ៨០-៨៣; ឆ្លៀន ឌីកប៊ីច គ.ស. ១៩៧៥ ទ. ៤-១០ ; ហ្វឺញ សាញ់ប៊ុន (Huỳnh Sanh Thông) គ.ស. ១៩៧៩

១៤-២០ ។ រេហ្វែល (Reffel) គ.ស. ១៩៦៨ ក៏ផ្តល់វគ្គការបកប្រែមួយចំនួនដែរ (១. ២១-២៣) ប៉ុន្តែមានកំហុស ក្នុងសេចក្តីពន្យល់ខ្លះ ។

(១១) សូមអាន វិចមរី (Whitmore) គ.ស. ១៩៨៥ អំពីការពិភាក្សាលំអិតអំពីរយៈពេលនេះ ។

(១២) អំពីឧទាហរណ៍ស្តីពីអក្សរសិល្ប៍នេះ សូមអាន ភ្លឿន ឆឹកប៊ិច គ.ស. ១៩៧៥ ទ. ៩២-១១៦ ; ហ្វីញ សាញ់ ប៊ុន គ.ស. ១៩៧៩ ទ. ១០៥-១៥ និង ១៥៧-៦៩ ។

(១៣) សូមអាន រូដសាយដ៍ (Woodside) គ.ស. ១៩៧១ និង គ.ស. ១៩៧៣ អំពីការពិភាក្សាលំអិតអំពីប្រទេស រៀតណាមនាបូន ស.វ. ទី ១៨ និង ស.វ. ទី ១៩ ។

(១៤) ហូតាយ ហេត្តិម (Hô Tai Huê Tâm) គ.ស. ១៩៨៥ ទ. ២៥-២៦ ; រ៉ាប់បូ គ.ស. ១៩៨២ ទ. ៤០៧ ; ភ្លឿន ឆឹកប៊ិច គ.ស. ១៩៧៥ ទ. ២៤ ; ហ៊ីកី (Hickey) គ.ស. ១៩៦៤ ទ. ៥៥-៥៦ ។

(១៥) អ្នកប្រាជ្ញបច្ចុប្បន្នមួយចំនួន ប្រហែលជាយល់ថា ប្រយោគមួយនេះសរសេរឃ្លាំងស្រាយ ។ វិចមរី (គ.ស. ១៩៨៧ ទ. ១៦) ដែលជាប្រវត្តិវិទូដែលមានទស្សនៈផ្ទុយពីនេះ បានសង្កេតឃើញថា « មានគម្លាតយ៉ាងធំរវាង ប្រវត្តិវិទូស្រាវជ្រាវអំពីមុនសម័យទំនើប (ដូចជារូបខ្ញុំផ្ទាល់) ដែលយកតាមការវិវឌ្ឍនៃលទ្ធិខ្មែរដើមដំបូងដែល មិនសូវមានឥទ្ធិពលច្រើនប៉ុន្មានទេ និងពួកនិស្សិតដែលស្រាវជ្រាវអំពី ស.វ. ទី ២០ ជាពិសេសពួកអ្នកនរវិទ្យា ដែលបានរកឃើញការចាក់បូសយ៉ាងជ្រៅរបស់លទ្ធិខ្មែរដើមនៅក្នុងសង្គមរៀតណាមសម័យទំនើប ។ » គាត់និង ខ្ញុំយល់ស្របថា បញ្ហាសំខាន់ដែលមាននៅពេលបច្ចុប្បន្ននេះ គឺថា « តើសង្គមរៀតណាមក្លាយជាសង្គមដែលកាន់ លទ្ធិខ្មែរដើមបានដោយរបៀបណា ? ហើយចាប់តាំងពីពេលណាមក ? » ។ សម្រាប់ជនជាតិរៀតណាមដែលបាន ទទួលការអប់រំ ហើយបានរស់នៅក្នុងពាក់កណ្តាលទី ១ នៃ ស.វ. ទី ២០ បានមើលឃើញមរតកប្រពៃណីរបស់ គេជាលទ្ធិខ្មែរដើមបច្ច័យ ហើយកើតមាននៅក្នុងរដ្ឋកាលស្តេច ឡេ ថាញ់ប៊ុន (គ.ស. ១៤៦០-១៤៩៧) ។ ខ្ញុំជឿជាក់ ថា ការយល់ឃើញនេះ គឺមិនអាចជជែកឱ្យបានពិតប្រាកដឡើយ ។ ចំពោះជំពូកនេះ ខ្ញុំចាប់អារម្មណ៍ជាពិសេស ចំពោះទស្សនៈយល់ឃើញទូទៅ ដែលមាន « ភាពពិតប្រាកដ » នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រនាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩២០, ១៩៣០ និង ១៩៤០ ។

(១៦) ពាក្យ « បុសគល់នៃទស្សនៈ » បានយកមកពីស្នាដៃរបស់លោក វិកទរ ប៊ីរណ័រ (Victor Turner) (គ.ស. ១៩៦៩ និង ១៩៧២) ។ លោក រ៉ាប់ប៉ាប៉ាត (Rappaport) (គ.ស. ១៩៧៩ ទ. ៩៧-១៤៤ ជាពិសេស ទ. ១២៤, ១២៧, ១៣០) ពិភាក្សាអំពីប្រព័ន្ធគំនិតដែលថា អ្វីៗ គឺជារូបតាងនៃអ្វីផ្សេងទៀត ។

(១៧) លោក ឆ្លី ឌីកធីញ (Ngô Đức Thịnh) (គ.ស. ១៩៨៧) ពិភាក្សាអំពីទស្សនៈរបស់អ្នកស្រុកអំពីរបបម្តូបនិង សុខភាព ក្នុងបរិបទធាតុយ៉ិននិងធាតុយ៉ាងនេះ ។ លោក ហ៊ីកី (គ.ស. ១៩៦៤ ទ. ៧) ពិភាក្សាជាទូទៅអំពីគោល គំនិតនៃភាពសុខស្រួលនៅក្នុងក្បួនពេទ្យរបស់អ្នកស្រុករៀតណាម ។

(១៨) សូមអាន ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨១ ទ. ១៨-២៩ ; ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨៤ ទ. ៣២២-២៨ ។

(១៩) ការយល់ឃើញនិងការប្រើទ្រឹស្តីនិយន្តសាស្ត្ររបស់ខ្ញុំ គឺដោយសារតែបានទទួលឥទ្ធិពលរបស់លោក ប៊ីតុន (Bateson) (គ.ស. ១៩៧២ និង ១៩៨០) និងលោក កាល ដឺចស៍ (Karl Deutsch) (គ.ស. ១៩៦៦) ។ ឡាស្លូ (Laszlo) (គ.ស. ១៩៧២), ប៊ីក្លី (Buckely) (គ.ស. ១៩៦៧), និង ប៊ែរតាល់ផ្វី (Bertalanffy) គ.ស. (១៩៦៨) ក៏បាន បន្ថែមទៅលើការយល់ឃើញនេះ ។ តែរបៀបដែលខ្ញុំយកគំនិតរបស់ពួកគាត់មកប្រើ គឺមានតែខ្ញុំដែលទទួល ការខុសត្រូវទាំងស្រុង ។

(២០) ចំពោះចំណុចនេះ សូមអាន ប៊ីតុន គ.ស. ១៩៨០ ទ. ៤៧ ។

(២១) ប៊ីត្សុន គ.ស. ១៩៧២ ទ. ៤៧០-៧១ ។ សូមមើល ប៊ីត្សុន និង ប៊ីត្សុន គ.ស. ១៩៨៨ ទ. ៣៧-៤២ ផងដែរ ។

(២២) ប៊ីត្សុន គ.ស. ១៩៧២ ទ. ៤៧៦ ។

(២៣) នេះគឺជាទស្សនៈរបស់លោក ប៉ូល ម៉ុស (Paul Mus) ដែលបានជះឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងទៅលើអ្នកប្រាជ្ញអាមេរិកាំងជាច្រើននៅក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៥០ និង ១៩៦០ ហើយបានធ្វើឱ្យគេស្គាល់ច្រើននៅក្នុងទម្រង់បែបសាមញ្ញរបស់ ហ្វ្រាន់ស៊ីស ហ្វីតហ្សឺរ៉ាល់ដ៍ (Frances Fitzgerald) នៅក្នុងអត្ថបទដែលមានចំណងជើងថា « ភ្លើងនៅក្នុងប៊ីត » ។

(២៤) ទស្សនៈយល់ឃើញនេះ មានបុសគល់ពីការប្រឹងប្រែង ដើម្បីកែប្រែទស្សនៈនិយមតែម្នាក់ ដែលជាលក្ខណៈរបស់អត្ថបទជាច្រើនដែលសរសេរអំពីប្រវត្តិសាស្ត្ររៀនសូត្រ និងស្នាដៃរបស់អ្នកប្រាជ្ញបារាំងសែសជាច្រើនដែលមិនសូវឱ្យតម្លៃទៅលើសារៈសំខាន់នៃវប្បធម៌ដើម និងវប្បធម៌រៀនសូត្រដែលមិនយកមកពិលទ្ធិខុសដីនោះ ។ ហេតុផលមានលក្ខណៈនយោបាយជាជាងមានលក្ខណៈជាការសិក្សាស្រាវជ្រាវ ហើយការផ្លាស់ប្តូរបានចាកចេញទៅតាមទិសមួយទៀត ជាពិសេស គឺនៅក្នុង ១៩ ឆ្នាំកន្លងទៅ ។

(២៥) សូមអាន ហ៊ី វ៉ាន់លៀង (Hy Van Luong) គ.ស. ១៩៨៤ ទ. ៧៤២-៤៤៤ ; ហ៊ី វ៉ាន់លៀង គ.ស. ១៩៨៧ ទ. ៧៤២, ៧៤៤, ៧៥២ និង ៧៥៤ ; ហែនស៍ (Haines) គ.ស. ១៩៨៤ ទ. ៣១២-១៣ ; ហែនស៍ គ.ស. ១៩៨៦ ទ. ២០៨ ; ធួន ទីដឺ (Nguyễn Tù Chi) (គ្មានកាលបរិច្ឆេទ) ទ. ៣៦-៣៧, ៦៩-៧១, ៨០-៨៧, ១១៥-១៦ និង ១១៨ ចំពោះការពិភាក្សាថ្មីៗ អំពីភាពបិតថែមនៃគោលការណ៍ប្រកបដោយភាពផ្ទុយគ្នាយ៉ាងសមហេតុផលទាំងនេះ ប៉ុន្តែជាគោលការណ៍បំពេញបន្តបន្ទាប់ ដែលគេបានធ្វើនៅក្នុងទសវត្សរ៍ថ្មីៗ នេះ ជាពិសេស ចំពោះបញ្ហាការរៀបចំខ្សែស្រឡាយនិងគ្រួសារ ។

(២៦) ឡេ ធីក្វេ (Lê Thị Quế) គ.ស. ១៩៧៦ ទ. ១១៥ ។

(២៧) ស្លាលីយ៉ង់ដ៍ (Chaliand) គ.ស. ១៩៦៧ ទ. ៦០ ។

(២៨) ឡេ ធីក្វេ គ.ស. ១៩៧៦ ទ. ១១៥ ។ សូមអាន វៀង យ៉ាវ៉ូ (Vuong Gia Thuy) គ.ស. ១៩៧៦ ទ. ២៧ ផងដែរ ។

(២៩) ហ្វីញ សាញ់ថុង (Huỳnh Sanh Thông) គ.ស. ១៩៧៧ ទ. ៤១ ។ អំពីចំណុចនេះ សូមអាន តា វ៉ាន់តាយ (Ta Văn Tài) គ.ស. ១៩៨៨ ទ. ១៤៧-៤៨ ផងដែរ ។

(៣០) ស្តេនប៊ីត (Steinberg) គ.ស. ១៩៧១ ទ. ៣៨ ; ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨១ ក ទ. ៨៤-៨៧, ៩៨-១០៤ ។

(៣១) សូមអាន ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨៦ ខ, គ.ស. ១៩៨១ ក ទ. ២០៦-៦៨ ; ឡេ ធីក្វេ គ.ស. ១៩៧៦, គ.ស. ១៩៨៦ ; និង ចេមីហ្សុន (Jackson) គ.ស. ១៩៨៧ ចំពោះការអធិប្បាយអំពីគំរូនៃគ្រួសារបុរាណនេះ ដែលមានទាំងឧទាហរណ៍បន្តិញជាច្រើន និងឯកសារបន្ថែម ។

(៣២) ឡេ ធីក្វេ គ.ស. ១៩៧៦ ទ. ៥៧ ។

(៣៣) ប្រហែលមានការប្រែប្រួលដែលទាក់ទងនឹងសេរីភាពរបស់ជនជាតិរៀនសូត្រក្នុងការជ្រើសរើសគូស្រករ អាស្រ័យទៅលើពេលវេលា តំបន់ វណ្ណៈ និងប្រពៃណីគ្រួសារ ។ សូមអាន តា វ៉ាន់តាយ (Ta Văn Tài) គ.ស. ១៩៨៨ ទ. ២១៤-១៥ និង ហ៊ីត គ.ស. ១៩៦៤ ទ. ១០០ ។

(៣៤) ចំពោះការអធិប្បាយបន្ថែម ឧទាហរណ៍បន្តិញ និងឯកសារបន្ថែម សូមអាន ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨១ ក ទ. ២៦១-៨៥ ; ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨៥ ; និង ចេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨៦ ក ។

- (៣៥) ដាវ យ៉ូអាញ (Đào Duy Anh) គ.ស. ១៩៥១ ទ. ១២៨ ។
- (៣៦) ឆ្លៀន ខាក់វៀន (Nguyễn Khắc Viện) គ.ស. ១៩៧៤ ទ. ៣៩, ១៦៧ ។
- (៣៧) រឿងប្រលោមលោករៀតណាមសម័យទំនើបជាច្រើន ពិពណ៌នាអំពីលក្ខណៈនេះ ។ សូមអានរឿងខ្លីរបស់លោក ខាយ ហ៊ុន (Khái Hưng) គ.ស. ១៩៣៦ ÷ ឈ្មោះកំណត់ចំណាំ (ហាយកាញូរ៉ូឡាត Hai cánh trùy lạc) ឬរឿងរបស់លោក ថាច់ ឡាម (Thạch Lam) គ.ស. ១៩៣៩ ÷ គ្រួសាររបស់អ្នកម្តាយឆ្មៅ (ញ៉ាម៉េឡេ Nhà mẹ Lê) ។
- (៣៨) រូឌុសាយដ៍ គ.ស. ១៩៧១ ទ. ១៥៤ ។
- (៣៩) សូមអាន ហ្គ្រូរូ (Gourou) គ.ស. ១៩៧៥ ទ. ២១៧ ។
- (៤០) ផ្នែកនេះផ្នែកយ៉ាងសំខាន់ទៅលើស្នាដៃរបស់លោក ហ្គ្រូរូ ។ សូមអាន ហ្គ្រូរូ គ.ស. ១៩៥៥ ទ. ៥៤០-៨៣ ; ហ្គ្រូរូ គ.ស. ១៩៧៥ ទ. ១២៧ និង ១៥៤ ។
- (៤១) ធម្មជាតិនៃ « យ៉ាប » គឺស្មុគស្មាញហើយប្រែប្រួល ។ ចំពោះការគូសបញ្ជាក់ផ្សេងទៀត សូមអាន ទន់ អាញ (Toan Anh) គ.ស. ១៩៦៨ ទ. ១៤២-៤៧ ; ដាវ យ៉ូអាញ គ.ស. ១៩៥១ ទ. ១២៨ ; និង ជាពិសេស ឆ្លៀន ទីដី (គ្មានកាលបរិច្ឆេទ) ទ. ៤៤-៥៩, ៦៨-៦៩, ៧១, ៨១ និង ៩៧-១១៩ ។
- (៤២) ផ្នែកទៅលើការចុះស្រាវជ្រាវផ្ទាល់ គ.ស. ១៩៦៧ ។ សូមអាន បេមីហ្សុន គ.ស. ១៩៨១ ក ទ. ២៣៧-៣៨ ; ដាវ យ៉ូអាញ គ.ស. ១៩៥១ ទ. ២១៨-២១ ; ឌុយរ៉ង់ដ៍ (Durand) គ.ស. ១៩៥៩ ; ស៊ីម៉ុង (Simon) និង ស៊ីម៉ុង បារូហ៍ (Simon-Barouh) គ.ស. ១៩៧៣ ; ឆ្លៀន ខាក់ខាម (Nguyễn Khắc Kham) គ.ស. ១៩៨៣ ទ. ២៨ ; គូឡេត (Coulet) គ.ស. ១៩២៩ ទ. ១៩-២១ ។
- (៤៣) សូមអាន ផាន កេប៊ីញ (Phan Kế Bính) គ.ស. ១៩៧០ ទ. ១៧៨-៨០ ; ឆ្លៀន ទីដី (គ្មានកាលបរិច្ឆេទ) ទ. ៨៧ ។
- (៤៤) រូឌុសាយដ៍ គ.ស. ១៩៧១ ទ. ១៣០-៣២ ។
- (៤៥) ម៉ាក់អាលីស្ត័រ (McAlister) និង មុស (Mus) គ.ស. ១៩៧០ ទ. ៣១-៣២ ។
- (៤៦) រ៉ាប់ គ.ស. ១៩៨២ ។
- (៤៧) សូមអាន តា វ៉ាន់តាយ គ.ស. ១៩៨៨ ទ. ៤១, ៩៣-៩៤, ២១៧-១៨ ។

ឯកសារពិគ្រោះ

- គូឡេត ហ្សឺក (Coulet, Georges) គ.ស. ១៩២៩ (?) *Cultes et Religions de l'Indochine Annamite* [គ្រូសារប្រជាជនសាសនានៅអណ្ណាមតូចតាមប្រទេស] ព្រេងគរ រោងពុម្ពពាណិជ្ជកម្ម សេ. អារវ៉ាំង ។
- ង៉ូ ឌីកធីញ (Ngô Đức Thịnh) គ.ស. ១៩៨៩ “Truyền thống ăn vọng Việt Nam với dưỡng sinh và trị bệnh” «[ទម្លាប់បរិភោគអាហាររបស់រៀតណាមបុរាណក្នុងន័យរបបអាហារនិងការព្យាបាល]» នៅក្នុង *Phong Vị Việt Nam* [ទម្លាប់សម្រាប់តណាម] ឌីញ យ៉ាខាញ (Đình Gia Khánh) (បណ្ណាធិការ) ទ. ១៨១-៨៥ ហាណូយ ក្នុងទីស្ថិតិបានដូយដ្ឋាយ (Công Ty Xuất Bản Đối Ngoại) ។

- វង្ស ខាត់ខាម (Nguyễn Khắc Kham) គ.ស. ១៩៦៧ *An Introduction to Vietnamese Culture* [សំណើដើមអំពីវប្បធម៌វៀតណាម] ព្រះនគរ ក្រុមប្រឹក្សារៀនរាល់ឆ្នាំ ភ្នំពេញ ។
- វង្ស ខាត់ខាម គ.ស. ១៩៨៣ “Vietnamese Spirit Mediumship: A Tentative Reinterpretation of Its Basic Terminology” «[ភាពជាស្នងរូបរៀនរាល់ឆ្នាំ ៖ ការសាកល្បងបកស្រាយឡើងវិញនូវបច្ចេកសព្ទមូលដ្ឋាន]» *Vietnam Forum* [វេទិកាវៀតណាម] លេខ ១ ទ. ២៤-៣០ ។
- វង្ស ខាត់វៀន (Nguyễn Khắc Viện) គ.ស. ១៩៧៤ *Tradition and Revolution in Vietnam* [ប្រពៃណីនិងបដិវត្តន៍នៅវៀតណាម] ប៊ែរឃេយ៍ (រដ្ឋខាលីហ្វ័រនៀ) មជ្ឈមណ្ឌលធនធានឥណ្ឌូចិន (Indochina Resource Center) ។
- វង្ស ខាត់វៀន (គ្មានកាលបរិច្ឆេទ) *Traditional Vietnam: Some Historical Stages* [វៀតណាមបុរាណ ៖ ដំណាក់កាលប្រវត្តិសាស្ត្រខ្លះៗ] ការសិក្សាអំពីវៀតណាម (កម្រង) ហាណូយ ។
- វង្ស ដឹកប៊ិច (Nguyễn Ngọc Bích) គ.ស. ១៩៧៥ *A Thousand Years of Vietnamese Poetry* [តំណព្យាវៀតណាមរយៈពេលមួយពាន់ឆ្នាំ] ញូយ៉ក អាល់ហ្វ្រិដ អេ. ខ្យូបហ្វ (Alfred A. Knopf) ។
- វង្ស ដឹកប៊ិច គ.ស. ១៩៨៥ “Vietnamese Poetry: The Classical Tradition” «[កំណាព្យវៀតណាម ៖ ប្រពៃណីគន្លឹះ]» នៅក្នុង *In Vietnam: Essays on History, Culture, and Society* [វៀតណាម ៖ អត្ថបទសាកល្បងអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ និងសង្គម] ទ. ៧៩-៩៩ សមាគមអាស៊ី (Asia Society) ។
- វង្ស ទីជី (Nguyễn Từ Chi) គ្មានកាលបរិច្ឆេទ “The Traditional Vietnamese Village in Bắc Bộ: Its Organizational Structure and Problems” «[ភូមិវៀតណាមបុរាណនៅបាត់ក្រុង ៖ រចនាសម្ព័ន្ធរៀបចំ និងបញ្ហា]» នៅក្នុង *The Traditional Vietnamese Village* [ភូមិវៀតណាមបុរាណ] ផ្នែកទី ១ ហាណូយ ការសិក្សាវៀតណាម (Vietnamese Studies) លេខ ៦១ ។
- ចេក្យុន, អិច. មេរីល (Jackson, H. Merrill) គ.ស. ១៩៨៧ “Vietnamese Social Relationships: Hierarchy, Structure, Intimacy and Equality” «[ទំនាក់ទំនងសង្គមរបស់ជនជាតិវៀតណាម ៖ ឋានានុក្រម រចនាសម្ព័ន្ធ ភាពស្និទ្ធស្នាល និងសមភាព]» *Interculture* [អន្តរវប្បធម៌] ២០ (១) (លេខ ៩៤) ទ. ២-១៧ ។
- ចេមីហ្សុន, នីល អិល. (Jamieson, Neil L.) គ.ស. ១៩៨១ *Vietnam: A Study of Continuity and Change in a Sociocultural System* [វៀតណាម ៖ ការសិក្សាអំពីនិរន្តរភាព និងការផ្លាស់ប្តូរនៅក្នុងប្រព័ន្ធសង្គមវប្បធម៌] និក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត ហូណូលូលូ សាកលវិទ្យាល័យហាវ៉ៃ ។
- ចេមីហ្សុន, នីល អិល. គ.ស. ១៩៨១ ខ “A Perspective on Vietnamese Prehistory Based on the Relationship between Geological and Archeological Date: Summary of an Article by Nguyễn Đức Tâm” «[ការយល់ឃើញពីសម័យបុរេប្រវត្តិវៀតណាម ដោយផ្អែកលើទំនាក់ទំនងរវាងទិន្នន័យធរណីវិទ្យានិងបុរាណវិទ្យា ៖ សង្ខេបរបស់អត្ថបទមួយដោយ វង្ស ឌឹកតឹម]» *Asian Perspectives* [ទស្សនវិស័យអាស៊ី] លេខ ២៤ (២) ។
- ចេមីហ្សុន, នីល អិល. គ.ស. ១៩៨៤ “Toward a Paradigm for Paradox: Observations on the Study of Social Organization in Southeast Asia” «[អំពីគំរូនៃបរមតិ ៖ ការសង្កេតអំពីការសិក្សាការរៀបចំសង្គមនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍]» *Journal of Southeast Asian Studies* [ទស្សនវិស័យអាស៊ីអាគ្នេយ៍] លេខ ១៥ (២) ខែកញ្ញា ។
- ចេមីហ្សុន, នីល អិល. គ.ស. ១៩៨៥ “The Traditional Vietnamese Village” «[ភូមិវៀតណាមបុរាណ]» *Interculture* [អន្តរវប្បធម៌] លេខ ៨៣ មេសា-ឧសភា ។
- ចេមីហ្សុន, នីល អិល. គ.ស. ១៩៨៦ ក “The Traditional Family in Vietnam” «[គ្រួសារវៀតណាមបែបបុរាណ]» *Vietnam Forum* [វេទិកាវៀតណាម] លេខ ៨ វស្សា-សីហា-សីហា ។

- ចេមហ្សុន, នីល អិល. គ.ស. ១៩៨៦ ខ “The Traditional Vietnamese Village” «[ភូមិវៀតណាមបុរាណ]» *Vietnam Forum* [ចេតិកាច្រៀតណាម] លេខ ៧ សិសិរដ្ឋ-និទាយរដ្ឋ ។
- ដាវ យ៉ូអាញ (Đào Duy Anh) គ.ស. ១៩៥១ *Việt Nam văn hóa sử cương* [គោលសំខាន់នៃវប្បធម៌ច្រៀតណាម] ហាណូយ បូនផ្សឺង (Bốn Phương) បោះពុម្ពលើកដំបូង គ.ស. ១៩៣៨ ។
- ដឺចស៍, កាល ដាបឺលយូ. (Deutsch, Karl W.) គ.ស. ១៩៦៦ *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control* [សរសៃប្រសាទរបស់រដ្ឋាភិបាល ៖ គំនូរសាស្ត្រនិងការគ្រប់គ្រងយោធា] ញូយ៉ក ម៉ាកមីល្លាន់ ។
- ដេវីឌសុន, ចេរេមី អិច.ស៊ី.អិស. គ.ស. ១៩៧៥ “Recent Archeological Activity in Vietnam” «[សកម្មភាពបុរាណវិទ្យាក្នុង ពេលថ្មីៗ នេះនៅប្រទេសវៀតណាម]» *Journal of the Hong Kong Archeological Society* [ទស្សនាវដ្តីសម័យបុរាណវិទ្យា ហុងកុង] លេខ ៦ ទ. ៨០-៩៩ ។
- ឌុយរ៉ាំងដ៍, ម៉ូរីស (Durand, Maurice) គ.ស. ១៩៥៩ *Technique et panthéon des médiums vietnamiens (Đông)* [បច្ចេកទេស និងទេវតារបស់ស្នូលច្រៀតណាម (ដូង)] ប៉ារីស ការផ្សាយរបស់សាលាបារាំងចុងបូព៌ាប្រទេស ភាគទី ៤៥ ។
- តា វ៉ាន់តាយ (Tạ Văn Tài) គ.ស. ១៩៨៨ *The Vietnamese Tradition of Human Rights* [ប្រពៃណីច្រៀតណាមលើសិទ្ធិ មនុស្ស] ប៊ែរយ៉ូយ វិទ្យាស្ថានសិក្សាអាស៊ីខាងកើត សាកលវិទ្យាល័យខាលីហ្វ័រនៀ ឯកលេខនាស្រាវជ្រាវអំពីឥណ្ឌូចិន (Indochina Research Monograph) ។
- ថឺលរ៉េ, ខេធី (Taylor, Keith) គ.ស. ១៩៨៣ *The Birth of Vietnam* [ដើមកំណើតច្រៀតណាម] ប៊ែរយ៉ូយ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ព សាកលវិទ្យាល័យខាលីហ្វ័រនៀ ។
- ថឺលរ៉េ, ខេធី គ.ស. ១៩៨៨ “Authority and Legitimacy in Eleventh-Century Vietnam” «[អង្គការនិងភាពស្របច្បាប់នៅ វៀតណាម នាសតវត្សរ៍ទី ១១]» *Vietnam Forum* [ចេតិកាច្រៀតណាម] លេខ ១២ ទ. ២០-៤៩ (បោះពុម្ពលើកដំបូងក្នុង *Southeast Asia in the 9th to 14th Centuries* [អាស៊ីអាគ្នេយ៍ពីសតវត្សរ៍ទី ៩ ដល់ទី ១៤] បណ្ណាធារ ៖ ដេវីឌ ដឺ. ម៉ារ (David G. Marr) និង អេ.ស៊ី. មីល្លែរ (A. C. Milner) ។
- ថឺរណឺរ, វិកទរ (Turner, Victor) គ.ស. ១៩៦៩ *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* [ដំណើរការក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធនិងបដិវត្តន៍រចនាសម្ព័ន្ធ] ឈិកាហ្គេ អិលដែន (Aldine) ។
- ថឺរណឺរ, វិកទរ គ.ស. ១៩៧៤ *Dramas, Fields and Metaphors* [ទស្សនាសម្ព័ន្ធ ទីតាំង និងការប្រៀបធៀប] អ៊ីថាកា គ្រឹះស្ថានបោះ ពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យយៃរនៃលូ ។
- ទន់ អាញ (Toan Ánh) គ.ស. ១៩៦៧ *Nếp Cũ: tín ngưỡng Việt-Nam* [ទម្រង់បច្ចេកវិទ្យា ៖ ជំនឿច្រៀតណាម] ព្រែនគរ ណាម- ជឺ ឡុងតូ (Nam-Chi Tùng Thú) ។
- ទន់ អាញ គ.ស. ១៩៦៨ *Nếp Cũ: làng xóm Việt-Nam* [ទម្រង់បច្ចេកវិទ្យា ៖ ភូមិច្រៀតណាម] ព្រែនគរ ណាម-ជឺ ឡុងតូ ។
- បឺតុន, ហ្គ្រេហ្គ័រី (Bateson, Gregory) គ.ស. ១៩៧២ *Steps to Ecology of Mind* [ជំហានទៅកាន់វិទ្យាសាស្ត្រនៃចិត្ត] ញូយ៉ក ប៊ែលឡាំងតុង (Ballantine) ។
- បឺតុន, ហ្គ្រេហ្គ័រី គ.ស. ១៩៨០ *Mind and Nature: A Necessary Unity* [ចិត្តហើយនិងធម្មជាតិ ៖ ឯកភាពដ៏ចាំបាច់មួយ] ញូ យ៉ក ប៊ែនតាមប៊ុកស៍ (Bantam Books) ។
- បឺក្លេយ៍, វ៉ាល់លឺម (Buckley, Walter) គ.ស. ១៩៦៧ *Sociology and Modern Systems Theory* [សង្គមវិទ្យានិងប្រព័ន្ធប្រព័ន្ធ ទំនើប] អង្គហ្គីលវូដយ៉ូហ្គស៍ (Englewood Cliffs) អិច.អិច. ប្រឺនស៍-ហាល (N.J. Prentice-Hall) ។
- ប៊ែរតាល់ផ្យូ, លុដវីត (ប៊ឺត) (Bertalanffy, Ludwig von) គ.ស. ១៩៦៨ *General System Theory* [ប្រព័ន្ធប្រព័ន្ធច្រើន] ញូយ៉ក

ជាប៊ីលីដេ (Doubleday) ។

១ ផាន កេប៊ីញ (Phan Kế Bính) គ.ស. ១៩៧០ *Việt-Nam Phong Tục* [ទំនៀមទម្លាប់ច្រៀតច្រាម] ព្រែនគរ ផង់ត្រាវ៉ាន់ហ្វា (Phong Trào Văn Hóa) ។

២ ផាម ឌឹកយ៉ុង (Phạm Đức Dương) គ.ស. ១៩៧២ “The Original of Wet Rice Socio-Cultural Model of the Viets Through Linguistic Data” «[ប្រភពដើមនៃទម្រង់វប្បធម៌សង្គមធ្វើស្រែស្រូវរបស់ពួកវៀត តាមរយៈទិន្នន័យភាសាវិទ្យា]» នៅក្នុង *Environment and Human Life: Studies on History and Culture of Southeast Asia* [បរិស្ថាននិងជីវិតកម្ពុជាកម្ពុជា ៖ ការសិក្សាអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រនិងវប្បធម៌នៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍] ហាណូយ ផ្នែកសិក្សាអាស៊ីអាគ្នេយ៍, គណៈកម្មាធិការវិទ្យាសាស្ត្រសង្គមរបស់វៀតណាម ។

៣ ម៉ាកអាស៊ីស្ត័រ, ចិន ធី. (McAlister, John T.) និង ម៉ុស, ប៉ូល (Mus, Paul) គ.ស. ១៩៧០ *The Vietnamese and Their Revolution* [ជំនឿច្រៀតច្រាម និងបដិវត្តន៍របស់ពួកគេ] ញូយ៉ក ហាណូយ អែនដ៍ រោវ (Harper and Row) ។

៤ រ៉ាប៊ុន រ៉ូយ (Rappaport, Roy) គ.ស. ១៩៧៩ *Ecology, Meaning, Religion* [អេកូឡូស៊ី, អត្ថន័យ, សាសនា] ប៊ីរយេយ៍ (ខាតឡង់ទិកប៊ុកស៍) (North Atlantic Books) ។

៥ រ៉ាហ្វេល, ប៊ែតុន (Raffel, Burton) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៦៨ *From the Vietnamese; Ten Centuries of Poetry* [ពីជំនឿច្រៀតច្រាម ៖ ភាវនិពន្ធនៃពេលវេលាដប់សតវត្សរ៍] ញូយ៉ក អុកតោប៊ែរហោស៍ (October House) ។

៦ រ៉ាមបូ, អេ. ថេរី (Rambo, A. Terry) គ.ស. ១៩៧៣ *A Comparison of Peasant Social Systems of Northern and Southern Vietnam* [ការប្រៀបធៀបប្រព័ន្ធសង្គមភាសិករ នៅច្រៀតច្រាមខាងជើង និងខាងត្បូង] ខាហ្វឺន មជ្ឈមណ្ឌលសិក្សាវៀតណាមនៅសាកលវិទ្យាល័យអិលីយ៉ាស៍ ខាងត្បូង ។

៧ រ៉ាមបូ, អេ. ថេរី គ.ស. ១៩៨២ “Vietnam: Searching for Integration” «[វៀតណាម ៖ ស្វែងរកសមាហរណកម្ម]» ជំពូកទី ១២ នៅក្នុង *Religion and Societies: Asia and the Middle East* [សាសនានិងសង្គម ៖ អាស៊ី និងមជ្ឈិមបូព៌ា] ការឡូ កាល់ដារ៉ូឡា (Carlo Caldarola) (បណ្ណាធិការ) ទ. ៤០៧-៤៤ ប៊ែរលីន មូតុង (Mouton) ។

៨ រ៉ាមបូ, អេ. ថេរី និង ចេមីហ្សុន, នីល អិល. ទេល អិល (Jamieson, Neil L.) គ.ស. ១៩៧៣ “Cultural Change in Rural Vietnam” «[ការប្រែប្រួលខាងវប្បធម៌នៅជនបទនៃប្រទេសវៀតណាម]» ញូយ៉ក អត្ថបទរបស់ «ក្រុមឱវាទអភិវឌ្ឍន៍អាស៊ីអាគ្នេយ៍» (SEADAG) អំពីអាស៊ី ។

៩ វីតម៉រ, ចិន ខេ. (Whitmore, John K.) គ.ស. ១៩៥៥ *Vietnam, Hồ Quý Ly, and the Ming (1371-1421)* [ច្រៀតច្រាម ស្តេចហ្វូ គ្វីលី និងពលវប្បធម៌ (គ.ស. ១៣៧១-១៤២១)] ញូហេវ៉ាន មជ្ឈមណ្ឌលយើលដើម្បីការសិក្សាអន្តរជាតិនិងតំបន់ ក្រុមប្រឹក្សាការសិក្សាអាស៊ីអាគ្នេយ៍ សម្ពុជ័យឡា-វៀត លេខ ២ ។

១០ វីតម៉រ, ចិន ខេ. គ.ស. ១៩៥៦ “An Outline of Vietnamese History Before French Conquest” «[គោលសំខាន់នៃប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាមមុនពេលបារាំងសម្រកច្បាំងដណ្តើម]» *Vietnam Forum* [ទេទិតាច្រៀតច្រាម] លេខ ៨ (វស្សានរដូវ-សរទរដូវ) ទ. ១-៩ ។

១១ វីតម៉រ, ចិន ខេ. គ.ស. ១៩៨៧ “Foreign Influences and the Vietnamese Cultural Core: A Discussion of the Premodern Period” «[ឥទ្ធិពលបរទេសនិងស្នូលវប្បធម៌វៀតណាម ៖ ការពិភាក្សាអំពីសម័យកាលមុនសម័យទំនើប]» នៅក្នុង *Borrowings and Adaptations in Vietnamese Culture* [តម្លៃនិងការសម្របសម្រួល នៅក្នុងវប្បធម៌ច្រៀតច្រាម] ច្រៀង ប៊ីរឡីម (Truong Buu Lam) (បណ្ណាធិការ) ទ. ១-២១ ។

១២ វូឌសាយដ៍, អាឡិចសង់ដ័រ (Woodside, Alexander) គ.ស. ១៩៧១ *Vietnam and the Chinese Model: A Comparative Study*

of Nguyễn and Ch'ing Civil Government in the First Half of the Nineteenth Century [ច្រៀតណាមនិងកង្វះចិន ៖ ការសិក្សាប្រៀបធៀបប្រជាធិបតេយ្យនិងស្ថាប័ននៃសង្គមក្រុង និងសង្គមស្រុក ក្នុងពេលកំណើននៃសង្គមក្រុងចិន ១៩] ខេមប្រិដហ្ស៍ (រដ្ឋម៉ាស៊ូឈូស៊ីត) គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យហារវ៉ាដ (Harvard University Press) ។

• រូងសាយដ៍, អាឡិចសង់ដឺរ គ.ស. ១៩៧៣ “The Historical Background” «[ផ្ទៃខាងក្រោយនៃប្រវត្តិសាស្ត្រ]» នៅក្នុង *The Tale of Kiều* [រឿងព្រេងនិទាននៃគ្រូស្រី] ហ្វឺញ សាញ់ថុង (Huỳnh Sanh Thông) (បណ្ណាធិការ) ។

• វឿង យ៉ា ថ្លូ (Vuong Gia Thuy) គ.ស. ១៩៧៦ *Getting to know the Vietnamese and their Culture* [ទម្រង់សង្គមនិងវប្បធម៌នៃសង្គមក្រុង] ញូយ៉ក អឺនហ្គឺរ (Unger) ។

• ស៊ីម៉ុង, ពីយែរ ហ្ស៍. (Simon, Pierre J.) និង ស៊ីម៉ុង-បារូហ៍, អ៊ីដា (Simon-Barouh, Ida) គ.ស. ១៩៧៣ *Hâu Bông: un culte vietnamien de possession transplanté en France* [ស្វែងរក ៖ ពិធីបូជាស្រីប្រទេសកម្ពុជា ១ យ៉ាងដែលគេបាននាំទៅប្រទេសបារាំងនៃសេស] ប៉ារីស មូតុង ។

• ស្តេនបឺត, ដេវីឌ ជូអេល (Steinberg, David Joel) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៧១ *In Search of Southeast Asia: A Modern History* [ការស្វែងរកតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ៖ ប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យទំនើប] កូឡាឡាំពួរ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យអាក្សហ្វដ ។

• ស្ថាលីយ៉ង់ដ៍, ហ្សេរ៉ាដ (Chaliand, Gérard) គ.ស. ១៩៦៩ *The Peasants of North Vietnam* [តិរច្ឆន្ត្រប្រទេសច្រៀតណាមខាងជើង] បាល់ទីម៉ា ផិនត្រិន (Penguin) ។

• ហ៊ី វ៉ាន់ល្យុង (Hy Văn Luong) គ.ស. ១៩៨៤ “ ‘Brother’ and ‘Uncle’: Rules, Structural Contradictions, and Meaning in Vietnamese Kinship” «[“បងប្អូន” និង “ឪពុកមាឪពុកធំ” ៖ វិធានការ គោលការណ៍រចនាសម្ព័ន្ធ និងអត្ថន័យក្នុងវប្បធម៌សង្គមក្រុង]» *American Anthropologist* [និទានស្រាវជ្រាវមនុស្សសាស្ត្រ] លេខ ៨៦ ទ. ២៩០-៣១៥, ៧០៥ ។

• ហ៊ី វ៉ាន់ល្យុង គ.ស. ១៩៨៩ “Vietnamese Kinship: Structural Principles and the Socialist Transformation in Northern Vietnam” «[វប្បធម៌សង្គមក្រុងនិងសង្គមក្រុង ៖ គោលការណ៍រចនាសម្ព័ន្ធ និងការផ្លាស់ប្តូរបែបសង្គមនិយមនៅជើង]» *Journal of Asian Studies* [ព្រឹត្តិបត្រសិក្សាសិក្សាស្រាវជ្រាវអាស៊ី] លេខ ៤៨ (៤) ទ. ៧៤១-៥៦ ។

• ហ៊ីកី, ហ្សេរ៉ាដ អិចស៊ី (Hickey, Gerald C.) គ.ស. ១៩៦៤ *Village in Vietnam* [ភូមិសេដ្ឋកិច្ចច្រៀតណាម] ញូហេវរ៉ែន គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យយេល ។

• ហ្វូតៃ ហ្វេត្រីម (Hô Tài Huê Tâm) គ.ស. ១៩៨៤ “Religion in Vietnam: A World of Gods and Spirits” «[សាសនានៅប្រទេសច្រៀតណាម ៖ ពិភពនៃទេវតានិងអ្នកតា]» ក្នុង *Vietnam: Essays on History, Culture, and Society* [ច្រៀតណាម ៖ អត្ថបទសាស្ត្រនិងវប្បធម៌នៃប្រទេសកម្ពុជា និងសង្គម] ញូយ៉ក សមាគមអាស៊ី (Asia Society) ។

• ហែនស៍, ដេវីឌ ដាប៊ីលយូ (Haines, David W.) គ.ស. ១៩៨៤ “Reflection of kinship and Society under Vietnam’s Lê Dynasty” «[ការឆ្លុះបញ្ចាំងពីវប្បធម៌សង្គមក្រុងនិងសង្គម ក្រោមរជ្ជកាលរាជវង្សឡេរបស់ច្រៀតណាម]» *Journal of Southeast Asian Studies* [ព្រឹត្តិបត្រសិក្សាសិក្សាស្រាវជ្រាវអាស៊ីអាគ្នេយ៍] លេខ ១៥(២) ទ. ៣០៧-១៤ ។

• ហែនស៍, ដេវីឌ ដាប៊ីលយូ គ.ស. ១៩៨៦ “Vietnam Kinship, Gender Roles, and Societal Diversity: Some Lessons from Survey Research on Refugees” «[វប្បធម៌សង្គមក្រុងនិងសង្គមក្រុង គ្នាទិរបស់ភេទនិយម និងភាពប្លែកគ្នាខាងសង្គម ៖ មេរៀនខ្លះអំពីការស្រាវជ្រាវបែបស៊ីបអង្កេតអំពីជនរៀសខ្លួន]» *Vietnam Forum* [ទេសនាច្រៀតណាម] លេខ ៨ ទ. ២០៤-១៧ ។

• ហ្គូរូ, ពីយែរ (Gourou, Pierre) គ.ស. ១៩៥៥ *Peasants of the Tonkin Delta: A Study of Human geography* [តិរច្ឆន្ត្រនៃតំបន់ស្រែកម្ពុជា ៖ ការសិក្សាអំពីភូមិសាស្ត្រមនុស្ស] (អត្ថបទបកប្រែពីភាសាបារាំង) (*Les Paysans du delta Tonkinois: étude de géographie humaine*) ប៉ារីស គ.ស. ១៩៣៦) ញូហេវរ៉ែន សំណុំរឿងវិស័យទំនាក់ទំនងមនុស្ស ។

- ហ្គីរ, ពីយែរ គ.ស. ១៩៧៥ *Man and Land in the Far East* [មនុស្សនិងដីនៅចម្ងាយប្រទេស] ញូយ៉ក ឡងមែន (Longman) ។
- ហ្វឺញ សាញ់ថុង (Huỳnh Sanh Thông) (បណ្ណាធិការ) គ.ស. ១៩៧៣ *The Tale of Kiều* [ទ្រឹស្តីព្រេងអធិសាខក្សេវង] ញូយ៉ក រ៉ាណូម ហេតស៍ (Random House) ។
- ហ្វឺញ សាញ់ថុង គ.ស. ១៩៧៩ *The Heritage of Vietnamese Poetry* [តេរដំណែលតននិពន្ធនិទ្រៀតណាម] ញូហេវីន គ្រឹះស្ថាន បោះពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យយើល ។
- ឡាស្យូ, អឺរវិន (Laszlo, Ervin) គ.ស. ១៩៧២ *The Systems View of the World: The Natural Philosophy of the New Developments in the Sciences* [ទស្សនៈជាប្រព័ន្ធនៃពិភពលោក ៖ ទស្សនៈជាប្រព័ន្ធនៃការអភិវឌ្ឍន៍ថ្មីក្នុងវិទ្យាសាស្ត្រ] ញូយ៉ក ប្រេស៊ីល្យែ (Braziller) ។
- ឡេ ធីក្វេ (Lê Thị Quế) គ.ស. ១៩៧៦ “Changing Structure of the Vietnamese Family from 1925 to 1975” «[ការផ្លាស់ប្តូររចនាសម្ព័ន្ធនៃគ្រួសារវៀតណាមពី គ.ស. ១៩២៥ ដល់ ១៩៧៥]» អត្ថបទមិនទាន់បោះពុម្ពផ្សាយ ហុណូលូលូ វិទ្យាស្ថានប្រជាសាស្ត្រ មជ្ឈមណ្ឌលបូព៌ា-បស្ចឹម (East-West Center) ។
- ឡេ ធីក្វេ គ.ស. ១៩៨៦ “The Vietnamese Family Yesterday and Today” «[គ្រួសារវៀតណាមម្សិលមិញនិងសព្វថ្ងៃនេះ]» *Interculture* [អន្តរវប្បធម៌] លេខ ៩២ (វស្សានវដ្តរ/កក្កដា ១៩៨៦) ទ. ១-៣៨ ។
- អស្បឺន, មីល្លន (Osborne, Milton) គ.ស. ១៩៨៤ *History of Vietnam* «[ប្រវត្តិសាស្ត្រវៀតណាម]» *Encyclopedia Britannica* [វចនានុក្រមប្រើការវិភាគ] ការផ្សាយលើកទី ១៥ ភាគទី ១៩ ទ. ១២០-៣១ ។

ជំពូកទី ៥ ៖ ការបយល់ឃើញរបស់ខ្មែរចំពោះជនជាតិភាគតិចវៀតណាម

កំណត់ចំណាំ

- (១) សម្ភាសន៍ជាមួយនឹងនិស្សិតខ្មែរម្នាក់នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។
- (២) សម្ភាសន៍ជាមួយនឹងអ្នករត់ម៉ូតូខុបម្នាក់នៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។ គួរបញ្ជាក់ផងដែរថា គាត់ជាអ្នកចំណាកស្រុកមកពីខេត្តព្រៃវែង ដែលនៅជាប់ព្រំដែនវៀតណាម និងមានអាយុប្រមាណជា ៤០ ឆ្នាំ ។
- (៣) កម្មសិក្សាទៅវៀតណាមខាងត្បូង ដឹកនាំដោយសាស្ត្រាចារ្យ ម៉ាកខារហូ ក្នុងខែមិថុនា ឆ្នាំ ២០០៥ ។
- (៤) «ខ្មែរក្រោម» «ខ្មែរកណ្តាល» និង «ខ្មែរលើ» ជាពាក្យប្រើដែលប្រជាជនអំបូរខ្មែរនៅប្រទេសវៀតណាម ខាងត្បូងនិងនៅប្រទេសថៃខាងកើត ប្រើសម្រាប់បែងចែករវាងខ្មែរទាំងអស់ ដែលក្នុងនោះ ខ្មែរក្រោមជាខ្មែររស់នៅវៀតណាម ខ្មែរកណ្តាលនៅប្រទេសកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន និងខ្មែរលើនៅប្រទេសថៃ ។
- (៥) មរតកនេះនៅតែមានជាប្រពៃណីនៅក្នុងការប្រើប្រាស់របស់ប្រជាជនខ្មែរនៅឯនាយសមុទ្រនៅឡើយ ។ សូម្បីតែជនជាតិវៀតណាមដែលកើតនៅប្រទេសខ្មែរ និងចេះនិយាយភាសាខ្មែររុល ក្រោយពីរត់ភៀសខ្លួនទៅនៅឯប្រទេសទីបី (លោកខាងលិច) មុនបុគ្គលិកមួយខ្មែរក្រហមក៏ដោយ ក៏នៅតែប្រើពាក្យថា «យួន» ដែរ កាលណានិយាយជាភាសាខ្មែរ ដើម្បីសំដៅលើម្តង ទំនៀមទម្លាប់ និងជាតិសាសន៍របស់ខ្លួន ដោយពុំមានន័យលំអៀងទាល់តែសោះ ។ ស្ថានភាពនេះខុសពីស្ថានភាពបច្ចុប្បន្ននៅប្រទេសកម្ពុជា (ទំនាក់ទំនងឯកជនជាមួយលោក ថាច់ ដែល

និងលោក ម៉ែស្តាល បុទ្ធី អង្គតែល ខែសីហា ឆ្នាំ ២០០៧) ។

(៦) កិច្ចពិភាក្សាជាមួយនិងមិត្តភក្តិខ្មែរ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(៧) កិច្ចពិភាក្សាជាមួយនិងស្ត្រីរៀនណាមម្នាក់ នៅក្រុងភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(៨) កិច្ចសម្ភាសជាមួយនិងខ្មែរពីរនាក់ និងព្រះសង្ឃមួយអង្គនៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(៩) កិច្ចពិភាក្សាជាមួយនិងអ្នកភូមិសាស្ត្រ ខេត្តកំពង់ធំ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១០) ការដៃដកជាមួយនិងបុរសខ្មែរពីរនាក់នៅសៀមរាប ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១១) សម្ភាសជាមួយនិងស្ត្រីខ្មែរម្នាក់នៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១២) « ហ៊ុនស៊ុនប៊ុច » ជាពាក្យកាត់តាមភាសាបារាំងឱ្យគណបក្ស « រណសិរ្សរូបរួមជាតិដើម្បីកម្ពុជាឯករាជ្យ អព្យាក្រឹត សន្តិភាព និងសហប្រតិបត្តិការ » ។

(១៣) បទពិសោធន៍និងការសង្កេតផ្ទាល់ខ្លួន កាលរៀននៅមហាវិទ្យាល័យ និងក្រោយមកទៀត ។

(១៤) ស្តីបមិត្តភាពនេះ គេបានកសាងនៅគ្រប់ខេត្តក្រុងក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីរំលឹកនូវសហប្រតិបត្តិការយោធា ប្រកបដោយជោគជ័យ រវាងប្រទេសទាំងពីរ ក្នុងការផ្តល់រំលឹកបប ប៉ុល ពត ប៉ុន្តែមួយចំនួនត្រូវបានបំផ្លាញដោយ មូលហេតុផ្សេងៗ ទៅហើយ ។

(១៥) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងស្ត្រីរៀនណាមនៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១៦) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងស្ត្រីខ្មែរម្នាក់នៅសៀមរាប ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១៧) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងស្ត្រីរៀនណាមនៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១៨) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងយុវនារីខ្មែរម្នាក់នៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(១៩) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងយុវនារីដដែល ។

(២០) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងអ្នករត់ម៉ូតូខុបម្នាក់នៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ក្រុមពិភាក្សាជាមួយនិងព្រះសង្ឃ ។

(២១) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងព្រះសង្ឃមួយអង្គនៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ជាមួយនិងក្រុមខាងលើ ។

(២២) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងស្ត្រីរៀនណាមម្នាក់នៅសៀមរាប ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(២៣) នេះសឹងតែជារឿងធម្មតាទៅហើយ មានអ្នកលក់មួយចំនួនមិនសប្បាយចិត្តនឹងអ្នកមកសួរតម្លៃ ហើយមិន ទិញ មិនថាអ្នកនោះជាខ្មែររៀនណាមនោះទេ ព្រោះថាវាជាប្រផ្តល់នាំមកនូវភាពអកុសលសម្រាប់ជំនួញរបស់ គេ ។

(២៤) សម្ភាសន៍ជាមួយនិងស្ត្រីរៀនណាមបីនាក់ ខ្លះស្លៀកពាក់ឈុតគេនោះជាក្រុម នៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(២៥) សម្ភាសន៍ជាមួយបុរសជាអ្នកម៉ូតូខុបម្នាក់នៅភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥ ។

(២៦) ខ្មែរភាគច្រើនសន្និដ្ឋានជាទូទៅដូច្នោះ ប៉ុន្តែ នៅទីនេះ ខ្ញុំមិនបានសិក្សាលម្អិតទៅលើមូលដ្ឋានសក់ទាំងអស់នោះ ទេ ។

ឯកសារពិគ្រោះ

១- បទសម្ភាសន៍

ខ្មែរ១២ នាក់ និងវៀតណាម ៩ នាក់ ទាំងពីរភេទ និងមានអាយុខុសគ្នា រស់នៅទីក្រុងភ្នំពេញនិងសៀមរាប ជួនកាលការសម្ភាសធ្វើឡើងម្នាក់ ទល់ម្នាក់ ជួនកាលរួមបញ្ចូលអ្នកផ្តល់សម្ភាសន៍រហូតដល់ទៅបីនាក់ ដោយអាស្រ័យលើកាលៈទេសៈដែលអំណោយផល ។

២- សារព័ត៌មាន

កម្ពុជាដេលី កញ្ចប់សង្គម ក្នុងពេលប្តូរស្តី និង រស្មីកម្ពុជា ។

៣- ឯកសារចោះពុម្ព

- ១ កែវ ប៊ុនធឿន គ.ស. ១៩៩៦ ប្រវត្តិខ្លះលើព្រំដែនខាងតើត ជាតិ ទឹកដី និងប្រវត្តិសាស្ត្រ ម៉ឺងរ៉ៃអាណា រោងពុម្ពអប្សរា (បោះពុម្ពលើកទី ១) ។
- ២ ភាណូប័រ, ដេវីឌ គ.ស. ២០០៥ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ បកប្រែដោយ ជិន ចន្ទា, ប្រាក់ សុណ្ណារ៉ា, ម៉ម វណ្ណារី, និង សេង សោត សៀមរាប មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។
- ៣ ត្រីង ងា គ.ស. ១៩៧៤ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ភ្នំពេញ ២ ភាគ ។
- ៤ ប៊ូង, ស៊ែកហ្ស៍ គ.ស. ១៩៩៣ *Watching Cambodia: Ten Paths to Enter the Cambodian Tangle* [ទស្សនាកម្ពុជា ៖ ទសនវិធី ឆ្ពោះទៅរកសង្គមច្រើនស្រទាប់កម្ពុជា] បារាំងកក វ៉ៃតឡូតីស (White Lotus) ។
- ៥ ឆួន ឃឿន គ.ស. ១៩៨៩ ដំណើរឆ្ពោះទៅរកទិសខាងលិច និងគណៈចិនក្នុងឆ្នាំ ២០០០ (សាកលវិទ្យាល័យ) បេ.អេស.អារ.ឌី. យ៉ិត បោះពុម្ពលើកទី ៣ (បោះពុម្ពលើកទី ១ ភ្នំពេញ គ.ស. ១៩៧១ ; បោះពុម្ពលើកទី ២ ប៉ារីស មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារស្រាវជ្រាវអាហ្វធីមខ្មែរ គ.ស. ១៩៨៣) ។
- ៦ ប៊ែរត្រង់ដ៍, ឌីឌឺយ៉ែ (Bertrand, Didier) គ.ស. ១៩៩៦ *Les Vietnamiens au Cambodge : Relations avec les Khmers et élaboration d'une identité — étude des modes d'interculturalisation* [ជនជាតិចៀតណាមនៅកម្ពុជា ៖ ទំនាក់ទំនងជាមួយជនជាតិខ្មែរ និងការបង្កើតអត្តសញ្ញាណ — ការសិក្សាអំពីបែបបទនៃអន្តរវប្បធម៌កម្ពុជា] ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលសម្រាប់ការសិក្សាស្រាវជ្រាវជាន់ខ្ពស់ www.cascambodia.org/Vietnamese_cam.htm រកព័ត៌មាននៅថ្ងៃទី ១២ ខែធ្នូ ឆ្នាំ ២០០៥ ។
- ៧ ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ព.ស. ២៥១១-២៥១២ គ.ស. ១៩៦៧-៦៨ ចសន្យាគ្រូខ្មែរ ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ២ ភាគ បោះពុម្ពគ្រាទី ៥ ។
- ៨ មិងសំនព័ ខាវស្តាត (มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด Mingsam Kaosa-ard) និង ខោរ, ចិន (Dore, John) (បណ្ឌិតការ) គ.ស. ២០០៣ *Social Challenges for the Mekong Region* [ការប្រឈមមុខផ្នែកសង្គមសម្រាប់តំបន់មេគង្គ ឈៀងម៉ៃ សាកលវិទ្យាល័យ ឈៀងម៉ៃ ។
- ៩ ម៉ូរីស ស្តេហ្វឺន ជ. (Morris, Stephen J.) គ.ស. ១៩៩៩ *Why Vietnam Invaded Cambodia: Political Culture and the Causes of War* [ហេតុអ្វីចៀតណាមឈ្លានពានកម្ពុជា ៖ វប្បធម៌នយោបាយនិងបុព្វហេតុនៃសង្គ្រាម] ខាលីហ្វ័រនៀ គ្រឹះស្ថានបោះ

ពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យស្តង់ហ្វ្រឺដ (Stanford University Press) ។

១ ស៊ាន ប៊ែងសែ គ.ស. ២០០២ ព្រំដែនតម្លាភាពនិងសម្រួល ប៉ារីស គណៈកម្មាធិការព្រំដែនកម្ពុជា។

១ ស៊ាន ប៊ែងសែ គ.ស. ២០០៣ ព្រំដែនដីនិងសម្រួលនៃប្រទេសតម្លាភាព ឆ្នាំ ២០០០ ប៉ារីស គណៈកម្មាធិការព្រំដែនកម្ពុជា បោះពុម្ពលើកទី ២ ។

១ សាំង ម៉ាកសាង គ.ស. ១៩៧៣(?) តួសំនុំនិងដំណើរ ក្រុមប្រឹក្សាស្ថិតិក្រុងភ្នំពេញ ភ្នំពេញ ។

១ ហ. តាត (ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា) គ.ស. ១៩២៨ ក ព.ស. ២៤៧១ ក « រាយការអំពីដំណើរទៅពិនិត្យរុក្ខខ្នុរក្នុងខេត្តក្រចេះស្ថិតិ ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា ហ. តាត អាចារ្យបង្រៀនភាសាសំស្ក្រឹត នៅសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់ អធិប្បាយ » តម្លាភាពស្ថិតិ ឆ្នាំគំរប់ពីរ ខ្សែ ៧ ព្រះរាជបណ្ណាល័យ កម្ពុជា ក្រុងភ្នំពេញ រោងពុម្ពរាជការគ្រូវេរណីម៉ុង ត្រី. ឆ្នាំ ១៩២៨ ព.ស. ២៤៧១ ទ. ៦៧-៩៩ ។

១ ហ. តាត (ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា) គ.ស. ១៩២៨ ខ ព.ស. ២៤៧១ ខ « សេចក្តីរាយការអំពីដំណើរទៅក្នុងដែនក្រសាំងស៊ុនចំពោះខេត្ត ដែលមាន រុក្ខលោកសំយាទិដ្ឋា ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា ហ. តាត អាចារ្យបង្រៀនភាសាសំស្ក្រឹត នៅសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់ រៀបរៀង (តវ) » តម្លាភាពស្ថិតិ ឆ្នាំគំរប់ពីរ ខ្សែ ៨ ព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជា ក្រុងភ្នំពេញ រោងពុម្ពរាជការគ្រូវេរណីម៉ុង ត្រី. ឆ្នាំ ១៩២៨ ព.ស. ២៤៧១ ទ. ៣៧-៦២ ។

១ ហ. តាត (ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា) គ.ស. ១៩២៩ ក ព.ស. ២៤៧១ គ « សេចក្តីរាយការអំពីដំណើរទៅក្នុងដែនក្រសាំងស៊ុនចំពោះខេត្ត ដែលមាន រុក្ខលោកសំយាទិដ្ឋា ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា ហ. តាត អាចារ្យបង្រៀនភាសាសំស្ក្រឹតនៅសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់ រៀបរៀង (តវ) » តម្លាភាពស្ថិតិ ឆ្នាំគំរប់ពីរ ខ្សែ ៩ ព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជា ក្រុងភ្នំពេញ រោងពុម្ពរាជការគ្រូវេរណីម៉ុង ត្រី. ១៩២៩ ព.ស. ២៤៧១ ទ. ៦១-៩៣ ។

១ ហ. តាត (ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា) គ.ស. ១៩២៩ ខ ព.ស. ២៤៧១ ឃ « សេចក្តីរាយការអំពីដំណើរទៅក្នុងដែនក្រសាំងស៊ុនចំពោះខេត្ត ដែលមាន រុក្ខលោកសំយាទិដ្ឋា ព្រះត្រូវសំយាទិដ្ឋា ហ. តាត អាចារ្យបង្រៀនភាសាសំស្ក្រឹតនៅសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់ អធិប្បាយ (តវចប់) » តម្លាភាពស្ថិតិ ឆ្នាំគំរប់ពីរ ខ្សែ ១០ ព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជា ក្រុងភ្នំពេញ រោងពុម្ពរាជការគ្រូវេរណីម៉ុង ត្រី. ១៩២៩ ព.ស. ២៤៧១ ទ. ៦១-៩៣ ។

១ ហ៊ុន ស៊ីថាន (គ្មានកាលបរិច្ឆេទ) តម្រងឯកសារសំខាន់ៗនៃប្រទេសតម្លាភាព (គ្មានកន្លែងបោះពុម្ព) ។

១ ហ្គុតតេស្តែន, អេវ៉ាន់ (Gottesman, Evan) គ.ស. ២០០៣ Cambodia after the Khmer Rouge: Inside the Politics of Nation Building [តម្លាភាពក្រោយពីសំនុំខ្មែរក្រហម ៖ នៅខាងក្នុងនយោបាយនៃការសាងសង់ប្រទេសជាតិ] ឈៀងម៉ែ ស៊ីលក់ វីមប៊ុក្ស (Silkworm Books) ។

TABLE OF CONTENTS

Preface	07
Chapter 1: Industrialization and Its Implications	09
The challenge of postwar development	11
Models, East and West	17
The contribution of Southeast Asian Chinese	24
The price of an industrial revolution	28
The economic crisis of 1997 and Its Aftermath	30
The ASEAN success story	32
Chapter 2 Human Consequences of the economic “Miracle”	35
On the bright side	37
The dark side of development	40
Ecological devastation	46
Coping with modernity: Attitudes and Analyses	47
Coping with Modernity: Action	50
Chapter 3: Network monarchy and legitimacy crises in Thailand	53
Introduction	55
Defining Thai polities	56
The development of Network monarchy	60
Network monarchy and legitimacy crises since 1992	69
Prem and the legitimacy crisis of 1997	70
Prem and the Constitutional court crisis of 2001	73
The monarchy and the South	75
Conclusion: Transforming network monarchy	78
Chapter 4: How the Vietnamese see the World	81
The land of Vietnam: Ecology as history	85
The peoples of Vietnam	87

The traditional Vietnamese view of the world	92
Vietnamese society as a system of Yin and Yang	93
Traditional Vietnamese values and institutions	95
Reasons	97
Filial Piety and moral debt	97
The relationship between brothers	97
Gender roles	98
The righteous path	99
Spontaneity and feeling	100
Relative versus absolute harmony	101
Abstention versus participation	102
The power of the natural order	103
The family: The natural order in microcosm	103
Marriage	106
TET: The annual family ritual of renewal	108
The traditional Vietnamese village	109
The village status hierarchy: Solidarity and competition	110
Status hierarchy and the “Prestige” economy	111
The subsistence economy	113
The political economy of YIN and YANG	116
The YIN dimension of religion in the Village	116
National Integration	117
The success and failure of the traditional system	120